

**Львівський Державний Університет безпеки
життєдіяльності**

Лоїк В.Б., Синельников О.Д., Яковчук Р.С., Лазаренко О.В.

**Підготовка органів
управління до дій в
надзвичайних ситуаціях**

навчальний посібник

Львів - 2020

УДК 351.862+ 614.8 + 614.85

ББК 38.96

Л 68

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Львівського державного університету безпеки життєвості
(протоколом № 3 від 10 жовтня 2020 року)

Рецензенти:

Ущাপавський І.Л., к.т.н., начальник управління реагування на надзвичайні ситуації ГУ ДСНС України у Львівській області

Туз І.Я. директор департаменту цивільного захисту Львівської обласної державної адміністрації

Рогуля А.О. кандидат наук з державного управління, начальник Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєвості Львівської області

Підготовка органів управління до дій в надзвичайних ситуаціях: / **В.Б. Лоїк, С.Д. Синельников, Р.С. Яковчук, О.В. Лазаренко** Навчальний посібник – Львів: Львівський державний університет безпеки життєвості, 2020. – 374 с.

У навчальному посібнику розглядаються питання управління ліквідацією комплексних наслідків надзвичайних ситуацій. А також основи створення систем управління під час реагування на виникнення надзвичайних ситуацій.

Навчальний посібник акцентовано на питаннях щодо виявлення, розпізнавання, та реагування на виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Значну увагу приділено дослідженню питань управління ліквідацією комплексних наслідків надзвичайних ситуацій, створення систем управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій. Проаналізовано технологію та типові методи колективного (групового, командного) прийняття рішень, інформаційної підтримки, також розглянуто можливість використання різних методик в тому числі Європейських для вибору раціонального варіанту рішення на застосування сил і засобів під час реагування на виникнення надзвичайних ситуацій.

Призначений для використання у роботі керівного складу територіальних управлінь Державної служби України з надзвичайних ситуацій, обласних державних адміністрацій, фахівців служби медицини катастроф, закладів освіти, що провадять діяльність у сфері цивільного захисту.

© Лоїк В.Б., Львів, 2020

© Синельников О.Д., Львів, 2020

© Яковчук Р.С., Львів, 2020

© Лазаренко О.В., Львів, 2020

ЗМІСТ

Список скорочень

Вступ 7-8

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи реагування на надзвичайні ситуації

- 1.1 Цивільний захист. Визначення, принципи та заходи цивільного захисту. 9-30
- 1.2 Структура системи управління у надзвичайних ситуаціях. 31-40
- 1.3. Сили цивільного захисту, їх завдання та склад. 40-53
- 1.4. Оперативне управління у надзвичайних ситуаціях. 54-58
- 1.5. Характеристика комплексу заходів з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайної ситуації. 58-68
- 1.6. Управління гуманітарною допомогою. 68-74

РОЗДІЛ 2. Теоретичні основи системи управління ресурсами за умов надзвичайних ситуацій

- 2.1. Особливості створення і функціонування систем управління за умов надзвичайних ситуацій. 75-81
- 2.2. Характеристика структури системи. 82-86
- 2.3. Функції системи. 86-91
- 2.4. Особливості оперативного управління за умов надзвичайної ситуації. 92-94

РОЗДІЛ 3. Загальні підходи до визначення та управління ризиками в процесі ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій

- 3.1. Технологія планування заходів із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. 95-106
- 3.2. Принципи та засади формування паспортів ризиків потенційно небезпечних об'єктів і територій. 106-111
- 3.3. Ризики в управлінні надзвичайними ситуаціями. 111-120

РОЗДІЛ 4. Технологія прийняття рішень за умов надзвичайних ситуацій

- 4.1. Принципи прийняття рішень за умов надзвичайних ситуацій. 120-132
- 4.2. Технологія та типові методи колективного (групового, командного) прийняття рішень за умов надзвичайних ситуацій. 132-134
- 4.3. Застосування методу аналізу ієрархій для вибору раціонального варіанта рішення на застосування сил і засобів під час реагування на виникнення надзвичайних ситуацій. 134-138

- 4.4. Значення інформації для прийняття рішення у надзвичайних ситуаціях. 138-150

РОЗДІЛ 5. Дії органів управління, сил і засобів цивільного захисту під час реагування на надзвичайні ситуації

- 5.1. Інформування та оповіщення органів управління, сил реагування на надзвичайну ситуацію та населення. 151-152
- 5.2. Організація управління при загрозі виникнення та ліквідації надзвичайних ситуацій державного та регіонального рівнів. 152-158
- 5.3. Суб'єкти реагування на надзвичайну ситуацію, їх завдання, розрахунок сил, угруповання сил. 158-159
- 5.4. Дії органів управління і сил суб'єктів реагування на надзвичайну ситуацію. 159-162
- 5.5. Практичні аспекти організації та управління заходами з ліквідації медикосанітарних наслідків надзвичайних ситуацій. 162-177
- 5.6. Організація взаємодії. 177-179
- 5.7. Організація основних видів забезпечення сил. 179-190

РОЗДІЛ 6. Організація реагування на надзвичайні ситуації органами управління і підрозділами ДСНС України

- 6.1. Основні заходи з організації реагування на надзвичайні ситуації. 191-194
- 6.2. Переведення органів управління та підрозділів ДСНС у режим підвищеної готовності та у режим надзвичайної ситуації. 194-197
- 6.3. Особливості роботи органів управління Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту при виникненні надзвичайних ситуацій. 197-198
- 6.4. Організація діяльності та роботи штабу з ліквідації надзвичайних ситуацій. 198-212
- 6.5. Особливості дій підрозділів ДСНС під час ліквідації найбільш характерних надзвичайних ситуацій. 212-215
- 6.6. Організація управління силами та засобами ДСНС України. 215-219

РОЗДІЛ 7. Організація та порядок проведення командно-штабних навчань

7.1. Організація проведення командно-штабних навчань	220-227
7.2. Підготовка проведення командно-штабних навчань	227-234
7.3. Проведення командно-штабних навчань.	234-238
7.4. Розбір командно-штабних навчань	238-241
7.5. Визначення стану готовності територіальної (функціональної) підсистеми (її ланки) ЄДС ЦЗ до вирішення завдань цивільного захисту у мирний час та в особливий період.	241-244
7.6. Організація та проведення командно-штабних навчань відповідно до Європейських стандартів.	244-262

РОЗДІЛ 8. Алгоритми дій органів управління та посадових осіб ДСНС при реагуванні на надзвичайні ситуації

8.1. Дії органів управління з отриманням інформації про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації.	263-265
8.2. Типовий алгоритм роботи оперативної групи ДСНС.	265-268
8.3. Типовий алгоритм роботи мобільної оперативної групи ДСНС.	268-270
8.4. Організація роботи оперативного міжвідомчого штабу.	270-271
8.5. Типовий алгоритм роботи оперативного міжвідомчого штабу.	271-273
8.6. Типовий алгоритм дій Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій.	273-276
8.7. Типовий алгоритм дій начальника територіального органу управління ДСНС України.	276-278
8.8. Порядок залучення додаткових сил і засобів ДСНС України.	278-281
8.9. Завдання керівникам ланок функціональної та територіальних підсистем цивільного захисту (доручення Кабінету Міністрів України).	281-286
8.10. Організація взаємодії у режимі підвищеної готовності та у режимі надзвичайної ситуації	286-288
Законодавча та нормативно-правова база з питань управління в надзвичайних ситуаціях	289-290
Список використаних джерел	291-302
Додатки	303-374

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АСПП	–	Автоматизовані системи підтримки перемовин
АРНР	–	Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи
БСРС	–	Базовий сценарій розвитку ситуації
ДСМК	–	Державна служба медицини катастроф
ЕМД	–	Екстрена медична допомога
ІСШР	–	Інформаційна система швидкого розгортання
ЛПЗ	–	Лікувально-профілактичний заклад
ЛСРС	–	Локальний сценарій розвитку ситуації
НС	–	Надзвичайна ситуація
МОГ	–	Мобільна оперативна група
РтаІНР	–	Рятувальні та інші невідкладні роботи
НХР	–	Небезпечні хімічні речовини
СМК	–	Служба медицини катастроф
СПДВ	–	Стратегічний план дій у відповідь
ССЗ	–	Стратегічна ситуаційна зона
СУНС	–	Система управління надзвичайними ситуаціями
ТСРС	–	Територіальний сценарій розвитку ситуації
ТЦЕМД та МК	–	Територіальний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф
ЛПЗ	–	Лікувально-профілактичний заклад
ЦРЛ	–	Центральна районна лікарня
ЦМЛ	–	Центральна міська лікарня
ТОУОЗ	–	Територіальний орган управління охороною здоров'я
ПТСР	–	Посттравматичний стресовий розлад

ВСТУП

Сучасний розвиток України за умов системної трансформації характеризується як перманентно складний, а часом навіть із проявами екстремальності. Глобальний розвиток людської цивілізації, крім позитивних надбань, породив численні загрози життєво важливим інтересам людини і громадянина, суспільства і держави. Значне місце серед цих загроз займають небезпеки техногенно-природної сфери. Багато з них у тій чи іншій мірі притаманні й Україні. У зв'язку з цим велика роль у забезпеченні техногенної та природної безпеки відводиться саме “Єдиній державній системі цивільного захисту населення і територій”.

Цілісний захист здійснюється з метою реалізації державної політики, спрямованої на безпеку та захист населення територій, матеріальних і культурних цінностей та докільля від негативних наслідків надзвичайних ситуацій у мирний час та особливий період, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема наслідків надзвичайних ситуацій на територіях іноземних держав, відповідно до міжнародних договорів України.

Актуальними питаннями є відпрацювання злагоджених дій із реагування на надзвичайні ситуації всіх функціональних підсистем “Єдиної державної системи цивільного захисту”.

Навчальний посібник акцентовано на проблемах виявлення, розпізнавання, та реагування на надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру.

Значну увагу в роботі приділено дослідженню питань управління ліквідацією комплексних наслідків надзвичайних ситуацій, створення систем управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій. Проаналізовано технологію та типові методи колективного (групового, командного) прийняття рішень, інформаційної підтримки, також розглянуто можливість використання методу аналізу ієрархій для вибору раціонального варіанта рішення на застосування сил і засобів під час реагування на виникнення надзвичайних ситуацій.

Розглянуто феномен психічних травм, їх наслідки та запропоновано заходи із запобігання розвиткові посттравматичних станів в умовах надзвичайних ситуацій.

Такий підхід дав можливість на основі аналізу наукової літератури, нормативно-правової бази цивільного захисту розробити рекомендації із реагування на надзвичайні ситуації.

Основні положення навчального посібника можуть бути використані у роботі керівного складу територіальних управлінь ДСНС України з питань надзвичайних ситуацій, управлінь охорони здоров'я обласних державних адміністрацій, міст Києва та Севастополя, фахівців Державної служби медицини катастроф, закладів освіти, що провадять діяльність у сфері медичного захисту населення та сфери організації управління у надзвичайних ситуаціях, а також в подальших наукових дослідженнях у цій сфері.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

1.1. Цивільний захист. Визначення, принципи та заходи цивільного захисту

Правовою основою цивільного захисту є Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, інші закони України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України.

Основні поняття сфери цивільного захисту:

аварійно-рятувальна служба – сукупність організаційно об'єднаних органів управління, сил та засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

аварійно-рятувальне формування – підрозділ аварійно-рятувальної служби, самостійний підрозділ, загін, центр, пожежно-рятувальний підрозділ (частина);

аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи – роботи, спрямовані на пошук, рятування і захист населення, уникнення руйнувань і матеріальних збитків, локалізацію зони впливу небезпечних чинників, ліквідацію чинників, що унеможливають проведення таких робіт або загрожують життю рятувальників;

аварія – небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище;

відновлювальні роботи – комплекс робіт, пов'язаних з відновленням будівель, споруд, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які були зруйновані або пошкоджені внаслідок надзвичайної ситуації, та відповідних територій;

евакуація – організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення;

епідемія – масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу;

епізоотія – значне поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території;

епіфітотія – значне поширення на території однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території;

єдина державна система цивільного захисту – сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту;

запобігання виникненню НС – комплекс правових, соціально-економічних, політичних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, спрямованих на регулювання техногенної та природної безпеки, проведення оцінки рівнів ризику, завчасне реагування на загрозу виникнення надзвичайної ситуації на основі даних моніторингу, експертизи, досліджень та прогнозів із можливого перебігу подій з метою недопущення їх переростання у надзвичайну ситуацію або пом'якшення її можливих наслідків;

засоби протипожежного захисту – технічні засоби, призначені для запобігання, виявлення, локалізації та ліквідації пожеж, захисту людей, матеріальних цінностей та довкілля від впливу небезпечних факторів пожежі; засоби цивільного захисту – протипожежна, аварійно-рятувальна та інша спеціальна техніка, обладнання, механізми, прилади, інструменти, вироби медичного призначення, лікарські засоби, засоби колективного та індивідуального захисту, які призначені та використовуються під час виконання завдань цивільного захисту;

захисні споруди цивільного захисту – інженерні споруди, призначені для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів;

зона можливого ураження – окрема територія, акваторія, на якій внаслідок настання надзвичайної ситуації виникає загроза життю або здоров'ю людей та заподіяння шкоди майну;

зона надзвичайної ситуації – окрема територія, акваторія, де сталася надзвичайна ситуація;

інженерний захист територій – комплекс організаційних та інженерно-технічних заходів, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення захисту територій, населених пунктів та суб'єктів господарювання від їх наслідків та небезпеки, що

може виникнути під час воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій, а також створення умов для забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання і територій в особливий період;

інженерно-технічні заходи цивільного захисту – комплекс інженерно-технічних рішень, спрямованих на запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення захисту населення і територій від них та небезпеки, що може виникнути під час воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій, а також створення умов для забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання і територій в особливий період;

катастрофа – велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до важких наслідків;

класифікаційна ознака надзвичайних ситуацій – технічна або інша характеристика небезпечної події, що зумовлює виникнення обстановки, яка визначається як надзвичайна ситуація;

класифікація надзвичайних ситуацій – система, згідно з якою надзвичайні ситуації поділяються на класи і підкласи залежно від характеру їх походження;

координаційні органи – державна, регіональні, місцеві комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, комісії з питань надзвичайних ситуацій підприємств, установ, організацій, державна, регіональні, місцеві та об'єктові спеціальні комісії з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, що створюються для координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, пов'язаної з техногенно-екологічною безпекою, захистом населення і територій, запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації;

ліквідація наслідків надзвичайної ситуації – проведення комплексу заходів, що включає аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, які здійснюються у разі виникнення надзвичайної ситуації і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зони надзвичайної ситуації;

медико-психологічна реабілітація – комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності рятувальників аварійно-рятувальних служб (формувань), осіб, залучених до виконання аварійно-рятувальних робіт у разі виникнення надзвичайної ситуації, а також постраждалих внаслідок такої надзвичайної ситуації, передусім неповнолітніх осіб;

надзвичайна ситуація – обстановка на окремії території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення,

небезпечний чинник – складова частина небезпечного явища (пожежа, вибух, викид, загроза викиду небезпечних хімічних, радіоактивних і біологічно небезпечних речовин) або процесу, що характеризується фізичною, хімічною, біологічною чи іншою дією (впливом), перевищенням нормативних показників і створює загрозу життю та/або здоров'ю людини;

непрофесійні об'єктові аварійно-рятувальні служби – служби, що створюються з числа інженерно-технічних та інших досвідчених працівників суб'єктів господарювання, які здобули необхідні знання та навички у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і здатні за станом здоров'я виконувати роботи в екстремальних умовах;

неспеціалізована аварійно-рятувальна служба – професійна або непрофесійна аварійно-рятувальна служба, яка має підготовлених рятувальників та відповідні засоби цивільного захисту і призначена для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, які не потребують відповідної спеціалізації;

об'єкт підвищеної небезпеки – об'єкт, який згідно із законом вважається таким, на якому є реальна загроза виникнення аварії та/або надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру;

оперативно-рятувальна служба цивільного захисту – спеціальне невійськове об'єднання аварійно-рятувальних та інших формувань, органів управління такими формуваннями системи центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту;

оповіщення – доведення сигналів і повідомлень органів управління цивільного захисту про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, аварій, катастроф, епідемій, пожеж тощо до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення;

органи управління цивільного захисту – органи виконавчої влади, виконавчі органи рад та їх структурні підрозділи, призначені для безпосереднього керівництва діяльністю у сфері цивільного захисту відповідно до компетенції;

пожежа – неконтрольований процес знищення або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для істот та навколишнього природного середовища;

пожежна безпека – відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю;

пожежна охорона – вид діяльності, який полягає у запобіганні виникненню пожеж і захисті життя та здоров'я населення, матеріальних цінностей, навколишнього природного середовища від впливу небезпечних чинників пожежі;

постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру (далі – *постраждали*) – особи, здоров'ю яких заподіяна шкода внаслідок надзвичайної ситуації;

професійна аварійно-рятувальна служба – аварійно-рятувальна служба, працівники якої працюють за трудовим договором, а рятувальники, крім того, проходять професійну, спеціальну фізичну, медичну та психологічну підготовку;

реагування на надзвичайні ситуації та ліквідація їх наслідків – скоординовані дії суб'єктів забезпечення цивільного захисту, що здійснюються відповідно до планів реагування на надзвичайні ситуації, уточнених в умовах конкретного виду та рівня надзвичайної ситуації, і полягають в організації робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, припинення дії або впливу небезпечних факторів, викликаних нею, рятування населення і майна, локалізації зони надзвичайної ситуації, а також ліквідації або мінімізації її наслідків, які становлять загрозу життю або здоров'ю населення, заподіяння шкоди території, навколишньому природному середовищу або майну;

сили цивільного захисту – аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші формування цивільного захисту, призначені для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій;

система оповіщення – комплекс організаційно-технічних заходів, апаратури і технічних засобів оповіщення, апаратури, засобів та каналів зв'язку, призначених для своєчасного доведення сигналів та інформації про виникнення надзвичайних ситуацій до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення;

спеціалізована аварійно-рятувальна служба – професійна аварійно-рятувальна служба, яка має підготовлених рятувальників та відповідні засоби цивільного захисту і призначена для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з особливим ризиком для життя та здоров'я, зокрема для гасіння газових фонтанів, проведення водолазних та гірничорятувальних робіт;

спеціалізована служба цивільного захисту – підприємства, установи, організації, об'єднані для виконання завдань у сфері цивільного захисту відповідної функціональної спрямованості;

стихийне лихо – природне явище, що діє з великою руйнівною силою, заподіює значну шкоду території, на якій відбувається, порушує нормальну життєдіяльність населення, завдає матеріальних збитків;

техногенна безпека – відсутність ризику виникнення аварій та/або катастроф на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення. Техногенна безпека характеризує стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру. Забезпечення техногенної безпеки є особливою (специфічною) функцією захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій;

цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Цивільний захист здійснюється за такими основними принципами:

- гарантування та забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності;
- комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту;
- пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян;
- максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій;
- централізації управління, єдиноначальності, підпорядкованості, статутної дисципліни Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, аварійнорятувальних служб;
- гласності, прозорості, вільного отримання та поширення публічної інформації про стан цивільного захисту, крім обмежень, встановлених законом;
- добровільності – у разі залучення громадян до здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для їхнього життя і здоров'я;

- відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за дотримання вимог законодавства з питань цивільного захисту;
- виправданого ризику та відповідальності керівників сил цивільного захисту за забезпечення безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Заходи цивільного захисту включають: оповіщення та інформування суб'єктів забезпечення цивільного захисту, укриття населення у захисних спорудах цивільного захисту та евакуаційні заходи, інженерний захист територій, радіаційний і хімічний захист, медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.

Оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій полягає у своєчасному доведенні такої інформації до органів управління цивільного захисту, сил цивільного захисту, суб'єктів господарювання та населення.

Оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій забезпечується шляхом:

- функціонування загальнодержавної, територіальних, місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, спеціальних, локальних та об'єктових систем оповіщення;
- централізованого використання телекомунікаційних мереж загального користування, у тому числі мобільного (рухомого) зв'язку, відомчих телекомунікаційних мереж і телекомунікаційних мереж суб'єктів господарювання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також мереж загальнонаціонального, регіонального та місцевого радіомовлення і телебачення та інших технічних засобів передавання (відображення) інформації;
- автоматизації процесу передачі сигналів і повідомлень про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій;
- функціонування на об'єктах підвищеної небезпеки автоматизованих систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення;

- організаційно-технічної інтеграції різних систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та автоматизованих систем раннього виявлення надзвичайних ситуацій та оповіщення;
- функціонування в населених пунктах, а також місцях масового перебування людей сигнально-гучномовних пристроїв та електронних інформаційних табло для передачі інформації з питань цивільного захисту.

Встановлення сигнально-гучномовних пристроїв та електронних інформаційних табло покладається на органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання.

Місця встановлення сигнально-гучномовних пристроїв та електронних інформаційних табло визначаються органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання.

Оператори телекомунікації, телерадіоорганізації зобов'язані забезпечити підключення технічних засобів мовлення до автоматизованих систем централізованого оповіщення з установленням спеціального обладнання для автоматизованої передачі сигналів та повідомлень про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій.

Порядок організації оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту визначається положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Інформацію з питань цивільного захисту становлять відомості про надзвичайні ситуації, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них.

Органи управління цивільного захисту зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну та достовірну інформацію, зазначену в частині першій цієї статті, а також про свою діяльність з питань цивільного захисту, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі.

Інформація має містити дані про суб'єкт, який її надає, та сферу його діяльності, про природу можливого ризику під час аварій, включаючи вплив на людей та навколишнє природне середовище, про спосіб інформування населення у разі загрози або виникнення аварії та поведінку, якої слід дотримуватися.

Оприлюднення інформації про наслідки надзвичайної ситуації здійснюється відповідно до законодавства про інформацію.

Укриття населення у захисних спорудах цивільного захисту. До захисних споруд цивільного захисту належать:

сховище – герметична споруда для захисту людей, в якій протягом певного часу створюються умови, що виключають вплив на них небезпечних факторів, які виникають внаслідок надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів;

протирадіаційне укриття – негерметична споруда для захисту людей, в якій створюються умови, що виключають вплив на них іонізуючого опромінення у разі радіоактивного забруднення місцевості;

швидкосторуджувана захисна споруда цивільного захисту – захисна споруда, що зводиться із спеціальних конструкцій за короткий час для захисту людей від дії засобів ураження в особливий період.

Для захисту людей від деяких факторів небезпеки, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій у мирний час, та дії засобів ураження в особливий період також використовуються споруди подвійного призначення та найпростіші укриття.

Споруда подвійного призначення – це наземна або підземна споруда, що може бути використана за основним функціональним призначенням і для захисту населення.

Найпростіше укриття – це фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, що знижує комбіноване ураження людей від небезпечних наслідків надзвичайних ситуацій, а також від дії засобів ураження в особливий період.

Укриттю підлягають:

1. у сховищах:

- працівники найбільшої працюючої зміни суб'єктів господарювання, віднесених до відповідних категорій цивільного захисту та розташованих у зонах можливих значних руйнувань населених пунктів, які продовжують свою діяльність в особливий період;

- персонал атомних електростанцій, інших ядерних установок і працівники суб'єктів господарювання, які забезпечують функціонування таких станцій (установок);

- працівники найбільшої працюючої зміни суб'єктів господарювання, віднесених до категорії особливої важливості цивільного захисту та розташованих за межами зон можливих значних руйнувань населених пунктів, а також працівники чергового персоналу суб'єктів господарювання, які забезпечують життєдіяльність міст, віднесених до відповідних груп цивільного захисту;

- хворі, медичний та обслуговуючий персонал закладів охорони здоров'я, які не підлягають евакуації або не можуть бути евакуйовані у безпечне місце;

2. у протирадіаційних укриттях:

- працівники суб'єктів господарювання, віднесених до першої та другої категорії цивільного захисту та розташованих за межами зон можливих значних руйнувань населених пунктів, які продовжують свою діяльність у воєнний час;

- працівники суб'єктів господарювання, розташованих у зонах можливих руйнувань, небезпечної і значного радіоактивного забруднення навколо атомних електростанцій;

- населення міст, не віднесених до груп цивільного захисту, та інших населених пунктів, а також населення, евакуйоване з міст, віднесених до груп цивільного захисту і зон можливих значних руйнувань;

- хворі, медичний та обслуговуючий персонал закладів охорони здоров'я, розташованих за межами зон можливих значних руйнувань міст, віднесених до груп цивільного захисту, і суб'єктів господарювання, віднесених до категорій цивільного захисту, а також закладів охорони здоров'я, які продовжують свою діяльність у воєнний час;

3. у швидкоспоруджуваних захисних спорудах цивільного захисту, найпростіших укриттях та спорудах подвійного призначення:

- населення міст, віднесених до груп цивільного захисту, яке не підлягає евакуації у безпечне місце, а також інших населених пунктів.

Для вирішення питань із укриття населення в захисних спорудах цивільного захисту центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання завчасно створюють фонд таких споруд.

Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку визначається Кабінетом Міністрів України.

Проектування, будівництво, пристосування і розміщення захисних споруд та об'єктів подвійного призначення здійснюються згідно з нормами, які розробляються відповідно до Закону України "Про будівельні норми".

Вимоги із утримання та експлуатації захисних споруд визначаються центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Утримання захисних споруд цивільного захисту у готовності до використання за призначенням здійснюється суб'єктами господарювання, на балансі яких вони перебувають (у тому числі споруд, що не увійшли до їх статутних капіталів у процесі приватизації (корпоратизації), за рахунок власних коштів.

У разі використання однієї захисної споруди кількома суб'єктами господарювання вони беруть участь в утриманні споруди відповідно до укладених між ними договорів.

Захисні споруди цивільного захисту можуть використовуватися у мирний час для господарських, культурних і побутових потреб у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

З моменту виключення захисної споруди із фонду споруд цивільного захисту вона втрачає статус захисної споруди цивільного захисту. Володіння, користування та розпорядження спорудами, які втратили статус захисних споруд цивільного захисту, здійснюється відповідно до закону.

Захисні споруди цивільного захисту державної та комунальної власності не підлягають приватизації (відчуженню).

Захисні споруди у мирний час можуть передаватися в оренду для задоволення господарських, культурних та побутових потреб із збереженням цільового призначення таких споруд, крім тих, що перебувають у постійній готовності до використання за призначенням, а саме:

- в яких розташовані пункти управління;
- призначених для укриття працівників суб'єктів господарювання, що мають об'єкти підвищеної небезпеки;
- розташованих у зонах спостереження атомних електростанцій та призначених для укриття населення під час радіаційних аварій.

Особливості оренди захисних споруд визначаються типовим договором оренди, який затверджується Кабінетом Міністрів України.

Контроль за готовністю захисних споруд цивільного захисту до використання за призначенням забезпечує центральний орган виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки, спільно з відповідними органами та підрозділами цивільного захисту, місцевими державними адміністраціями.

Заходи з евакуації. Евакуація проводиться на державному, регіональному, місцевому або об'єктовому рівні.

Залежно від особливостей надзвичайної ситуації встановлюються такі види евакуації: обов'язкова, загальна або часткова, тимчасова або безповоротна.

Рішення про проведення евакуації приймають:

- на державному рівні – Кабінет Міністрів України;
- на регіональному рівні – обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації;
- на місцевому рівні – районні, районні у містах Києві чи Севастополі державні адміністрації, відповідні органи місцевого самоврядування;
- на об'єктовому рівні – керівники суб'єктів господарювання.

У разі виникнення радіаційних аварій рішення про евакуацію населення, яке може потрапити до зони радіоактивного забруднення, приймається місцевими державними адміністраціями на підставі висновку санітарно-епідеміологічної служби, відповідно до прогнозованого дозового навантаження на населення або за інформацією суб'єктів господарювання, які експлуатують ядерні установки, про випадки порушень у їх роботі.

У невідкладних випадках керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, а в разі його відсутності керівник аварійно-рятувальної служби, який першим прибув у зону надзвичайної ситуації, може прийняти рішення про проведення екстреної евакуації населення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження.

Обов'язкова евакуація населення проводиться у разі виникнення загрози:

- аварій з викидом радіоактивних та небезпечних хімічних речовин; катастрофічного затоплення місцевості;
- масових лісових і торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів;
- збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій у безпечні райони, які визначаються Міністерством оборони України на особливий період).

Загальна евакуація проводиться для всіх категорій населення із зон:

- можливого радіоактивного та хімічного забруднення;
- катастрофічного затоплення місцевості з чотиригодинним добіганням проривної хвилі при руйнуванні гідротехнічних споруд.

Часткова евакуація проводиться для вивезення категорій населення, які за віком чи станом здоров'я у разі виникнення надзвичайної ситуації не здатні самостійно вжити заходів для збереження свого життя або здоров'я, а також осіб, які відповідно до законодавства доглядають (обслуговують) таких осіб. Часткова евакуація може проводитися також для інших категорій населення за рішенням органів і посадових осіб, зазначених у частині четвертій цієї статті.

Проведення евакуації забезпечується шляхом:

- утворення регіональних, місцевих та об'єктових органів з евакуації;
- планування евакуації;
- визначення безпечних районів, придатних для розміщення евакуйованого населення та майна;
- організації оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації;
- організації управління евакуацією;
- життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях їх безпечного розміщення;
- навчання населення діям під час проведення евакуації.

За рішенням органів, зазначених у частині третій цієї статті (крім керівників суб'єктів господарювання), для виведення чи вивезення основної частини населення із зони надзвичайної ситуації, районів можливих бойових дій залучаються у порядку, встановленому законом, транспортні засоби суб'єктів господарювання, а в разі безпосередньої загрози життю або здоров'ю населення – усі наявні транспортні засоби суб'єктів господарювання та громадян.

Суб'єкту господарювання та громадянину, транспортні засоби яких залучені, компенсуються вартість надання послуг і розмір фактичних (понесених) витрат за рахунок коштів, що виділяються з відповідного бюджету на ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації або усунення загрози її виникнення, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Працівник суб'єкта господарювання, власник, користувач, водій транспортного засобу, які відмовилися від надання послуг з перевезення населення у зв'язку з надзвичайною ситуацією, несуть відповідальність відповідно до закону.

У разі виникнення загрози життю або здоров'ю громадянам України на території іноземних держав відповідні центральні органи виконавчої влади проводять їх евакуацію.

Евакуація матеріальних і культурних цінностей проводиться у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, які можуть заповіяти їм шкоду, за наявності часу на її проведення.

Порядок проведення евакуації визначається Кабінетом Міністрів України.

Планування заходів з евакуації здійснюється відповідно до методики, що затверджується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Інженерний захист територій включає:

- проведення районування територій за наявністю потенційно небезпечних об'єктів і небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, а також ризику виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з ними;
- віднесення міст до відповідних груп цивільного захисту та віднесення суб'єктів господарювання до відповідних категорій цивільного захисту;
- розроблення та включення вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту до відповідних видів містобудівної і проектної документації та реалізація їх під час будівництва і експлуатації;
- урахування можливих проявів небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів та негативних наслідків аварій під час розроблення генеральних планів населених пунктів і ведення містобудування;
- розміщення об'єктів підвищеної безпеки з урахуванням наслідків аварій, що можуть статися на таких об'єктах;
- розроблення і здійснення заходів із безаварійного функціонування об'єктів підвищеної безпеки;
- будівництво споруд, будівель, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки та надійності;
- будівництво протизсувних, протиповеневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення, їх утримання у функціональному стані;

- обстеження будівель, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій, розроблення та здійснення заходів із їх безпечної експлуатації;

- інші заходи інженерного захисту територій залежно від ситуації, що склалася.

Здійснення заходів інженерного захисту територій покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

За результатами визначення ризиків виникнення надзвичайних ситуацій внаслідок небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, а також на об'єктах підвищеної небезпеки центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, веде Державний реєстр небезпечних територій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Розроблення містобудівної документації та проектування об'єктів, що належать суб'єктам господарювання і можуть спричинити виникнення надзвичайних ситуацій та вплинути на стан захисту населення і територій, здійснюються з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту.

Об'єкти, що належать суб'єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Замовники будівництва отримують на безоплатній основі у центральному органі виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, вихідні дані у порядку, визначеному Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності".

Вимоги інженерно-технічних заходів цивільного захисту, дотримання яких обов'язкове під час розроблення містобудівної та проектної документації, визначаються відповідно до Закону України "Про будівельні норми". Радіаційний і хімічний захист населення і територій включає:

- виявлення та оцінку радіаційної і хімічної обстановки;
- організацію та здійснення дозиметричного і хімічного контролю;
- розроблення та впровадження типових режимів радіаційного захисту;
- використання засобів колективного захисту;

- використання засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю аварійно-рятувальними службами, формуваннями та спеціалізованими службами цивільного захисту, які беруть участь у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасінні пожеж в осередках ураження радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів та населення, яке проживає у зонах небезпечного забруднення;

- проведення йодної профілактики рятувальників, які залучаються до ліквідації радіаційної аварії, персоналу радіаційно-небезпечних об'єктів та населення, яке проживає в зонах можливого забруднення, з метою запобігання опроміненню щитовидної залози;

- надання населенню можливості придбання в особисте користування засобів індивідуального захисту, приладів дозиметричного та хімічного контролю;

- проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;

- розроблення загальних критеріїв, методів та методик спостережень із оцінки радіаційної і хімічної обстановки;

- інші заходи радіаційного і хімічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

Радіаційний і хімічний захист населення і територій забезпечується:

- визначенням суб'єктів господарювання, на яких обладнуються місця для проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту;

завчасним накопиченням і підтриманням у готовності:

- засобів колективного та індивідуального захисту;
- приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю;

- засобів фармакологічного протирадіаційного захисту для йодної

- профілактики населення, рятувальників та персоналу радіаційно небезпечних об'єктів радіоактивними ізотопами йоду з метою запобігання опроміненню щитовидної залози.

Здійснення заходів радіаційного і хімічного захисту та його забезпечення покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

Порядок забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю визначається Кабінетом Міністрів України.

Медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення включає:

- надання медичної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій, рятувальникам та іншим особам, які залучалися до виконання аварійнорятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, проведення їх медико-психологічної реабілітації. Медична допомога населенню забезпечується службою медицини катастроф, керівництво якою здійснює центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

- планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності;

- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів;

- контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання;

- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань; утворення в умовах надзвичайних ситуацій необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я;

- накопичення медичного та спеціального майна і техніки;

- підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги;

- навчання населення способам надання домедичної допомоги та правилам дотримання особистої гігієни;

- здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього природного середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;

- проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації;

- санітарну охорону територій та суб'єктів господарювання в зоні надзвичайної ситуації;

- здійснення інших заходів, пов'язаних з медичним захистом населення, залежно від ситуації, що склалася.

Здійснення заходів медичного захисту населення покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

Для проведення медико-психологічної реабілітації осіб при санаторно-курортних закладах незалежно від форми власності створюються центри медико-психологічної реабілітації. Перелік санаторно-курортних закладів, в яких створюються центри медико-психологічної реабілітації, затверджується спільним актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, та центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Біологічний захист населення, тварин і рослин включає:

- своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію;

- прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження;

- розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, протиепізоотичних, протіепіфітотичних і лікувальних заходів;

- проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення;

- своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту;

- запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину;

- здійснення дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єктів господарювання, тварин та санітарної обробки населення;

- надання екстреної медичної допомоги ураженим біологічними патогенними агентами;

- інші заходи біологічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

Біологічний захист населення, тварин і рослин додатково включає:

- встановлення протиепідемічного, протиепізоотичного та протієпіфітотичного режимів та їх дотримання суб'єктами господарювання, закладами охорони здоров'я та населенням.

Здійснення заходів біологічного захисту покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

Психологічний захист населення.

Заходи психологічного захисту населення спрямовуються на зменшення та нейтралізацію негативних психічних станів і реакцій серед населення у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій і включають:

- планування діяльності, пов'язаної з психологічним захистом; своєчасне застосування ліцензованих та дозволених до застосування в Україні інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість;

- виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості;

- використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників надзвичайних ситуацій на населення;

- здійснення інших заходів психологічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

Організація та здійснення заходів психологічного захисту населення покладаються на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Організація навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.

Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях здійснюється:

- за місцем роботи – працюючого населення;
- за місцем навчання – дітей дошкільного віку, учнів та студентів;
- за місцем проживання – непрацюючого населення.

Організація навчання діям у надзвичайних ситуаціях покла-дається:

- працюючого та непрацюючого населення – на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, які розробляють і затверджують відповідні організаційно-методичні вказівки та програми з підготовки населення до таких дій;

- дітей дошкільного віку, учнів та студентів – на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, який розробляє та затверджує навчальні програми з вивчення заходів безпеки, способів захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних надзвичайними ситуаціями, з надання домедичної допомоги за погодженням з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Стандартами професійно-технічної та вищої освіти передбачається набуття знань у сфері цивільного захисту.

Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Громадські організації та позашкільні навчальні заклади здійснюють навчання діям у надзвичайних ситуаціях відповідно до своїх статутів.

Навчання працюючого населення діям у надзвичайних ситуаціях є обов'язковим і здійснюється в робочий час за рахунок коштів роботодавця за програмами підготовки населення діям у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту.

Порядок організації та проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту визначається центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Для отримання працівниками відомостей про конкретні дії у надзвичайних ситуаціях з урахуванням особливостей виробничої діяльності суб'єкта господарювання у кожному суб'єкті господарювання обладнується інформаційно-довідковий куточок з питань цивільного захисту.

Особи під час прийняття на роботу та працівники щороку за місцем роботи проходять інструктаж з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях.

Особи, яких приймають на роботу, пов'язану з підвищеною пожежною небезпекою, мають попередньо пройти спеціальне навчання (пожежно-технічний мінімум). Працівники, зайняті на роботах з підвищеною пожежною небезпекою, один раз на рік проходять перевірку знань відповідних нормативних актів з пожежної безпеки, а посадові особи до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки) проходять навчання та перевірку знань з питань пожежної безпеки.

Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з питань цивільного захисту, зокрема з пожежної безпеки, забороняється.

Програми навчання з питань пожежної безпеки погоджуються з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Формування культури безпеки життєдіяльності населення. Навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку.

Культура безпеки життєдіяльності населення – це сукупність цінностей, стандартів, моральних норм і норм поведінки, спрямованих на підтримання самодисципліни як способу підвищення рівня безпеки.

Популяризація культури безпеки життєдіяльності серед дітей та молоді організовується і здійснюється центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, громадськими організаціями шляхом:

- проведення шкільних, районних (міських), обласних та всеукраїнських змагань з безпеки життєдіяльності;
- проведення навчально-тренувальних зборів і польових таборів;
- участі команд-переможниць у заходах міжнародного рівня з цих питань.

Навчання учнів, студентів та дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час навчально-виховного процесу за рахунок коштів, передбачених на фінансування навчальних закладів.

Навчання дітей дошкільного віку діям у надзвичайних ситуаціях та запобігання пожежам від дитячих пустощів з вогнем проводиться

шляхом формування у них поведінки, відповідної до віку дитини, із власного захисту та рятування.

Непрацююче населення самостійно вивчає пам'ятки та інший інформаційнодовідковий матеріал з питань цивільного захисту, правила пожежної безпеки у побуті та громадських місцях та має право отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, через засоби масової інформації іншу наочну продукцію, відомості про надзвичайні ситуації, у зоні яких або у зоні можливого ураження від яких може опинитися їхнє місце проживання, а також про способи захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних такими надзвичайними ситуаціями.

1.2. Структура системи управління у надзвичайних ситуаціях

Управління в надзвичайній ситуації (далі – управління) полягає у постійному керівництві з боку органу управління залученими службами і силами та в організації виконання завдань з ліквідації НС або її наслідків.

Основними завданнями управління є:

- підтримання високого рівня морально-психологічного стану особового складу та постійної готовності до дій;
- завчасне планування дій сил;
- безперервний збір та вивчення даних про обстановку в районі надзвичайних ситуацій;
- своєчасне прийняття рішень та доведення їх до підлеглих;
- організація та забезпечення безперервної взаємодії;
- організований збір та евакуація населення із зони НС;
- підготовка сил і засобів до проведення АРНР, пов'язаних з ліквідацією НС;
- організація всебічного забезпечення сил і засобів;
- контроль за своєчасним виконанням заходів і завдань підлеглими та надання їм необхідної допомоги.

Основою управління є рішення керівника з ліквідації НС, який несе повну відповідальність за управління підпорядкованими силами та успішне виконання ними завдань з ліквідації наслідків НС.

Принципами управління є безперервність, твердість, гнучкість та стійкість управління в НС.

Безперервність управління досягається своєчасним прийняттям рішень та оперативним доведенням завдань до підлеглих; наявністю зв'язку з підлеглими і взаємодіючими органами управління, силами та керівництвом; своєчасним розгортанням пересувних пунктів управління; оперативним відновленням порушеного управління.

Твердість управління полягає у рішучому і наполегливому впровадженні заходів, передбачених планами реагування на НС та прийнятих рішень із виконання завдань оперативного реагування на НС у встановлені терміни.

Гнучкість управління забезпечується оперативним реагуванням на зміну обстановки; своєчасним уточненням прийнятих рішень, поставлених завдань підлеглим та порядку взаємодії.

Стійкість управління досягається розгортанням у районі НС основного і пересувного пунктів управління та дублюючих засобів зв'язку.

Система управління при НС – це сукупність органів управління, пунктів (центрів) управління та систем зв'язку, оповіщення і автоматизації управління.

Ефективною системою управління може стати завдяки високому ступеню готовності її складових, сталості функціонування та можливості забезпечувати як централізоване, так і безпосереднє управління силами і засобами, залученими для ліквідації НС.

Забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту здійснюється єдиною державною системою цивільного захисту, яка складається з функціональних і територіальних підсистем та їх ланок. Положення про єдину державну систему цивільного захисту, типові положення про функціональну і територіальну підсистеми затверджуються Кабінетом Міністрів України. Основними завданнями єдиної державної системи цивільного захисту є:

- забезпечення готовності міністерств та інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;

- забезпечення реалізації заходів із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;

- навчання населення поведінці та діям у разі виникнення надзвичайної ситуації;

- виконання державних цільових програм, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення сталого функціонування підприємств, установ та організацій, зменшення можливих матеріальних втрат;

- опрацювання інформації про надзвичайні ситуації, видання інформаційних матеріалів з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій;

- прогнозування і оцінка соціально-економічних наслідків надзвичайних ситуацій, визначення на основі прогнозу потреби в силах, засобах, матеріальних та фінансових ресурсах;

- створення, раціональне збереження і використання резерву матеріальних та фінансових ресурсів, необхідних для запобігання і реагування на надзвичайні ситуації;

- оповіщення населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій, своєчасне та достовірне інформування про фактичну обстановку і вжиті заходи;
- захист населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- проведення рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, організація життєзабезпечення постраждалого населення;
- пом'якшення можливих наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення;
- здійснення заходів із соціального захисту постраждалого населення;
- реалізація визначених законом прав у сфері захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій, в тому числі осіб (чи їх сімей), що брали безпосередню участь у ліквідації цих ситуацій;
- інші завдання, визначені законом.

Функціональні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту (далі – функціональні підсистеми) створюються центральними органами виконавчої влади у відповідній сфері суспільного життя.

Положення про функціональні підсистеми розробляються на підставі типового положення про таку підсистему і затверджуються центральними органами виконавчої влади, що їх створили, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

У разі якщо діяльність центральних органів виконавчої влади спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідного міністра, зазначені положення затверджуються такими міністрами за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Перелік центральних органів виконавчої влади, що створюють функціональні підсистеми, визначається Положенням про єдину державну систему цивільного захисту.

Безпосереднє керівництво функціональною підсистемою покладається на керівника органу суб'єкта господарювання, що створив таку підсистему.

До складу функціональних підсистем входять органи управління та підпорядковані їм сили цивільного захисту, відповідні суб'єкти господарювання, які виконують завдання цивільного захисту.

Територіальні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту (далі - територіальні підсистеми) діють в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Положення про територіальні підсистеми розробляються на підставі типового положення про таку підсистему і затверджуються місцевими державними адміністраціями за погодженням із центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Ланки територіальних підсистем створюються:

- Радою міністрів Автономної Республіки Крим – у районах Автономної Республіки Крим;
- районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями – у районах, районах у містах Києві та Севастополі;
- органами місцевого самоврядування – в обласних центрах, у містах обласного і районного значення.

Положення про ланку територіальної підсистеми затверджується органом, що її створив.

Безпосереднє керівництво територіальною підсистемою, її ланкою покладається на посадову особу, яка очолює орган, що створив таку підсистему, ланку.

До складу територіальних підсистем та їх ланок входять органи управління та підпорядковані їм сили цивільного захисту, відповідні суб'єкти господарювання.

Єдина державна система залежно від масштабів і особливостей надзвичайної ситуації, що прогнозується або виникла, функціонує у режимах повсякденного функціонування, підвищеної готовності, надзвичайної ситуації, надзвичайного стану.

Положенням про єдину державну систему цивільного захисту визначається перелік заходів, завдання та порядок взаємодії суб'єктів забезпечення цивільного захисту під час функціонування зазначеної системи у відповідному режимі.

В особливий період єдина державна система цивільного захисту функціонує відповідно до Кодексу цивільного захисту України та з урахуванням особливостей, що визначаються згідно з вимогами законів України "Про правовий режим воєнного стану", "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", а також інших нормативно-правових актів.

Режим повсякденного функціонування єдиної державної системи цивільного захисту встановлюється за умов нормальної виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, сейсмічної, гідрогеологічної, гідрометеорологічної, техногенної та пожежної обстановки та за відсутності епідемій, епізоотій, епіфітотій.

Режим підвищеної готовності. У разі загрози виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим підвищеної готовності.

Режим надзвичайної ситуації. У разі виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим надзвичайної ситуації.

Режим надзвичайного стану для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється у межах території, на якій введено правовий режим надзвичайного стану відповідно до Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану".

Органи управління в надзвичайній ситуації. До координуючих органів управління в НС відносяться: постійно діюча комісія з питань техногенно-екологічної ситуації та надзвичайних ситуацій і спеціальна комісія з ліквідації НС, яка створюється у разі виникнення НС.

Для безпосередньої організації робіт з ліквідації НС або її наслідків та керівництва залученими органами управління, силами і службами одним із вищезазначених органів управління призначається керівник з ліквідації НС Для організації і координації АРНР уповноваженим керівником створюється штаб з ліквідації НС.

Комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та НС. Державна, регіональна, місцева та об'єктова комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (далі – комісія ТЕБ та НС) є постійно діючими органами, які координують діяльність органів виконавчої влади відповідного рівня і служб об'єкта, пов'язану з безпекою та захистом населення і територій від НС та реагуванням на НС.

Основними завданнями комісії є: координація діяльності відповідних органів виконавчої влади, пов'язаної з функціонуванням

єдиної державної системи цивільного захисту; організація та керівництво проведенням робіт з ліквідації наслідків НС.

У режимі повсякденної діяльності комісії координують діяльність відповідних органів виконавчої влади з питань розроблення та виконання цільових і науковотехнічних програм і заходів із запобігання НС, забезпечення захисту населення, сталого функціонування господарських об'єктів, зменшення можливих матеріальних втрат та збереження національної культурної спадщини у разі виникнення НС.

У режимі підвищеної готовності комісія вживає заходів із активізації спостереження та контролю за станом довкілля, перебігом епідемій інфекційних захворювань і спалахів інфекційних захворювань, обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах і прилеглий до них території, прогнозування можливості виникнення НС та її масштабів; організовує розроблення комплексних заходів із захисту населення і територій від НС, забезпечення стабільного функціонування господарських об'єктів незалежно від форми власності; забезпечує координацію заходів із запобігання виникненню НС.

У режимі діяльності при НС комісія забезпечує координацію, організацію робіт та взаємодію функціональних і територіальних підсистем ЄДС, громадських організацій із надання допомоги населенню, організовує роботу, пов'язану з ліквідацією НС, залучає до виконання робіт з ліквідації наслідків НС необхідні рятувальні, транспортні, будівельні, медичні та інші формування, використовуючи наявні матеріально-технічні, продовольчі та інші ресурси і запаси, визначає межі території, на якій виникла НС, та організовує визначення розміру шкоди, заподіяної суб'єктам господарської діяльності і населенню внаслідок НС, організовує постійний контроль за станом довкілля на території, що зазнала впливу НС, обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглий до них території; вивчає обставини, що склалися, та готує інформацію до відповідного органу влади про вжиті заходи, пов'язані з реагуванням на НС, та про причини її виникнення.

Роботою комісії керує її голова, а у разі відсутності – перший заступник. Підготовку засідань та контроль за виконанням її рішень здійснює секретар комісії. Рішення комісії оформляються протоколом, який підписують голова та секретар комісії. Рішення, прийняті у межах повноважень комісії, є обов'язковими для виконання відповідними органами виконавчої влади.

Спеціальна комісія з ліквідації НС. Спеціальна Урядова, регіональна, місцева та об'єктова комісії з ліквідації НС (далі – спеціальні комісії з ліквідації НС) є координуючими органами. Вони створюються

рішеннями відповідного органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, керівника підприємства, установи та організації у разі виникнення НС відповідного рівня.

Основними завданнями комісії є:

- організація виконання комплексу заходів із ліквідації НС;
- визначення заходів із захисту населення і територій від наслідків НС;
- безпосередня організація та координація дій органів виконавчої влади, пов'язаної з виконанням заходів із ліквідації наслідків НС;
- забезпечення життєдіяльності постраждалого населення.

Комісія відповідно до завдань: координує діяльність органів виконавчої влади із виконання комплексу робіт з ліквідації наслідків НС, забезпечення життєдіяльності постраждалого населення, функціонування об'єктів соціальної, комунально-побутової, промислової та аграрної сфери, проведення АРНР; визначає першочергові заходи із проведення АРНР у зоні НС; організовує роботу з ліквідації НС та визначає комплекс заходів із ліквідації її наслідків; залучає до проведення робіт з ліквідації НС та відбудовних робіт відповідні аварійно-рятувальні, транспортні, будівельні, медичні та інші формування; вносить до органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій пропозиції про виділення додаткових коштів на першочергові заходи з ліквідації НС; вивчає ситуацію, що склалася, та готує інформацію ДСНС, керівництву відповідного органу виконавчої влади та органу місцевого самоврядування, підприємства, установи або організації про заходи реагування на НС, причини її виникнення, хід відбудовних робіт; організовує роботу, пов'язану з визначенням розміру збитків від НС, та затверджує відповідні акти; організовує інформування населення про стан справ у зоні НС, її наслідки, хід ліквідації та правила поведінки в цій зоні; організовує проведення моніторингу стану довкілля на території, що зазнала впливу НС; здійснює прогноз розвитку НС; організовує допомогу потерпілим та сім'ям загиблих унаслідок НС.

Комісія має право:

- залучати у разі потреби, за погодженням з відповідними органами виконавчої влади, необхідні сили і засоби для проведення АРНР під час ліквідації НС;

- давати органам виконавчої влади доручення з питань, що належать до її компетенції;

- утворювати для опрацювання окремих питань робочі групи із залученням спеціалістів підприємств, установ та організацій за погодженням з їх керівниками.

Роботою комісії керує голова, а у разі відсутності голови – перший заступник, або один із заступників. Рішення комісії оформляються протоколом, який підписує головуючий, що проводив засідання. Рішення є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади.

Керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначається для безпосереднього управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами під час виникнення будь-якої надзвичайної ситуації.

Залежно від рівня надзвичайної ситуації керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначається:

- Кабінетом Міністрів України у разі виникнення надзвичайної ситуації державного рівня – Перший віцепрем'єр-міністр, віцепрем'єр-міністр чи керівник одного з центральних органів виконавчої влади або його перший заступник (заступник);

- Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями у разі виникнення надзвичайної ситуації регіонального рівня – перший заступник або один із заступників Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови обласної, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій;

- районною державною адміністрацією у разі виникнення надзвичайної ситуації місцевого рівня – один із заступників голови районної державної адміністрації;

- виконавчим органом міської ради у разі виникнення надзвичайної ситуації місцевого рівня – один із заступників міського голови;

- сільською, селищною радою у разі виникнення надзвичайної ситуації об'єктового рівня – сільський, селищний голова;

- керівником суб'єкта господарювання у разі виникнення надзвичайної ситуації відповідного об'єктового рівня – керівник або один із керівників суб'єкта господарювання відповідно до затвердженого розподілу обов'язків.

Під час ліквідації НС у підпорядкування керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації переходять усі аварійно-рятувальні служби та формування, що залучаються до ліквідації НС.

Залежно від обстановки в зоні НС, керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації самостійно приймає рішення із: проведення евакуаційних заходів, крім загальної або часткової евакуації населення; зупинення діяльності об'єктів, незалежно від форм власності і підпорядкування, що знаходяться у зоні НС, обмеження доступу на території цієї зони; залучення до проведення робіт аварійно-рятувальних служб, громадських організацій та окремих громадян за їх згодою, необхідних транспортних та інших технічних засобів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, які знаходяться у зоні НС; зупинення АРНР у разі підвищення рівня загрози життю рятувальників та інших осіб, які беруть участь у ліквідації НС.

Розпорядження керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації є обов'язковими для виконання суб'єктами ліквідації НС, підприємствами, установами, організаціями та громадянами, які знаходяться у зоні НС. Ніхто не має права втручатися в діяльність керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Рішення керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації оформляються протоколом, який є офіційним юридичним документом, що засвідчує порядок та організацію виконання робіт, завдання органів управління, організаціям і силам та відповідальність посадових осіб. Накази викладаються стисло, їх зміст не повинен допускати двозначного тлумачення. Підготовка протоколів покладається на штаб з ліквідації НС. Після ліквідації НС усі накази включаються до архівної справи і складають її основу. Звіт із прийнятих рішень та хід ліквідації НС керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації подає щоденно до органу, що його призначив, а підсумковий – після завершення робіт з ліквідації НС, у якому за хронологією вказує розвиток обстановки, прийняті рішення та результати їх реалізації. Підготовку звіту здійснює штаб з ліквідації НС.

Основним завданням штабу з ліквідації НС є безпосередня організація і координація АРНР.

Штаб з ліквідації НС:

- визначає зону ураження НС, кількість і місця перебування в ній людей, організовує їх рятування та надання медичної допомоги;
- збирає дані про обстановку в зоні НС, аналізує та узагальнює їх;
- визначає головні напрямки ліквідації НС, приймає рішення із проведення АРНР, захисту населення і території від її наслідків, забезпечення життєдіяльності постраждалого населення;
- розробляє оперативні плани ліквідації НС та її наслідків, зосереджує в районі НС необхідні сили і засоби та своєчасно вводить їх у дію;
- визначає кількість і склад аварійно-рятувальних формувань, необхідних для ліквідації НС, порядок і терміни їх залучення згідно з планами реагування на НС і планами взаємодії;
- організовує взаємодію залучених аварійно-рятувальних служб та формувань з метою ефективного використання їх потенціалу;
- здійснює керівництво роботами з ліквідації НС та веде облік робіт, проведених аварійно-рятувальними службами та формуваннями;
- веде облік загиблих і постраждалих;
- здійснює інформування населення про наслідки та прогнозу розвитку НС, хід її ліквідації та правила поведінки в зоні НС;
- веде оперативно-технічну документацію та складає звіт органу, що призначив уповноваженого керівника з ліквідації НС.

Штаб з ліквідації НС забезпечується комплектом аварійно-рятувальної документації на електронних (паперових) носіях, засобами постійного зв'язку з відповідними центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, які беруть участь у ліквідації НС, та інформаційними ресурсами Урядової інформаційноаналітичної системи з питань НС.

Після ліквідації НС штаб з ліквідації НС систематизує документи та формує архівну справу у двох примірниках.

1.3. Сили цивільного захисту, їх завдання та склад

До сил цивільного захисту належать: оперативно-рятувальна служба цивільного захисту; аварійно-рятувальні служби; формування цивільного захисту; спеціалізовані служби цивільного захисту; пожежно-рятувальні підрозділи (частини); добровільні формування цивільного захисту.

Основними завданнями сил цивільного захисту є:

- проведення робіт та вжиття заходів із запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення і територій від них;
- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;
- гасіння пожеж;
- ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, загрози вибухів, обвалів, зсувів, затоплень, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження, інших небезпечних проявів;
- проведення піротехнічних робіт, пов'язаних із знешкодженням вибухонебезпечних предметів, що залишилися на території України після воєн, сучасних боєприпасів та підривних засобів (крім вибухових пристроїв, що використовуються у терористичних цілях), крім територій, які надані для розміщення і постійної діяльності військових частин, військових навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних сил України, інших військових формувань;
- проведення вибухових робіт для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;
- проведення робіт із життєзабезпечення постраждалих;
- надання екстреної медичної допомоги постраждалим у районі надзвичайної ситуації і транспортування їх до закладів охорони здоров'я;
- здійснення перевезень матеріально-технічних засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання гуманітарної допомоги постраждалим внаслідок таких ситуацій;
- надання допомоги іноземним державам у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- проведення аварійно-рятувального обслуговування суб'єктів господарювання та окремих територій, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій;

Державні, регіональні, комунальні аварійно-рятувальні служби і аварійно-рятувальні служби громадських організацій, створені на професійній основі, є юридичними особами.

Спеціалізовані професійні аварійно-рятувальні служби, діяльність яких пов'язана з організацією та проведенням гірничорятувальних робіт, є воєнізованими.

Непрофесійні об'єкти аварійно-рятувальні служби створюються з числа інженерно-технічних та інших досвідчених працівників суб'єктів господарювання, які мають необхідні знання та навички у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і здатні за станом здоров'я виконувати роботи в екстремальних умовах.

Працівники аварійно-рятувальної служби поділяються на основні та допоміжні.

До основних працівників аварійно-рятувальної служби належать працівники, які організують і виконують аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи та забезпечують готовність аварійно-рятувальних служб до проведення таких робіт. Основні працівники професійної аварійно-рятувальної служби поділяються на керівні та рядові.

До допоміжних працівників професійної аварійно-рятувальної служби належать працівники, які забезпечують її повсякденну діяльність.

Особливим видом аварійно-рятувальних служб є служби медицини катастроф, які діють у складі центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф системи екстреної медичної допомоги, що створюються органами влади Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, відповідно до закону.

Типове положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф затверджується Кабінетом Міністрів України.

Статут аварійно-рятувальної служби або положення про аварійно-рятувальну службу розробляється на підставі типового статуту (положення) аварійно-рятувальної служби та затверджується органом виконавчої влади, органом місцевого самоврядування, суб'єктом господарювання, які створили таку службу.

Державні, комунальні аварійно-рятувальні служби та аварійно-рятувальні служби громадських організацій набувають статусу юридичної особи з дня їх державної реєстрації у порядку, встановленому законом для державної реєстрації юридичних осіб. Статути державних, комунальних аварійно-рятувальних служб та аварійно-рятувальних служб громадських організацій, які подаються державному реєстратору, мають бути погоджені з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

На аварійно-рятувальні служби покладається виконання таких завдань:

- аварійно-рятувальне обслуговування на договірній основі суб'єктів господарювання та окремих територій, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій;
- подання місцевим державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування та суб'єктам господарювання пропозицій із поліпшення протиаварійного стану суб'єктів господарювання і територій та усунення виявлених порушень вимог з дотримання техногенної безпеки;
- невідкладне інформування керівників суб'єктів господарювання, які експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки, про виявлення порушень вимог пожежної та техногенної безпеки на таких суб'єктах господарювання;
- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення;
- виконання робіт із запобігання виникненню та мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій і із захисту від них населення і територій;
- захист навколишнього природного середовища та локалізація зони впливу шкідливих і небезпечних факторів, що виникають під час аварій та катастроф;
- забезпечення готовності своїх органів управління, сил і засобів до дій за призначенням;
- пошук і рятування людей на уражених об'єктах і територіях, надання у можливих межах невідкладної, у тому числі медичної, допомоги особам, які перебувають у небезпечному для життя й здоров'я стані, на місці події та під час евакуації до лікувальних закладів;
- ліквідація особливо небезпечних проявів надзвичайних ситуацій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, загрози вибухів, обвалів, зсувів, затоплень, радіаційного та бактеріального зараження, інших небезпечних проявів;
- контроль за готовністю об'єктів і територій, що ними обслуговуються, до проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- участь у розробленні та погодженні планів локалізації і ліквідації аварій на об'єктах і територіях, які вони обслуговують;

- організація ремонту та технічного обслуговування аварійно-рятувальних засобів, розроблення та виробництво їх окремих зразків;
- участь у підготовці працівників підприємств, установ та організацій і населення до дій в умовах надзвичайних ситуацій.

Аварійно-рятувальні служби мають право на:

- отримання від місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання інформації, необхідної для виконання покладених на службу завдань;
- безперешкодний доступ на об'єкти суб'єктів господарювання та їх територію для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- встановлення вимог із додержання заходів безпеки для всіх осіб, які перебувають у зоні надзвичайної ситуації;
- проведення під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій документування, кіно- і відеозйомки, фотографування та звукозапису;
- тимчасову заборону або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зони надзвичайної ситуації.

Завдання і функції конкретних аварійно-рятувальних служб визначаються їх статутами чи положеннями, погодженими з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, та затвердженими згідно із чинним законодавством.

Матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності аварійно-рятувальних служб здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, підприємств, установ, організацій, що створюють аварійно-рятувальні служби, коштів від надання додаткових платних послуг, а також добровільних пожертвувань юридичних і фізичних осіб, інших не заборонених законодавством джерел.

Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту функціонує в системі центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, і складається з органів управління, аварійно-рятувальних формувань центрального підпорядкування, аварійно-рятувальних формувань спеціального призначення, спеціальних авіаційних, морських та інших формувань, державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), навчальних центрів, формувань та підрозділів забезпечення.

Організація та порядок повсякденної діяльності Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та функціонування її під час виконання завдань за призначенням визначаються Положенням про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту, що затверджується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Для аварійно-рятувальних формувань центрального підпорядкування Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту рішенням керівника центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, встановлюються зони відповідальності із реагування на надзвичайні ситуації.

Критерії утворення державних пожежно-рятувальних підрозділів (частини) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в адміністративно-територіальних одиницях та перелік суб'єктів господарювання, де створюються такі підрозділи (частини), визначаються Кабінетом Міністрів України.

До повноважень Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту належить:

- аварійно-рятувальне обслуговування на договірній основі об'єктів підвищеної небезпеки та окремих територій, що перебувають у власності, володінні або користуванні суб'єктів господарювання, на яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

- подання місцевим державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування та суб'єктам господарювання пропозицій із поліпшення протиаварійного стану об'єктів підвищеної небезпеки та окремих територій, що перебувають у власності, володінні або користуванні суб'єктів господарювання, та усунення виявлених порушень вимог із дотримання техногенної безпеки;

- невідкладне інформування керівників суб'єктів господарювання, що експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки, про виявлення порушень вимог техногенної безпеки;

- отримання від місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання інформації, необхідної для виконання покладених на службу завдань;

- безперешкодний доступ на об'єкти суб'єктів господарювання та їх територію для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, гасіння пожеж;

- право вимагати від усіх осіб, які перебувають у зоні надзвичайної ситуації, додержання встановлених заходів безпеки;

- проведення під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій документування, кіно- і відеозйомки, фотографування та звукозапису;

- участь у роботі комісії з розслідування причин виникнення надзвичайних ситуацій у суб'єктів господарювання і на територіях, які вони обслуговують;

- тимчасова заборона або обмеження руху транспортних засобів і пішоходів поблизу та в межах зони надзвичайної ситуації, місці гасіння пожежі, а також доступу громадян на окремі об'єкти і території;

- здійснення аварійно-рятувального забезпечення туристичних груп та окремих туристів.

Повноваження Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та інших професійних аварійно-рятувальних служб можуть бути обмежені на територіях та у суб'єктів господарювання, у яких, відповідно до Закону України "Про державну таємницю", встановлено спеціальні перепускні та внутрішньооб'єктові режими.

Для здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій органи управління і формування Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту використовують спеціальні транспортні засоби. Перевага таких засобів у дорожньому русі, а також правила встановлення спеціальних світлових і звукових сигнальних пристроїв та нанесення кольорово-графічних позначень на них визначаються актами законодавства.

Спеціалізовані служби цивільного захисту (енергетики, захисту сільськогосподарських тварин і рослин, інженерні, комунально-технічні, матеріального забезпечення, медичні, зв'язку і оповіщення, протипожежні, торгівлі та харчування, технічні, транспортного забезпечення, охорони громадського порядку) створюються для проведення спеціальних робіт і заходів з цивільного захисту та їх забезпечення, що потребують залучення фахівців певної спеціальності, техніки і майна спеціального призначення:

- об'єктові – на суб'єкті господарювання (шляхом формування з працівників суб'єкта господарювання ланок, команд, груп, що складають відповідні спеціалізовані служби цивільного захисту) – керівником суб'єкта господарювання;

- галузеві – у системі центрального органу виконавчої влади (шляхом зведення об'єктових підрозділів у відповідну галузеву спеціалізовану службу цивільного захисту) – центральним органом виконавчої влади. Перелік центральних органів виконавчої влади, в яких створюються спеціалізовані служби цивільного захисту, визначається Положенням про єдину державну систему цивільного захисту;

• територіальні (шляхом об'єднання об'єктових підрозділів у відповідну територіальну спеціалізовану службу цивільного захисту місцевого рівня або об'єднання територіальних спеціалізованих служб цивільного захисту місцевого рівня у регіональну спеціалізовану службу цивільного захисту): □ області, місті Києві, районі – місцевою державною адміністрацією; □ місті обласного значення – органом місцевого самоврядування.

Органом управління спеціалізованою службою цивільного захисту є:

• відповідний орган, визначений Верховною Радою Автономної Республіки Крим, місцевою державною адміністрацією, органом місцевого самоврядування; відповідний структурний підрозділ центрального органу виконавчої влади.

Спеціалізовані служби цивільного захисту мають право на:

• отримання від місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання інформації, необхідної для проведення робіт з цивільного захисту;

• безперешкодний доступ на об'єкти суб'єктів господарювання і їх територію для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

• встановлення вимог із додержання заходів безпеки для всіх осіб, які перебувають у зоні надзвичайної ситуації.

Права і обов'язки працівників суб'єкта господарювання, що призначаються до складу спеціалізованих служб цивільного захисту, визначаються Кодексом цивільного захисту України та іншими законодавчими актами.

Порядок створення та функціонування спеціалізованих служб цивільного захисту визначається положенням про них, яке затверджується Кабінетом Міністрів України.

Формування цивільного захисту поділяються на об'єктові і територіальні.

Формування цивільного захисту створюються для проведення великих обсягів робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, воєнних (бойових) дій чи терористичних актів, а також для проведення відновлювальних робіт, які потребують залучення великої кількості населення і техніки:

- об'єктові – у суб'єктах господарювання, які володіють спеціальною технікою і майном, а працівники підготовлені до дій в умовах надзвичайних ситуацій – суб'єктом господарювання;

- територіальні (шляхом об'єднання об'єктових формувань цивільного захисту на відповідній території):

- в Автономній Республіці Крим – Радою міністрів Автономної Республіки Крим або іншим органом, визначеним відповідно до нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

- області, містах Києві та Севастополі, райони – місцевою державною адміністрацією;

- місті обласного значення – міською радою.

Формування цивільного захисту користуються правами, визначеними цим Кодексом для спеціалізованих служб цивільного захисту.

Права і обов'язки працівників суб'єкта господарювання, які призначаються до складу формувань цивільного захисту, визначаються цим Кодексом та іншими законами.

Порядок створення формувань цивільного захисту, їх завдання та функції визначаються Кабінетом Міністрів України.

Добровільні формування цивільного захисту створюються під час загрози або виникнення надзвичайних ситуацій для проведення допоміжних робіт із запобігання або ліквідації наслідків таких ситуацій за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, центрального органу виконавчої влади, місцевої державної адміністрації, органу місцевого самоврядування.

Добровільні формування цивільного захисту мають право:

- на отримання від місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та аварійно-рятувальних служб, що працюють у зоні надзвичайної ситуації, інформації, необхідної для проведення заходів і робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

- на безперешкодний доступ на об'єкти суб'єктів господарювання і їх територію для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- вимагати додержання заходів безпеки від усіх осіб, які перебувають у зоні надзвичайної ситуації.

До добровільних формувань цивільного захисту включаються громадяни на добровільних засадах.

Громадяни, які виконують завдання із запобігання або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі добровільного формування цивільного захисту, мають право на:

- отримання інформації про надзвичайну ситуацію та про заходи необхідної безпеки;
- забезпечення і використання під час виконання завдань із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації засобів індивідуального захисту; відшкодування шкоди, заподіяної їхньому життю, здоров'ю під час виконання завдань із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;
- медичну допомогу та медико-психологічну реабілітацію у разі отримання фізичних та психологічних травм під час виконання завдань із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Громадяни, які виконують завдання із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі добровільного формування цивільного захисту, зобов'язані:

- виконувати завдання та обсяг робіт, визначені залежно від характеру надзвичайної ситуації;
- дотримуватися заходів безпеки під час виконання завдань із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, правил поведінки в зоні надзвичайної ситуації;
- вивчати способи захисту від надзвичайних ситуацій, надання домедичної допомоги, правила користування засобами захисту.

Положення про добровільні формування цивільного захисту затверджується Кабінетом Міністрів України.

Залучення Збройних сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, які створені відповідно до законів України, для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону можуть залучатися Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення, створені відповідно до законів України.

Умови залучення Збройних сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, створених відповідно до законів України, для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, визначаються відповідно до

Конституції України, законів України "Про правовий режим надзвичайного стану", "Про Збройні Сили України" та інших законів.

З метою виконання окремих функцій у сфері цивільного захисту можуть створюватися громадські організації.

Громадські організації залучаються на добровільних або договірних засадах до робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій за наявності в учасників ліквідації відповідного рівня підготовки.

Особливим видом державних аварійно-рятувальних служб є Державна служба медицини катастроф. Основним завданням Служби є надання громадянам та рятувальникам в екстремальних ситуаціях (стихийне лихо, катастрофи, аварії, масові отруєння, епідемії, епізоотії, радіаційне, бактеріологічне та хімічне забруднення тощо) безоплатної медичної допомоги. Служба медицини катастроф складається з медичних сил і засобів та лікувальних закладів центрального та територіального рівнів незалежно від виду діяльності та галузевої належності, визначених МОЗ за погодженням з ДСНС, МО, МВС, Міністерства інфраструктури, обласними держадміністраціями. Координацію діяльності Служби медицини катастроф на випадок виникнення екстремальних ситуацій здійснюють центральна та територіальні координаційні комісії, що створюються згідно з законодавством Організаційно-методичне керівництво Службою медицини катастроф здійснюється МОЗ.

Постановою КМУ від 14.04.97 р. № 343 „Про утворення Державної служби медицини катастроф” на базі існуючих медичних закладів у межах виділених на їх утримання коштів утворена Державна служба медицини катастроф (ДСМК).

До складу формувань і закладів ДСМК входять:

- Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф;
- територіальні центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф;
- медичні бригади постійної готовності першої черги (570 бригад швидкої медичної допомоги);
- спеціалізовані медичні бригади постійної готовності другої черги (190 позаштатних формувань, які створені на базі державних та комунальних закладів охорони здоров'я);
- ліжковий фонд закладів охорони здоров'я, який передбачений для роботи під час ліквідації медичних наслідків НС (понад 14,5 тис. ліжок);

- мобільний госпіталь ДСНС України, який при розгортанні укомплектовується медичними працівниками МОЗ, а положення про нього затверджене наказом МНС і МОЗ від 20.12.2002 р. № 327/478.

Відповідно до Положення про державну службу медицини катастроф, затвердженим постановою КМУ від 14.04.97 р. № 343, завданнями ДСМК є:

- надання постраждалим в екстремальних ситуаціях безоплатної екстреної медичної допомоги на догоспітальному та госпітальному етапах, насамперед, силами спеціалізованих бригад постійної готовності служби;

- організація і проведення комплексу санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів у районах екстремальних ситуацій;

- координація роботи, спрямованої на забезпечення готовності органів охорони здоров'я, визначених МОЗ лікувальних закладів, системи зв'язку та оповіщення, медичних та спеціалізованих формувань і закладів ДСМК до дій в екстремальних ситуаціях;

- здійснення збору, аналізу, обліку і надання інформації про медико-соціальні наслідки екстремальних ситуацій згідно з Тимчасовим регламентом надання інформації органами державної влади в рамках УІАС (Урядової інформаційноаналітичної системи) з питань НС;

- забезпечення збереження здоров'я, персоналу, який бере участь у ліквідації наслідків НС;

- забезпечення створення та раціональне використання резерву матеріально-технічних ресурсів для проведення заходів служби;

- участь у підготовці медичних і немедичних працівників, на яких відповідно до законодавства покладено надання медичної допомоги у НС.

У Кодексі цивільного захисту України, Гл.5. "Сили цивільного захисту", ст. 23. "Аварійно-рятувальні служби", п. 9 зазначено, що особливим видом аварійно-рятувальних служб є служби медицини катастроф, які діють у складі центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф системи екстреної медичної допомоги, що створюються органами влади областей, міста Києва відповідно до закону. Типове положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 р. № 1116 "Про затвердження Типового положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф". Державна авіаційна пошуково-рятувальна служба (Укравіапошук).

Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 16.10.98 р. №1643 „Про заходи із вдосконалення організації та проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування” та від 8.09.2004 р. №1172 „Про утворення Державної авіаційної пошуково-рятувальної служби”, до чергування в єдиній державній системі проведення авіаційних пошуково-рятувальних робіт (ЄДСПАПРР) залучається 10 пошуково-рятувальних суден ДСНС, МВС, Міноборони, цивільної авіації на 9 аеродромах в усіх зонах відповідальності України.

Авіаційні підрозділи здатні виконувати завдання в інтересах ДСНС та інших міністерств, а саме:

- цілодобове чергування літаків і вертольотів та проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування на території України та поза її межами;
- повітряну розвідку з метою виявлення, аналізу та запобігання НС техногенного та природного характеру;
- оцінювання масштабів НС та її документування;
- забезпечення невідкладної медичної допомоги, евакуацію потерпілих;
- пожежогасіння з використанням спеціального обладнання;
- забезпечення мобільності переміщення керівного складу ДСНС та рятувальних загонів для упередження або у випадку виникнення НС;
- перевезення гуманітарної допомоги;
- залучення в інтересах інших міністерств та відомств для виконання спеціальних, розвідувальних, монтажних, дослідницьких та інших завдань з метою запобігання НС техногенного і природного характеру.

Відповідно до п. 16 Положення про єдину державну систему запобігання і реагування на НС техногенного і природного характеру, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3.08.98 р. № 1198, спеціально підготовлені сили МО у виняткових ситуаціях залучаються для ліквідації НС у порядку, визначеному Законом України „Про надзвичайний стан” (2501-02).

Сили і засоби МВС, СБУ, Держприкордонслужби залучаються до ліквідації НС та їх наслідків згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 4.09.2003 р. № 1402.

1.4. Оперативне управління у надзвичайних ситуаціях

Хід і результати робіт з ліквідації НС залежать не лише від співвідношення ресурсно-економічного, морально-політичного, науково-технічного та організаційного потенціалів системи, але й від ефективності роботи оперативного управління. У свою чергу ефективність процесу прийняття, реалізації та коригування оперативних рішень визначається вмінням керівництва зосередити основні зусилля на головних напрямках ліквідації причин НС та її наслідків.

Важливою проблемою удосконалення системи оперативного управління є розробка методів прийняття оптимальних рішень і планів операцій для НС в цілому, а також для окремих ситуаційних стратегічних зон (ССЗ) та їх сукупностей. Управлінські рішення, що приймаються за умов НС, є основою оперативного управління, відповідно до яких здійснюється вся наступна діяльність органів управління з ліквідації НС.

Прийняття оперативних рішень у цьому напрямку є творчою та відповідальною задачею. Її сутністю є те, щоб відповідно до поставленої мети, базових планів і обстановки, що склалася, визначити загальний сенс операції з ліквідації НС, конкретні заходи з її реалізації в кожній ССЗ, порядок взаємодії сил і засобів для їх виконання і необхідне забезпечення. Оперативні рішення приймає керівник процесу (робіт) та саме він є за них персонально відповідальним. У підготовці даних для прийняття оперативних рішень беруть участь майже всі співробітники органів управління відповідно до функціональних обов'язків (члени штабу та керівники ССЗ). При реалізації оперативних рішень вони можуть замінювати один одного.

Оперативні управлінські рішення за умов НС повинні задовольняти вимогам своєчасності, обґрунтованості та однозначності розуміння виконавцями, а також категоричності та безумовності їх реалізації.

Комплексний аналіз довів, що основними протиріччями, які варто враховувати, приймаючи управлінські рішення за умов НС, є такі:

- між складністю оцінки ситуації і практично нульовими ресурсами часу для прийняття і реалізації управлінських рішень;
- між еволюцією в напрямку все більшої спеціалізації при вирішенні завдань у ССЗ та необхідністю загальної системної інтеграції при прийнятті управлінських рішень у штабі;
- між необхідністю централізації управління, що забезпечує взаємоузгодження дій, сил і засобів, а також оперативність координації

та управління, і потребами децентралізації, яка забезпечує сталість в управлінні, підвищує оперативність рішення локальних завдань та ініціативу керівників ССЗ;

- між обґрунтованістю рішень, що приймаються, та оперативністю управління.

Вирішення вказаних протиріч є метою удосконалення системи оперативного управління за умов НС.

Варто також враховувати різницю між характеристиками завдань планування робіт із запобігання і ліквідації наслідків НС та завдань оперативного управління, що вирішуються за умов НС.

Завдання планування, як правило, характеризуються великим обсягом робіт і великою розмірністю, причому обсяг робіт змінюється в часі не суттєво. Тому точність вирішення завдань планування визначається в основному достовірністю вихідних даних.

Завдання оперативного управління за умов НС (маючи на увазі оперативність та адекватність їх вирішення) характеризуються випадковими та непередбачуваними моментами часу надходженням замовлень на їх вирішення. У середньому обсяг обчислювальної роботи для рішення задач оперативного управління не великий. Час вирішення хоч і не великий, але є лімітуючим фактором. Частота змін вихідних даних дуже велика, а достовірність дуже мала. Точність вирішення задач оперативного управління зазвичай визначається не тільки достовірністю даних, але й якістю алгоритмів вирішення завдань даного класу.

Досить важливою та специфічною є проблема оцінки ефективності та адекватності функціонування систем оперативного управління НС. На відміну від управління промисловістю, сільським господарством, побутовим обслуговуванням тощо, ефективність функціонування яких оцінюється продуктивністю, якістю продукції, прибутком, видатками та іншими показниками, ефективність функціонування систем оперативного управління за умов НС повинна оцінюватись дієвістю та результативністю.

Дієвість є стратегічним показником і слугує для оцінки ступеня досягнення системою мети, поставленої перед нею, рівня виконання робіт, що вимагаються. При оцінці дієвості необхідно враховувати виконання всіх необхідних робіт згідно з характером розвитку НС і стратегією ліквідації її наслідків, а саме: чи вони ефективні, чи досягаються результати потрібної якості та вчасність їх реалізації. Щоб виміряти дієвість вирішення поставлених завдань, необхідно порівняти ступінь виконання планових робіт, тобто порівняти те, що було необхідно зробити з тим, що вже зроблено.

Результативність за суттю дієвості є оперативно-тактичним показником, що відображає поточні характеристики рівня виконання робіт у системі в цілому та за окремими ССЗ.

Система оперативного управління за умов НС покликана не лише забезпечити підвищення індивідуальної та загальної продуктивності праці кожного співробітника, але й згуртувати всіх співробітників для досягнення спільної мети системи, домагатися їх активної участі в реалізації оперативних планів ліквідації наслідків НС.

Однією з головних вимог до системи управління за умов НС є вимога її високої оперативності.

Під оперативністю (своєчасністю дій) системи управління прийнято розуміти її здатність забезпечувати своєчасне вирішення завдань управління відповідно до цілей системи та наявних обмежень. Оперативність оцінюється часом між виникненням ситуації, що вимагає втручання відповідних органів управління, та часом її ліквідації. Вимога до швидкості дій систем оперативного управління ліквідацією НС істотно відмінна від аналогічної вимоги до систем управління в промисловості або економіці. Справа в тому, що при управлінні ліквідацією НС недостатньо орієнтації лише на календарний час реалізації різних заходів, а слід враховувати також їх відносний (відносно темпу розвитку НС) час.

При оперативному управлінні ліквідацією НС необхідно вести ретельний облік балансу часу, співставляючи наявний час з динамікою розвитку НС та обчислюючи його резерв або дефіцит. З цієї метою при **управлінні ліквідацією НС** слід розглядати два види часу – наявний і потрібний, що перебувають у протиріччі.

Наявний час T_n – час, в який слід вкластися при здійсненні будь-якого заходу, щоб забезпечити його успіх. Це той час, який визначається динамікою розвитку НС та її негативних наслідків або встановлюється вищим керівництвом у вигляді деякого директивного рівня, зазвичай також такого, що залежить від динаміки розвитку НС.

Потрібний час T_p – час, необхідний для проведення певного заходу з урахуванням рівня підготовки, забезпеченості та стану системи.

Сприятливим вважається такий баланс часу, коли потрібний час не перевищує наявного. Чим більша різниця між наявним і потрібним часом, тим більший резерв часу для компенсації непередбачуваних обставин, елементів вірогідності та невизначеності.

У тому випадку, коли потрібний час виявляється більшим ніж наявний, утворюється дефіцит часу, що не дає змоги виконати запланований обсяг робіт або виконати його з тією ефективністю, яка передбачалася.

T_n та T_p рідко бувають жорстко детерміновані, зазвичай вони розглядаються як ймовірні величини. Як правило, їх слід вважати математичним очікуванням (середніми значеннями) відповідного часу, враховуючи, що фактичний час у силу різних обставин може коливатися відносно цих середніх значень.

Відмітимо також, що **поряд зі звичайними типами резервів (часові та ресурсні) при вирішенні задач оперативного управління за умов НС слід використовувати й інші типи резервів, а саме структурно-технологічний, природно-кліматичний та еколого-фізіологічний тощо.**

Наявність структурно-технологічного резерву дасть змогу ефективно управляти наявними силами і засобами за втрати спроможності низки елементів системи.

Під **структурно-технологічним резервом** деякого елемента a системи розуміємо множину елементів $R(a)$, поєднаних структурно-технологічними зв'язками з тими ж елементами, що й елемент a , та здатних виконувати технологічні операції (або деякі з них) з множини $O(a)$. Тут $O(a)$ – множина технологічних операцій елемента a .

Природно-кліматичний резерв поділяється на два типи. Наявність природнокліматичного резерву першого типу забезпечує можливість існування організації за умов виконання нею основних функцій завдяки реалізації деякої множини інших функцій (детермінованої або не детермінованої). Зазвичай ефективність від їх реалізації для цієї організації нижча, ніж від реалізації основних функцій. Природно-кліматичний резерв другого типу дає змогу організації знижувати видатки на реалізацію деякої множини функцій протягом визначеного періоду часу шляхом забезпечення в цей період достатньо задовільних умов їх реалізації в конкретних природно-кліматичних умовах.

Еколого-фізіологічний резерв також буває двох типів. Перший тип цього резерву – це здатність живого організму (у т.ч. й людини) протистояти зміні умов навколишнього середовища без наступного погіршення стану здоров'я. Під екологофізіологічним резервом другого типу розуміємо можливість стабілізації ситуації та приведення її до нормальних умов без втручання людини завдяки використанню лише природних факторів.

Величини резервів першого типу можуть бути встановлені за допомогою медичних досліджень можливостей організму людини та з'ясування нормативів його перебування у шкідливих умовах (радіація, шум, вібрація тощо). Резерви другого типу визначаються при вивченні можливостей самоочищення водоїм, атмосфери тощо.

1.5. Характеристика комплексу заходів з оперативного управління ліквідацією наслідків надзвичайної ситуації

Функції системи оперативного управління ліквідацією наслідків великих НС доцільно розподіляти за базовими групами конкретних заходів з метою забезпечення ефективності рішень, що приймаються, та контролю за їх виконанням.

Організація та ведення розвідки зон руйнування, прогностичної та наявної небезпеки.

Розвідка зон руйнування і суцільних завалів здійснюється з метою отримання точних відомостей про обстановку, що склалася в результаті виникнення НС. За даними розвідки визначаються обсяги робіт і черговість їх виконання, потреба в силах і засобах, а також способи ведення РтаІНР. Доцільно проводити загальну та спеціальну розвідки.

Загальна розвідка проводиться для визначення загального характеру та орієнтовного обсягу руйнувань, пошкоджень та загроз у зоні ураження, встановлення рівнів радіації, площі поширення пожеж, виявлення викидів НХР, уточнення маршрутів руху транспорту та евакуації постраждалих, з'ясування умов проведення рятувальних робіт.

Сили і засоби ведення загальної розвідки повинні мати у своєму складі:

- Літаки та гелікоптери із засобами аерофотозйомки території (міста), а також засобами розшифровки та нанесення отриманих даних на ситуаційну мапу території (міста).

- Групи наземної розвідки, оснащені транспортними засобами, засобами візуального спостереження, портативними радіостанціями, мапами міста, району та місцевості.

Для ведення розвідки в місцях аварій на комунальних і енергетичних мережах створюють розвідувальні підрозділи в складі відповідних служб цивільного захисту (водопостачання, енергопостачання та інше) або в складі інженерної служби та служби медицини катастроф.

Групи розвідки комплектують з підготовлених фахівців, які добре знають об'єкт, його особливості, слабкі ланки. Розвідка повинна дати об'єктивну картину руйнувань і пошкоджень території, характеру та рівня загроз з повнотою, достатньою для прийняття головою і членами

комісії з НС правильних стратегічних і тактичних рішень відповідно до стану об'єкта і характеру першочергових робіт.

Кожне розвідувальне формування (загін) має картографічний матеріал (мапи, схеми, витяги з плану місцевості) району і зон розвідки, маршрутів руху та необхідну технічну документацію про стан мереж і споруд комунального господарства, а також достатнє спеціальне обладнання.

При постановці конкретної задачі розвідувальному формуванню слід встановити: сили і засоби розвідки, вихідний рубіж, маршрут руху, об'єкти розвідки, кінцевий рубіж і пункт збору, термін проведення розвідки, порядок організації зв'язку, заходи із забезпечення безпеки, зміст і термін подання повідомлень.

Важливим документом для забезпечення прийняття оперативних рішень з організації ліквідації наслідків НС є повідомлення, яке необхідно якомога коротшим, мати всю повноту інформації, бути придатним для обробки на ПЕОМ, універсальним (типовим) з метою збору відомостей з різних джерел про надзвичайні фактори.

Повідомлення, отримані з різних джерел, повинні містити об'єктивну інформацію про обстановку, що склалася, для прийняття правильних оперативних рішень з ефективної ліквідації причин і наслідків НС.

У сучасних умовах за допомогою повідомлень, отриманих в результаті аерофотозйомки або даних супутника, створюється ситуаційна карта території (міста) і відокремлюються найбільш постраждалі райони, місця виникнення і поширення вторинних вражаючих факторів в результаті НС. За цими даними визначаються черговість і послідовність відправки загальних і спеціальних формувань розвідки до постраждалих районів і зон.

Для наступного уточнення даних використовуються повідомлення загальної та спеціальної розвідки, а також різні повідомлення від населення телефонними та іншими каналами зв'язку.

Повідомлення до штабу з ліквідації наслідків НС можуть та повинні бути передані усіма наявними і доступними каналами зв'язку.

Розподіл формувань розвідки за зонами і ланками ушкодження та її ведення здійснюється відповідно до прийнятого плану.

Розвідку осередків ураження наземними силами і засобами проводять за принципом від периферії зон ушкодження до центру. Водночас збираються дані про сили і засоби швидкого реагування, цивільного захисту та інших служб першого ешелону рятувальних формувань, які вціліли в зоні ураження, та проводиться їх оперативна корекція. На

підставі отриманих та опрацьованих даних оцінюються реальні масштаби та наслідки НС, формуються і приводяться до дії оперативні плани ліквідації її наслідків.

Мобілізація сил і засобів для ліквідації наслідків НС

Мобілізація сил і засобів реагування в складі першого ешелону здійснюється з метою збору, організації та доставки їх до зон ураження в найкоротший термін з моменту виникнення НС для ведення рятувальних та аварійно-відновлювальних робіт.

Склад і розподіл сил і засобів із реагування визначають в планах ліквідації наслідків НС.

Факт виникнення НС та оповіщення про це населення є безумовним сигналом для особового складу всіх видів формувань, сил і засобів до самостійного збору у визначених місцях дислокації та приведення до найвищої готовності технічних засобів для РтаІНР робіт.

Час мобілізації сил і засобів, як свідчить світовий досвід, є вирішальним фактором ефективності проведення рятувальних робіт.

Виходячи з цього особовий склад і засоби ведення РтаІНР як частина населення і матеріального майна підпадають під ризик за умов виникнення НС, в пунктах дислокації проводять облік наявних сил і засобів, їх комплектацію, організацію та призначення до зон ураження для ведення робіт.

В процесі створення і зосередження сил і засобів пріоритетами є:

- Формування загальної та наземної розвідки району;
- Всі види рятувальних формувань для порятунку постраждалих людей;
- Бригади постійної готовності I черги (швидкої медичної допомоги);
- Сили і технічні засоби ведення рятувальних робіт;
- Аварійно-відновлювальні сили і засоби;
- Сили і засоби транспорту, що забезпечують всі види робіт.

Особливу увагу слід приділити організації системи пунктів збору (дислокацій): розміщенню по районах, зонах ураження, вибору сейсмостійких будівель для організації таких пунктів, найкоротших шляхів збору формувань для ліквідації наслідків НС.

Охорона важливих державних об'єктів та оточення зруйнованих або небезпечних районів.

Виконавці цієї функції повинні забезпечувати охорону важливих державних об'єктів, місць зосередження матеріальних цінностей, а також особистого майна громадян та запобігати мародерству та іншим злочинам.

Зону лиха необхідно оточити особовим складом внутрішніх військ, Збройних сил України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Особовий склад державної та військової автоінспекції повинен забезпечити регулювання руху автотранспорту та іншої техніки.

Відновлення та організація систем і засобів зв'язку

З місць постійної дислокації висуваються рухомі вузли зв'язку до визначених зон і районів. У зонах руйнувань розгортаються польові вузли зв'язку. Бригади фахівців зі зв'язку відновлюють стаціонарну та мобільну мережі зв'язку з використанням рухомих вузлів зв'язку.

Виділення зон та ділянок ведення рятувальних та інших невідкладних робіт

Ефективність організації розвідки та мобілізації сил і засобів, що збереглися, тісно пов'язана з виділенням ССЗ для ведення розвідувальних, РтаІНР. Від розподілу території (міста) на зони ураження залежать призначення необхідних сил і засобів для ведення рятувальних робіт, стратегія і тактика ведення робіт з розчищення завалів, вибір раціональних маршрутів руху транспортних засобів по місту, визначення пунктів зосередження рятувальних формувань. Це тому, що втрати від великих НС можуть бути нерівномірними у районах міста, а в межах районів – у ССЗ.

Аналіз вітчизняного та світового досвіду довів, що доцільно використовувати таку схему виділення ССЗ:

1. Окремий район міста (регіону).

Осередок ураження розбивається відповідно до адміністративного розподілу міста на райони зі своєю системою управління в особі

головного керівника району та його апарату. В районах розробляються і вводяться в дію оперативні плани ліквідації наслідків НС.

2. Зона ураження в межах району.

Зона ураження окремого району розвивається на ділянки, в якості яких можуть бути обрані окремі житлові масиви, квадрати житлових масивів із заданими координатами тощо.

3. Об'єкт ураження може бути в межах зони ураження.

У цьому випадку передбачається відокремлення в межах зони ураження об'єктів за пріоритетністю ведення рятувальних робіт. До таких об'єктів відносяться особливо небезпечні підприємства, на яких можуть виникнути супутні фактори ураження (викиди НХР, пожежі, селі), школи, дитячі садочки, лікарні, місця масового скупчення людей. Слід відзначити, що стратегія і тактика дій у процесі ліквідації наслідків НС, а також остаточні втрати і збитки залежать від конкретної комбінації різних умов, за яких вони сталися.

Конкретні заходи та час їх реалізації багато в чому залежать від умов на момент виникнення НС.

Відповідно до потреб кожного району вводяться в дію сили і засоби, що забезпечують ведення РтаІНР.

Рятувальні формування швидкого реагування в зонах ураження повинні бути оснащені необхідною технікою, екіпіровані, повністю забезпечені індивідуальним харчуванням, медичним обладнанням і медикаментами, тобто підготовлені до роботи в автономному режимі за складних умов.

Оперативний розподіл та організація сил і засобів швидкого реагування для проведення РтаІНР у зонах руйнувань є вирішальним фактором ліквідації наслідків НС. Після уточнення обстановки негайно приступають до ліквідації значних руйнувань і суцільних завалів.

Особливої уваги потребує забезпечення медичного захисту населення, яке, згідно з чинним законодавством у сфері цивільного захисту, покладено на Державну службу медицини катастроф України.

Розвідка і контроль за виникненням супутніх факторів ураження в результаті виникнення НС і негайна їх ліквідація повинні здійснюватись протягом всього часу ліквідації наслідків НС.

Організація комплексного забезпечення груп і формувань, які проводять рятувальні та інші невідкладні роботи.

У межах виконання цієї функції передбачається оперативна доставка формуванням і групам, які проводять рятувальні та інші

невідкладні роботи в зоні НС, додаткового обладнання, приладів і засобів для ефективного ведення подібних робіт.

З цією метою на мапі території (міста) повинна бути представлена схема розміщення рятувальних груп і формувань з наведенням районів і відповідальних осіб, а також організовані або збережені склади засобів і матеріалів для проведення оперативних рятувальних робіт у районі. Необхідні сили і матеріали доставляються автотранспортом, а у випадку значних руйнувань і завалів – або спеціальними групами доставки, або авіаційним транспортом (гелікоптерами).

У межах цієї функції також виконуються роботи з організації відпочинку та відновлення сил груп і формувань, які проводять РтаІНР. Для цього в кожному районі передбачаються сейсмостійкі будівлі, виходячи з кількості людей, що працюють змінами (8 - 10 годин), або намети, оснащені всім необхідним для відпочинку і відновлення сил.

Матеріально-технічне забезпечення є однією з важливих складових в організації ліквідації наслідків НС. Термін виконання значного обсягу різномірних і трудомістких робіт у різних районах ураження суттєво залежать від ступеня механізації й рівня використання інженерної техніки.

У надзвичайному режимі, в першу чергу, необхідно використовувати техніку та обладнання формувань цивільного захисту та військових частин. За необхідності додатково залучаються технічні засоби будівельних компаній, автогосподарств, механізованих колон, підприємств сільського господарства та ін.

До роботи у зоні ураження найбільш придатна техніка, призначена для проведення важких робіт і задовольняє таким вимогам:

- можливість руху по завалах, в умовах пожежі;
- висока продуктивність і можливість виконання декількох видів робіт, у т.ч. зі змінним обладнанням;
- незалежність від зовнішнього джерела живлення.

Постачання повинно організувати всі організації, що мають матеріальні ресурси в місті та приміській зоні, під керівництвом члена комісії з дотриманням такої послідовності забезпечення ресурсами: в першу чергу забезпечуються РтаІНР, а потім роботи, пов'язані з укріпленням будівель і споруд та їх відновленням.

У найкоротший термін необхідно організувати додаткові склади та майданчики для прийому матеріально-технічних ресурсів, що надходять з інших країн, а також налагодити їх облік.

План розподілу матеріальних ресурсів повинен враховувати ступінь руйнування зони ураження та об'єктів, а також нормативні вимоги до кількості ресурсів, необхідних для ефективного проведення робіт.

За організацію харчування, що здійснюється силами польових мобільних кухонь, відповідає спеціальний представник адміністрацій районів. У планах з організації харчування повинні бути відображені такі дані: місце постійної дислокації засобів організації харчування, місце висунення (район, об'єкт та зона ураження), відповідальний за організацію харчування, кількість порцій харчування, час роботи (можливо змінний графік).

Харчуванням повинні бути забезпечені насамперед рятувальники та ті, хто проводить невідкладні роботи з відновлення мереж життєзабезпечення, а також постраждали.

За необхідності, залежно від особливостей надзвичайної ситуації, приймається рішення про проведення обов'язкової, загальної або часткової, тимчасової або безповоротної евакуації: на державному рівні – Кабінетом Міністрів України, на регіональному рівні – обласними, Київською міською державною адміністраціями, на місцевому рівні – районними, державними адміністраціями, відповідними органами місцевого самоврядування, на об'єктовому рівні – суб'єктами господарювання.

Організація медичного захисту і стаціонарної бази для госпіталізації постраждалих

Ця функція є однією з пріоритетних і виділяється в окрему систему надання екстреної медичної допомоги населенню, постраждалою внаслідок НС. На підставі даних про масштаби та наслідки НС розгортаються лікувальні бази для госпіталізації постраждалих. Мережа лікарняних стаціонарів може бути організована в медичних закладах, що збереглися. Приймати та лікувати постраждалих можуть також медичні заклади прилеглих територій на підставі попередньо досягнутих угод або оперативних перемовин, або перемовин представників надзвичайних комісій зацікавлених сторін.

Оперативні плани маршрутів руху сил і засобів екстреної медичної допомоги та доставки їх із зони ураження до стаціонарів повинні бути оптимальними за часом для запобігання виникненню людських втрат.

Запаси крові зі станцій переливання крові повинні бути доставлені до стаціонарів усім наявним транспортом; якщо це неможливо, то

при стаціонарах потрібно розгорнути донорські пункти забору крові зі суворим контролем на наявність ВІЛ та інших інфекційних захворювань.

Екстрена медична допомога (ЕМД) є найважливішим компонентом рятування постраждалих, оскільки кількість людських втрат значною мірою визначається її ефективністю та оперативністю організації її надання.

У надзвичайному режимі під керівництвом члена комісії, уповноваженого з питань з медичної допомоги мобілізуються сили і засоби служби швидкої медичної допомоги, що збереглися, а також сили служби медицини катастроф. З цією метою проводять збір, облік і реєстрацію бригад швидкої медичної допомоги в пунктах дислокації бригад.

Залежно від збитків наявні сили і засоби розподіляються по районах, а в межах районів – по зонах і об'єктах ураження.

Також у цьому режимі вводяться в дію сили спеціальних (спеціалізованих) служб надання медичної допомоги постраждалим в екстремальних умовах (служби медицини катастроф та інших служб медичної допомоги).

В аеропортах формуються підрозділи медичної аероевакуації з використанням літаків і гелікоптерів для евакуації важко травмованих постраждалих до відповідних стаціонарів і спеціалізованих клінік.

Проводяться оперативні заходи з повного включення стаціонарних лікувально-профілактичних закладів (ЛПЗ) до надання ЕМД і реабілітації постраждалих як в межах міст, так і областях, згідно з превентивними планами.

У містах у випадках землетрусу використовуються сейсмостійкі будівлі ЛПЗ з персоналом і обладнанням, що витримали напад стихії, а також санаторії та інші споруди, які можуть бути пристосовані для надання медичної допомоги постраждалим.

Сили і засоби медичної допомоги з інших регіонів та країн розподіляються надзвичайною комісією та вводяться в дію по районах, зонах і об'єктах негайно.

Організація забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення.

В організації забезпечення медикаментами та обладнанням РтаІНР, а також пунктів реабілітації постраждалих є чітке функціонування мережі медичного постачання.

У надзвичайному режимі здійснюється облік віцілілих аптек та аптечних складів регіону, їх перереєстрація і комплектування персоналом, незважаючи на форми власності та відомчу підпорядкованість. Потім аптеки і склади на підставі даних про наявність медикаментів і потреби в них, а також відомостей про стаціонари і клініки, закріплюються за зонами та об'єктами, стаціонарами і клініками.

На пріоритетній основі здійснюється доставка запасів крові зі станцій переливання крові та створених донорських пунктів до місць надання екстреної медичної допомоги та стаціонарів.

Організація санітарно-епідеміологічного контролю.

У надзвичайному режимі епідеміологічний контроль проводиться силами і засобами Державної санітарно-епідеміологічної служби України. При малій чисельності діючих служб організуються додаткові санітарні групи, які діють в зонах і на об'єктах ураження.

Функція санітарно-епідеміологічного контролю реалізується у складі комплексу функцій екстреної медичної допомоги і профілактики, однак має й власне значення. Наслідки великих аварій, катастроф, землетрусів поряд з руйнуваннями можуть супроводжуватись локальними спалахами інфекційних захворювань, руйнуванням і забрудненням водозаборів і відстійників, проривом каналізаційних систем та іншими антисанітарними явищами. Тому несприятливі у інфекційному відношенні ділянки або райони руйнувань, відстійники каналізаційної системи повинні бути виявлені та оброблені силами і засобами епідеміологічної допомоги. Необхідно виставити санітарні пости профілактики у зонах лиха з метою виявлення та реєстрації ділянок і зон розповсюдження інфекцій. До цих робіт можуть залучатися добровільні санітарні формування, укомплектовані студентами-медиками.

Ліквідацію осередків загрози, що виявлені санепідслужбою, необхідно в адекватний термін здійснити силами і засобами цієї служби із залученням у разі потреби сил і засобів ДСНС, Міноборони, спеціалізованих служб захисту навколишнього середовища, агропромислового комплексу тощо.

Організація ветеринарного контролю.

Ветеринарний контроль силами і засобами відповідних служб організовує обробку та знезараження місцевості від трупів загиблої домашньої худоби. Також важливим питанням є розміщення хатніх тварин, евакуйованих разом зі своїми власниками. Для цього облаштовуються спеціальні пункти утримання тварин з можливістю надання необ-

хідної ветеринарної допомоги. У пунктах проводяться реєстрація та вакцинація тварин, вирішуються питання повернення господарям або подальшого розміщення у притулках.

Обслуговування безповоротних втрат.

Обслуговування безповоротних втрат призначено для оперативного поховання загиблих з метою недопущення масштабних спалахів інфекційних хвороб.

Ритуальне обслуговування в надзвичайному режимі покладається на відповідні служби або організується на їх базі.

Співробітники цих служб повинні бути високоморальними, людяними, проявляти такт у процесі впізнання, реєстрації та поховання, уточнення списків безповоротних втрат. При виборі місць поховання повинні враховуватись релігійні та інші традиції, а також наявне матеріальне забезпечення.

У кожному районі необхідно визначити пункти розміщення, впізнання, реєстрації та оповіщення родичів (за можливості) загиблих. Інформація про загиблих надається також до обчислювального центру надзвичайної комісії з метою точного обліку втрат.

Групи ритуального обслуговування повинні створюватись також на волонтерських засадах на базі навчальних закладів медичного профілю. Матеріальне забезпечення ритуального обслуговування здійснюється в пріоритетному порядку з віцілілих складів матеріально-технічного забезпечення.

Для зв'язку з навколишнім світом та висвітлення в пресі процесу ліквідації наслідків НС організується прес-центр при голові комісії з НС.

Інформаційно-довідкова служба призначена для реєстрації звернень людей і видачі різноманітних довідок, а також довідок про стан ліквідації наслідків НС. Служба працює в автоматизованому режимі та має розгалужену мережу, робота якої координується центром управління системи. Вона використовує наявні засоби, що збереглися, для опрацювання та видачі довідок.

1.6. Управління гуманітарною допомогою

Тип і кількість поставок гуманітарної допомоги зазвичай визначаються двома головними факторами – характером НС, оскільки різні за своїм характером НС порізно впливають на постраждале населення, та наявністю власних запасів постраждалої території до виникнення НС.

Відразу після виникнення НС найнеобхіднішими поставками для забезпечення потреб системи охорони здоров'я є медикаменти та ви-роби медичного призначення для лікування постраждалих і запобігання виникненню спалахів інфекційних хвороб. Після первинної фази виник-нення НС поставки мають містити сантехнічне обладнання, продукти харчування, збірні будинки, намети і будівельні матеріали.

Термінові потреби мають бути забезпечені, в основному з вико-ристанням місцевих ресурсів постраждалої території, а також запасів прилеглих не постраждалих територій.

Оскільки постачання гуманітарної допомоги з-за кордону завжди проходить з затримками. Та таку допомогу, слід обмежити тією номен-клатурою товарів, яку неможливо вдовольнити з власних запасів.

Перші поставки гуманітарної допомоги надходять до пунктів пе-ретину кордону країни (аеропорти, морські порти і наземні прикордонні переходи) протягом перших 24 - 72 годин після виникнення НС, але розвантаження, сортування і зберігання вантажів займають значно більше часу. Переважна біль-шість гуманітарних вантажів надходить після того, як найгостріші по-треби системи охорони здоров'я вже задоволені з власних запасів.

При наданні гуманітарної допомоги слід враховувати основні принципи надання допомоги.

У межах процесу підготовки до потенційної НС необхідно визна-чити джерела термінових поставок допомоги. У разі ідеального випадку необхідно скласти перелік ресурсів, що можуть бути використані у випадку НС.

Накопичення запасів виключно на випадок НС у країнах, що ро-звиваються, не рекомендується зважаючи на високу вартість таких за-пасів.

Після виникнення НС необхідно провести інвентаризацію наяв-них матеріальних ресурсів для визначення потреб і можливостей.

У разі потреби зовнішньої допомоги, запити мають бути ліміто-ваними лише тими ресурсами, що відсутні у зоні НС.

Необхідно бути готовими до отримання гуманітарної допомоги у значних обсягах від різних регіонів своєї країни, від сусідніх країн та різних міжнародних організацій.

При замовленні поставок слід враховувати час, що необхідний для доставки і розвантаження. Також слід мати на увазі, що у разі по-ставки допомоги деякі потреби залишаться не закритими.

Не слід спрямовувати до постраждалих територій жодних видів вантажів без з'ясування потреби в ній на місцях, це є дуже важливим для визначення пріоритетів для кожного контейнера.

Існую декілька **принципів управління поставками** гуманітарної допомоги:

1. Придбання. Визначення того, що саме необхідно придбати, як це придбати, а також як це використовувати для задоволення з'ясованих потреб

2. Транспорт. Точна оцінка доступних та альтернативних засобів транспортування для правильної і безпечної доставки допомоги до місця призначення.

3. Зберігання. Добре налагоджена система зберігання отриманої гуманітарної допомоги забезпечує її належну якість до моменту, коли вона буде доставлена до кінцевого пункту призначення. Суттєво допомагає у визначенні кількості резервних запасів для подальших потреб.

4. Розподіл. Кінцева мета надання гуманітарної допомоги – доставити її особам, які постраждали внаслідок НС, або організаціям, що її розподіляють. Необхідно забезпечити збалансований і контрольований мий розподіл цієї допомоги для уникнення неправильного використання, втрат або псування поставок.

Головною метою системи управління гуманітарною допомогою є створення на національному рівні механізмів для ефективного управління поставками з моменту пропозицій про надання допомоги з боку донорів та до моменту доставки і розподілу в зоні НС.

За умов НС не слід імпровізувати у питаннях гуманітарних поставок. Необхідно створити координаційний центр з цього питання і призначити посадовця для:

- визначення національної політики відносно отримання пожертв та отримання поставок за умов НС;
- забезпечення прозорості шляхом вільного обміну інформацією між агенціями-донорами;
- організації міжгалузевої підготовки з питань управління гуманітарною допомогою.

Додатково до цього процесу разом із системою охорони здоров'я залучаються національні Товариства Червоного Хреста, правоохоронні органи, митниця та інші неурядові організації, здатні мобілізувати національну та міжнародну допомогу.

Управління інформацією та координація оперативних дій входять до сфери дій державних і недержавних організацій, залучених до процесу подолання наслідків НС.

Поставки гуманітарної допомоги після виникнення НС природного або техногенного характеру викликають значні матеріально-технічні та адміністративні проблеми для національної і міжнародної

влади. Особливо це відчутно коли поставки не були замовлені або їх цінність у контексті відповідності реальним потребам сумнівна.

Система управління поставками повинна бути орієнтована на вирішення таких проблем:

- нестача місця і транспорту або неможливість їх отримати терміново; нестача часу – НС потребують швидкого та ефективного розподілу допомоги;

- у донорів та ЗМІ складається негативне враження, якщо місцева влада не здатна використати поставки швидко та ефективно, а також запити про допомогу мають масовий характер;

- допомога, що пропонується донорами, не обліковується;

- одна установа може отримувати значний обсяг допомоги, інша – взагалі нічого;

- медичний персонал витрачає дорогоцінний час, сортуючи отримані ліки, що не мають великої цінності.

Значний досвід міжнародних гуманітарних операцій продемонстрував цінність єдиної системи управління поставками. Багато урядів, що отримують або надають допомогу, а також організації, які беруть участь в управлінні поставками, використовують систему SUMA. Ця система, створена Панамериканською організацією охорони здоров'я, була прийнята ВООЗ як стандарт для загального управління надзвичайними гуманітарними поставками.

Головні задачі систем управління поставками включають:

- сортування та ідентифікацію гуманітарної допомоги;

- швидко ідентифікацію та встановлення пріоритетів для розподілу поставок, терміново необхідних населенню, постраждалому внаслідок НС;

- внесення до бази даних всіх відомостей про надходження допомоги;

- реєстрація відправлених вантажів;

- інформація про поставки, готові до відправки у зону НС;

- інформування національної влади та донорів про отримані поставки.

Сортування поставок за їх пріоритетністю.

Деяка частина допомоги, що надходить, задовольняє термінові вимоги, інша буде корисною на більш пізніх фазах подолання наслідків НС, а третя взагалі не буде використана. На вантажах, що надходять, мають бути чітко позначені рівні їх пріоритетності – це ключовий фактор управління зберіганням, транспортуванням і розподілом поставок.

Класифікація поставок.

Зазвичай вантажі, що надходять, можуть містити різноманітні товари – від медикаментів до будівельних матеріалів. Предмети життєвої необхідності можуть бути поряд з неважливими та зовсім непотрібними.

Система управління гуманітарними поставками передбачає систему класифікації поставок гуманітарної допомоги, що заснована на 10-ти категоріях, що в свою чергу поділяються на підкатегорії. Далі наведено 10 основних категорій: медикаменти; вода та засоби індивідуальної гігієни; медичні витратні матеріали (набори); тимчасове житло, електротовари, будівельні матеріали; матеріально-технічні ресурси (адміністрування); предмети особистої потреби та освіти; кадрові ресурси; сільськогосподарські товари, худоба; інше.

Перелік поставок.

Безпосередньо після класифікації поставок до бази даних вводиться інформація про її технічні характеристики, потенціал, зовнішній вигляд, спосіб упаковки, загальну кількість тощо. Перелік є корисним тільки у тому випадку коли містить вичерпну та останню інформацію про вантажі, що надійшли.

Розподіл та зберігання поставок.

Коли поставки пройшли сортування, класифікацію та інвентаризацію в пункті прийому, вони або відправлені отримувачу або на місце постійного чи тимчасового зберігання.

Вся інформація про вантажі подається до надзвичайного інформаційного центру.

Відстеження донорських пропозицій.

Країни або агенції-донори можуть не відразу здійснювати поставки до зони НС, але залежно від їх можливостей можуть запропонувати направити конкретне обладнання або ресурси. Ці дані швидко змінюються й тому можуть губитися якщо не налагоджено систему інформування, що має чітко відстежувати пропозиції та отримані вантажі.

Використання місцевих запасів.

Затримки у поставці та високі ціни на авіап перевезення разом з тривалим терміном очікування при перетинанні митних пунктів (не зважаючи на міжнародні угоди про спрощений перетин кордонів гуманітарними вантажами) є додатковими факторами, які треба враховувати при попередньому запиті про надання гуманітарної допомоги.

Витрати на авіап перевезення зазвичай вираховуються із загальної суми, виділеної донором на подолання наслідків НС. Це ще одна причина для того, щоб покращити доступність запасів ресурсів, що існували перед виникненням НС. Існують стандартні оперативні запаси (резерви) медичного майна, що зберігаються на складах державної або територіальної системи охорони здоров'я, фармацевтичних компаній та приватних аптечних мереж, неурядових організацій (Червоний Хрест, "Лікарі без кордонів" та інші) або медичним службам армій та сил охорони правопорядку. Всі ці резерви можуть бути доступними у межах та поза межами зони НС, зазвичай вони покривають базові термінові потреби при подоланні наслідків НС.

Локальний дефіцит може виникнути під час подолання наслідків НС з вини трьох головних факторів:

- раптове руйнування шляхів доставки і наявності запасів;
- складнощі у знаходженні, доступі, сортуванні, класифікації, інвентаризації, транспортуванні і розподілі запасів у зоні НС;
- високий рівень витрачання деяких номенклатур запасів.

Ефективна мобілізація та використання доступних запасів ресурсів потребують того, щоб на державному рівні проводилась ретельна інвентаризація ресурсів, що можуть бути використані у разі виникнення НС. Перелік цих запасів повинен містити інформацію про місцезнаходження цих запасів і їх вміст. Також має включати інформацію про постійні угоди про прискорення доступу до запасів і механізми доставки їх до місць потреби.

Питання для самоконтролю.

1. Мета, принципи та завдання цивільного захисту.
2. Основні завдання, основа та принципи управління.
3. Органи управління у надзвичайних ситуаціях.
4. Основні завдання та забезпечення штабу з ліквідації НС.
5. Склад та основні завдання сил цивільного захисту.
6. Структура ЦО (ЦЗ) об'єкта.
7. Показники оцінювання ефективності та адекватності системи управління.
8. Що ви розумієте під оперативністю системи управління?
9. Сили і засоби ведення загальної розвідки.
10. Пріоритети у процесі створення і зосередження сил і засобів ЦЗ.
11. Організація санітарно-епідеміологічного контролю у надзвичайному режимі.
12. Принципи управління поставками гуманітарної допомоги.
13. Система управління поставками гуманітарної допомоги

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ЗА УМОВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

2.1. Особливості створення і функціонування систем управління за умов надзвичайних ситуацій

Ризики виникнення надзвичайних ситуацій (НС) природного і техногенного характеру є фактором, що визначає якість життя у регіонах будь-якої країни. Ступінь природного і техногенного ризиків, які загрожують індивіду, залежить від трьох факторів: вірогідності виникнення НС, важкості її наслідків та рівня захищеності індивіда який забезпечується діяльністю аварійно-рятувальних служб у випадку виникнення НС.

Вірогідність виникнення НС техногенного характеру та важкість їх наслідків багато в чому залежать від конкретних характеристик промислових об'єктів, захисних споруд, від розміщення промислових споруд, виробничої, соціально-побутової та житлової забудови адміністративної території, якості будівельних робіт, дотримання під час їх проведення визначених норм і правил.

Проблема зниження сукупного ризику території, особливості проведення робіт за умов НС створюють значну кількість проблем фундаментального і прикладного характеру, в першу чергу – створення ефективної системи планування та оперативного управління комплексами заходів із запобігання і ліквідації наслідків НС.

Основні особливості функціонування систем управління за умов НС полягають у тому, що проблема (НС) виникає несподівано, раптово; виникаючи вона ставить перед системою управління задачі, які не відповідають стаціонарному режиму роботи установи та її наявному досвіду. Контрзаходів необхідно вживати терміново, однак звичний порядок не дає змоги цього зробити з таких причин.

Існуючі плани роботи не завжди відповідають новій ситуації за умов НС; постають нові завдання; інформація, яку необхідно вивчити та проаналізувати, надходить безперервним потоком. За цих умов існує небезпека загальної паніки.

Керівники нижчого рівня, коли потрапляють у несподівану ситуацію, не мають вказівок зверху та не володіють загальною картиною ситуації, можуть піддатися цій паніці й непродуманими рішеннями їй сприяти. До цього слід відмітити, що багато керівників не можуть змінити стиль свого мислення і діяльності за умов стрибкоподібних неочікуваних змін. Зважаючи на це ініціатива знизу, яка зазвичай підвищує

ефективність рішень, що приймаються, за умов НС втрачає свою дієвість і може бути небезпечною.

Аналіз функціонування систем управління за умов НС дав змогу відокремити низку їх особливостей порівняно з функціонуванням традиційних систем управління.

Умовою функціональної ефективності структури системи управління із запобігання НС та дій за умов НС (СУНС) що повинна охоплювати все коло проблем, що стосуються НС, включаючи етапи їх прогнозування, запобігання і підготовки до функціонування за умов НС, а також ліквідації їх наслідків.

Тобто СУНС повинна функціонувати у таких 4-х режимах:

- режим повсякденної діяльності (стаціонарне функціонування);
- режим підвищеної готовності (активна підготовка та здійснення превентивних заходів);
- надзвичайний режим (дії за умов НС);
- постнадзвичайний режим (ліквідація довготермінових наслідків НС).

Перший режим характеризується відсутністю інформації про явні ознаки загрози виникнення НС.

Завдання СУНС за стаціонарних умов складається з протиаварійного планування, основною метою якого є збір інформації для прогнозування можливого розвитку НС і контролю її наслідків, ресурсів, необхідних для їх ліквідації, розробка спеціальних прогнозів, що дасть змогу ефективно реагувати на очікувані проблеми, паспортизація і категоризація підприємств, технологій і територій тощо. У цьому режимі визначаються і створюються нормативні, законодавчі та економічні механізми, спрямовані на зменшення ризику і збитків від НС.

Ефективні підсистеми протиаварійної запобіжної дії повинні не тільки прогнозувати виникнення ймовірних НС але і передбачати превентивні заходи, причому значну увагу слід приділяти усуненню попередніх причин, а не наслідків.

Разом з тим превентивний план має бути достатньо гнучким, щоб на його основі можна було побудувати конкретну програму дій, включаючи термінові заходи з проведення рятувальних та інших невідкладних робіт (РтаІНР). Такий план повинен містити посекторний аналіз, де визначаються потреби в персоналі, ділянки, на яких можуть бути розміщені постраждалі, наявність продовольства і можливі «вузькі місця» в системі матеріально-технічного забезпечення. Можливість й цінність такого плану на момент виникнення НС полягає в тому, що він може

допомогти скоротити до мінімуму термін збору інформації та прийняття необхідних оперативних рішень.

Другий режим, підвищеної готовності, характеризується наявністю інформації про ознаки потенційної загрози виникнення НС. Завданнями СУНС у цьому режимі є розробка та здійснення детальних планів заходів із запобігання або пом'якшення наслідків НС на основі заздалегідь підготовлених сценаріїв її розвитку та дій у відповідь.

СУНС є системою, в межах якої реалізуються методи завчасного виявлення можливостей виникнення та ознак розвитку НС і швидкого реагування на зміни надзвичайної обстановки.

Прогнозування можливостей виникнення НС у процедурі превентивного планування базуються на регулярному оцінюванні тенденцій розвитку поточної ситуації, а також ресурсів, що необхідні для її поліпшення.

Відсутність необхідної інформації часто стає основною перешкодою для організації системи раннього попередження. У багатьох випадках це обумовлено недостатньо активним пошуком, з'ясуванням і використанням необхідних даних. Слід відмітити, що, коли деякі несподівані фактори лише починають впливати на організацію (структуру), їх вплив зазвичай залишається прихованим у межах звичних, нормальних коливань. За цих умов, якщо можливі зміни не будуть визначені в результаті спеціального прогнозу, звичною реакцією на зміни будуть заходи, що в минулому допомагали корегувати періодичне погіршення ситуації. Якщо ці заходи виявляються недовірними, стає очевидно, що організація стикається з проблемою.

Момент часу, коли накопичені дані з високим ступенем ймовірності свідчать про те, що погіршення ситуації стає неминучим і необхідні контрзаходи, назвемо початком розвитку НС. Цей момент є найбільш небезпечним і критичним для осіб, які повинні першими зреагувати на виникнення НС, прибути на місце та вправними, чіткими, професійними діями розпочати її ліквідацію.

На жаль, численні приклади вітчизняного і закордонного досвіду доводять, що навіть наявність достовірної та чіткої інформації нерідко буває недостатньою для того, щоб з боку керівництва була термінова реакція на НС, оперативні та ефективні дії у відповідь, що є прийняттям і реалізацією адекватних обстановці стратегічних і тактичних рішень.

Як доводить багаторічний досвід основними причинами затримки дій у відповідь є:

- інерційність інформаційної системи, що пояснюється необхідністю витрат часу на спостереження, обробку та інтерпретацію результатів спостереження, передачу отриманої інформації відповідним керівникам. Інерційність є також наслідком витрат часу з боку керівництва на обмін інформацією один з одним та опрацювання спільної позиції;

- необхідність перевірки і підтвердження достовірності інформації про виникнення НС.

Перевірка і підтвердження достовірності цієї інформації безпечно необхідні, однак навіть за абсолютно достовірної інформації деякі керівники будуть стверджувати, що немає повної впевненості у реальності виникнення НС, стійкому й загрозовому характері її розвитку. Вони будуть виступати за те, щоб ще трохи зачекати й спостерігати чи не усунеться загроза сама по собі.

Особливості психологічних реакцій людини.

По-перше, окремі керівники, діяльність яких має пряме відношення до НС, яка виникла, вважають, що визнання її існування відіб'ється на їхній репутації або призведе до втрати положення. Інші керівники, навіть якщо вони впевнені в реальності НС, будуть всіляко добиватися затримки в офіційному визнанні існування НС для того, щоб отримати резерв часу, протягом якого вони змогли б зміцнити власні позиції і розробити тактику дій, яка не загрожує втраті їхнього статусу.

По-друге, затримка адекватної реакції на НС викликається неприйняттям незвичного, оскільки деякі керівники, як й людина взагалі, звикли довіряти минулому, звичному досвіду та відкидати незвичне, нове, вважаючи його неймовірним і безпідставним.

Варто підкреслити, що психологічні причини затримки зазвичай відмітаються відповідними керівниками, оскільки це негативно впливає на їх репутацію. Причина затримки частіше всього пояснюється необхідністю впевнитися у достовірності й точності інформації про НС, що надходить.

Ці та інші причини, як правило, викликають значну затримку адекватної реакції керівництва на виникнення НС і призводять до різкого збільшення втрат. Більш того, у багатьох випадках вони здатні звести нанівець потенційні можливості підсистеми протиаварійного запобіжного планування взагалі.

Таким чином, щоб не втрачати й повністю використати наявні можливості і переваги, необхідно не тільки удосконалювати роботу підсистеми протиаварійного запобіжного планування, а й підвищувати

готовність керівництва до роботи за умов високого ступеня невизначеності, їх вміння враховувати довготермінові прогнози, незважаючи на їх розпливчастість і неповний обсяг.

Третій режим (надзвичайний) характеризується обставинами, сукупність яких відповідно до існуючих нормативів визначається як НС. Завданнями СУНС у цьому режимі є здійснення оперативних дій із захисту об'єктів різних типів (населення, будівель, споруд та інше) від вражаючих факторів, проведення РтаНР.

На відміну від звичайних систем планування та управління, в тому числі систем стратегічного планування, що призначені розглядати стратегічні завдання протягом досить тривалого періоду, СУНС повинні діяти в реальному масштабі часу. Стратегічні завдання мають вирішувати у СУНС протягом обмеженого інтервалу часу оперативно та безперервно. На практиці це означає також періодичне корегування переліку ключових стратегічних завдань і безперервне відслідковування за появою нових надзвичайних подій, про виникнення яких необхідно сповіщати керівництво необхідно сповіщено негайно. Крім того, СУНС має бути ідеологічно переорієнтована на необхідність, можливість і здатність діяти за екстремальних умов.

При виникненні НС у системі починає працювати спеціальна комунікаційна мережа зв'язку, можливості якої зазвичай істотно перевищують обмеження, характерні для системи зв'язку, що функціонує в режимі повсякденної діяльності, та її топологічна структура є повним графом. На термін надзвичайного стану необхідно провести перерозподіл обов'язків керівника регіону або закладу. Одна група на чолі з керівником повинна вживати надзвичайних заходів, забезпечувати можливість реалізації" групової форми прийняття рішень; друга – вести оперативну роботу з реалізації прийнятих рішень з мінімальним рівнем відхилення кінцевих результатів від запланованих; третя – забезпечувати контроль і збереження нормального морально-психологічного клімату в СУНС, організаціях, установах, території в цілому.

Для реалізації заходів надзвичайного характеру організовується та вводиться в дію мережа оперативних груп. Очевидно, що її первинним завданням є прийняття швидких та ефективних рішень із запобігання паніці.

Керівники оперативних груп спільно з керівництвом системи в цілому не зважаючи на організаційні зв'язки, що склалися, формують групу стратегічної дії або штаб. Зв'язок між членами цієї групи будується за принципом повно зв'язаного графа, тобто на пряму.

Керівництво штабу формує загальну стратегію дій з ліквідації НС, розподіляє відповідальність між керівниками оперативних груп і

здійснює загальну координацію дій. Оперативні групи виконують роботу на визначених ним ділянках у межах загальної стратегії.

У системі може бути організовано декілька мереж різного призначення, однак вся інформація, що циркулює в цих мережах, повинна бути доступна членам штабу.

Створити штаб, оперативні групи та організувати зв'язок між ними бажано заздалегідь. Навчати діям у надзвичайних, нештатних ситуаціях також необхідно заздалегідь в режимі повсякденної діяльності. При цьому слід звернути увагу на опрацювання творчого підходу до вирішення проблем, що раптово виникають за непередбачених ситуацій, вміння ідентифікувати та аналізувати ситуації, що виникають, та прогнозувати їх розвиток, працювати колективно, в т.ч. під час опрацювання відповідальних рішень. У той же час в СУНС повинен реалізовуватись принцип єдиного керівництва та особистої відповідальності за прийняті рішення.

Початок реакції системи управління на виникнення НС в першу чергу пов'язаний із зверненням до нестандартних, надзвичайних і радикальних заходів. Ці заходи поділяються на стратегічні і оперативні (тактичні).

Стратегічні заходи пов'язані зі значною реорганізацією існуючої системи управління, створенням і введенням в дію нової функціональної структури системи, організації екстреної служби, реалізацією нових для системи функцій прийняття визначених контрзаходів, створенням нового інформаційного середовища і відповідної системи інформаційного забезпечення.

Оперативні (тактичні) заходи істотно не змінюють звичних організаційних відношень. Зазвичай вони зводяться до управління реалізацією стандартних функцій, пов'язаних із забезпеченням сталої діяльності системи управління в нових, більш складних умовах. Таким чином, основним призначенням цих заходів є не зупинка розвитку НС або ліквідація її наслідків, а в тому, щоб забезпечити функціонування системи управління за умов НС.

У межах **стратегічного підходу** повинні бути реалізовані такі заходи:

- реорганізація або створення структури системи управління та створення штабу з ліквідації наслідків НС;
- реорганізація існуючої або створення нової інформаційної системи;

Створення екстрених служб за такими напрямками:

- проведення ідентифікації ситуації, створення необхідних мап, вивчення причин НС і забезпечення безпеки;
- розробка та формування прогнозу розвитку НС, моделювання динаміки її розвитку та оцінка ресурсів (матеріальних, фінансових, людських тощо), що необхідні для її ліквідації, а також оцінка необхідності евакуації населення;
- розробка та аналіз стратегій ліквідації НС та їх наслідків, розподіл території та ділянки й зони обслуговування та закріплення за ними відповідальних працівників, визначення кількості оперативних бригад та їх склад, розподіл цих бригад, обладнання по об'єктах для досягнення тактичних цілей, організація закритих зон і зон патрулювання, організація евакуації (тотальної або часткової); планування та оперативне управління організацією робіт за виділеними напрямками, визначення пріоритетності робіт, призначення відповідальних за їх виконання, розподіл обмежених ресурсів;
- проведення рятувальних, аварійно-відновлювальних та інших невідкладних робіт за напрямками, головними з яких є розвідка (у т.ч. медична), знаходження постраждалих, надання екстреної медичної допомоги, реалізація протипожежних, протихімічних та інших заходів, облаштування місць тимчасового перебування, організація побутового забезпечення, роботи транспорту, матеріально-технічного забезпечення, громадського харчування, торгівлі, засобів зв'язку та інформації.

Режим ліквідації наслідків НС характеризується відсутністю подовження впливу активних вражаючих факторів НС і необхідністю проведення заходів з відновлення нормального функціонування економічних об'єктів. Завданням СУНС у вказаному режимі є оперативне та довготермінове планування дій з пом'якшення або повної ліквідації наслідків НС. Необхідно зазначити, що корегування прийнятих довготермінових і оперативних планів особливо необхідно тоді, коли ліквідація наслідків НС наближається до завершення. Це пояснюється тим, що основні зусилля з надання допомоги, як правило, відстають від життя, найбільший обсяг поставок гуманітарної допомоги припадає на той момент, коли потреба в них вже зменшилася або починає зменшуватись.

Висновок: таким чином, варто зауважити, що своєчасні, адекватні управлінські рішення є вкрай необхідними для забезпечення ефективності управління національними ресурсами.

2.2. Характеристика структури системи

Під структурою системи взагалі розуміємо організацію системи з окремих елементів разом з їх взаємозв'язками, що визначаються розподілом функцій, які реалізуються цією системою, по елементах, тобто структура – це організація цілого із складових частин.

Під організаційною структурою системи управління розуміємо розподіл завдань і повноважень на прийняття рішень між особами або групами осіб (структурними підрозділами), що враховує спрямованість організації на досягнення поставленої мети.

Об'єктивно НС є дуже складним об'єктом управління, тому для ліквідації її наслідків зазвичай створюються спеціальні управлінські структури (урядові, міжвідомчі, спеціальні надзвичайні комісії та інше).

Серйозною проблемою організації ефективного управління за умов НС є реальне ускладнення або відсутність координації дій офіційних урядових, відомчих і неурядових органів. Часто виникає плутанина у питанні хто чим повинен займатися, все це призводить до дублювання роботи в одних галузях або незадоволенню потреб в інших.

У країнах, де НС виникають рідко, ліквідацією їх наслідків зазвичай займаються збройні сили і постійно діючі служби з надання допомоги за умов НС. Ці служби виконують, як мінімум, такі основні функції: раннє оповіщення і планування, надання допомоги, координація зовнішньої допомоги, транспортування і матеріальне забезпечення. Однак традиційні підходи до управління НС, як показує досвід їх застосування, часто призводять до незадовільних результатів.

Пошуки шляхів вирішення цієї проблеми за умов НС повинні здійснюватись не лише шляхом трансформацій існуючої функціональної структури і підвищення кваліфікації управлінських кадрів, а й переходу до нової управлінської парадигми – нової системи поглядів, що ґрунтується на базових положеннях стратегічного управління, згідно з якими побудова системи управління НС є відповіддю на різні за своєю природою впливи навколишнього середовища.

При цьому система управління НС розглядається як відкрита система, та основні умови її успішного функціонування повинні визначатися не в її межах, а назовні. Тобто ефективність функціонування системи пов'язується з тим, наскільки точно вона реагує на навколишнє середовище, наскільки стійка до несподіваних змін у оточуючому середовищі, в т.ч. стратегічним, наскільки ефективно використовує потенційні можливості, в т.ч. резерви різного типу.

За умов складного і мінливого навколишнього середовища структура системи управління НС насамперед повинна бути гнучкою та адаптивною.

При цьому, на відміну від організаційних механізмів традиційних систем організаційні механізми управління за умов НС повинні бути пристосовані до виявлення нових проблем і опрацювання нових рішень більше, ніж до контролю вже прийнятих рішень та їх реалізації. У межах структур таких систем управління має бути забезпечена можливість максимальної концентрації всіх ресурсів, об'єднання інформаційних, організаційних та інших типів резервів для ліквідації в найкоротший термін наявної НС.

У межах структури системи управління НС необхідно реалізовано спільне використання двох принципів: **єдиного керівництва (єдності повноважень і відповідальності) та розподілу повноважень і відповідальності**, що забезпечує проведення погоджень і консультацій, а також створює умови для усунення неминучих конфліктів і неузгоджень. При цьому керівник СУНС несе персональну відповідальність за стан справ, однак у роботі штабу, де вирішуються питання взаємодії та координації між керівниками різних рівнів і зон НС, реалізується принцип розподіленої відповідальності. Це забезпечує мінімальне втручання керівника СУНС до оперативної діяльності керівників нижчих рівнів.

Обов'язки з управління НС бере на себе група осіб з вищого керівництва, яка має необхідні повноваження і ресурси для того, щоб було можливо терміново приступити до оперативних дій.

Успішність діяльності керівників з опрацювання адекватних управлінських рішень багато в чому залежить від рівня їх поінформованості. За низьких рівнів слід застосовувати методи експертних оцінок. За більш високих рівнів можливо використання методів кількісного прогнозування, моделювання та оптимізації. Існує три напрями прийняття рішень:

- перший призначено для отримання додаткової інформації, підвищення рівня інформованості та розуміння ситуації;
- другий пов'язаний з впровадженням заходів, спрямованих на збільшення гнучкості організації;
- третій – з вибором необхідних заходів для відображення небезпеки або використання наявних можливостей для ліквідації наслідків НС.

Низький рівень поінформованості та відчуття небезпеки є умовами, що стимулюють опрацювання і реалізацію заходів, спрямованих на отримання даних про можливість появи і розвитку НС.

Стратегія гнучкості, яка необхідна за умов НС, орієнтована на підвищення ефективності прийняття відповідних заходів у широкому спектрі можливих несприятливих змін (на відміну від стратегії безпосередньої реакції на конкретний вплив). Для підвищення гнучкості управління організацією необхідні:

- підвищення гнучкості керівництва, його психологічної готовності до зустрічі з невідомими явищами;
- підвищення творчої активності співробітників та їх спроможності вирішувати нові проблеми, залучення співробітників, які мають різні кваліфікації;
- підвищення рівня поінформованості співробітників; підвищення рівня структурної гнучкості всіх функціональних та забезпечувальних підсистем.

Гнучкість підсистем матеріально-технічного забезпечення набуває при цьому особливої ваги. Інформація про можливе джерело НС є достатньою для того, щоб розробити програму активної підготовки системи матеріально-технічного забезпечення. Таким чином, значна частина заходів, розроблених на підставі даних про можливість виникнення НС, за умови забезпечення необхідного рівня гнучкості може бути прийнято задовго до того, як небезпека НС стане явною.

Створення ще одного бюрократичного (або додаткового управлінського) апарату для раннього запобігання і планування ліквідації наслідків НС на цьому етапі є дискусійним. Найбільш доцільним і перспективним напрямом є адекватна функціональна перебудова та зміцнення існуючих структур і механізмів відповідними службами і постійною керівною ланкою.

Стратегія прямих заходів у відповідь на виникнення НС передбачає чітке усвідомлення потенційної загрози та наявних можливостей, що дають змогу успішно їй протистояти завдяки ефективному використанню внутрішніх і зовнішніх резервів.

У зв'язку з тим, що технологія роботи керівників та опрацьовані ними управлінські рішення багато в чому залежать від рівня їх поінформованості, великого значення набуває діагностика поточного стану готовності організації до НС.

Відповідно до цільового призначення структур СУНС всі вони підносяться до типу **дуальних (подвійних) або поліструктур (множинних структур)**, в яких робота з ліквідації НС проводиться в межах

управління стратегічними ситуаційними зонами (ССЗ), а управління існуючими об'єктами народного господарства за умов НС реалізується в межах традиційних структур, які будуть дещо змінені відповідно до ситуації, що склалася. У таких структурах зазвичай реалізується метод міжрангового управління.

Поліструктури (у даному випадку дуальні) – це відхід від традиційної практики, що передбачає наявність в системі управління однієї лише постійної структури, в межах якої таким чином здійснюється управління, поліструктури сумісні практично з будь-якими відомими типами організаційних структур.

Варто зазначити, що **управління ліквідацією НС в окремих випадках можна здійснювати в межах звичайних матричних структур.** Потенціал матричної структури достатньо великий, її використання для ліквідації НС невеликого масштабу може дати високі результати. Управління ліквідацією НС у цьому випадку покладається на відповідного керівника проекту.

Основними **критеріями ефективності функціонування структур** цього класу повинні бути дієвість, гнучкість і динамічність, які забезпечують мінімум часу результативної відповіді на зміни навколишнього середовища. Творчим та аналітичним центром структури є її штаб на чолі з керівником. Постійною функціональною частиною штабу повинна бути група інформаційного забезпечення або інформаційної підтримки СУНС. До обов'язків штабу входить виявлення тенденцій розвитку НС оцінка масштабів її впливу і наслідків, розрахунок часу і ресурсів, необхідних для її ліквідації, попередження керівників, які приймають рішення, про раптові зміни, що можуть виникати в зонах НС, зміни пріоритетів. Штаб регулярно корегує перелік зон НС та їх пріоритети, контролює хід робіт у зонах по всіх об'єктах захисту. Також важливо контролювати не тільки оперативні результати діяльності в ССЗ, але й загальні результати реалізації стратегічних планів ліквідації НС. **Розподіл стратегічної відповідальності між рівнями СУНС повинен базуватися на реалізації принципу результативності**, який означає, що повноваження та відповідальність за кожним рішенням передаються на той рівень структури, де визначаються змінні, що відносяться до цього рішення структура системи планування і контролю за виконанням управлінських рішень.

Опрацювання політики, сукупності рішень, що приймаються, та втілення їх у життя в межах такої структури відбувається швидко і рішуче. Штаб є відповідальним органом за прийняття рішень, наділений знаними повноваженнями і підпорядковується вищому керівництву. Крім того, штаб напряму пов'язаний з керівництвом ССЗ та оперативними групами, оскільки зазвичай члени штабу є керівниками відповідних ССЗ. Також активізує зв'язок між окремими ССЗ, оскільки вони всі разом приймають рішення для досягнення спільної мети. У

такій структурі легко налагоджується контакт між рядовими співробітниками, які можуть викласти свої пропозиції керівництву ССЗ для їх обговорення та засіданні штабу.

2.3. Функції системи

Функціональні підсистеми СУНС – це комплекси адміністративних, організаційних, прогностичних та економіко-математичних методів, що сукупно забезпечують вирішення визначеної множини задач управління ліквідацією наслідків НС.

Розмірність і складність задач, що постають під час виникнення і розвитку НС, необхідність їх термінового вирішення вимагають використання методів декомпозиції, тобто розділення системи на низку локальних систем, що координуються, для рішення загальної задачі управління. При цьому слід забезпечувати оптимальність (раціональність) декомпозиції з точки зору загальних інтересів системи в цілому.

Розділення загального завдання управління на частини можливе завдяки тому, що не всі змінні задачі входять до кожного обмеження. Крім того, низку змінних і відповідних їм обмежень можливо спочатку розглядати укрупнено, а потім більш детально. У цілому розділення загального завдання є визначенням локальних завдань і завдань координації таким чином, щоб кожне з них мало розмірність, суттєво меншу ніж вихідна. Розподіл можна вважати закінченим, коли отримана така структура прийняття рішень, в якій кожному локальному завданню відповідає алгоритм, що дозволяє отримувати рішення за припустимий термін часу його реалізації та задовольняє іншим завданням обмеженням.

Таким чином, **при декомпозиції повинні бути визначені та описані три види завдань: вихідне загальне завдання управління для НС у цілому, завдання локальних систем управління та завдання системи координації.** Мета і критерії функціонування останньої повинні бути викладені в термінах вихідного загального завдання управління.

Впливи управління координуючої системи на локальні підсистеми повинні забезпечувати досягнення загальної мети управління. У теперішній час не розроблені загальні формальні методи декомпозиції, тому неформальні процедури ґрунтуються на основі ретельного дослідження та аналізу НС, а також альтернатив ліквідації їх наслідків.

У СУНС слід використовувати два способи формування локальних функціональних систем: за часовою ознакою (фазами управління) та функціональною. Необхідно також використовувати такі критерії як

мінімальна кількість інформаційних зв'язків (обсяг інформаційних потоків) між підсистемами, мінімальні транспортні потоки між підсистемами тощо.

При формуванні сукупності функціональних підсистем СУНС для мінімізації зв'язків між підсистемами слід використовувати **концепцію потоків, яка полягає у відокремленні та дослідженні матеріальних та інформаційних потоків.**

Використання концепції потоку є також досить корисним при плануванні та управлінні за умов НС. Матеріальні потоки в цьому випадку сприймаються як потоки первинної сировини, матеріалів, напівфабрикатів, готової продукції, електричної та теплової енергії, робочої зміни тощо. Інформаційні потоки сприймаються як різні відомості про стан моментів НС та навколишнього середовища, про впливи та інші дані, що необхідні для досягнення мети найбільш ефективним шляхом.

Формування функціональних підсистем за часовою ознакою передбачає розподіл загального процесу управління на планування (стратегічне і тактичне) та оперативне управління. Склад локальних підсистем, їх зміст і взаємозв'язок визначаються метою і критеріями, а також існуючими обмеженнями на основні елементи діяльності з ліквідації наслідків НС.

Сукупність функціональних підсистем визначає соціально-економікоорганізаційну модель НС, структуру системи управління, зміст і склад завдань управління, загальну послідовність їх рішення.

Таким чином, **при функціонуванні СУНС повинні бути визначені принципи та способи декомпозиції, сегментації НС, ув'язання мети ліквідації наслідків НС з необхідними ресурсами, організаційні структури реалізації виділених функцій СУНС.**

Найважливішим завданням СУНС є формування стратегії розподілу наявних засобів виходячи з конкретного розвитку НС, тобто разом з вирішенням оперативних задач, система повинна реалізовувати функції стратегічного управління і планування.

Необхідність опрацювання довготермінової стратегії запобігання і ліквідації наслідків НС є новим явищем в управлінні на всіх рівнях. Це пояснюється тим, що у таких системах зростає кількість проблем і задач, поява яких обумовлена непередбачуваними і раптовими змінами обстановки. Багато з цих завдань є принципово новими й не можуть бути вирішені на основі попереднього досвіду. Множина нових завдань, їх взаємозв'язок і необхідність опрацювання рішень у найкоротшій термін призводить до подальшого ускладнення управлінських функцій. Через складності та постійну новизну завдань, що виникають у СУНС, зростає

навантаження на вищу ланку СУНС, швидкий темп їх появи підвищує ймовірність стратегічних несподіванок. Тому стратегічне управління – це складний і потенційно потужний інструмент, з використанням якого існуючі системи управління можуть протистояти нестабільності, катастрофічним змінам, помилкам у роботі.

Для СУНС характерно прийняття гнучких екстрених рішень за умов, що складаються на поточний момент часу, коли чисельні надзвичайно важливі завдання виникають настільки стрімко, що їх неможливо передбачити заздалегідь. У зв'язку з цим не можна забувати про управління на основі передбачення змін (виникнення НС), коли можливо заздалегідь передбачити майбутні тенденції та визначити необхідну реакцію на них.

Тому в стратегічному управлінні необхідний планомірний підхід, що ґрунтується на прогнозі появи нових проблем і превентивній підготовці заходів з ліквідації ймовірних НС.

Такий підхід передбачає аналіз альтернативних варіантів виникнення та розвитку НС. Завданням цього аналізу є з'ясування тенденцій, небезпек, шансів, подій, що здатні змінити ситуацію, що склалася. Результат такого аналізу – вибір стратегії діяльності організації, встановлення пріоритетів і розподіл ресурсів між різними видами діяльності для забезпечення обраної стратегії розвитку. Мета після визначення довготермінової стратегії розвитку послідовно деталізується у комплексні програми дій, бюджети, плани, а потім реалізується в межах СУНС.

Однак на практиці нові проблемні ситуації виникають досить часто і розвиваються достатньо стрімко щоб було можливо заздалегідь підготувати, сформулювати та прийняти управлінські рішення. Тому **при розробці СУНС необхідно використовувати принцип поєднання планомірного підходу, стратегічної та тактичної ініціативи, поточного корегування і виконання надзвичайних заходів**. Реалізація цього принципу в процесі аналізу стратегій управління НС ставить в центр уваги опрацювання думок про перспективи розвитку НС і заходи, спрямовані на її ліквідацію.

Одиницею аналізу стратегій управління НС повинна бути **ССЗ – окремий сегмент навколишнього середовища, який має бути відокремлений на основі аналізу НС і прогнозу її розвитку**. Така сегментація є складною задачею для керівників, оскільки багатьом людям складно змінити звичні уявлення про стаціонарність навколишнього середовища.

ССЗ або зона обслуговування (реакції) – це певна частина території обслуговування (реалізуємо! функції), що відокремлюється

на визначений проміжок часу і закріплюється за якоюсь оперативною групою як першочергового або єдиного об'єкта обслуговування. При визначенні зон обслуговування необхідна попередня експрес-оцінка ситуації та сценарій розвитку НС.

Кожна ССЗ визначається вектором характеристик, до основних з яких відносяться її параметри, прогноз розвитку, технологія роботи в зоні, ресурси та ін. (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 Стратегічна ситуаційна зона (назва зони)

№з/п	Найменування параметра	Поточне значення параметру	Інтенсивність змін за 10-бальною шкалою	
			+ 5	-5

Оцінка стратегічної важливості ССЗ включає:

- Побудову сценарію розвитку НС в ССЗ.
- Аналіз впливу тенденцій змін основних факторів та інтенсивності їх на розвиток НС.
- Отримання довготермінової та короткотермінової оцінок стратегічної важливості ССЗ.
- Оцінка рівня потрібних ресурсів. Аналіз життєвих циклів ССЗ.
- Вибір стратегії управління ліквідацією наслідків НС.

У процесі реалізації функцій стратегічного управління необхідно визначити множину ССЗ для конкретної НС, їх основні характеристики, оцінити ймовірність перебігу процесу ліквідації НС в кожній ССЗ. Найбільш доцільним критерієм виділення зон є їх максимальна незалежність за ресурсними, енергетичними, інформаційними видами зв'язку між ними.

Ефективність ліквідації наслідків НС в ССЗ базується на управлінні шляхом ранжування стратегічних і тактичних задач за ступенем їх можливості і терміном вирішення.

Для цього встановлюється постійний нагляд за навколишнім середовищем та аналізуються тенденції його розвитку. Результати аналізу цих тенденцій, ступеня терміновості та важливості рішення проблем, що виникають, доповідаються керівництву на регулярних нарадах, а також у міру виявлення нових небезпек або виявлення нових можливостей. Керівництво повинно розділити нові задачі на термінові, що потребують негайного вирішення, Взадачі середньої терміновості, що не потребують терміновості в даний період, але потребують контролю, та задачі, що не заслуговують подальшого розгляду.

Термінові задачі негайно передаються для реалізації до відповідних підрозділів або спеціально створених оперативних груп. Керівництво повинно постійно розглядати та оновлювати перелік проблемних задач та їх пріоритетність. Проблеми, виявлені в ході спостереження за навколишнім середовищем, по-різному забезпечені необхідною інформацією. За деякими проблемами і завданнями наявна достовірна, конкретна і своєчасна інформація, та керівництво на її основі може однозначно визначити їх значимість і прийняти відповідні рішення. За іншими наявні лише слабкі, невизначені дуже часто недостовірні сигнали, що обумовлює складність ідентифікації та пошуку можливостей отримання додаткової інформації.

Таким чином, загальними ознаками готовності регіону або організації до НС і швидкої ліквідації її наслідків є в першу чергу характеристики її стратегічної гнучкості та вміння оцінювати свою стратегічну уразливість.

Основні завдання оперативного планування та управління в СУНС полягають в оптимальному (раціональному) розподілі наявного персоналу та обладнання за ССЗ, а також у визначенні необхідного складу персоналу і кількості оперативних груп для досягнення певної слабоформалізованої мети.

Незважаючи на те що знайти точне рішення (або глобальний оптимум) завдань такого класу практично неможливо, використання формальних методів у цій галузі може бути досить ефективним. З цією метою для підвищення ефективності функціонування оперативних груп може застосовуватись вибіркове включення до низки вимог з високим пріоритетом, зміна кількості груп у часі та по ССЗ, також вибіркове призначення і перерозподіл груп у просторі. При вирішенні цих завдань доцільно використовувати як критерії ефективності максимум рівномірності добового навантаження (або мінімум потенційної небезпеки ризику). При цьому для кожної ССЗ повинен бути визначений показник ризику, з урахуванням якого визначаються завдання і графіки робіт оперативних груп.

Реалізація цих рекомендацій дає зменшити середню довжину черги на обслуговування і час реакції системи, більш рівномірно розподілити навантаження по оперативних групах і збільшити їх кількість у ССЗ з максимальним коефіцієнтом ризику.

До заходів спеціального типу, що реалізуються в межах ССЗ, відносяться уникнення паніки, збереження стабільного морально-психологічного клімату, швидкі та ефективні дії у відповідь із запобігання розповсюдження неадекватної наявній ситуації інформації.

Слід зауважити, що функціонування екстрених служб ліквідації наслідків НС пов'язане зі значними витратами на створення, матеріально-технічне і транспортне забезпечення, оперативне управління, проведення рятувальних та інших невідкладних робіт.

2.4. Особливості оперативного управління за умов надзвичайної ситуації

Попередній розгляд питання із ліквідації наслідків НС дозволив нам вважати за доцільне дати опис, характеристику та аналіз загальних принципів управління процесом подолання наслідків НС.

Хід і результати робіт з ліквідації НС залежать не лише від співвідношення ресурсно-економічного, морально-політичного, науково-технічного та організаційного потенціалів системи, але й від ефективності роботи оперативного управління. У свою чергу ефективність процесу прийняття, реалізації та корегування оперативних рішень визначається вмінням керівництва зосередити основні зусилля на головних напрямках ліквідації причин НС та її наслідків.

Важливою проблемою удосконалення системи оперативного управління є розробка методів прийняття оптимальних рішень і планів операцій для НС у цілому, а також для окремих ситуаційних стратегічних зон (ССЗ) та їх сукупностей. Управлінські рішення, що приймаються за умов НС, є основою оперативного управління, відповідно до яких здійснюється вся наступна діяльність органів управління з ліквідації НС.

Прийняття оперативних рішень у цьому напрямку є творчою та відповідальною задачею, її сутністю є те, щоб відповідно до поставленої мети, й інших планів і обстановки, що склалася, визначити загальний сенс операції з ліквідації НС, конкретні заходи з її реалізації в кожній ССЗ, порядок взаємодії сил і засобів для їх виконання і необхідне забезпечення. Оперативні рішення приймає керівник процесу (робіт) та саме він є за них персонально відповідальним. У підготовці даних для прийняття оперативних рішень беруть участь майже всі співробітники органів управління відповідно до функціональних обов'язків (члени штабу та керівники ССЗ). При реалізації оперативних рішень вони можуть замінювати один одного.

Оперативні управлінські рішення за умов НС повинні задовольняти вимогам своєчасності, обґрунтованості та однозначності розуміння виконавцями, а також категоричності та безумовності їх реалізації.

Комплексний аналіз довів, що основними протиріччями, що варто враховувати, приймаючи управлінські рішення за умов НС, є такі:

- між складністю оцінки ситуації для прийняття оперативних рішень і практично нульовими ресурсами часу для прийняття і реалізації управлінських рішень;

- еволюцією в напрямку все більшої спеціалізації при вирішенні завдань ССЗ та необхідністю загальної системної інтеграції при прийнятті управлінських рішень у штабі;

- необхідністю централізації управління, що забезпечує взаємозгодження дій, сил і засобів, а також оперативність координації та

управління, потребами децентралізації, яка забезпечує сталість в управлінні, підвищує оперативність рішення локальних завдань та ініціативу керівників ССЗ;

- обґрунтованістю рішень, що приймаються, та оперативністю управління.

Вирішення вказаних протиріч є метою удосконалення системи оперативного управління за умов НС.

Варто також враховувати існуючу різницю між характеристиками завдань планування робіт із запобігання і ліквідації наслідків НС та завдань оперативного управління, що вирішуються за умов НС.

Завдання планування, як правило, характеризуються великим обсягом робіт і великою розмірністю, причому обсяг робіт змінюється в часі не суттєво. Частота їх вирішення зазвичай невелика, періоди вирішення регламентовані, а час вирішення не є лімітуючим фактором. Частота змін вихідних даних відносно невелика, а їх достовірність мала. Тому точність вирішення завдань планування визначається в основному достовірністю вихідних даних.

Завдання оперативного управління за умов НС (маючи на увазі оперативність та адекватність їх вирішення) характеризуються випадковими та непередбачуваними моментами часу надходження замовлень на їх вирішення. У середньому обсяг обчислювальної роботи для рішення задач оперативного управління невеликий, частота надходження задач до вузлів обслуговування велика. Час вирішення хоча, як правило, невеликий, але є лімітуючим фактором. Частота змін вихідних даних дуже велика, а достовірність дуже мала. Точність вирішення задач оперативного управління зазвичай визначається не тільки достовірністю даних, але й якістю алгоритмів вирішення завдань даного класу.

Досить важливою та специфічною є проблема оцінки ефективності та адекватності функціонування систем оперативного управління НС. На відміну від управління промисловістю, сільським господарством, побутовим обслуговуванням тощо, ефективність функціонування яких оцінюється продуктивністю, якістю продукції, прибутком, видатками та іншими показниками, ефективність функціонування систем оперативного управління за умов НС повинна оцінюватись дієвістю та результативністю.

Дієвість є стратегічним показником і слугує для оцінки ступеня досягнення системою мети, поставленої перед нею, рівня завершення необхідних робіт, що вимагаються. При оцінці дієвості необхідно враховувати виконання всіх необхідних робіт згідно з характером розвитку

НС і стратегією ліквідації її наслідків, чи вони ефективні, чи досягаються результати потрібної якості та вчасність їх реалізації. Щоб виміряти дієвість, необхідно порівняти ступінь виконання планових робіт, тобто порівняти те, що було необхідно зробити з тим, що вже зроблено.

Результативність за суттю дієвості є оперативно-тактичним показником, що відбиває поточні характеристики рівню виконання робіт у системі в цілому та за окремими ССЗ.

Система оперативного управління за умов НС покликана не тільки забезпечити підвищення індивідуальної та загальної продуктивності праці кожного співробітника, але й згуртувати всіх співробітників для досягнення спільної мети системи, домагатися їх активної участі в реалізації оперативних планів ліквідації наслідків НС.

РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ПРОЦЕСІ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

3.1. Технологія планування заходів із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій

Принциповими особливостями умов функціонування органів територіального планування та управління ризиком є:

- часткова передбачуваність серйозних проблем і можливостей їх вирішення;
- часткова передбачуваність місць виникнення і сценаріїв розвитку НС;
- слабка передбачуваність масштабів і часу виникнення НС;
- непередбачуваність низки несприятливих подій і ситуацій, які зумовлені виникненням і розвитком НС, тобто наявність стратегічних несподіванок.

Ці умови диктують необхідність переважного використання в СУНС методів **планування та управління**, заснованих на передбаченні проблем, ситуацій і подій, прийнятті гнучких екстрених рішень, орієнтованих на зовнішнє оточення системи (природне середовище, умови життєзабезпечення населення і персоналу підприємств і організацій, матеріальні та культурні цінності території, соціально-політична обстановка та інше). Такі методи можуть бути ефективно реалізовані в межах сучасної концепції стратегічного і тактичного планування та управління.

Під **плануванням** мається на увазі цілеспрямований, організований і безперервний процес відокремлення елементів та аспектів організації, визначення їх стану і взаємодії на даний час, прогнозування розвитку на деякий період у майбутньому, а також складання і програмування низки дій і ресурсів для досягнення бажаних результатів. Планування пов'язане, з одного боку, із уникненням помилкових дій, а з іншого – із зменшенням кількості невикористаних можливостей. Таким чином, планування взаємопов'язане з прогнозуванням і реалізацією планів, тобто вони розглядаються нероздільно, а як взаємопов'язані частини єдиного процесу управління ризиком.

Повний цикл планування та управління ризиком включає:

- **прогноз ризику** (наслідків НС) шляхом формування сценарію розвитку ситуації;

- **формування** цілей і критеріїв управління ризиком;
- **стратегічне (довготермінове) планування** превентивних заходів;
- **тактичне (поточне) планування** альтернативних дій у відповідь на виникнення загрози НС;
- **стратегічне та оперативне управління** за умов НС.

Наведемо деякі визначення, пов'язані з плануванням та управлінням ризиком.

Мета – бажаний результат діяльності.

Завдання – бажаний результат діяльності, що досягається за визначений (заданий) проміжок часу і характеризується низкою кількісних даних або параметрів цього результату.

Напрямок (сценарій) розвитку ситуації – прогноз розвитку ситуації на території з урахуванням наявності причинно-наслідкових зв'язків між природними і техногенними НС на деякому проміжку часу.

Операція – впорядкована сукупність пов'язаних взаємними відношеннями задач.

Сценарій реалізації управлінських рішень – очікувана множина результатів впливу рішень (операцій), що реалізуються, на перебіг розвитку ситуації.

План – розгорнутий в часі, збалансований за ресурсами, взаємопов'язаний із загальною метою перелік заходів (робіт), спрямованих на досягнення загальної мети або вирішення поставленої задачі (операції).

Якщо реалізація плану з досягнення будь-якої великомасштабної мети достатньо тривала й займає декілька років, то такий план називається програмою. Іншими словами, програма – це комплексний план багаторічної діяльності, спрямованої на досягнення конкретної мети або на розвиток деякого науково-технічного напрямку. Посвідчення аналізу основ комплексного цільового управління з вивченням практики функціонування системи управління ризиком дало змогу сформулювати низку **принципів побудови систем планування та управління із запобігання і ліквідації наслідків НС** на регіональному рівні. До таких принципів відносяться:

- орієнтація на конкретні організаційну та функціональну структури реалізації планів(структуриСУНС);
- комплексність планів;

- альтернативність формування планів і виділення базових варіантів, орієнтованих на більш ймовірний, песимістичний або оптимістичний розвиток ситуації.

- базові варіанти планів повинні супроводжуватись специфікованими за видами ризику функціональними доповненнями у вигляді додатків;

- раціональне поєднання процесів формування планів «знизу» та «зверху» шляхом залучення до розробки планів низових структур і приватного сектора. Насамперед цей принцип виконується шляхом широкого залучення підприємств і організацій до складання адекватних паспортів ризику та їх наступного узагальнення на територіальному рівні, формування сценаріїв розвитку НС та дій у відповідь тощо;

- відповідальність (до кримінальної) виконавців і керівників за коректність сценаріїв, планів і якість управлінських рішень, що приймаються, та їх реалізацію;

- збалансованість планів (передбачається таке ресурсне забезпечення процесів реалізації планів: кадрове, матеріально-технічне, фінансове, інформаційне тощо);

- оптимальність (раціональність) – передбачається можливість вибору ефективного варіанта збалансованого плану;

- типізація змісту і процедур формування сценаріїв, превентивних і оперативних планів із запобігання і ліквідації наслідків НС.

Аналіз функцій органів СУНС, пов'язаних з плануванням та управлінням у різних режимах комплексом заходів із запобігання і ліквідації наслідків НС.

Під типізацією при цьому розуміється опрацювання всього розмаїття сценаріїв, планів, управляючих і контролюючих впливів до достатньо обмеженої множини, що ефективно задовольняє вимогам превентивного стратегічного планування та оперативного управління комплексом заходів;

- безперервність і здатність до модифікацій (процес планування повинен бути гнучким, тобто у кожний момент часу розглядається частина планів, що реалізована, і готується основа для прийняття планів на майбутній період);

- адаптивність, тобто можливість оперативної спрямованої зміни планів та їх характеристик шляхом налагодження;

- орієнтація оперативних планів запобігання розвитку НС на першочергове використання місцевих та об'єктових ресурсів, сил і засобів;
- підвищення уваги до навчання, тренувань і підготовки населення до поведінки за умов НС;
- превентивність стратегічного і тактичного планування виходячи з умов недостатньої вихідної інформації;
- синергізм, тобто взаємне підсилення заходів, що плануються.

Реалізувати наведені вище принципи планування неможливо без створення ефективної технології переробки інформації на основі людино-машинної системи підтримки процедур планування, контролю та управління, що базується на мережі ПЕОМ, розподілених базах даних, системі економіко-математичних моделей та алгоритмів формування превентивних і інших планів та управлінських рішень.

При плануванні робіт із запобігання і ліквідації наслідків НС використовується **програмно-цільовий** підхід, що забезпечує збереження повноти та комплексності обліку всіх зв'язків та наявних сил і засобів, чітке формулювання першочергових (основних) і допоміжних цілей, доведення планових рішень до конкретних заходів і робіт, спрямованих на досягнення та реалізацію цілей.

У процесі програмно-цільового планування розбиття загальної програми па напрями і задачі (майже до завдань) повинно супроводжуватись визначенням того, яке завдання, коли, яким чином та з яким кінцевим результатом виконує кожен виконавець. Такий підхід може бути реалізований лише за використання ієрархічної системи органів планування, управління і контролю в ТСНС. Крім того, він передбачає реалізацію принципу максимальної відповідальності безпосередніх виконавців, які мають у своєму розпорядженні визначені ресурси для запобігання НС. Це дозволяє підвищити ефективність планування та управління завдяки раціональному поєднанню централізованого контролю, що забезпечує досягнення кінцевої мети, та децентралізації вибору конкретних засобів.

Застосування розподіленої людино-машинної системи дозволяє в процесі діалогового вирішення планових задач ефективно використовувати досвід та інтуїцію керівників і безпосередніх виконавців, забезпечуючи адаптацію планових рішень, що опрацьовуються, до конкретних змін господарської та соціальної діяльності та їх змін на найближчу і віддалену перспективу. Відома невизначеність майбутніх змін додається використанням принципу гнучкого планування, що реалізується вибором фіксованого інтервалу і кроку планування.

Створення комплексної інформаційної технології в сфері програмно-цільового планування та управління включає:

- удосконалення методології та процедур планування й управління, що завершується створенням конкретних процедур на всіх рівнях СУНС;
- виділення задач, повна або часткова алгоритмізація та автоматизація яких можлива і доцільна, формулювання вимог до математичних і технічних засобів;
- створення засобів для зручного спілкування кінцевих користувачів з ПЕОМ;
- створення математичних методів, алгоритмів і програм, що враховують специфіку конкретних практичних процедур і задач;
- розробка, експериментальне і практичне відпрацювання методик синтезу єдиної інформаційної технології для вирішення задач планування та управління роботами із запобігання та ліквідації наслідків НС.

Прогнозувати ризик виникнення і розвитку НС природного і техногенного характеру доцільно на основі побудови сценаріїв виникнення і розвитку таких ситуацій.

Локальні сценарії виникнення і розвитку НС (ЛСРС) доцільно формувати для всіх потенційно небезпечних об'єктів і підприємств окремої території на базі попереднього складання паспортів ризику, що містять відомості про місце розташування, відомчу підпорядкованість, виробничий потенціал, типи ймовірних техногенних НС та їх масштаби, внутрішні (технологічні) і зовнішні причини їх виникнення, заходи і засоби запобігання, сили і засоби для ліквідації та проведення PтаНР, пов'язані з ліквідацією НС природного характеру тощо.

ЛСРС формулюється в термінах множин альтернативних несприятливих ймовірних подій (загроз) і зв'язків між ними, що виникають, реалізуються та відображаються на часовій шкалі обраного масштабу (години, дні). ЛСРС містить усі елементи множини альтернативних шляхів розвитку окремої НС або їх комбінації на конкретних потенційно небезпечних об'єктах.

Кожнен альтернативний шлях розвитку НС характеризується обсягами очікуваних збитків і втрат, які розраховуються за наявними галузевими методиками.

Окремі локальні або об'єктові сценарії розвитку НС об'єднують у множини сценаріїв розвитку ситуації для території (області, міста).

Ця множина є основою **формування територіальних сценаріїв розвитку НС** техногенного характеру, що враховує можливі взаємозв'язки між ЛСРС, а також зв'язок між природними і техногенними НС. Для врахування причинно-наслідкових зв'язків останнього характеру попередньо складаються мапи ризику виникнення природних НС у регіоні з врахуванням взаємозв'язків між ними, що надаються у вигляді орієнтованого графа зв'язків. Для складання територіальних мап природного ризику використовуються дані сейморайонування, прогнозу ймовірних зон поширення стихійного лиха. Для кожної НС природного характеру (ПНС) та її комбінацій за наявними методиками обраховуються обсяги ймовірних збитків і втрат.

Причинно-наслідкові зв'язки між природними НС і НС техногенного характеру (ТНС) встановлюються на основі оцінки інженерної обстановки на об'єктах і підприємствах, що включає ймовірний ступінь руйнувань промислових споруд та обладнання.

Врахування зв'язків такого роду дає змогу сформувати єдиний територіальний сценарій розвитку ситуації (ТСРС), пов'язаний з виникненням НС природного характеру як первинних факторів ризику і НС техногенного характеру, так і вторинних факторів, що супроводжують ПНС.

Елементами множини шляхів реалізації факторів ризику, що визначають ТСРС, відповідають прогнозні значення очікуваних втрат і збитків за окремими зонами (дільницями) і територією в цілому. Сукупно ці дані є вихідними для превентивного стратегічного планування комплексу заходів із запобігання і ліквідації наслідків НС, який здійснюється органами управління ТНС у режимі повсякденної діяльності.

Стратегічне планування є послідовним формуванням системи цілей СУНС, множини забезпечуючих їх підцілей (завдань) що їх забезпечують, типових комплексів заходів, необхідних для їх виконання, системи критеріїв ефективності та обмежень та використання цих елементів при синтезі оптимального (раціонального) стратегічного плану реалізації необхідних комплексів заходів.

Система цілей ТНС може бути представлена у вигляді дерева цілей на основі даних, що містяться в територіальних сценаріях розвитку НС, що включають найбільш несприятливі (песимістичні) і найбільш ймовірні можливості (шляхи) їх розвитку та оцінки очікуваних збитків і втрат в регіоні, відповідно до специфіки та режимів

функціонування ТСНС складається три **типи превентивних стратегічних планів (ПСП)**:

- план для управління комплексами заходів безпосередньо в режимі повсякденної діяльності;
- план, що реалізується при введенні режиму підвищеної готовності на основі даних несприятливого короткотермінового прогнозу про досить ймовірне настання та розвиток НС;
- план, що використовується як опорний варіант для наступного оперативного корегування, деталізації і формування конкретного стратегічного плану дій органів управління на випадок виникнення НС і введення на території надзвичайного режиму на основі отриманих оперативних повідомлень.

Превентивний стратегічний план першого типу складається роздільно за основними напрямками діяльності або стратегічними зонами вкладення коштів, що визначаються відповідно до функцій і завдань, які вирішуються органами управління в режимі повсякденної діяльності. Він є довготерміновим цільовим планом або програмою (ДЦП), що визначає комплекси заходів і термін їх реалізації (завдання), організації (міністерства і відомства), які відповідальні за їх виконання, а також ресурси.

Аналіз множини реалізованих і прогнозованих сценаріїв, згідно із світовою і власним досвідом, дозволив виділити такі типові елементи множини ДЦП:

- програми проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з підвищення безпеки функціонування потенційно небезпечних об'єктів, розміщення і будівництва промислових і громадських об'єктів, підвищення їх сейсмостійкості та інше;
- програми створення, оснащення і розвитку системи спостереження, контролю і прогнозування виникнення і розвитку небезпечних природних явищ і техногенних процесів;
- програми проведення комплексів превентивних профілактичних заходів на техногенно небезпечних об'єктах промисловості і транспорту;
- програми створення, підготовки та оснащення сил і засобів для проведення РтаІНР;
- програми виробництва обладнання і техніки для проведення РтаІНР;

- програми створення і розміщення резервів матеріально-технічних ресурсів для проведення РтаІНР і ліквідації наслідків НС;

- програми проведення навчально-практичних заходів для органів управління ТСНС силами і засобами за типовими сценаріями розвитку НС.

ДЦП за вказаними напрямками діяльності є основою поточних тактичних планів (річних, квартальних, місячних) реалізації окремих задач і заходів, включених до відповідних комплексів.

ПСП другого типу, що складаються при повсякденній діяльності для використання в режимі підвищеної готовності, містять три основні напрями:

- стратегічний план СУНС з внесенням змін до режимів функціонування потенційно небезпечних об'єктів промисловості і транспорту.

- стратегічний план уведення до стану підвищеної готовності сил і засобів проведення РтаІНР.

- стратегічний план приведення до стану підвищеної готовності до використання резервів матеріально-технічних ресурсів, що розміщені в безпечних місцях.

Вказані стратегічні плани на етапі тактичного планування деталізуються за базовими напрямками робіт, що проводяться в режимі підвищеної готовності (оповіщення, зміна режиму роботи об'єкта» промисловості і транспорту, підготовка до введення до ймовірних зон лиха сил і засобів, перерозподіл матеріально-технічних ресурсів та інше). На підставі деталізації цих планів і використання методів календарного планування складаються оперативні плани заходів (превентивних дій) в режимі підвищеної готовності, в т.ч. оперативний план оповіщення органів управління ТСНС і населення, оперативний план зміни режимів роботи і об'єктів промисловості і транспорту, оперативні плани приведення в стан підвищеної готовності сил і засобів за напрямками РтаІР, оперативний план підготовки до використання матеріальнотехнічних ресурсів та інше.

ПСП третього типу для надзвичайного режиму складаються згідно із задалегідь з'ясованими базовими сценаріями розвитку ситуації (БСРС). На початковому етапі НС вони складаються у вигляді альтернативних сценаріїв дій у відповідь для БСРС і містять комплекси заходів, що плануються до реалізації, за протидію виділеним базовим сценаріям розвитку НС. Обраний в якості найбільш ймовірного або песимістич-

ного сценарій дій у відповідь перетворюється у превентивний стратегічний план дій у відповідь (СПДВ) для надзвичайного режиму. Який в результаті тактичного планування деталізується за базовими напрямками робіт (оповіщення, розвідка, РтаІНР, інженерний захист, медичний захист, охорона громадського порядку, життєзабезпечення населення, транспортне забезпечення, евакуація, невідкладні відновлювальні роботи в зоні НС, перерозподіл резервів сил і засобів).

Відповідні тактичні плани і СПДВ за типовими базовими напрямками робіт опорними варіантами при реалізації стратегічного та оперативного управління за умов НС, що здійснюється за даними вихідних повідомлень та оперативної розвідки інженерної обстановки в зоні лиха після настання НС. Сформовані згідно конкретних умов виникнення і розвитку НС, СПДВ далі деталізуються за базовими напрямками робіт у вигляді оперативних планів дій у відповідь. Оперативний контроль за реалізацією дій у відповідь дозволяє отримати необхідні дані для її корегування, що, в свою чергу, дозволяє скорегувати загальний стратегічний план дій у відповідь, що включають додаткове залучення із сусідніх регіонів і країн необхідних сил і засобів для ефективного проведення і завершення запланованого комплексу робіт з ліквідації наслідків НС. Аналіз функцій органів СУНС, пов'язаних з плануванням комплексів управління ними в різних режимах доводить, що існує об'єктивна можливість розробки і використання типових методів і засобів їх реалізації в ТСНС.

Типізація, тобто процес виявлення спільних закономірностей і форм представлення сценаріїв НС, оперативних і превентивних планів із запобігання і ліквідації її наслідків, може здійснюватись за такими напрямками:

- органи ГСНС;
- типові сценарії розвитку ситуації та заплановані заходи;
- об'єкти планування та управління;
- планування і контроль за виконанням планів.

Форма представлення і семантичний зміст превентивних і оперативних планів у значній мірі є загальними для керівних органів ТСНС та органів нижньої ланки управління СУНС, оскільки передбачається їх узгоджена реалізація в різних режимах.

Для різних класів плануємих заходів (превентивні профілактичні заходи, виробництво обладнання і техніки, навчання органів управління і населення, розділи оперативного плану РтаІНР) зміст формуємих базових планів також є загальним (типовим). Цей зміст є типовим й для

таких об'єктів планування та управління, як промислові підприємства, підприємства сільського господарства, інженерні споруди, комунікації, об'єкти інфраструктури, типи сил і засобів, що використовують в РтаІНР.

Можливості типізації створення і контролю виконання превентивних і оперативних планів базуються на алгоритмічній спільності методів планування операцій (стратегічних, превентивних, оперативних).

Значна спільність семантичного і структурного змісту типових базових планів зумовлюється необхідністю використання під час їх складання достатньо обмеженої множини інформаційних елементів:

- захід (операція, дія);
- організація-виконавець;
- відповідальний виконавець;
- використані ресурси;
- вимоги до терміну завершення заходу;
- вид звітності та інше.

Базовий типовий план ліквідації наслідків НС передбачає дії, які слід зробити у відповідь на будь який природний або техногенний ризик. У ньому повинні бути чітко і детально визначені задачі, які спеціалізовані організації повинні виконати в суворо визначених місцях та в суворо відведений час на підставі визначених заздалегідь цілей, а також розроблені прогнози розвитку обстановки і реалістична оцінка можливостей, наявних у розпорядженні оперуючої сторони.

Детальний план абсолютно необхідний не тільки на об'єктовому, але й на державному, територіальному та місцевому рівнях. Такий план повинен включати програму дій з реалізації як мінімум 12 основних функцій, виконання яких абсолютно необхідне за умов НС. До них відносяться:

- екстрене оповіщення і зв'язок (своєчасне оповіщення населення про ймовірне наближення небезпеки; перевірка всіх служб зв'язку з тим, щоб бути впевненим, що центри управління оперативними підрозділами мають надійні засоби взаємодії);
- регулярне інформування населення (здійснення регулярного інформування людей з тим, щоб орієнтувати їх на розумні захисні дії);
- евакуація (допомога людям, що залишають небезпечний район і переміщуються до безпечного району);

- забезпечення життєдіяльності людей за умов НС (надання тимчасового житла, їжі, одягу, санітарного забезпечення);
- медичне забезпечення за умов НС (надання ЕМД постраждалим); забезпечення безпеки (захист життя людей і матеріальних цінностей); контроль за переміщенням працівників і технічних засобів, необхідних для запобігання і ліквідації НС);
- боротьба зі стихійними факторами та екстрений порятунок людей; радіаційний захист (розвідка та оцінка радіаційної обстановки для захисту населення та осіб, зайнятих у ліквідації НС);
- ремонт комунальних засобів і господарства (терміновий ремонт пошкоджених життєво важливих комунальних мереж);
- аналіз та оцінка НС (моніторинг та аналіз характеристик НС; оцінка фізичних втрат; збір інформації про результати запобігання НС, вибір напрямів ліквідації її наслідків);
- матеріально-технічне забезпечення (контроль за транспортуванням матеріально-технічних ресурсів; залучення додаткових поставок ресурсів для виконання надзвичайних функцій);
- управління та контроль (керівництво реалізацією функцій).

Цей план повинен бути гнучким, дієвим, конкретним і не містити протиріч.

Типовий базовий план доповнюється описом аварійно-рятувальних, відновлювальних та інших робіт, критично важливих за умов НС. Кожне функціональне доповнення може мати додатки, специфічні за видами ризику, що може містити технічну інформацію, деталі та методи правильного використання сил і засобів за умов НС.

Реалізація типового базового плану повинна супроводжуватись розробкою комплексів стандартних оперативних документів, необхідних для того, щоб надати вказівки персоналу, який братиме безпосередню участь в оперативних діях.

Такі стандартні оперативні документи можуть містити:

- контрольні мапи і відповідні переліки матеріально-технічних і людських ресурсів;
- схеми, графіки і розклад робіт;
- географічні та топологічні мапи, плани місцевості та інше;
- докладні інструкції з виконання дій, визначених типовим базовим планом;

- переліки наявних ресурсів;
- телефонні довідники на випадок НС;
- довідники спеціальних служб, телефони контактних осіб.

Оперативні документи – це робочі документи, що містять назви оперативних дій та імена конкретних осіб, які здійснюють ці дії. Тому оперативні документи – це найбільш змінна частина плану.

Превентивні стратегічні програми із запобігання і ліквідації наслідків НС, сформовані по виділених напрямках або зонах вкладення коштів визначають довготермінові (3-5 років) і річні завдання галузям виробництва. Завдання розподіляються за підгалуззями і підприємствами, для яких вони виступають як цілі діяльності із зниження рівня сукупного ризику. Таким чином завершується перша інформаційна фаза планування – від цілей до засобів, тобто планування зверху.

Разом з цим або паралельно необхідно забезпечити формування і поширення другої інформаційної фази, що містить пропозиції підприємств, об'єктів і галузей з виконання цільових установок. На цьому етапі створюються конкретні проекти стратегічних програм, що містять детальні показники заходів, які плануються до реалізації.

Слід зауважити, що необхідно правильно поєднувати превентивні стратегічні програми планування знизу й зверху. Тільки за умови висхідного руху інформації можуть бути отримані дані про конкретні заходи і розробки, ініціативні пропозиції про можливості підвищення рівня безпеки і зниження очікуваних збитків від ймовірних НС. Планування знизу не необхідно єдиним або основним методом, йому повинно передувати планування зверху, орієнтоване на кінцеву мету.

3.2. Принципи та засади формування паспортів ризику потенційно небезпечних об'єктів і територій

Основні характеристики ризику об'єктів і територій відображаються в паспортах ризику.

Введення паспортів ризику потенційно небезпечних об'єктів, наявних на визначеній території і території в цілому, дозволяє врахувати всі джерела виникнення НС і вторинних вражаючих факторів, оцінювати ймовірні втрати та збитки в результаті НС та вживати ефективних превентивних та оперативних заходів в цілях запобігання НС.

В паспорті ризику території (регіону) обов'язково наводяться переліки всіх потенційно небезпечних об'єктів на даній території, можливих видів НС на об'єктах і вторинних вражаючих факторів у результаті

виникнення НС природного характеру; можливі види втрат і збитків на об'єкті захисту при НС різного характеру.

Заходи запобігання НС, розроблені на підставі ретельного вивчення та аналізу паспортів ризику, збалансовані за необхідними ресурсами, відображаються в превентивних планах дій у відповідь, сукупність яких є основою **загального базового плану дій** на даній території (країна, область, район, об'єкт).

При складанні паспорта ризику підприємства (об'єкта) необхідне послідовне проведення таких робіт:

- вивчення та аналіз підприємства в цілому та окремих його частин з метою виявлення і формування переліку джерел ризику, що враховує вплив зовнішніх чинників на підвищення ризику, в т.ч. можливих комбінацій подій;

- аналіз кожного виду ризику і розрахунок ймовірності виникнення НС даного характеру в період часу, що розглядається, на основі конкретних умов та вихідних даних;

- формування локальних сценаріїв розвитку НС даного характеру і загального сценарію з урахуванням вторинних вражаючих факторів (на основі аналізу даних про реалізацію різних видів ризику і дій керівництва і персоналу підприємства розробляються локальні і загальні сценарії ймовірних аварій на об'єкті);

- оцінка ймовірних людських і матеріальних втрат і впливу на навколишнє середовище ймовірних НС (розраховуються кількісні характеристики людських втрат і можливий збиток від НС на об'єкті; розглядаються можливі причини і варіанти розвитку НС, її вплив на навколишнє середовище і відповідні збитки);

- створення паспорта ризику підприємства (об'єкту) і практичних рекомендацій із запобігання НС.

Таким чином, паспорт ризику підприємства (об'єкта), що відображає його поточний ступінь ризику, формується з використанням ретроспективних і поточних даних і результатів їх аналізу.

За змінами рівня ризику (закриття цехів, приріст площі об'єкта, будівництво нових приміщень та інше) паспорт ризику підприємства корегується з урахуванням нових умов або складається заново. У паспортах можуть наводитись дані про ресурсне забезпечення заходів з запобігання ймовірним НС на об'єкті.

Розвиток надзвичайної обстановки з урахуванням реальних умов відображається в сценарії НС.

Сценарій НС – відображення у часі дій факторів ризику та/або результатів дій діючої сторони із запобігання НС.

Обстановкою в момент часу t назвемо набір подій, що сталися до моменту t . Сценарій НС визначимо як дискретну послідовність подій та даних про обстановку в моменти t_1, t_2, t_n ; $T = t_i - t_{i-1}$ – часовий крок сценарію.

На основі аналізу сценаріїв формується генеральна мета операції, що забезпечує для системи бажану ситуацію в майбутньому. Сформульована генеральна мета розгортається в ієрархію цілей і задач, що називається курсом дій. Курс дій – граф цілей і задач, виділений в результаті прийняття визначених рішень з повного альтернативного графа.

Можливі два шляхи **визначення генеральної мети** з відповідними ієрархіями цілей і задач та опрацювання курсів дій:

- з усіх альтернативних сценаріїв обирається найбільш ймовірний та відповідно до нього формується генеральна мета й курс дій;
- для кожного альтернативного сценарію будується своя генеральна мета зі своєю ієрархією цілей і задач (варіантне планування).
- Для кожного сценарію розглядається декілька альтернативних варіантів цільної мети та декілька альтернативних курсів дій.

Локальні сценарії розвитку НС створюються для окремих підприємств (об'єктів) з урахуванням конкретних умов виникнення і розвитку факторів ризику, а також взаємодії об'єкта з навколишнім середовищем, можливих альтернативних напрямів розвитку ситуації, початкових подій і даних про обстановку. На підставі локальних сценаріїв розвитку НС визначаються локальні цілі запобігання факторам ризику і перелік дій, що потім подається у вигляді конкретного плану.

Локальний сценарій розвитку НС є частиною територіального (регіонального) сценарію у таких випадках:

- коли масштаби і наслідки локальної НС розповсюджуються на великі території (регіони) (викид НХР, обмежене радіаційне забруднення, стихійні лиха та інше);
- небезпечний об'єкт розташований в зоні ураження великомасштабним природним лихом (землетрус, повінь, ураган руйнівної сили та інше);
- на території регіону багато потенційно небезпечних об'єктів;
- природне лихо вражає велике місто (з населенням 1 млн чол. та більше) та регіон і супроводжується значними втратами і збитками.

В усіх цих випадках створюються паспорт ризику території та територіальний сценарій розвитку НС, який комплексно враховує всі фактори ризику, включаючи фактори навколишнього середовища, альтернативні варіанти розвитку, методи запобігання та необхідні ресурси.

Локальні сценарії є невід'ємними складовими частинами територіального сценарію. Процес розробки сценарію розвитку НС містить, такі етапи:

1. Розбиття на дискретні моменти часу t_i ; з кроком (T) процесу виникнення і розвитку НС та/або її наслідків на інтервалі $[0, T]$.

2. Період T характеризує час, протягом якого ліквідується осередок виникнення НС та зупиняється її подальший розвиток. Моменти t_i характеризують точки контролю за розвитком НС і введення корективних управлінських рішень з метою покращення обстановки та ситуації. Крок сценарію (t) обирається виходячи з умов ефективності направлювання дій у відповідь сил і засобів у процесі запобігання НС.

3. Визначення початкової обстановки ($t = 0$) та умов, за яких настає та розвивається НС, а також попередня оцінка збитків.

4. На цьому етапі моделюється настання НС та описуються можливі умови її перебігу за цієї обстановки. Конкретизуються цілі запобігання, оцінюються їх ефективність, обмеження на перебіг і наслідки НС. Розробляються заходи із запобігання НС за різних варіантів її розвитку.

5. Відображення заходів з організації та введення в дію сил і засобів швидкого реагування для проведення РтаІНР в зоні НС.

6. У сценарії описуються заходи з мобілізації та розгортання сил і засобів швидкого реагування в зоні НС, забезпечення їх матеріалами та харчуванням, наданням екстреної медичної допомоги постраждалим тощо, у т.ч. дії прийому додаткових сил і засобів запобігання та транспортних засобів. Описуються місця розташування та оснащення пунктів реабілітації для постраждалих. Коротко й чітко описуються всі заходи, ресурси, також сили і засоби, необхідні для ефективного запобігання НС.

7. Ідентифікація поточної обстановки (в момент t_i) та умов розвитку НС і корегування збитків.

8. На цьому етапі описується поточний комплекс робіт. В якості вихідної на поточний момент беруться обстановка та найважливіші показники, отримані в момент t_{i-1} . Далі описуються заходи з урахуванням нових умов, характерних для поточного моменту.

9. Процес розглядається до повної ліквідації ймовірної (наявної) НС.

10. Перевірка повноти і реальності отриманого сценарію та його корегування з метою максимальної адекватності реальному розвитку НС. На даному етапі використовується метод експертних оцінок.

11. Формування за заданим сценарієм курсу дій, оперативних планів запобігання НС.

На основі розробленого сценарію формується курс дій (граф цілей і задач з логікою "ТА"), превентивні та оперативні плани дій із зниження ризику і збитків у вигляді множини різних форм документів та їх опису (в момент t_i) і розподіл їх за організаційними структурами для виконання.

При розробці сценарії розвитку НС, стратегічних, тактичних і оперативних планів підвищення безпеки та організації запобігання НС необхідно використовувати ринкові механізми (Таблиця 3.1).

Методи підвищення безпеки та запобігання надзвичайним ситуаціям

Економічний метод	Зміст методу
Страховання.	Виплата страхових внесків.
Грошова компенсація збитків.	Виплата грошових компенсацій за збитки.
Платежі за ризик із створенням фондів для боротьби з наслідками аварій і катастроф.	Внесення платежів за ризик з метою ефективного запобігання наслідкам НС.
Застосування квот на ризик з організацією ринку квот.	Ризик сплачується окремими засобами (ризик має «ціну») у вигляді квот, які можуть вільно продаватися і купуватися з метою зниження або збереження рівня ризику в регіоні.
Надбавки до заробітної плати та зобов'язання колективу із зниження ризику.	Фінансування державою потенційно небезпечних підприємств (об'єктів) з метою зниження ризику.
Прямі інвестиції держави у зниження ризику аварій та катастроф.	Фінансування державою потенційно небезпечних підприємств (об'єктів) з метою зниження ризику.

Таким чином, для зниження рівня сукупного ризику і зменшення масштабів наслідків НС необхідний комплекс заходів – від удосконалення технічних схем і систем управління безпекою до введення ринкових механізмів.

3.3. Ризики в управлінні надзвичайними ситуаціями

Ризик виникнення наслідків НС у цілому та медико-санітарних як найбільш трагічних, є головною проблемою при вирішенні завдань подолання наслідків НС природного і техногенного характеру внаслідок того, що самі ризики значною мірою визначаються ефективністю заходів з запобігання виникненню і ліквідації наслідків НС.

Особливе значення мають ризики виникнення тих або інших медико-санітарних наслідків НС, що зумовлено їх певною специфічністю та безпосереднім впливом на життєдіяльність як окремої людини, так й значних людських контингентів, а іноді й суспільства в цілому.

Однак до цього часу проблеми визначення та управління ризиками за умов НС, на відміну, наприклад, від економіки, майже не розглянуті з наукової та практичної точки зору.

Зважаючи на вищенаведене доцільно навести певний принцип визначення ризиків у процесі подолання наслідків НС.

Варто зауважити, що не ставилось за мету визначення окремих ризиків, та методик управління цими ризиками, що є принципово неможливим зважаючи на поліваріабільність НС та умов їх виникнення. У розділі викладені можливі приклади, апарат номенклатурної термінології, методологію та технологію визначення та управління ризиками в процесі ліквідації наслідків НС.

Будь-яка управлінська діяльність у тій або іншій мірі завжди має ризиковий характер, що зумовлено як багатофакторною динамікою об'єкта управління, так і його оточенням та людським фактором. Поняття "ризик" також має багатофакторну природу, розкрити яку можливо лише у взаємозв'язку з такими поняттями як "невизначеність", "ймовірність", "умови невизначеності", "умови ризику".

Згідно з математичними поняттями, невизначеність може проявлятися тоді, коли результатом дії є набір можливих альтернатив, ймовірність яких заздалегідь невідома. Ризик існує, якщо дія може призводити до набору альтернатив, причому ймовірність ефективності та результативності здійснення кожної відома. Звідси виходить, що ризик є невизначеністю, яку можна квантифікувати. Поняття "ризик" та "невизначеність" широко використовуються у теорії гри та динамічному програмуванні, також застосовуються в економіці та теорії управління.

Ризики та невизначеність є невід'ємними рисами життєвої діяльності людини і процесів управління. Невизначеність розглядається як умова ситуації, в якій неможливо оцінити ймовірність потенційного результату. Дуже часто така ситуація виникає, коли фактори, що впливають на ситуацію, є новими та на них неможливо отримати достовірну інформацію. Тому наслідки прийняття управлінських рішень складно передбачити за швидкоплинних умов.

Поняття "невизначеність" пов'язуються з умовами опрацювання та прийняття управлінських рішень, коли керівник з достатньою для цієї ситуації достовірністю знає потенційний результат кожного з можливих варіантів розвитку подій. В управлінні НС (кризовому менеджменті) поняття "ризик" насамперед пов'язується характером і складністю проблем, умовами прийняття управлінських рішень і прогнозуванням результату. Управлінський ризик слід розглядати як характеристику управлінської діяльності, що здійснюється за умов ситуації того або іншого ступеня невизначеності, внаслідок браку інформації, при виборі управлінцем альтернативного рішення, критерій ефективності якого пов'язаний з ймовірністю прояву негативних умов реалізації.

Ризик – двовимірна величина, що включає в себе як ймовірність настання небажаної випадкової події, так і пов'язані з нею збитки та втрати. Оскільки ризики можуть бути соціальними, медичними, промисловими, природними та іншими, то фактори, що спричиняють їх, можуть бути такими ж. У свою чергу соціальні фактори ризику можуть мати політичний, юридичний, етнографічний та економічний характер і поділятися на відповідні групи. Промислові ризики також поділяються на технологічні, технічні, професійні та інші групи, а природні – на космічні, тектоніко-геологічні, кліматичні, гідрологічні тощо.

Ризик-орієнтований підхід можна, визначити як аналіз ризику та застосування значення ризику виникнення негативної події, що може статися в навколишньому природному середовищі або на об'єкті техносфери, для застосування міри її небезпеки та використання цього значення як одного з критеріїв управління. Звідси при ризико-орієнтованому підході процес управління повинен включати такі етапи:

- ідентифікацію факторів ризику;
- оцінку ризику і власне процес управління ризиком.

Ідентифікація факторів ризику передбачає виявлення всіх джерел небезпеки (загроз), подій, які ініціюють виникнення аварій або НС, опис об'єкта та наявних засобів захисту, можливих сценаріїв перебігу подій та їх ранжування.

Під оцінкою ризику розуміється процес визначення ймовірності виникнення негативної події (аварії) протягом певного періоду та масштабності наслідків для здоров'я людей, майна та навколишнього природного середовища.

Кількісне значення ймовірності виникнення негативної події визначається на основі статистичних даних або теоретичних моделей. Оцінка наслідків аварій здійснюється за допомогою математичного моделювання за усім можливими сценаріями розвитку аварій. Оцінку ризику можна вважати ключовою ланкою визначення рівня небезпеки. Знаючи ймовірність аварій та очікувану величину втрат, можна уникнути важких аварій та катастроф, послабити їхню силу, передбачити ефективні компенсаційні механізми.

Серед концепцій аналізу ризику найчастіше використовуються такі:

- **технічна** (технократична), спирається на аналіз відносних частот виникнення НС як способі оцінки їх ймовірностей. При її використанні наявні статистичні дані зводяться до середнього показника за масштабом, групами населення і часом.

- **психологічна**, яка досліджує міжіндивідуальні переваги із ймовірностей ризику з метою пояснення, чому індивідууми не формують свою думку про ризик на основі середніх показників; чому люди реагують відповідно до їх сприйняття ризику, а не до об'єктивного рівня ризиків або наукової оцінки ризику;

- **економічна**, в межах якої аналіз ризику розглядається як частина більш загального прибуткового дослідження. В останньому ризик розглядається як очікувані втрати корисності, що виникли внаслідок деяких подій. Кінцева мета полягає у розподілі ресурсів таким чином, щоб максимізувати їх корисність для суспільства.

- **соціальна** (культурологічна), ґрунтується на соціальній інтерпретації небажаних наслідків з урахуванням групових цінностей та інтересів. Соціологічний аналіз ризику пов'язує судження суспільства із ризику з особистими та суспільними інтересами і цінностями. Культурологічний підхід передбачає, що існуючі культурні прототипи визначають хід думок окремих особистостей і суспільних організацій, примушуючи їх приймати одні цінності та відкидати інші.

З метою дослідження ризику для населення і територій від НС на сьогодні використовується в основному метод ймовірностей, на основі якого можуть бути побудовані різноманітні методики оцінки ризику залежно від наявної вихідної інформації:

- статистична, коли ймовірності визначаються за наявними статистичними даними;

- теоретико-ймовірнісна, яка використовується для оцінки ризиків від процесів і явищ, що рідко повторюються, коли статистика практично відсутня;

- евристична, яка ґрунтується на використанні суб'єктивних ймовірностей, отриманих за допомогою експертного оцінювання (використовується при оцінці комплексних ризиків від різноманітних небезпек, коли відсутні не лише статистичні дані, а й математичні моделі або точність цих моделей є дуже низькою).

У загальному випадку під управлінням ризиком розуміють розробку та обґрунтування оптимальних програм діяльності, покликаних ефективно реалізувати рішення в сфері забезпечення безпеки. Основним елементом такої діяльності виступає процес забезпечення безпеки, який полягає в оптимальному розподілі обмежених ресурсів на зниження різних видів ризику. Звідси управління ризиком розглядається як заснована на оцінці ризику цілеспрямована діяльність з реалізації найкращого з можливих способів зменшення ризиків до рівня, який суспільство вважає прийнятним.

Метою управління ризиками має бути забезпечення сталого розвитку взагалі й природно-техногенної безпеки зокрема. При цьому можна припустити, що кризи, катастрофи, НС та їх подолання – об'єктивний компонент процесу розвитку, який поряд з негативними сторонами містить нові можливості розвитку суспільства.

Основними завданнями управління ризиком є визначення можливостей зменшення несприятливих, небажаних результатів при заданих, наявних обмеженнях із ресурсів й часу. При цьому важливим моментом є зменшення сукупного ризику у цій системі завдяки так званому кумулятивному ефекту, коли скорочення ризику для одного елемента системи завдяки причинно-наслідковим зв'язкам мінімізує ризик для системи в цілому.

Структура управління природними і техногенним ризиками в межах країни або окремого регіону має такі елементи:

- визначення рівня прийняттого ризику виходячи з економічних і соціальних чинників, вибір механізмів державного регулювання безпеки; моніторинг навколишнього природного середовища, аналіз ризику для життєдіяльності населення і прогнозування НС;

- прийняття управлінських рішень про доцільність проведення заходів, населення і території;

- раціональний розподіл засобів на превентивні заходи із зниження ризику і заходи із зменшення масштабів можливої НС; □ проведення РтаІНР при НС.

У практиці кризового менеджменту використовують такі **характеристики ризику**:

- **розмір ймовірного збитку (втрат)** або величина очікуваного додаткового доходу (прибутку) як результат діяльності в ризиковій ситуації;

- **ймовірність ризику** – ступінь впливу джерела ризику (події), що вимірюється значень від 0 до 1. Кожен вид ризику має нижні та верхні (під 0 до 1) межі ймовірності;

- **рівень ризику** – відношення величини збитку (втрат) до видатків на підготовку та реалізацію ризикових рішень. Вимірюється величинами від 0 до 1, вище якого ризик не виправданий;

- **ступінь ризику** – якісна характеристика величини ризику та його ймовірності. Розрізняють великий, помірний, низький та нульовий ризик.

- **прийнятність ризику** – ймовірність втрат та ймовірність того, що ці втрати не перевищать визначеного рівня (межі);

- **правомірність ризику** – ймовірність ризику знаходиться в межах нормативного рівня (стандарту) для цієї сфери діяльності, яку не можна перевищити без правових порушень. Вузким місцем у концепції управління ризиками НС залишається визначення прийнятного ризику, тобто його нормування.

- **нормування ризиків** є спеціально організованою нормативно-правовою діяльністю з розроблення і затвердження норм техногенної та природної безпеки, правил і регламентів господарської діяльності, які визначаються на основі значень ризику в межах прийнятних значень. Нормування є тим інструментом державного регулювання, який встановлює межі припустимості техногенної діяльності та межі захисту від небезпечних природних явищ. Нормативи ризиків мають бути критеріальним базисом для механізмів регулювання техногенної та природної безпеки.

Запровадження в Україні нормування ризиків НС природного і техногенного характеру потребує створення державної системи нормування. Для ефективного функціонування цієї системи необхідно розробити єдині методологічні підходи для оцінки ризиків джерел небезпеки різної природи і різного виду, що існують на території

України; врахувати всі фактори і джерела небезпеки, що впливають на величину ризику НС; техногенне навантаження та природно-

кліматичні особливості територій; вагомість усіх наслідків (економічного, екологічного і соціального характеру), що можуть бути спричинені потенційними НС природного і техногенного характеру.

Нормування ризику повністю здійснюється в межах від мінімально можливого до гранично припустимого. Показник ризику в зазначених межах становитиме прийнятний рівень ризику. Прийнятний рівень ризику є ризик, менший або рівний гранично припустимому рівню ризику, а мінімально можливий – цей той рівень, нижче якого зниження ризику є економічно недоцільним.

Орієнтиром для визначення рівнів прийнятного ризику в Україні є значення ризику, що прийняті у розвинених країнах і становлять:

- мінімально можливий ризик – не більший ніж 1×10^6 ;
- гранично припустимий – менший ніж 1×10^4 .

Для кожної галузі економіки, небезпечної виробничої діяльності, території, типу техногенного або природного об'єкта визначаються свої: нормативи мінімально можливого та прийнятного ризиків, що повинні перебувати у межах аналогічних загальнонаціональних значень.

3.4. Антикризове управління ризиком

За умов НС виникає багато ризиків різних за своїм змістом, джерелом прояву, величині ймовірності і розміру можливих втрат і негативних наслідків для цієї країни або території. Все це обумовлює потребу створення системи управління ризиком із залученням спеціалістів з управління в кризових ситуаціях (НС). Управління ризиком найбільш наочно можна розглянути на методологічній основі процесу опрацювання та реалізації ризикових управлінських рішень. Ризиковими є рішення, що приймаються за умов невизначеності, якщо відома ймовірність досягнення результату. Якщо цілеспрямований процес управління передбачає виконання в логічній послідовності взаємопов'язаних управлінських функцій з вирішення конкретної проблеми з використанням управлінських засобів і методів впливу на персонал. Тому результати процесу управління матеріалізуються в адекватності та ефективності заходів з ліквідації наслідків НС.

Управлінський ризик як багатофакторна категорія менеджменту досліджується в динаміці цілеспрямованого циклічного процесу управління, що має інформаційні, часові, організаційні, економічні, соціальні та правові параметри. Інформаційний аспект процесу управління ризиком є перетворенням інформації про фактори й джерела невизначеності у інформацію про рівні ймовірності здійснення умов невизначеності у

процесах ліквідації наслідків НС, яка потім перетворюється в інформацію про показники рівня активності або неефективності результатів діяльності за умов ризику та про негативний вплив на екологічні й соціальні умови життя.

На рисунку 3.1 наведено функції та засоби управління, що характеризують процеси управління ризиком. Ліва частина схеми (по верти-калі) відображає стадії процесу опрацювання та реалізації ризикових рішень.

Інформаційний аналіз містить заходи з моніторингу внутрішнього і навколишнього оточення, з виявлення нових джерел ризику і корегування відомих факторів, прояв яких залежить від змінних умов.

Діагностика ситуації визначається специфікою задачі, що вирішується, основний акцент робиться на врахуванні причин, що викликають зміни ризику при їх ранжуванні та оцінці втрат за визначених параметрів задачі. На цій стадії використовуються різні методи вимірювання та оцінки ризику (математичні, статистичні, інтуїтивні).

Опрацювання варіантів рішення як стадія процесу управління характеризується тим, що для кожного варіанта рішення розглядаються межі можливого негативного прояву ризику. Оцінка проводиться за усім змістовними аспектами ризику:

- економічним,
- соціальним,
- екологічним,
- організаційним,
- правовим.

Прийняття рішення містить комплексне обґрунтування як самого рішення, так і прийнятої разом з ним ймовірності та параметрів припустимого ризику. Передбачається опрацювання системи відповідності з управління ризиком.

Організації та реалізація включають види управлінської діяльності з реалізації ризик-рішення, в процесі якого з'ясовуються нові аспекти прояву організаційного ризику (невиконання, затримок та інше), що потребує оперативних заходів. Контроль змін у параметрах ризику та корегування можуть мати суттєве значення в антикризовому управлінні. Своєчасність реакцій дій управління – головна умова стабілізації ситуації та зниження загрози втрат. Правовий бік схеми містить основні засоби впливу, що використовує управлінець при управлінні ризиком.

Стратегія управління – політика, що забезпечує правомірність і припустимість ризику конкретного виду в ризик-рішеннях, що опрацьовуються стосовно конкретних соціально-економічних систем і ситуацій.

Критерії вибору ризик-рішення передбачають опрацювання меж ризику, динаміку зміни втрат (збільшення, зменшення) залежно від низки чинників.

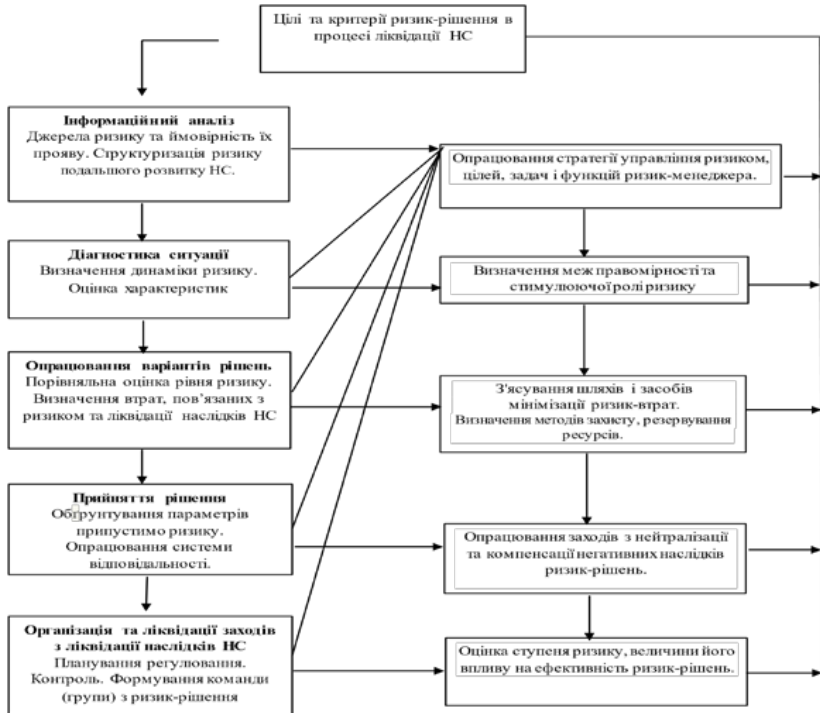

Рисунок 3.1 – Управління ризиком в процесі опрацювання та реалізації рішення

Опрацювання шляхів і засобів мінімізації втрат, нейтралізації та компенсації негативних наслідків ризик-рішень, страхування та інші можливості захисту від ризику розглядаються в антикризовому управлінні як необхідні умови опрацювання та реалізації ризик-рішень та використовуються під час виконання заходів на кожній стадії процесу управління ризиком. На наведеній схемі подано лише логіку їх використання, тоді як на практиці здійснюється їх комплексне застосування.

Оцінка ефективності включає визначення ефективності досягнутого рівня як відношення втрачених можливостей або втрат до витрат на управління ризиком.

Оцінка ризику виступає частиною оцінки управлінського процесу опрацювання та реалізації ризикового рішення. Результат оцінки дає обґрунтування для корегування окремих елементів процесу управління ризиком. При управлінні конкретними ризиками даний процес деталізується з урахуванням відповідної ризикової ситуації, внутрішніх і зовнішніх факторів, що прямо або посередньо впливають на її характер, а також тенденцій розвитку та особливості прояву ймовірних наслідків.

РОЗДІЛ 4. ТЕХНОЛОГІЯ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗА УМОВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

4.1 Принципи прийняття рішень за умов надзвичайних ситуацій

Прийняття та реалізація рішень – найбільш складні процеси управлінської діяльності, в яких від керівника, членів штабу і членів інших органів управління вимагаються компетентність, висока оперативна підготовка, знання та навички використання техніки, вміння ставити мету та її досягати, брати відповідальність на себе. Рішення за умов НС приймаються в різній оперативній обстановці та у вкрай обмежений час. Однак воно необхідно прийнято своєчасно, бути максимально обґрунтованим і забезпечувати найбільш повне та ефективне використання наявних можливостей.

Для цього потрібне чітке усвідомлення керівництвом цілей та задач операції, всебічна та об'єктивна оцінка обстановки, компетентність. Говорячи про прийняття рішень, слід мати на увазі такі вихідні елементи цього складного процесу:

- збір і підготовка вихідних даних,
- побудова моделі розвитку НС,
- формулювання (прийняття) рішень керівником,
- конкретизація і деталізація рішення в плані операції,
- доведення даного рішення до виконавців,
- оперативне управління і контроль за його реалізацією.

Централізоване управління дає змогу керівництву в короткий термін й найкращим чином координувати діяльність виконавців в ССЗ, ефективно використовувати техніку та обмежені ресурси, швидко переносити зусилля з одного напрямку на інший, контролювати будь-яке питання та у разі необхідності замикає на себе будь-яку ініціативу в управлінні. Разом з тим керівництву ССЗ повинна бути наЦя широка можливість прояву ініціативи і творчості при вирішенні поставлених завдань.

Найбільший ступінь централізації управління доцільний насамперед при вирішенні складних задач за кризових умов, ініціатива співробітників при цьому спрямовується головним чином на те, щоб з найменшими втратами і витратами матеріальних засобів у самий короткий термін виконати поставлені завдання.

За звичайних умов поєднання централізації та децентралізації знаходить своє відображення в попередньому розподілі функцій управління, однак при НС зробити це практично неможливо. За цих умов розподіл функцій проходить практично постійно, що потребує окрім добре розвинутої системи зв'язку та інформаційної системи для оперативного узгодження рішень, що приймаються, ще і прояву доречної ініціативи.

Для безпосередньої організації і координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації утворюється штаб, який є робочим органом керівника робіт з ліквідації наслідків НС.

Керівник своїми рішеннями поєднує і спрямовує зусилля всіх служб управління на своєчасне та повне виконання задач. Штаб не тільки планує та організує роботу співробітників, зайнятих ліквідацією наслідків НС, але й визначає порядок роботи в ССЗ, спеціальних служб і формувань, організовує інформаційне забезпечення та взаємодію всіх зацікавлених підсистем.

Робота в штабі та його пунктах управління будується таким чином, щоб керівництво постійно володіло обстановкою, мало можливість своєчасно приймати і коригувати обґрунтовані та адекватні рішення, швидко ставити задачі співробітникам, безпосередньо спрямовувати й контролювати проведення заходів з ліквідації НС.

Порядок роботи штабу встановлюється його начальником. При цьому визначаються:

- обсяг, термін і способи отримання даних з різних джерел інформації;
- виконавці, відповідальні за збір і введення до бази даних цієї інформації;
- порядок обробки інформації, порядок і форма доповіді про обстановку з висновками і пропозиціями керівництву;
- порядок інформування пунктів управління ССЗ;
- термін і порядок усних повідомлень і подання зведеної інформації вищому керівництву.

Начальник штабу встановлює черговість несення чергувань на пунктах управління і режим роботи засобів зв'язку і комунікацій, порядок їх використання.

Слід відзначити, що за ліквідації НС опрацювання рішень, постановка задач керівництву ССЗ і конкретним виконавцям проходять майже

одночасно. Це вимагає чіткої роботи всієї системи, особливо системи зв'язку.

Важливе значення мають своєчасність і продуманість оперативного орієнтування керівників ССЗ, чіткий розподіл і виконання функціональних обов'язків, організованість у роботі, суворі дисципліна виконання, тренуваність і згуртованість співробітників.

При визначенні функціональних обов'язків основних органів управління слід виходити з принципу суворої спеціалізації, яка створює умови для підвищення продуктивності та ефективності праці. Це полягає у вмілому розподілі функціональних обов'язків між керівництвом ССЗ і співробітників системи управління.

Для досягнення більшої організованості роботи в штабі можуть створюватися спеціалізовані групи.

Обов'язки в таких групах розподіляються виходячи з обсягу і змісту поставлених задач, встановленої послідовності виконання робіт, спеціалізації групи, з урахуванням підготовленості кожного співробітника. При цьому спеціалізація повинна бути обґрунтованою, раціональною та за можливості постійною. Співробітники завчасно в ході повсякденної діяльності готуються до виконання своїх функціональних обов'язків.

Кожний співробітник, призначений до роботи в тій або іншій ССЗ або групі, повинен чітко знати свої обов'язки, обсяг робіт, умови і термін їх виконання, порядок доповіді про реальний хід виконання робіт. У кон-кретній обстановці ці питання можуть бути уточнені керівником ССЗ, однак уточнення не повинні виходити за рамки обмежень, що накладені вищим керівником. Суворі спеціалізація робіт не виключає, а навпаки передбачає взаємну заміну співробітників, для чого потрібно проводити своєчасну підготовку. Засоби зв'язку і методи їх використання повинні забезпечувати стійкий і безперервний зв'язок у межах системи управ-ління та з навколишнім середовищем.

Для удосконалення управління за умов НС необхідно автоматизувати найбільш трудомісткі процеси, оскільки в стислий термін слід узагальнити та оцінити великий потік інформації, що надходить, і негайно відреагувати на різкі та швидкі зміни обстановки. Доцільно створити інститут професійних радників.

Специфічні умови роботи системи управління в початковій стадії НС визначаються, головним чином, стислим терміном для оцінки ситуації і прийняття рішень, особливою відповідальністю керівництва за обґрунтованість рішень, що приймаються. Це висуває підвищені вимоги до достовірності вихідної інформації.

Виявлення та фіксація перших ознак НС створює сприятливі умови для прийняття ефективних рішень.

Підготовка вихідних даних для прийняття рішень – найбільш об'ємна частина роботи та до неї керівник штабу залучає не тільки своїх заступників, членів штабу, керівників ССЗ, експертів, а й іноді рядових співробітників. При прийнятті рішень на рівні керівників ССЗ є низка особливостей. Керівник ССЗ, по-перше, повинен усвідомити задачу, що поставлена перед ним штабом відповідного рангу, зрозуміти мету наступних дій, задачу, місце і роль своєї ССЗ у загальній операції, поря-док взаємодії з прилеглими ССЗ та їх задачі.

Роль штабу полягає також у виконанні функції своєрідного аналітичного буфера, в якому вся інформація буде накопичуватись, оброблятися, фільтруватися, узагальнюватися і зберігатися. Деякі повідомлення будуть видаватися в узагальненому і наочному вигляді тоді, коли інтегрально сягнуть своєї значущості. Така організація роботи створює умови для того, щоб у дуже напружений період, на початковій стадії розвитку НС час не було втрачено, а всю інформацію було своєчасно використано.

Після усвідомлення поставленої задачі починається етап оцінки обстановки. Передбачаються вивчення та аналіз факторів і умов, що впливають на досягнення мети операції. Керівник оцінює НС і прогнозує її розвиток, враховує наявні сили і засоби, які можна використати для ліквідації НС, час, резерви різного типу та інше. Обсяг і ступінь деталізації даних обстановки під час їх вивчення та аналізу залежать від наявності часу та рівня управління. Чим вищий рівень управління, тим ширше коло питань, що аналізуються, та менше ступінь їх деталізації.

При оцінці ситуації в районі (зоні) НС аналізуються та оцінюються його фізикогеографічні, економічні та соціально-політичні дані, а також відомості про населення, стратегічні та операційні напрями ліквідації НС, інженерне обладнання території, навігаційно-гідрографічні, гідрометеорологічні та кліматичні умови з урахуванням їх впливу на можливий розвиток НС та методи її ліквідації.

Необхідні дані за кожним з перерахованих елементів обстановки добуваються та опрацьовуються відповідними органами управління з використанням засобів автоматизації.

Найбільшу увагу при цьому необхідно звернено на **забезпечення оперативності**. До складу технічних засобів повинна бути включена апаратура засобів зв'язку та електронної обробки даних, розроблено відповідне програмне забезпечення, що значно скоротить час відображення обстановки, що постійно змінюється особливо в графічній формі.

Це дозволить керівництву безпомилково сприймати наявні дані та створювати ефективні умови для швидкої оцінки обстановки, що склалася.

Після ідентифікації суттєві змінних та їх зв'язків при оцінці обстановки приступають до **побудови та аналізу моделі НС**. Під поняттям **модель НС** розуміється сукупність характеристик самої НС та математичний апарат прогнозування розвитку наслідків. Залежно від конкретного типу обраного опису (у т.ч. математичного) визначають розмірності простору станів, описують внутрішню динаміку системи і змістовні зв'язки між множиною об'єктів, розподіл ймовірностей при випадкових впливах. Оскільки ідентифікація залежить від типу опису НС, що в свою чергу залежить від вдалого проведення ідентифікації, то побудова моделі НС, як правило, є ітераційним процесом: спочатку обирають математичний опис, потім його модифікують залежно від результатів ідентифікації, що призводить до нового опису, й процес повторюється. На основі аналізу побудованої моделі приймаються необхідні рішення.

Відповідно до них ставляться конкретні задачі керівництву ССЗ, плануються операції і проводяться заходи з безпосередньої організації і підготовки до дій при ліквідації НС.

Доведення вказаних рішень до керівників ССЗ та виконавців є однією з першочергових задач управління та найвідповідальніших обов'язків керівника штабу. Виконавці повинні своєчасно вивчити конкретні задачі з ліквідації причин НС, що витікають з головної ідеї операції, мати час на всебічну підготовку до їх виконання. За умов НС особливі вимоги висуваються до оперативності рішення цієї задачі та забезпечення правильного розуміння виконавцями сенсу прийнятого рішення.

Завдання до виконавців доводяться усно, письмово (текстові та графічні документи), посередництвом передачі встановлених сигналів і формалізованих команд.

Усно ставити завдання може сам керівник, або за його дорученням заступник, або начальник штабу при особовому спілкуванні з керівниками ССЗ при перемовинах з ними по каналах зв'язку. Особисте спілкування керівників з підлеглими дозволяє не тільки довести до них завдання, але й впевнитись у тому, що ці завдання правильно сприйняті. За необхідності керівник інформує про завдання, що поставлені перед керівниками інших ССЗ, тобто кожний керівник буде знати не тільки своє завдання, а й завдання сусідніх ССЗ, сил і засобів. Завдання, поставлені усно, у цьому випадку повинні бути підтверджені письмово. Однак підлеглі приступають до їх реалізації без очікування письмових підтверджень.

Методи письмового доведення завдань до виконавців полягають в опрацюванні та врученні підлеглим документів, в яких містяться всі необхідні дані, що характеризують завдання, у деяких випадках способи його виконання, а також особливі вказівки якщо в цьому є потреба. Письмові документи можуть доставлятися або призначеними особами, або за допомогою технічних засобів.

Контроль за проходженням документів і правильністю розуміння поставлених завдань здійснює штаб. Виконавці негайно доповідають в штаб про отримання письмових або переданих усно наказів і розпоряджень.

Планування заходів з ліквідації НС полягає у встановленні визначеної послідовності і способів виконання в ССЗ кожного із завдань операції, розподіл зусиль і матеріальних засобів за ССЗ для виконання поставлених завдань, устанавленні порядку взаємодії ССЗ при вирішенні завдань операції в цілому, організації роботи всіх видів забезпечення, морально-психологічній підготовці співробітників. При плануванні штаб розробляє комплекс документів (планів), в яких встановлюються послідовність, способи і термін виконання співробітниками поставлених завдань, розподіляються зусилля, матеріальні і технічні засоби за ССЗ і співробітниками, визначається порядок взаємодії, проводиться соціально-психологічна робота зі співробітниками.

Висока динаміка НС, можливість різких і швидких змін в обстановці, значні витрати матеріально-технічних засобів висувають високі вимоги до детального планування операцій. Разом з тим планування необхідно гнучким, що дозволяє вносити зміни до складу й структури ССЗ, способи дій команд та їх забезпечення.

Основним документом є "План реагування на надзвичайні ситуації", який розробляється для організації і здійснення взаємоузгодженого комплексу організаційних і практичних дій із проведення аварійно-рятувальних робіт з ліквідації наслідків НС, забезпечення у разі загрози або виникнення НС оперативного реагування органів управління, сил і засобів функціональних і територіальних підсистем ЄДСЦЗ, запобігання загибелі людей, зменшення матеріальних втрат, організації першочергового життєзабезпечення постраждалого населення та своєчасного надання йому допомоги.

До плану додаються карти району та ССЗ, пояснювальна записка, необхідні розрахунки, обґрунтування та довідкові дані. Основну роботу з планування проводить штаб. Начальник штабу визначає, який загальний порядок роботи всіх органів управління при плануванні, які доку-

менти в який термін і хто опрацює, з ким узгоджує і коли надає керівникові або начальнику штабу на затвердження. Він безперервно контролює хід і правильність розробки основних планових документів.

Планування починається після визначення керівником змісту операції з ліквідації НС та завершується опрацюванням, розглядом і затвердженням всіх документів плану реалізації цієї операції.

Ключовою складовою Плану реагування на надзвичайні ситуації є питання організації взаємодії між усіма силами, які залучаються до її ліквідації.

Під організацією взаємодії розуміється визначений порядок і прийоми роботи керівництва при узгодженні зусиль команд, що працюють в ССЗ і способів їх дій з метою забезпечення максимальної ефективності ліквідації НС.

Обов'язковими умовами ефективної організації взаємодії є знання усім керівниками ССЗ доцільності, загального завдання, способів дій, а також можливість взаємного обміну інформацією. Велику роль при цьому відіграє оперативна підтримка бази даних у робочому стані, ідентичному для всіх сил ліквідації, що дозволяє штабу та керівникам ССЗ швидше і правильніше орієнтуватися у обстановці; це підвищує ефективність рішень, що приймаються, та організацію взаємодії.

Основна роль в організації взаємодії та координації належить керівнику. Штаб лише організовує роботу з підтримки взаємодії та здійснює контроль в ході робіт з ліквідації НС. Відповідно до вказівок керівника штаб не тільки розробляє план взаємодії, а й забезпечує його реалізацію. Конкретні способи взаємодії відображаються в плані операції на схемах, мапах, макетах.

За умов досить обмеженого часу керівник в усній формі видає ССЗ вказівки з організації взаємодії або постановки завдань.

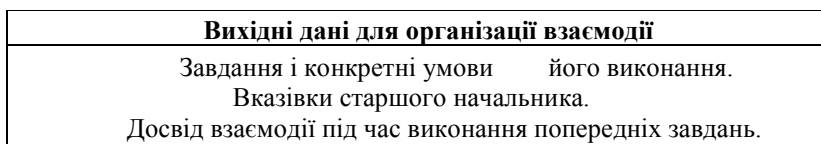
Якісне виконання завдань органами управління та силами цивільного захисту, іншими підрозділами, які залучаються до ліквідації надзвичайної ситуації, може бути забезпечено у тому разі, якщо буде організовано тісну та постійну взаємодію між ними.

Організація і здійснення взаємодії – складний, багатогранний творчий процес, який вимагає від уповноваженого керівника та штабу з ліквідації надзвичайної ситуації глибокого передбачення розвитку надзвичайної ситуації, уміння ефективно використати можливості сил і засобів цивільного захисту в різних умовах обстановки, тісно пов'язувати їх дії між собою, компенсувати слабкі сторони, недоліки одних підрозділів перевагами інших для того, щоб спільними і узгодженими зусиллями успішно виконати завдання.

Основи взаємодії закладаються в рішенні керівника робіт з ліквідації надзвичайної ситуації на виконання завдання. Якщо головне в рішенні – визначити мету і способи її досягнення, то найважливіше в організації взаємодії – намітити конкретні шляхи реалізації поставлених завдань з урахуванням можливих змін обстановки, різних варіантів дій підрозділів і розвитку надзвичайної ситуації.

Важливо відмітити, що організація взаємодії здійснюється не лише при підготовці, але і в ході виконання завдання, якщо в результаті різких змін обстановки раніше встановлений порядок взаємодії не відповідає реаліям. Взаємодія в ході ліквідації надзвичайної ситуації повинна безперервно підтримуватися, а у разі порушення – негайно відновлюватися.

Основним змістом взаємодії є узгодженість дій усіх підрозділів, що беруть участь у ліквідації надзвичайної ситуації, яка досягається, у першу чергу, в інтересах тих підрозділів, що діють на головному напрямку і виконують найбільш важливі завдання. Крім того, узгодження зусиль усіх сил і засобів має здійснюватися по завданнях, напрямках, рубежах, часі і способах виконання часткових завдань, які можуть виникати перед підрозділами. Організація взаємодії включає три етапи. На першому – визначаються (уточнюються) початкові дані; на другому здійснюється розробка проектів документів і підготовка до організації взаємодії; на третьому – завершується розробка проектів документів з організації взаємодії, які затверджуються уповноваженим керівником. Етапи організації взаємодії, що пропонуються, наведено на рис. 4.1.

Підготовка до організації взаємодії		
<i>Під час з'ясування завдання</i>	<i>Під час оцінки обстановки</i>	<i>Під час роботи в районі НС</i>
Уточнюються умови взаємодії між елементами побудови сил і засобів. Визначається з ким, коли і де необхідно організувати найбільш тісну взаємодію.	З'ясовується у якій мірі обстановка сприяє або утруднює використання усіх сил і засобів, які залучаються до НС. Визначається, які необхідно провести заходи, що покращують умови організації взаємодії.	В районі виконання завдання уточнюється питання застосування сил і засобів, які залучаються до ліквідації НС, та послідовність їх взаємодії.

Постановка завдань та організація взаємодії
<p>Уточнення змісту завдання. Віддання вказівок із взаємодії, організація зв'язку. Підготовка підрозділів, органів управління до здійснення взаємодії. Контроль за організацією взаємодії у підпорядкованих підрозділах.</p>

Рисунок 4.1 Етапи організації взаємодії

Взаємодія організується під час прийняття рішення і здійснюється у ході робіт, у першу чергу, під час рятування людей, локалізації і гасіння пожеж, ліквідації аварій на комунально-енергетичних системах, підготовки об'їзних шляхів для введення сил і евакуації постраждалих та ін.

Крім того, взаємодія може організуватися безпосередньо в районі виконання завдання на місцевості, або по карті (схемі). При цьому керівник робіт деталізує в необхідному ступені ті головні питання взаємних дій підрозділів, які були доведені при постановці завдань, конкретизує порядок підтримки взаємодії і відновлення його в ході ліквідації надзвичайної ситуації.

В умовах обмеженого часу керівник робіт, зазвичай, організовує взаємодію методом віддачі підлеглим необхідних вказівок, в яких він погоджує їх зусилля із найбільш вірогідних сценаріїв розвитку надзвичайної ситуації.

За наявності достатнього часу може застосовуватися метод розіграшу основних епізодів розвитку надзвичайної ситуації із заслуховуванням доповідей підлеглих про використання наявних у них сил і засобів в обстановці, що склалася.

При цьому, питання взаємодії відпрацьовуються з урахуванням найбільш ймовірного розвитку обстановки в майбутньому і тих ускладнень, які можуть виникнути. Відпрацювання питань узгодженого застосування сил і засобів в кожному з епізодів, що розглядаються, починається, як правило, з тих підрозділів, в інтересах яких здійснюється взаємодія.

До роботи з організації взаємодії залучаються керівники підпорядкованих і доданих підрозділів, основні посадові особи штабу з ліквідації надзвичайної ситуації, представники служб міста та ін. В результаті має бути досягнуте єдине розуміння мети дій, завдань і способів їх виконання за різними варіантами розвитку надзвичайної ситуації.

Штаб, за вказівкою уповноваженого керівника, детально розробляє питання взаємодії між підрозділами, які залучаються до ліквідації надзвичайної ситуації, з сусідами, місцевими органами виконавчої влади, установами та організаціями, організовує зв'язок між взаємодіючими структурами. Питання взаємодії відображаються у відповідних документах.

Взаємодія підтримується усіма керівниками сил, які залучаються до виконання завдань. Для цього керівники повинні не лише правильно розуміти мету дій, завдання і способи їх виконання, але й постійно знати обстановку, мати між собою надійний зв'язок і систематично обмінюватися необхідною інформацією.

У разі порушення взаємодії з метою її своєчасного відновлення керівник робіт та керівники усіх підрозділів контролюють дотримання підпорядкованими підрозділами установленого порядку дій, швидко з'ясовують та усувають причини її порушення. Від керівника і штабу потрібно вміння в короткі терміни визначати заходи, що дозволяють відновити взаємодію і швидко довести до підрозділів новий порядок їх спільних дій.

З метою оволодіння майстерністю організації і здійснення спільних погоджених дій підрозділів необхідно, щоб керівники безперервно поглиблювали свої знання у вивченні особливостей надзвичайних ситуацій, можливостей сил і засобів цивільного захисту, способів їх застосування, швидкому збиранні даних про обстановку, відновленні порушеного зв'язку і системи взаємодії.

До організації всебічного забезпечення робіт з ліквідації НС, що проводиться в межах особистих і колективних потреб співробітників, входять: визначення видів забезпечення, складу сил і засобів, необхідних для виконання, доведення завдань до виконавців, визначення способів виконання та контроль за їх реалізацією. Розрізняють централізоване, децентралізоване і змішане забезпечення. Як правило реалізація виконання завдань контролюється централізовано.

Контроль виконання рішень керівника та якості робіт співробітників з ліквідації НС є найважливішим завданням штабу та інших органів управління.

Керівник може спостерігати за роботою підлеглих, відвідуючи ССЗ та окремі робочі місця, оцінювати своєчасність та якість їх роботи при звітах на засіданнях штабу або особисто.

У період підготовки заходів з ліквідації НС контролюються своєчасність і якість даних для прийняття рішень, планових документів, доведення задач до керівників ССЗ, організація взаємодії та забезпечення ССЗ та окремих співробітників.

Методи контролю та його завдання різноманітні. Контроль може бути реалізований шляхом особистого спостереження керівництва за діяльністю підлеглих, вивчення та аналізу націєї документації в процесі перемовин. Контролювати дії співробітників ССЗ можливо також шляхом спостереження з повітря, фотографування тощо. Відповідальність за організацію та здійснення контролю несе начальник штабу.

Діяльність керівництва протягом ліквідації НС повинна бути спрямована на підтримку високого морально-психологічного стану співробітників, їх готовності до вирішення поставлених і раптово виникаючих завдань; безперервне добування, вивчення та аналіз нових даних про обстановку, своєчасне прийняття відповідно до змін рішень та уточнення планів операції, постійна взаємодія між ССЗ, всебічне забезпечення роботи співробітників, стале та безперебійне управління; контроль за виконанням поставлених завдань. Виконувати ці завдання доводиться за обстановки, що різко змінюється, та має багато кризових ситуацій.

Керує операціями з ліквідації НС керівник зі свого командного пункту, однак це не виключає виїзду до ССЗ, до району найбільш критичної обстановки. Такий виїзд в самий відповідальний період операції можуть здійснити посадові особи штабу за вказівкою керівника. Вони зобов'язані слідкувати за перебігом роботи, прогнозувати результати, вирішувати кризові ситуації, підвищувати активність співробітників. За відсутності спеціальних розпоряджень відповідальність за ефективність роботи несе керівник ССЗ.

Всі співробітники, які беруть участь в ліквідації причин і наслідків НС, повинні бути підготовлені до цілодобової роботи, виконання поставлених завдань оперативними групами у повному складі шляхом переходу на інші режими роботи. Це необхідно опрацьовано для успішного освоєння ними програм підготовки до роботи за умов НС в процесі тривалого цілеспрямованого навчання і тренувань персоналу. Удосконалюючи готовності повинні знаходитись технічні засоби управління. При цьому маєтсья на увазі їх технічні характеристики для роботи за екстремальних умов, забезпечення запасними частинами й витратними матеріалами. Визначення необхідного складу сил і засобів

та їх розгортання повинні бути тісно узгоджені з оперативною обстановкою. Начальник штабу, виходячи з рішення керівника, розподіляє наявні сили і засоби за ССЗ та відповідні групи управління, визначає райони (зони) їх дислокації і розгортання пунктів управління, підписує у разі необхідності порядок їх переміщення протягом ліквідації НС. За відсутності штатних засобів зв'язку, обробки даних, транспортних та інших засобів керівник і начальник штабу вишуковують можливість для залучення додаткових сил і засобів.

Важливе значення для ефективної ліквідації НС та її наслідків мають правила визначення складу й розміщення пунктів управління та зв'язку. Пункти управління – це спеціально обладнані місця та оснащені необхідними технічними засобами обробки даних, оргтехніки та іншими засобами, звідки керівник відповідного рівня особисто або через штаб керує підлеглими колективами. Пункти управління можуть бути стаціонарними або мобільними (обладнаними на будь-якому виді транспорту).

Невдалий вибір місць розгортання пунктів управління може призвести до їх змушеного переміщення, у т.ч. в самий відповідальний момент ліквідації НС, що може спричинити втрату керованості. У районах, намічених для розміщення пунктів управління, попередньо проводиться рекогносцировка, потім їх готують в інженерному відношенні, забезпечуючи засобами зв'язку та обчислювальної техніки. Сили і засоби управління розгортаються на місцевості за обраною схемою.

Своєчасна заміна співробітників, місць розташування та забезпечення постійної готовності пунктів управління до взаємної заміни є ефективними способами досягнення сталості та безперервності управління за умов НС.

Місця розташування пунктів управління змінюються для того, щоб не допустити відриву органів управління від оперативних бригад ССЗ, підвищити надійність засобів управління, вивести пункти і засоби управління з-під загрози вражаючих факторів НС.

4.2. Технологія та типові методи колективного (групового, командного) прийняття рішень за умов надзвичайних ситуацій

Досвід аналізу ліквідації наслідків НС та вивчення аналогічного світового досвіду дозволяють взяти за основу методика Н.І. Архипової, яка модифікована з метою адаптації для застосування при прогнозуванні ризиків виникнення медико-санітарних втрат внаслідок НС природного, техногенного і соціального характеру.

Основою вибору стратегічних рішень із запобігання НС в загальнодержавному масштабі є напрацювання і реалізація систем цільових

комплексних програм, спрямованих на зниження ризику й втрат від ймовірних НС і катастроф. Великомасштабність і складність створення таких програм, обмеженість ресурсного забезпечення і фінансових коштів для їх реалізації викликають неоднозначні оцінки у виборі та затвердженні проектів програм.

Процес прийняття групових та індивідуальних рішень з урахуванням людського фактора слабо формалізований, а в низці випадків взагалі не піддається формалізації. Разом з цим формальні моделі дозволяють аналізувати поведінку осіб, які приймають рішення, визначати загальну стратегію дій з урахуванням їх інтересів, знаходити взаємоприйнятні вирішення у спільних інтересах.

Припустимо, що є множина програм $P = \{p_i ; i = 1, l\}$, спрямованих на забезпечення безпеки та запобігання НС по всій країні. Представники регіонів (адміністративних територій) $\Pi = \{p_j ; j = 1, j\}$ виказують свою зацікавленість через бюджетні кошти, що вкладають у фінансування необхідних програм. Видатки на реалізацію кожної з програм, що обговорюються (або пропонуються), становлять S_i , $i = 1, l$. Представник у межах виділених бюджетних коштів b_j може вкласти суму коштів S_{ij} на реалізацію i -програми, що його цікавить.

Також зауважимо, що вибір програм відбувається за умов обмежених коштів R на реалізацію цих програм.

Необхідно визначити такий набір програм, що найбільш повно буде враховувати інтереси всіх сторін та обговорюватись в парламенті.

Разом з тим у центральних органів можуть бути визначені пріоритетні програми, реалізація яких необхідна в масштабі всієї країни або декількох регіонів. У цьому випадку центр, маючи свої фінансові кошти B_0 , може покращити отримане рішення шляхом фінансування в межах B_0 пріоритетних програм з їх наступним відбором для затвердження в парламенті.

Зауважимо, що центральні органи зацікавлені в тому, щоб забезпечити максимальну кількість програм в наборі з метою охопити якомога більшу кількість потенційно небезпечних об'єктів. Вони також зацікавлені в мінімізації функцій дефіциту коштів, оскільки за умов їх обмеженості сума дотацій центральних органів повинна бути мінімальною для ефективного покриття дефіциту. Інтереси окремих представників висловлюються в збільшенні кількості програм, в які вони вклали кошти, та в їх повному фінансовому забезпеченні.

4.3 Застосування методу аналізу ієрархій для вибору раціонального варіанта рішення про застосування сил і засобів під час реагування на виникнення надзвичайних ситуацій

На даний час актуальним питанням є вибір науково-методичного апарату, який дозволить би оцінити альтернативні варіанти рішення про застосування сил і засобів під час реагування на виникнення надзвичайних ситуацій та обрати найбільш раціональний.

У монографії Бегми В.М., Загорки О.М., Косецова В.О., Шемаєва В.М. досліджено методи формування прогностичного сценарію управління розвитком ситуації у сфері військово-технічного співробітництва на основі методології системного аналізу. Зокрема розглянуто метод когнітивного моделювання рефлексивного управління суб'єктами інформаційного протистояння у сфері військово-технічного співробітництва. При цьому дослідниками визначено, що завдання підтримки прийняття рішень у когнітивному моделюванні визначається як розроблення сценарію переведення ситуації з поточного до цільового стану в умовах невизначеності. Розроблення сценарію базується на моделі, яка в слабо структурованих ситуаціях визначається як навантажений орієнтовний граф, що включає суб'єктивні оцінки значень факторів ситуації і модель її функціональної структури, яка формалізує відомі суб'єкту закони і закономірності досліджуваної ситуації (взаємозв'язки між факторами). Крім того, зазначено, що для вибору стратегії досягнення мети в системах когнітивного моделювання використовуються методи вибору кращого рішення з множини запропонованих, що дає змогу обрати краще рішення за певним критерієм або множиною критеріїв (багатокритеріальний вибір).

Використовуючи надбання попередніх дослідників, пропонується науковометодичний апарат, який охоплює три рівні показників оцінки варіантів рішення – загальносистемний, системний і елементний та базується на застосуванні інформаційно-програмного середовища (ІПС) «Система багатфункціонального аналізу інформації і підтримки прийняття рішення» ("Метод аналізу ієрархій" - МАІ).

Інтегрально-програмне середовище МАІ застосовується для вирішення практичних завдань:

- багатоетапного планування; аналізу, оцінки, вибору і ведення проєктів;
- науково-технічного й економічного прогнозування;
- підтримки проведення конкурсів;
- пошуку і подолання конфліктних ситуацій;
- моделювання ситуацій;
- навчання математичним методам планування, прогнозування і прийняття рішень.

Це є вдалим сполученням методології експертних оцінок, заснованої на методі прогнозного графа В.М. Глушкова й аналітичної методології, заснованої на методі аналізу ієрархічних структур Т.Сааті, і дозволяє вирішувати типові задачі.

Порівняльна оцінка варіантів рішення виконується методом аналізу ієрархій, вхідними даними для яких є сукупність якісних характеристик (елементний рівень), відповідно на просторово-часовому, організаційному, функціональному та економічному зрізах, які є початковими даними для системного рівня. Просторовочасовий зріз може охоплювати такі фактори:

- зміст завдань,
- можливість автономного функціонування,
- оперативність,
- готовність до вирішення завдань в установленій час та інші.

На організаційному зрізі можуть розглядатися такі фактори:

- відповідність структури та змісту рішення поставленим завданням,
- складність,
- адаптивність структури рішення,
- наявність проміжних ланок,
- дублювання елементів рішення,
- цілісність структури рішення, рівень централізації управління,
- гнучкість структури рішення та інші.

На функціональному зрізі можуть розглядатися: відповідність функцій завданням, відповідність функціональних зв'язків із виконання завдань, здатність підтримки готовності до виконання завдань, адаптивність функцій до завдань, дублювання функцій та інші.

На кожному із зазначених зрізів розглядаються і узагальнюються структури та зміст рішення альтернативним варіантам.

Результати порівняння альтернативних варіантів рішення на елементному рівні є початковими даними для їх порівняння на системному, а результати розрахунків на системному рівні є початковими даними для загальносистемного рівня.

Для вирішення завдання оцінки і порівняння варіантів рішення на застосування сил і засобів під час реагування на виникнення надзви-

чайних ситуацій в методі аналізу ієрархій використані задачі “Ранжування” і “Вибір”. Задача “Ранжування” дозволяє одержати метризоване ранжування всіх факторів кожного рівня. Початкова інформація у вигляді шкали відносної важливості якісних показників оцінки варіантів рішень наведена у табл. 4.1 з урахуванням їх граничних значень парних порівнянь. Результатом є нормовані вектори пріоритетів по відповідному показнику.

Таблиця 4.1

Співвідношення характеристик факторів, зрізів і організаційнофункціональної структури (ОФС)
Дуже сильно перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
сильно перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
значно перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
пристойно перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
істотно перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
середньо перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
помірковано перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
слабко перевершує аналогічну характеристику факторів, зрізів і ОФС
рівнозначна аналогічній характеристиці факторів, зрізів і ОФС
не відома або викликає сумніви порівняння факторів, зрізів і ОФС
нижній поріг порівняння факторів, зрізів і ОФС - несуттєво
верхній поріг порівняння факторів, зрізів і ОФС - приголомшливо

Задача “Вибір” допускає встановлення пріоритетів “варіантів альтернатив” відповідно до системи якісних показників з урахуванням думок експертів. “Варіанти” не обов'язково є взаємовиключними, а можуть мати взаємодоповнюючий характер. В основу процедур покладені алгоритми одержання парето-оптимальних ранжувань. Результати наводяться у формі нормованих векторів пріоритетів, аналогічно задачі “Ранжування”.

Вирішення завдання потребує використання поглядів експертів для порівняння альтернатив відповідно до факторів і рівнів. Підготовка до використання МАІ включає створення граф. об'єкта і заповнення якісними показниками порівняльних характеристик варіантів рішень, що виконується експертами.

Послідовність вирішення цього наукового завдання включає такі пункти. Будується ієрархія (структурний граф) якісних показників рішень, вершиною якої є задача, мета дослідження.

Створюється множина матриць парних порівнянь для кожного нижчого рівня (по одній матриці для кожного якісного показника), який примикає до верхнього рівня. Цей фактор є напрямним по відношенню до елемента нижчого рівня. Елементи кожного рівня порівнюються один з одним відносно їх впливу на напрямний елемент. Таким чином, отримуємо матрицю думок експертів. Виконання цього пункту відносно до завдання, яке вирішується, умовно розподіляється на три кроки.

На першому кроці з використанням суб'єктивних суджень експертів заповнюються матриці альтернатив показниками парних порівнянь відповідно до груп кожного фактора і рівня. У зв'язку з тим, що ці показники заздалегідь невідомі, суб'єктивні судження експертів чисельно оцінюються за шкалою відносної важливості. Значення пріори-тетів є початковими даними для рішення задачі другого кроку. Кількість матриць відповідає кількості факторів. В роботі при рішенні задачі вона наводиться ієрархічно, матриця складається для порівняння відносної важливості показників рівнів.

На другому кроці експертами заповнюються матриці парних порівнянь рівнів і сумісно з результатами рішення задачі першого кроку розраховується матриця пріоритетів груп рівнів. Значення пріоритетів другого кроку є початковими даними для рішення задачі третього кроку. Кількість матриць дорівнює кількості рівнів. Такі матриці складаються для парних порівнянь кожної альтернативи на третьому рівні по відношенню до показників другого рівня.

На третьому кроці експертами заповнюється матриця парних порівнянь за сукупністю факторів і сумісно з результатами рішення задачі другого кроку розраховується матриця пріоритетів груп рівнів. Таким чином, обирається найбільш пріоритетна сукупність якісних показників рішення, які забезпечать виконання завдань під час реагування на виникнення надзвичайних ситуацій.

Порядок обчислення даних порівняння якісних показників рішень визначається прийнятою в інтегрально-програмному середовищі "МАІ" аналітичною методологією, яка заснована на методі аналізу

ієрархічних структур і в подальшому дозволяє перейти від якісних до кількісних показників парних порівнянь.

Результатом розрахунків є чисельні значення парних порівнянь факторів, рівнів, структур в цілому. Тому і визначаються чисельні показники парного порівняння на трьох рівнях:

1. елементному,
2. системному,
3. загальносистемному.

З групи матриць парних порівнянь формується сукупність локальних пріоритетів, які відображають відносний вплив множини елементів на елемент верхнього рівня.

Метою ставиться знайти рівень впливу кожного окремого елемента через "рішення" матриць, кожна з яких володіє зворотно симетричними властивостями. Це потребує розрахунків множини властивих векторів для кожної матриці, а потім нормалізації результату для отримання вектора пріоритетів. Одним з кращих шляхів розрахунків властивих векторів є геометричне середнє.

Отриманий таким чином стовпець чисел нормується діленням кожного числа на д одаток всіх чисел. Початковою операцією розрахунків інтегральних показників Розробка альтернативних елементного рівня є ранжування елементів матриці факторів відповідно до прийнятих варіантів рішення альтернатив.

4.4. Значення інформації для прийняття рішення у надзвичайних ситуаціях

При управлінні за умов НС не існує витрат праці й коштів, що не пов'язані з використанням інформації. Інформація, інформаційний фонд за умов НС стає основним ресурсом ефективного прийняття рішень, спрямованих на ліквідацію НС. Як правило, за умов НС основною проблемою в прийнятті рішень і реалізації ефективних управлінських рішень є нестача не ресурсів і коштів, а саме інформації, яка необхідна для використання цих ресурсів і коштів з найбільшим успіхом.

Інформація про можливість виникнення НС і тенденції її розвитку надходить до системи управління у ході вивчення оточуючого середовища, прогнозування та аналізу стану.

Ступінь передбачуваності НС досить невисокий: до моменту отримання інформації, достатньої для опрацювання ефективних дій у відповідь, утворюється дефіцит часу для їх реалізації. Це призводить до очевидного парадоксу за умов НС: очікуючи отримання достовірної і достатньої для прийняття рішень інформації, система зазнає втрат від

непередбачуваних змін, а маючи невизначену інформацію, не може вживати продуманих заходів з метою вирішення проблем, що виникають. Тому на ранніх стадіях потенційної небезпеки НС дії у відповідь повинні бути загального характеру, спрямовані на збільшення стратегіч-ної гнучкості організації. За мірою надходження конкретної, деталізова-ної інформації повинні бути конкретизовані дії у відповідь, кінцевою метою яких є або усунення загрози НС, або використання можливостей для ліквідації НС та її наслідків. **Завчасне накопичення запасу гнуч-кості та адаптивності системи дає змогу зменшити небезпеку ката-строфічних втрат на ранніх стадіях виникнення НС.**

Невизначена на перших етапах інформація про можливості виникнення НС та альтернативах її розвитку може бути корисною і змістовною. Визначимо декілька рівнів усвідомлення останніх даних про ситуацію.

Нульовий рівень відповідає найменшому обсягу корисної ін-формації. На цьому рівні лише відомо, що не виключено виникнення деякої НС, однак ані її природа, ні причина і джерело виникнення не відомі. Виявлення подібної інформації потребує від керівників інтуїції, досвіду і кваліфікації. Вправними фахівцями з виявлення такої інфор-мації є експерти-аналітики або висококваліфіковані консультанти.

На першому рівні усвідомлення інформації може бути відоме потенційне джерело виникнення НС, однак альтернативи її розвитку та можливі наслідки не відомі.

На другому рівні усвідомлення інформації відоме потенційне джерело виникнення НС, однак альтернативи її розвитку та можливі наслідки не відомі.

На третьому рівні усвідомлення інформації в загальному плані відомі наслідки НС та альтернативні способи їх ліквідації, однак цієї ін-формації недостатньо для того, щоб не ризикувати під час прийняття рішень. Невизначеність у деталях на цьому рівні усвідомлення зали-шається досить великою.

Четвертому рівню усвідомлення інформації відповідає ситуація, про яку у керівництва є наявна достовірна інформація в обсязі, необ-хідному й достатньому для розробки детальних стратегічних планів по-передження НС і ліквідації наслідків у випадку її виникнення. Таким чином, обсяг інформації про можливу НС зростає постійно.

Друга особливість інформації за умов виникнення НС полягає в тому, що дані, які надходять до системи управління, проходять че-рез декілька фільтрів.

Першим з них є методи вивчення та аналізу навколишнього середовища, що використовуються в системі управління, завдяки яким відки-дається не потрібна інформація перед надходженням до керівництва. Хоча цей фільтр достатньо відкритий і широкосмуговий, щоб модель була адекватною реальній дійсності, тим не менш він налаштований на минуле і теперішнє, а не на можливі екстремальні зміни ситуації в майбутньому. Тому вибір методів вивчення та аналізу навколишнього середовища є надзвичайно важливим.

Другим фільтром є психологічний, він полягає в неприйманні керівництвом інформації через її стратегічну новизну. Зазвичай будь-який керівник приймає рішення, орієнтуючись на деяку модель “успішності дій”, при будь-якій дискретній зміні ситуації вона стає серйозною перешкодою, що заважає усвідомити нову реальність.

Третій фільтр на шляху стратегічної інформації утворює управлінська ієрархія.

Нова стратегічна інформація не буде впливати на формування реакції на зміни в навколишньому середовищі, якщо стратегічно і творчо ми-слячі керівники не мають достатніх повноважень, щоб офіційно визнати актуальність цієї інформації.

Четвертий фільтр полягає в тому, що в останні роки інформація розглядається як цінний стратегічний товар, до якого слід ставитись дбайливо та не передавати його за першої вимоги. Слід відзначити, що за умов НС будь-які затримки у передачі вихідної інформації не тільки нерозумні, а й злочинні.

В СУНС повинна функціонувати розширена інформаційна система, побудована на основі широкого використання наявних засобів масової інформації, обчислювальної техніки і системи передачі даних, яка повинна бути відкритою для зовнішнього середовища, активно взаємодіяти з групами та організаціями в межах і поза межами СУНС.

Інформаційна система, з одного боку, повинна **забезпечувати необхідною та достовірною інформацією структурні підрозділи СУНС**, а також роботу штабу і прийняття рішень на різних рівнях управління; з іншого боку **інформаційна система повинна бути системою швидкого розгортання**, в межах якої динаміка формування інформаційного середовища повинна відповідати динаміці формування нових предметних галузей Населення в зоні НС та поза неї отримує уявлення про ситуацію із засобів масової інформації: газет, журналів, радіо і телебачення.

Основними цілями використання обчислювальної техніки в СУНС є:

- підвищення оперативності та ефективності діяльності органів управління, розвиток їх координаційних і контролюючих можливостей;
- зростання ефективності інформаційної взаємодії;
- підвищення ефективності та якості управлінських рішень;
- удосконалення аналітичної роботи;
- раціоналізація інформаційного забезпечення, структури та змісту документообігу;
- зменшення часу на обробку, аналіз та передачу інформації керівництву;
- забезпечення наявності ефективних інформаційних потоків, їх оперативного багатоаспектного пошуку за заданими критеріями, збереження повноти та достовірності, захист від несанкціонованого доступу.

Окрім широкого застосування базових засобів підтримки управлінської діяльності необхідна також розробка систем для вирішення значної кількості функціональних завдань, одним з яких є комунікація.

Метою комунікацій є досягнення спільності (або підвищення рівня спільності) діючих суб'єктів завдяки їх вільним сукупним зусиллям при збереженні неповторної індивідуальності кожного. В межах роботи штабу комунікація зазвичай реалізується у вигляді діалогу, полеміки, результатом чого є альтернативні управлінські рішення. Діалог, полеміка передбачає унікальність кожного партнера, їх принципову рівність, різницю та оригінальність їх точок зору, орієнтацію кожного партнера на розуміння та активну інтерпретацію його точки зору партнером, очікування відповіді та її передбачення у власному вислові, взаємне доповнення позицій учасників спілкування, співвідношення яких саме й є метою діалогу або полеміки.

Дуже важливо, щоб комунікація була імпровізованою. **Імпровізація є виразом глибинних якостей учасників діалогу або полеміки – їх вільної активності, здатності генерувати нову інформацію, долати стереотипи мислення.** Разом з тим, в межах штабу імпровізація учасників обмежена програмою їх бесіди, необхідністю отримати спільний результат.

За умов прийняття оперативних рішень, імпровізуючи, кожний учасник повинен знайти своє місце, свій шлях за узгодженням зі своїми партнерами. Тому велике значення для ефективної роботи штабу мають взаєморозуміння партнерів, здатність кожного зробити свій внесок у спільну справу.

Людське спілкування засноване на відмінностях партнерів і в той же час – на спрямуванні до єдності, що призводить до єдності різно-маніття, тобто до гармонії. У спілкуванні немає відправників та отри-мувачів інформації, є співбесідники, партнери у спільній справі з опрацювання управлінських рішень.

В системах зв'язку процес передачі інформації є однонаправленим, кількість інформації зменшується в процесі її передачі від відправника до отримувача. У спілкуванні інформація, циркулюючи між партнерами, збільшується, збагачується, розширюється завдяки активності учасників спілкування. При спілкуванні кожне повідомлення його інтерпретацію співбесідником і повернення, або подальшу передачу у збагаченому, інтерпретованому вигляді, зручному для подальшого опрацювання іншими партнерами. Тому спілкування (комунікація) не може бути інтерпретовано ні як передача повідомлень, ні як обмін повідомленнями. Спілкування (комунікація) це процес опрацювання нової інформації.

Ефективна комунікація вимагає принципової рівності всіх її учасників, коли забезпечуються свобода, ініціативність та унікальність мислення кожного партнера з опрацювання рішень.

З психологічної точки зору комунікація розглядається як взаємодія індивідів, їх взаємний вплив, співпереживання та взаєморозуміння. У суспільному житті зв'язки людини із соціальними об'єктами первинні порівняно з її зв'язками з фізичними об'єктами, тобто людське спілкування утворює соціальну реальність. Спілкування з метою прийняття управлінських рішень за умов НС характеризується низкою якостей, що відображають не тільки учасників цього процесу, але й рівень розвитку суспільства, культури і науково-технічного прогресу. Спілкування може мати різні форми реалізації. Розрізняють ділове, духовне, представницьке, групове спілкування та самоспілкування.

Основною метою під час організації будь-якої форми спілкування (комунікації) є його активізація, тобто збільшення інформаційної взаємодії шляхом полеміки, надання більш широких комунікативних можливостей на основі використання залів засідання, комунікаційного обладнання та інших сучасних технічних та організаційних засобів.

Комунікація (спілкування) застосовується під час вироблення пропозицій при прийнятті управлінських рішень із управління ліквідацією наслідків НС. Після прийняття рішення керівництвом всіляка полеміка із його доцільності припиняється. У подальшому комунікація спрямовується на реалізацію прийнятого рішення.

4.5. Технологія інформаційно-аналітичного спілкування як засіб та компонент прийняття рішень за умов надзвичайних ситуацій

Реальна участь в процесі ліквідації наслідків НС адміністративних, технічних і спеціалізованих служб різного рівня (державного, регіонального, місцевого), а іноді й різних країн зумовлює різноманітність власних інтересів, тактичних цілей та методів їх досягнення.

Формування штабу іноді нагадує складні дипломатичні переговори (перемовини), тому методика їх ведення є необхідним компонентом технології прийняття рішень, що потребує відповідної підтримки, насамперед застосування комп'ютерних технологій як засобу об'єктивізації інформації.

Системи автоматизованої підтримки перемовин є особливим класом систем підтримки рішень, що базуються на використанні ПЕОМ у ситуаціях, коли є сильні протиріччя в оцінці рішень, що приймаються, серед членів однієї або декількох груп.

Особливості проведення перемовин відіграють важливу роль при розробці систем даного класу. Основними з цих особливостей є поведінкові характеристики окремої людини і групи людей, реальні інтереси сторін, достовірність інформації, соціальнополітична ситуація, принципи організації та функціонування інтелектуальних систем.

Уміння та навички ведення перемовин не розглядаються як характеристики якостей особистості та її творчих здібностей. Вважається, що процес перемовин має раціональне, засноване на пізнанні дійсності пояснення. Крім того, широке використання ПЕОМ і розробка різного плану інформаційних систем підвищують ефективність прийняття групових рішень як за умов співробітництва, так й конфронтації. Основані на використанні засобів обчислювальної техніки автоматизовані системи підтримки перемовин (АСПП) є інтерактивною системою, що призначена для надання допомоги сторонам, які ведуть перемовини, при досягненні рішення. АСПП надає можливість управління веденням перемовин, скорочує час їх проведення завдяки автоматизованому аналізу запропонованих рішень та усуненню бар'єрів, що заважають встановленню зв'язку між сторонами. Алгоритмічні та програмні засоби АСПП є елементами моделювання деревоподібних структур рішень аналізу ризику, прогнозування і "мозкового штурму". Крім того, АСПП містить засоби зв'язку та системи управління даними із загальним та індивідуальним доступом, стандартні засоби аналізу даних і управління інформацією.

Виділяються "м'які" та "жорсткі" перемовини і ситуації, за яких проходять ці перемовини, можна розглядати як перемовини від "жорсткого" стану до "м'якого". "М'які" перемовини часто називають

угодою, в межах якої взаємні поступки дружніх сторін є взаємовигідними. При перемовинах такого типу мета обох сторін не є взаємно виключною та для кожної з них можливо здійснення своїх намірів. При-кладом такого об'єднувального узгодження можуть слугувати перемовини в родині при придбанні якоїсь речі. “М’які” перемовини – це звичне явище при прийнятті рішень, коли можуть існувати розбіжності в думках, але всі сторони спільні в бажанні досягти інших взаємовигідних рішень, протилежним типом перемовин є “жорстка” або дистри-бутивна (розподільна) угода типу “зиск - втрата”. За таких перемовин конфлікуючі сторони хочуть відстояти свої позиції та не поспішають йти на компроміс.

“Жорсткі” перемовини характеризуються так:

- мета кожної зі сторін перебуває в протиріччі (іноді прямому) з метою інших сторін;
- ресурси відомі та обмежені;
- кожна зі сторін хоче отримати максимально можливу частину ресурсів.

Прикладами “жорстких” перемовин є деякі трудові суперечки, перемовини стосовно скорочення озброєнь, перемовини представників адміністрацій із будівництва промислових об’єктів і житлових будинків. Під час перемовин слід шукати шляхи вирішення проблем, а не з’ясувати хто більш правий у своїх претензіях. Досить ефективно проводити перемовини такого типу з використанням медіаторів-посередників, які в конфлікті грають роль висококваліфікованих психотерапевтів або психоаналітиків.

На доперемовній стадії посередник визначає природу конфлікту і вирішує, хто буде брати участь в перемовинах, допомагаючи кожній із сторін обрати своїх представників. Він допомагає спланувати та організувати перемовини, керує їх ходом, фокусуючи увагу на головній проблемі та усуваючи ворожість між учасниками перемовин.

Посередник виявляє наявність спільних інтересів у сторін і постійно звертає на них увагу під час перемовин. До важливих функцій посередника відносяться подача конфіденційної інформації від однієї сторони до іншої, контроль за появою можливої дезінформації, зустрічі з пресою, роз’яснення стану справ на перемовинах. Посередник неявним, іноді явним чином повинен навчати сторони правилам ведення перемовин, запрошувати нейтральних експертів для надання допомоги з оцінки ситуації. Він повинен також визначати – закритими чи відкритими для преси і населення будуть ці перемовини. Конфіденційність перемовин дає великі можливості для широкого обміну думками і створює

найкращі умови для генерації альтернатив, що задовольнять обидві сторони. Крім того посередник планує і проводить неформальні зустрічі у вузькому колі перемовників.

Особистість посередника повинна задовольняти обидві сторони перемовного процесу. Такі перемовини можуть тривати довго, однак це має сенс, оскільки під час їх проведення генерується інформація, що має стратегічне значення. Доцільно виділити ще один вид перемовин. За сучасних умов забезпечення громадської безпеки і запобігання злочинам потребує активного пошуку нетрадиційних засобів і методів вирішення цих задач. В останні роки все частіше проводяться перемовини представників правоохоронних органів багатьох країн світу з представниками злочинних угруповань з метою досягнення угод, що влаштовують обидві сторони (при захопленні заручників, викраденні літаків, вбивствах тощо).

Результатом угод є конклюдентне “погодження” правоохоронних органів на продовження злочинної діяльності, відмова від визнання кримінального злочину конкретних його учасників, надання їм імунітету, різного роду компроміси та взаємні зобов’язання.

Однак теоретичні і практичні питання проведення перемовин та укладання угод з кримінальними угрупованнями потрібним чином не опрацьовані, хоча вони й стали складовою частиною заходів із забезпечення безпеки, а інколи єдиною можливістю реально запобігти злочинам. Залишаючи в стороні питання правової та етичної сторін перемовин цього типу, необхідно зазначити, що за подібних умов правоохоронні органи діють за умов суворої необхідності, тобто в межах кримінального права правоохоронних систем багатьох країн: великої шкоди можна уникнути спричиняючи меншу шкоду, нерідко дією або бездіяльністю, що формально підпадають під кримінально відповідальні вчинки. Моральний бік перемовин та угод з представниками кримінального світу ґрунтується на засадах загальнолюдської моралі та пріоритеті охорони життя, здоров’я і свободи людей, що незрівнянно вище інших цінностей людського буття.

Перемовини з кримінальними спільнотами, на жаль, стали реаліями нашого життя. На стратегію і тактику їх ведення з метою отримання бажаного результату поширюються закони юриспруденції, рекомендації політологів, психології та інших галузей знань. Разом з тим, специфіка цих перемовин вимагає наукового опрацювання управлінських та інформаційних питань, серед яких чітко визначення суб’єктів перемовин (осіб, які представляють сторони, обсяг їх повноважень), порядок фіксації перебігу перемовин, визначення позицій сторін, пошук ком-

промислів, взаємопридатних рішень, підсумкових домовленостей і механізму їх реалізації, відповідних гарантій, контролю виконання та інше.

На підвищення ефективності проведення перемовин і побудови відповідних АСПП впливають такі основні фактори:

- відокремлення конкретних осіб від наявної проблеми;
- забезпечення зв'язку між учасниками перемовин;
- надання допомоги учасникам перемовин у визначенні їх реальних інтересів;
- аналіз та опрацювання наданих варіантів рішень та прийняття найбільш доцільного;
- використання методів цільового аналізу та аналізу ефективності.

Сутність першого фактора полягає в тому, що працювати необхідно над проблемою, а не з людьми. Це допомагає зменшити негативний (іноді деструктивний) вплив розбіжностей у поглядах, прояв емоцій, а також складнощів в обміні наявними даними протягом узгодження та взаєморозуміння. У кожного учасника перемовин свої особливості характеру, стать, вік, походження, суспільне та соціально-економічне становище, компетентність і мотиви. Учасник перемовин, який шукає забезпечення деяких гарантій, буде намагатися до стабільності, захисту потрібних заходів.

Хто хоче досягти позитивних результатів, намічає можливі шляхи досягнення мети. Сторона, яка має потребу у розширенні своїх зв'язків, захоче розвивати і підтримувати стосунки з іншими сторонами, не підриваючи їх репутації. Учасник перемовин, який має потребу в надбанні влади, буде намагатися керувати ситуацією, в якій тривають перемовини, й може вступити в конфлікт з будь-ким, хто теж прагне влади.

Групові характеристики містять політичну орієнтацію групи, думку її керівництва, складність задачі, обстановки і наявних обмежень, розмір групи і опис минулої діяльності. Несхожість характеристик конфлікуючих сторін збільшують ймовірність того, що вони прийдуть до початку перемовин не тільки з різними індивідуальними і груповими оцінками й поглядами на проблему, а також з різною концепцією вирішення проблем і сприйняттям самого процесу перемовин. Зважаючи на ці причини важливо підготувати обстановку для проведення перемовин, встановивши правила вирішення конфліктів і отримавши згоду кожної зі сторін. АСПП може бути використана в якості посередника для введення правил, узгоджених з учасниками дискусії, що стосуються таких питань як час роботи, відповідальність за порушення правил і ведення протоколу обговорень.

Ці правила повинні бути надруковані у формі деякої угоди і підписані усім учасниками перемовин.

Як подальший крок для створення сприятливої атмосфери на перемовинах застосування АСПП може підтримати використання методу спільних комісій для виділення спільних цілей та для того, щоб допомогти учасникам сконцентруватися на узгодженому визначенні їх розбіжностей. АСПП може вивести ці дані на великий екран, й після чого посередник може знову оголосити відредаговані питання перемовин.

Сторони, які беруть участь в перемовинах, можуть вступати в дискусії протягом деякого часу ще до того як будуть організовані офіційні засідання. Формальні перемовини повинні бути побудовані так, щоб обидві сторони відчували себе вільно й могли висловлювати свої вимоги й думки.

Визнання існування таких вимог і спроба допомогти протилежним сторонам їх формалізувати це саме те, що повинна мати АСПП. Утворення комісії з примусовим веденням роботи без стороннього впливу також може надати кожній зі сторін можливість в спокійній обстановці висловлювати свої вимоги.

Поведінка інших осіб за умов перемовин багато в чому пояснюється їх відношенням до конфліктів. Є люди, для яких характерні змагання в суперечці, намагання обговорити позиції, є люди поступливі, бажаючи піти на компроміс за будь-яку ціну, є ті, хто прагне співробітництва та є ті, хто уникає прийняття будь-якого рішення.

З точки зору спонукальної поведінки (або орієнтації) з учасників перемовин можна виділити осіб індивідуалістичної конкуруючої поведінки та осіб з поведінкою співробітництва. Учасник перемовин з індивідуалістичної поведінкою прагне тільки особистого зиску. Учасник перемовин з орієнтацією на співробітництва зазвичай працює у пошуках рішення, яке максимально давало зиск всім учасникам перемовин. Учасник перемовин з орієнтацією на конкуренцію хоче не тільки отримати максимальний зиск для себе за рахунок іншої сторони, але й хоче отримати перемогу над іншою стороною.

Існує багато таких, причини дії яких не піддаються поясненню, що визначають поведінку тієї або іншої особи в процесі перемовин. Однак всі спонукальні мотиви поведінки залежать від особистості самого учасника, його позицій і нахилів, факторів обставин, таких як вказівки від керівництва або винагорода за визначену поведінку. АСПП впливає на методи проведення перемовин створенням такої обстановки, яка

підтримує порядок, раціональність, рівність та співчуття. Також допомагає сконцентрувати увагу на кінцевих результатах шляхом контролю за перебігом перемовин, нагадує про час проведення засідань та інше.

Загальний екран допомагає зосередити увагу учасників не тільки на одному питанні, уникнути відхилянь від теми до теми та не відволікатися від мети обговорення під час дискусії. Всі питання повинні бути розглянуті у суворо визначений для проведення дискусій час, автоматично необхідно відстежено відповідність тем за списком обговорень. Спосіб взаємних поступок веде до більш ґрунтовних домовленостей, від яких може бути отримана значна взаємна користь. Також АСПП повинна забезпечити розуміння думку і пропозицій учасників перемовин. Можна вивести низку критичних питань на бічні екрани для кожної зі сторін перемовин і попросити сторони встановити пріоритети питань з точки зору значущості для іншої сторони. Потім обидва переліки відсортованих питань слід вивести на спільний екран для обговорення.

Просторова віддаленість окремих осіб одних від одних значно впливає на проведення перемовин. При розробці сценарію перемовин учасники повинні мати на увазі, що орієнтовані на спільну та узгоджену роботу сторони працюють більш плідно. Протилежністю таким дружнім сторонам-учасникам є сторони, які змагаються, ті що намагаються бути якнайдалі одна від одної. Приміщення для прийняття рішень обов'язково необхідно обладнано спеціальними засобами оргтехніки. Неформальні спілкування та особисті контакти учасників перемовин, які перебувають в одній кімнаті, збільшують ймовірність компромісу та вирішення конфлікту.

Локальна мережа зв'язку використовується під час прийняття рішень у безперервному режимі. Кожний з учасників, що приймають рішення, має в своєму розпорядженні ПЕОМ (робочу станцію). Спільні програмні засоби і база даних зберігаються на центральному сервері. Члени групи можуть зв'язуватись між собою по локальній мережі зв'язку, безпосереднє спілкування зазвичай виключається. Використання телекомунікаційних систем забезпечує взаємодію двох або більше груп, що перебувають на віддалі. Необхідно також мати канали стаціонарного телефонного зв'язку для офіційного і неофіційного спілкування.

Різномірні інформаційні повідомлення повинні бути перетворені у стандартний формат повідомлень, зрозумілий всім учасникам перемовин.

Основна мета перемовин полягає в прийнятті ефективного управлінського рішення. Процес прийняття групового рішення проблеми зазвичай розвивається за двома напрямками: з одного боку, це

вирішення проблеми (виявлення і постановка проблеми, генерація альтернативних варіантів вирішення, обирання найкращого варіанта), а з іншого – взаємодія осіб в межах групи, які приймають рішення (збір й оцінка інформації, спільне використання знань, перемовини та інше).

Ефективність перемовин багато в чому визначається ступенем кооперації, співробітництва осіб, які приймають рішення. Можна виділити три типи кооперації: робота до спільного фонду, співробітництва та розрізнена робота.

При роботі до загального фонду група працює спільно настільки злагоджено, що всі її члени виступають як одна особа, яка приймає рішення.

Співробітництво – це знаходження та встановлення зв'язків між особами, які приймають управлінські рішення, для чого потрібні перемовини.

При розрізненій роботі окремі особи, які приймають рішення, вже мають власну уяву про проблеми та шляхи її вирішення, а також вже обрані напрями її вирішення. Ці, дуже часто, конфліктні та несумісні уявлення про проблему повинні бути за допомогою перемовин інтегровані в доцільне рішення. При такій обстановці перемовин, коли незгодні поміж собою сторони протистоять одна одній, потрібна організація спеціальних каналів зв'язку. Ворожі сторони, що змагаються одна з одною, зазвичай не хочуть оприлюднювати наявну інформацію, розкривати мотиви поведінки і плани іншій стороні.

Кожна сторона потребує управління доступу до особистої інформації, в розумінні представлення проблеми іншою стороною, та в тому, щоб мати обслуговування засобами підтримки перемовин. АСПП, насамперед, допомагає кожному учаснику сформулювати його початкову позицію завдяки застосуванню деякого механізму визначення та оприлюднення точки зору. Внаслідок АСПП гарантує конфіденційність сконструйованої точки зору завдяки наданню учаснику перемовин унікальних умов доступу до цієї інформації. Окрім цього, кожний учасник перемовин має доступ до спільних даних та використовує їх разом з іншими особами та з їх дозволу дані, які доступні комусь одному або групі осіб. Процес обговорення за допомогою АСПП при посереднику дає змогу досягти компромісу там, де здавалося це взагалі неможливим

Управляти (координувати) перемовинами може як одна особа, так й група осіб. При цьому управління може бути демократичним з активною участю сторін, може бути реалізовано з активною участю та за сприяння арбітра, також може бути повністю в руках третейського судді.

Питання для самоконтролю

1. Вихідні елементи для прийняття рішень.
2. Зміст роботи керівника органу управління при усвідомленні завдання та оцінці обстановки.
3. Зміст планування заходів з ліквідації НС.
4. Послідовність і способи організації взаємодії між органами управління та силами ЦЗ у НС.
5. Типові методи колективного (групового, командного) прийняття рішень.
6. Послідовність визначення раціонального варіанта рішення на застосування сил і засобів із застосуванням методу аналізу ієрархій.
7. Роль і значення інформації для прийняття рішення у надзвичайних ситуаціях.
8. Методи і засоби інформаційної підтримки роботи штабу у НС.
9. Методика ведення перемовин як необхідний компонент технології прийняття рішень

РОЗДІЛ 5. ДІЇ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ, СИЛ І ЗАСОБІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІД ЧАС РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

5.1. Інформування та оповіщення органів управління, сил реагування на надзвичайну ситуацію та населення

З метою своєчасного виявлення загрози або факту виникнення НС, оперативного залучення сил і засобів суб'єктів реагування для ліквідації небезпечних проявів НС, збереження життя та здоров'я людей, мінімізації можливих матеріальних втрат між оперативно-черговими та диспетчерськими службами територіальних управлінь центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій регіонального рівня, незалежно від форми власності і господарювання організовується повсякденне взаємоінформування та встановлюється порядок оповіщення про НС (Рис. 5.1.).

Інформація до оперативно-чергової служби ГУ (У) ДСНС про загрозу або виникнення НС, її можливі наслідки подається:

- оперативно-черговими службами місцевих У(В) ДСНС;
- оперативно-черговою службою підрозділу з питань НС

органу виконавчої влади у порядку взаємодії, встановленому ДСНС;

- оперативно-черговими (диспетчерськими) службами територіальних органів управління або підрозділів центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій регіонального рівня, незалежно від форми власності і господарювання, у порядку і терміни, які визначаються спільними наказами про взаємоінформування.

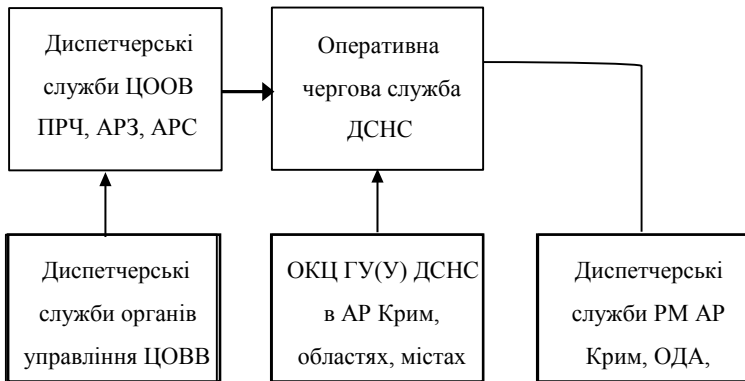

Рисунок 5.1 Схема проходження інформації від об'єкта де виникла НС

Оповіщення про загрозу або виникнення НС організовується підрозділом з питань НС у складі місцевого органу виконавчої влади

відповідно до Положення про організацію оповіщення і зв'язку у НС, затвердженого Постановою КМ України від 15 лютого 1999 року № 192.

Порядок оповіщення визначається з урахуванням структури державного управління, рівня НС, наявності та розташування сил реагування, і повинен забезпечувати оповіщення та інформування:

- чергових служб територіальних органів управління і підрозділів центральних органів виконавчої влади;

- чергових служб місцевих органів виконавчої влади; чергових аварійнорятувальних служб; керівного складу органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення в зоні можливого впливу НС.

Оповіщення місцевих органів виконавчої влади і населення про загрозу виникнення НС регіонального і державного рівнів та порядок подальших дій здійснюється оперативним черговим пункту управління регіонального підрозділу з НС у складі місцевих органів виконавчої влади та усіма оперативно-черговими (диспетчерськими) службами органів управління територіальних підсистем ЄДС, розташованих на території, де існує загроза виникнення або впливу наслідків НС.

Оповіщення населення здійснюється за допомогою електросирен, мережі радіомовлення і телебачення. Тексти повідомлень для населення передаються державною мовою і мовою, якою користується більшість населення у регіоні. У населених пунктах, де не здійснюється цілодобове чергування оперативно-чергових служб органів управління ЄДС, оповіщення населення здійснюють чергові органи МВС.

5.2. Організація управління при загрозі виникнення та ліквідації надзвичайних ситуацій державного та регіонального рівнів

Організація управління є однією із найважливіших складових процесу реагування на надзвичайні ситуації і вплив її зростає пропорційно масштабу надзвичайної ситуації, складності обстановки, збільшенню кількості залучених сил та потребі в матеріальних засобах.

Чим більший масштаб має надзвичайна ситуація, тим вищі вигоди до організації управління і тим більше кінцевий результат ліквідації ситуації залежить від ефективності управління.

Питання організації управління набуло особливого значення у зв'язку з кардинальними змінами, які відбуваються в галузі забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (далі – НС) протягом останніх років як в Україні, так і в усьому світі.

Головним завданням управління є забезпечення ефективного застосування можливостей залучених сил та успішне виконання ними завдань у визначені терміни за будь-яких умов.

Основою управління є рішення керівника робіт з ліквідації НС, який несе повну відповідальність за управління підпорядкованими силами та успішне виконання завдань.

Управління необхідно сталим, безперервним, оперативним та проводитися таким чином, щоб необхідний ступінь централізації не позбавляв підлеглих можливості ініціативно визначати шляхи та способи виконання поставлених завдань.

Система управління у надзвичайних ситуаціях – це сукупність органів управління, пунктів управління та систем зв'язку, оповіщення і автоматизації (Рис. 5.2).

Для ліквідації НС сформовано систему органів управління, до яких входить:

- спеціальна Урядова комісія з ліквідації НС (у разі загрози або виникнення НС державного рівня);

- спеціальна комісія з ліквідації НС (у разі загрози або виникнення НС регіонального, місцевого та об'єктового рівнів);

- керівник робіт з ліквідації НС;

- штаб з ліквідації НС;

- інші органи управління, залучені до виконання заходів, сили та служби.

До утворення спеціальної комісії або призначення керівника робіт організацію заходів з ліквідації НС здійснюють територіальні органи управління ДСНС України під керівництвом відповідальних керівників цивільного захисту залежно від рівня події.

Спеціальна (урядова або регіональна) комісія з ліквідації НС утворюється рішенням Кабінету Міністрів України або місцевого органу влади у разі виникнення НС відповідного рівня.

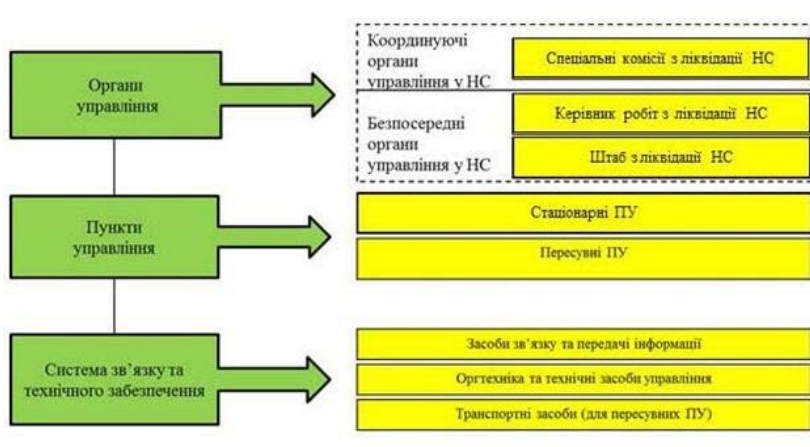

Рисунок 5.2 Схема органів управління в НС

Основні завдання такої комісії – організація комплексу заходів ліквідації НС із захисту населення і території від наслідків НС, координація дій органів влади і забезпечення життєдіяльності постраждалого населення. Але однією із найважливіших функцій комісії є призначення керівника робіт з ліквідації НС для безпосереднього управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами. У цей період йому підпорядковуються усі служби цивільного захисту, аварійно-рятувальні та інші формування, залучені до ліквідації НС. Ніхто не має права втручатись в діяльність керівника робіт з ліквідації наслідків НС.

Комісія за пропозицією керівника робіт з ліквідації наслідків НС залучає сили та засоби, необхідні для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації НС, для опрацювання окремих питань утворює робочі групи із залученням підприємств, установ та організацій за погодженням з їх керівниками.

Залежно від обстановки в зоні ризику керівник робіт самостійно приймає рішення із проведення евакуаційних заходів, крім загальної або часткової евакуації населення; зупинення діяльності об'єктів, незалежно від форм власності і підпорядкування, що знаходяться у зоні НС, обмеження доступу на території цієї зони; залучення до проведення робіт аварійно-рятувальних служб, громадських організацій та окремих громадян за їх згодою, необхідних транспортних та інших технічних засобів підприємств, установ та організацій незалежно від форми влас-

ності та підпорядкування, які знаходяться у зоні НС; зупинення рятувальних та інших невідкладних робіт у разі підвищення рівня загрози життю рятувальників та інших осіб, які беруть участь у ліквідації НС.

До прибуття керівника робіт його обов'язки виконує керівник територіального органу управління ДСНС України відповідного рівня, залежно від рівня НС, який прибув на місце події.

Рішення керівника робіт є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами ліквідації НС, підприємствами, установами, організаціями, які знаходяться у зоні НС.

У всіх випадках при загрозі або виникненні масштабних надзвичайних ситуацій, які становлять небезпеку життю або здоров'ю людей, створюють передумови для порушення нормальних умов життєдіяльності значної кількості людей або можуть призвести до надзвичайної ситуації регіонального чи державного рівня. Відповідно рішенням керівника повинен створюватися Штаб з ліквідації надзвичайної ситуації, як робочий орган управління спеціальної (Урядової) комісії або керівника ліквідації НС.

До роботи Штабу залучаються фахівці центрального органу влади, на який покладено завдання реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, керівники служб цивільного захисту та інших служб, що залучаються до ліквідації надзвичайної ситуації, представники або експерти відповідних центральних органів влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, установ та організацій (за погодженням з їхніми керівниками).

Персональний склад Штабу визначає керівник робіт з ліквідації НС, який забезпечує його діяльність та встановлює режим роботи.

До складу Штабу входять:

- *група аналізу ситуації і підготовки даних* – основними завданнями якої є збір і аналіз інформації про обстановку в зоні надзвичайної ситуації, підготовка рішень уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації, ведення обліку залучених сил і засобів та оперативної документації;

- *група безпосереднього реагування* – основними завданнями якої є безпосереднє управління і координація дій залучених сил і засобів на місці проведення робіт, керівництво роботами з ліквідації надзвичайної ситуації, розстановка сил на напрямках ліквідації надзвичайної ситуації, вивчення обставин та причин виникнення надзвичайної ситуації;

- **організаційна група** – основними завданнями якої є організація і підготовка засідань спеціальних комісій з ліквідації надзвичайних ситуацій, оперативного міжвідомчого штабу, Штабу з ліквідації НС, підготовка рішень, доведення їх до виконавців та контроль за реалізацією;

- **група матеріально-технічного забезпечення** – основними завданнями якої є організація всебічного забезпечення проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, у тому числі з урахуванням використання резервів центральних і місцевих органів влади;

- **група управління резервом сил** – основними завданнями якої є облік і розстановка резерву сил і засобів, залучених до ліквідації надзвичайної ситуації, підготовка пропозицій керівнику Штабу з ліквідації НС із їх застосування;

- **група взаємодії із засобами масової інформації** – основними завданнями якої є об'єктивне і своєчасне інформування ЗМІ про обстановку в зоні надзвичайної ситуації і заходи, які вживаються із ліквідації її наслідків, підготовка прес-релізів для ЗМІ та здійснення моніторингу публікацій про хід ліквідації надзвичайної ситуації в ЗМІ;

- **група організації зв'язку та забезпечення Штабу з ліквідації НС оргтехнікою** – основними завданнями якої є організація зв'язку в зоні надзвичайної ситуації із керівництвом ДСНС України, забезпечення оргтехнікою Штабу з ліквідації НС і безперебійної її роботи.

Рішенням керівника робіт з ліквідації НС залежно від характеру надзвичайної ситуації можуть утворюватись інші групи Штабу з ліквідації НС.

При розгортанні Штабу з ліквідації НС у пункті постійної дислокації ДСНС

України, робота Штабу організовується у Центрі управління у надзвичайних ситуаціях. У разі розгортання Штабу у районі надзвичайної ситуації – на пересувному пункті управління безпосередньо у районі виникнення НС (Рис. 5.3.).

Рисунок 5.3 Схема розгортання штабу з ліквідації НС

Проаналізувавши ситуацію у сфері оперативного реагування, слід зазначити, що найбільш ефективно ліквідація навіть найскладніших НС здійснювалася при умові організації управління по встановленій схемі. Створювалася комісія з ліквідації НС, яка у свою чергу призначала керівника робіт. Він, у свою чергу, створював штаб з ліквідації НС як робочий орган управління для безпосередньої організації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і координації дій органів управління та сил.

При такому підході при ліквідації надзвичайних ситуацій завжди формується чітка і цілісна система управління, коли завдання спеціальної Урядової комісії, керівника робіт з ліквідації НС реалізуються через штаб з ліквідації НС.

В окремих випадках при виникненні НС державного рівня замість Урядової комісії створюється Міжвідомчий оперативний штаб з ліквідації НС у складі керівників центральних органів виконавчої влади.

У такому випадку, як правило, керівник робіт з ліквідації НС не призначається і відповідно не формується Штаб з ліквідації НС, як робочий орган керівника робіт з ліквідації НС.

За цих умов процес ліквідації НС ускладнюється, оскільки робоча група, яка утворюється в ДСНС України для безпосереднього керівництва рятувальними роботами, не має достатніх повноважень і змушена постійно, замість надання доручень для сил реагування, вести безкінечні погодження своїх розпоряджень. Це, у свою чергу, суттєво негативно впливає на оперативність ліквідації НС.

Як висновок, система управління і Штаб з ліквідації НС формується на базі ДСНС України, завчасно ведеться його постійна підготовка і тільки такий підхід забезпечує ефективне управління процесом ліквідації НС.

5.3. Суб'єкти реагування на надзвичайну ситуацію, їх завдання, розрахунок сил, угруповання сил

З метою забезпечення ефективності реагування на загрозу виникнення або на НС завчасно визначаються регіональні органи управління та сили ЄДС, які залучаються для здійснення заходів з ліквідації НС та її наслідків. Обсяг і зміст заходів реагування визначаються з урахуванням необхідної достатності та максимальним використання наявних сил і засобів.

Основну частину робіт, пов'язаних з реагуванням на загрозу виникнення або на НС, виконують аварійні формування потенційно небезпечного об'єкта, аварійно-рятувальні підрозділи центрального органу виконавчої влади, на об'єкті (в галузі) якого сталася НС, відповідні структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, на території яких виникла НС, з наданням їм допомоги з боку підрозділів ДСНС, МВС, МОЗ тощо.

Для ліквідації НС та їх окремих наслідків можуть залучатися частини і підрозділи збройних сил та інших військових формувань, у порядку визначеним Президентом України, Законами України "Про правовий режим надзвичайного стану" та "Про Збройні сили України".

Розрахунок сил і засобів повинен відповідати визначеним для суб'єктів реагування обсягам аварійно-рятувальних і відновних робіт, змісту заходів реагування та максимально оперативного їх виконання. Для ліквідації НС державного і регіонального рівнів органами управління утворюється об'єднане ешелоноване угруповання сил і засобів.

До складу сил першого ешелону включаються (готовність до 40 хв):

- аварійні формування потенційно небезпечного об'єкта,
- аварійно-рятувальні,
- аварійно-технічні формування,
- мобільні радіоекологічні та хімічні лабораторії постійної готовності центрального органу виконавчої влади, на об'єкті (в галузі) якого сталася НС;
- комунальні аварійні підрозділи постійної готовності, на території яких виникла НС;

- чергові сили АРЗ спеціального призначення та пожежно-рятувальних частин ГУ(У) ДСНС, АРЗ та спеціалізованих формувань ДСНС, що залучаються до ліквідації НС за місцем дислокації;

- органи і підрозділи внутрішніх справ, що за місцем дислокації потрапляють до зони НС;

- сили, засоби та лікувально-профілактичні заклади Державної служби медицини катастроф, розташовані у зоні НС;

- чергові сили Єдиної системи проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування.

До складу сил другого ешелону включаються:

- комунальні аварійні підрозділи на території яких виникла НС;

- АРЗ спеціального призначення та пожежно-рятувальні частини ГУ(У) ДСНС, АРЗ та спеціалізовані формування ДСНС, що залучаються до складу зведених загонів реагування на НС;

- аварійно-рятувальні, аварійно-технічні формування центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, що залучаються до ліквідації НС;

- органи і підрозділи внутрішніх справ, що залучаються до складу зведених загонів; сили, засоби та заклади Державної служби медицини катастроф регіонального рівня;

- сили Єдиної системи проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування.

Нарощення угруповання сил і засобів у зоні НС здійснюється планово за рішенням органу управління, на який покладено завдання з організації рятувальних та інших невідкладних робіт. З прибуттям у зону НС сили і засоби підпорядковуються керівнику ліквідації НС.

5.4. Дії органів управління і сил суб'єктів реагування на надзвичайну ситуацію

При введенні режиму підвищеної готовності оперативно-черговими та диспетчерськими службами суб'єктів реагування негайно здійснюється оповіщення визначених органів управління та сил; оперативно-чергові (диспетчерські) служби переводяться на посилений режим служби, розгортаються пункти управління, на яких розміщуються органи управління, приводиться у готовність система зв'язку та обміну інформацією.

Збираються, розпочинають роботу, а у разі потреби висуваються у зону можливого виникнення НС, ОГ суб'єктів реагування, які зосереджують зусилля на вивченні обстановки, виявленні причин її погіршення, готують оперативну інформацію про стан справ у сфері відповідальності, пропозиції керівництву із нормалізації обстановки та залучення сил і засобів.

Збирається, розміщується і розпочинає роботу ОГ ГУ(У) ДСНС, яка організовує зв'язок з органами управління суб'єктів реагування, аналізує обстановку, визначає причини її погіршення, готує узагальнену оперативну інформацію про стан справ у зоні загрози виникнення НС, а також пропозиції керівництву із нормалізації обстановки та залучення сил і засобів.

На базі ОГ ГУ(У) ДСНС, у разі створення спеціальної комісії з ліквідації НС, розгортається штаб ліквідації НС та посилюється спостереження за об'єктом і територією, де існує загроза виникнення НС, станом навколишнього природного середовища, обстановкою на потенційно небезпечних об'єктах і територіях, іншими джерелами виникнення НС, а також за прилеглими до них територіями.

Аналізується обстановка та здійснюється прогнозування можливості виникнення НС, її масштабів та наслідків (обсягів можливих втрат і збитків), проводиться розрахунок часу виникнення НС. Вживаються заходи із захисту населення, територій і навколишнього природного середовища та забезпечення сталого функціонування об'єктів. Приводяться в готовність до дій, а у разі потреби, висуваються сили і засобів до ймовірної зони НС, організовується їх всебічне забезпечення.

Здійснюється уточнення плану реагування на НС з урахуванням реальної обстановки. Особлива увага приділяється організації взаємодії між центральними і місцевими органами виконавчої влади та своєчасному інформуванню про факт виникнення НС населення, всіх заінтересованих органів управління, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності і господарювання.

На засіданні комісії з питань ТЕБ та НС за участю керівників або у робочому порядку через ГУ(У) ДСНС та органи управління ЄДС здійснюється уточнення завдань центральним і місцевим органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям; готуються пропозиції із створення спеціальної комісії з ліквідації НС, визначається її склад та керівник з ліквідації НС.

Рішення затверджується головою відповідного органу виконавчої влади.

При введенні режиму НС протягом 2 годин переводяться у режим НС органи управління, сили та засоби ЄДС. У зону НС висуваються ОГ ГУ(У) ДСНС та органів виконавчої влади.

Приводяться у повну готовність до дій за призначенням підрозділи ОРС, спеціалізовані аварійно-рятувальні формування ДСНС та аварійно-рятувальні, аварійно-технічні підрозділи і формування міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що залучаються до ліквідації НС.

Здійснюється оцінка обстановки, ведеться розвідка осередку аварії (катастрофи), комісією ТЕБ та НС приймається рішення про ліквідацію НС, створюється спеціальна комісія з ліквідації НС, призначається керівник ліквідації НС, створюється штаб з ліквідації НС, уточнюються завдання і порядок взаємодії та визначаються межі зони НС.

Проводиться оперативне розгортання сил реагування та поешелонне їх висування у зону НС, де вони переходять в оперативне підпорядкування керівнику ліквідації НС та організовуються і здійснюються заходи з локалізації та ліквідації НС. Інформується населення постраждалого регіону, якому надаються необхідні рекомендації із поведінки в умовах НС.

Організовується проведення робіт з першочергового життєзабезпечення постраждалого населення, впровадження евакуаційних, санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів для ліквідації медико-санітарних наслідків НС, здійснюються заходи із захисту населення та надання йому іншої невідкладної допомоги.

Здійснюється спостереження за станом навколишнього природного середовища у зоні НС та за обстановкою на аварійних об'єктах і на прилеглий до них території.

Під час проведення аварійно-рятувальних робіт основні зусилля суб'єктів реагування на НС, та їхні ресурси спрямовуються на пошук уражених людей; евакуація постраждалих із зруйнованих будівель та споруд; надання постраждалим першої медичної допомоги на місці їх знаходження; здійснення заходів із захисту населення та особового складу аварійно-рятувальних формувань від дії вторинних факторів ураження (обмеження доступу в зону НС, здійснення карантинних та інших обов'язкових санітарно-протиепідемічних заходів); надання першої медичної допомоги (на догоспітальному етапі) постраждалим, рятувальникам та іншим особам, які беруть участь у ліквідації наслідків НС; забезпечення евакуації постраждалих до розгорнутих поблизу медичних формувань з подальшою евакуацією до стаціонарних (спеціалізованих)

медичних закладів для надання кваліфікованої спеціалізованої медичної допомоги.

Під час проведення інших невідкладних робіт основні зусилля суб'єктів реагування на НС та їхні ресурси спрямовуються на створення умов для успішного і безпечного проведення рятувальних робіт, забезпечення життєдіяльності населених пунктів, запобігання подальшому руйнуванню і втратам, викликаних вторинними наслідками НС; локалізацію аварій, що загрожують життю людей або призводять до вибухів, пожеж, додаткових руйнувань та ураження; створення необхідних умов для відновлення діяльності об'єктів економіки, функціонування інженерних і транспортних мереж та споруд; організацію робіт, пов'язаних із забезпеченням сталого функціонування об'єктів економіки та першочергового життєзабезпечення постраждалого населення; організацію надання необхідної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок НС.

5.5. Практичні аспекти організації та управління заходами з ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій

Медичні заходи із захисту населення є складовою медико-санітарного забезпечення населення і особового складу рятувальних та інших формувань в зоні надзвичайної ситуації і плануються та здійснюються залежно від режиму функціонування єдиної системи цивільного захисту із застосуванням сил і засобів центральних органів виконавчої влади, місцевих органів, які безпосередньо виконують завдання захисту життя і здоров'я людей, а також спеціалізованих підсистем єдиної системи цивільного захисту: екстреної медичної допомоги, санітарноепідеміологічного нагляду шляхом створення і розгортання формувань і установ служби медицини катастроф.

Основоположні принципи організації медичної допомоги за умов надзвичайних ситуацій передбачають:

- наявність координаційного центру в зоні надзвичайної ситуації, який реалізує лікувально-евакуаційне забезпечення постраждалих;
- максимальне використання місцевої мережі наявних закладів охорони здоров'я;
- використання на догоспітальному етапі штатних медичних формувань, що здатні надати медичну допомогу в потрібному обсязі у визначеному часовому інтервалі;
- обов'язкове включення до структури служби медицини катастроф профільних стаціонарних закладів.

Перший завершений варіант Концепції організації надання екстреної медичної допомоги населенню України за умов надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру був схвалений МОЗ України в 1996р. та став основою при розробці Постанови Кабінету Міністрів України від 14.04.1997р. № 343 "Про утворення

Державної служби медицини катастроф" та затверджених цією постановою "Положення про Державну службу медицини катастроф" і "Положення про координаційні комісії Державної служби медицини катастроф".

Основним завданням служби медицини катастроф згідно з чинними законодавчими актами визначається надання постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій (стихійне лихо, катастрофи, аварії, масові отруєння, епідемії, епізоотії, радіаційне, бактеріологічне і хімічне забруднення тощо) безоплатної медичної допомоги, тобто на Службу покладено вирішення в повному обсязі всіх медичних аспектів функціонування державної системи запобігання і реагування на аварії, катастрофи та інші надзвичайні ситуації.

Враховуючи підходи, викладені в концепції захисту населення і територій від НС, засоби масової інформації в правовому полі держави, пов'язані з прийняттям Конституції України (1996 р.), Кодексу цивільного захисту України, Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" (2000 р.) переглядалися та удосконалювались певні положення Концепції організації надання екстреної медичної допомоги населенню України за умов надзвичайних ситуацій.

Чинна Концепція сьогодні об'єднує систему поглядів на комплекс проблем, що стосуються організації надання екстреної медичної допомоги населенню за умов НС; основні принципи управління служби медицини катастроф України, її структуру та склад, систему підготовки кадрів, систему медичного та матеріально-технічного постачання, правові основи, нормативну і директивну базу функціонування, взаємовідносини Служби з органами державного та місцевого управління, медичні проблеми організації лікувально-діагностичного процесу за умов НС, систему наукового супроводу функціонування Служби тощо. Згідно з цією Концепцією визначені чотири основні групи принципів:

- держава безумовно реалізує гарантію безоплатної своєчасної та адекватної екстреної медичної допомоги громадянам за умов надзвичайних ситуацій;
- для надання екстреної медичної допомоги населенню України за умов надзвичайних ситуацій залучаються усі необхідні сили і засоби

системи охорони здоров'я незалежно від відомчого підпорядкування та форм власності;

- організація надання екстреної медичної допомоги населенню за умов надзвичайних ситуацій будується на загальних принципах охорони здоров'я і медичного забезпечення населення України з врахуванням медикосоціальних особливостей цього періоду, що пов'язані з виникненням великої кількості санітарних втрат, частковим чи повним руйнуванням інфраструктури територіальної системи охорони здоров'я в зоні надзвичайної ситуації і погіршенням умов життєдіяльності населення;

- для оперативного реагування на випадок надзвичайної ситуації, організації і надання екстреної медичної допомоги постраждалим створюється особливий вид державних аварійно-рятувальних служб – служба медицини катастроф, яка є складовою частиною єдиної загальнодержавної системи запобігання і реагування на випадок надзвичайних ситуацій;

- базою створення служби медицини катастроф є територіальна і відомча системи охорони здоров'я.

Організаційна структура служби медицини катастроф передбачає два рівні управління: центральний та територіальний. Центральний рівень управління включає спеціально визначені до цього рівня медичні сили і засоби закладів системи МОЗ України, центральних органів виконавчої влади та органів управління охорони здоров'я адміністративних територій, що призначені діяти у будь-якому районі України після виникнення надзвичайної ситуації, медико-санітарні наслідки якої не можуть бути ліквідовані за допомогою медичних сил і засобів територіального рівня служби медицини катастроф цієї адміністративної території. Також до складу служби медицини катастроф входять мобільні формування, які функціонально підпорядковуються установі Служби.

Територіальний рівень управління охоплює медичні сили і засоби адміністративно-територіальних органів охорони здоров'я та сили і засоби розміщених на цій території медичних закладів центральних органів виконавчої влади, приватних чи громадських медичних закладів, що визначені для ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій на даній території (АР Крим, області, міста центрального підпорядкування).

Головними закладами служби медицини катастроф є: на центральному рівні – Український науково-практичний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (УНПЦЕМД та МК), на територіальному рівні – територіальні центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (ТЦЕМД та МК), які мають статус

юридичних осіб подвійного підпорядкування – безпосередньо підлягають МОЗ АР Крим, управлінням охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, функціонально - УНПЦ ЕМД та МК. Зважаючи на прийняття Закону України “Про екстрену медичну допомогу” і набуття чинності з 01.01.2013р. статус УНПЦЕМД та МК потребує законодавчого унормування.

У структурі служби передбачено поєднання принципів централізації та автономії управління. ТЦЕМД та МК повністю автономні в діях за умов надзвичайної ситуації на своїй території і одночасно є складовими ланками центрального рівня служби медицини катастроф при надзвичайній ситуації державного масштабу.

Основними завданнями служби медицини катастроф є:

- надання екстреної медичної допомоги постраждалим і хворим під час подолання медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, на шляхах евакуації та на територіях, які використовуються для розміщення населення з зони НС;

- накопичення оперативних запасів медичних, матеріальних і технічних засобів для подолання медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій;

- прогнозування медико-санітарної обстановки на адміністративних територіях України, що може скластися за умов надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та аналіз досвіду ліквідації їх наслідків;

- підготовка і підтримання оперативної готовності сил і засобів, необхідних для подолання медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій;

- підготовка кадрів для служби медицини катастроф;

- проведення наукових досліджень з проблем медицини катастроф і впровадження їх результатів у практику охорони здоров'я.

Усі медичні заклади і формування служби медицини катастроф та їх особовий склад підлягають обов'язковій атестації. Атестовані медичні формування відносяться до спеціального реєстру аварійно-рятувальних служб. Особовий склад формувань повинен мати відповідний рівень підготовки, визначений МОЗ України і засвідчений сертифікатом, і бути здатним за станом здоров'я виконувати роботу в екстремальних умовах.

Санітарно-гігієнічне і протиепідемічне забезпечення населення в умовах подолання медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій покладається на сили і засоби санітарно-протиепідемічної служби держави.

За потребою, яка обумовлена медико-санітарною обстановкою в зоні надзвичайної ситуації, оперативна група територіального органу управління охорони здоров'я має право використовувати сили і засоби медичних закладів поза залежністю від їх відомчого підпорядкування і форми власності, а також запрошувати посилення за рахунок сил і засобів служби медицини катастроф центрального рівня.

Залежно від обстановки, наявності можливості виникнення надзвичайної ситуації, або у разі її виникнення за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради Міністрів АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у межах конкретної території встановлюється один з наступних режимів функціонування служби медицини катастроф:

- повсякденного функціонування (в умовах нормальної ситуації);
- підвищеної готовності (у разі істотного погіршення виробничо-промислової, радіаційної, хімічної, біологічної (бактеріологічної), сейсмічної, гідрогеологічної та гідрометеорологічної ситуації, наявності можливості виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру);
- надзвичайної ситуації (у разі виникнення та підчас ліквідації наслідків надзвичайної ситуації).

Для отримання своєчасної та повної інформації про загрозу виникнення і медикосанітарні наслідки надзвичайних ситуацій, їх подолання, а також для оперативного проведення відповідних заходів у межах Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій (УІАС НС) створюється функціональна інформаційно-аналітична підсистема МОЗ України, діяльність якої здійснюються органами управління охороною здоров'я по каналах Державної служби медицини катастроф.

Функції вузлів інформаційно-аналітичної системи покладаються відповідно на УНПЦ ЕМД та МК і ТЦЕМД та МК. Варто зазначити, що при повеннях значення інформації зростає, тому що НС є подією, яка розвивається в часі.

Основним документом, що регламентує організаційні основи діяльності Державної служби медицини катастроф є "Положення про Державну службу медицини катастроф", затвержене Постановою

Кабінету Міністрів України від 11.07.2001р. № 827. Пункт 9 цього Положення зазначає, що до медичних формувань служби медицини катастроф належать мобільні госпіталі, мобільні загони, медичні бригади постійної готовності першої черги (швидка медична допомога) та спеціалізовані медичні бригади постійної готовності другої черги. Із медичних бригад постійної готовності першої черги (бригади швидкої медичної допомоги) та спеціалізовані медичні бригади постійної готовності другої черги, то їх структура, функціональні обов'язки, табельне оснащення медичною технікою та медикаментами і навіть їх кількість визначені.

До закладів Служби відносяться медичні заклади (лікувально-профілактичні, санітарно-профілактичні, швидкої та екстреної медичної допомоги, науково-дослідні та науково-практичні, навчальні тощо), які незалежно від відомчого підпорядкування визначені чинним порядком МОЗ України до складу державного або територіального рівня Служби і створюють та утримують формування Служби, або розгортають додатковий ліжкофонд на випадок надзвичайної ситуації.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 04.04.1997 р. № 343 “Про утворення державної служби медицини катастроф” визначення медичних сил і засобів та лікувальних закладів державного і територіального рівнів покладено на МОЗ України за погодженням з ДСНС, Міністерством оборони (МО), Міністерством внутрішніх справ (МВС), Міністерством транспорту, Радою міністрів АР Крим, обласними Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями за поданням органів охорони здоров'я АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя.

Відповідно до вищезгацієї Постанови Кабінету Міністрів наказом МОЗ України від

20.11.1997р. № 334 визначено склад сил та медичних закладів державного рівня Служби, хоча визначення складу сил і закладів територіального рівня за суттю ще триває та потребує нового нормативного регулювання.

У складі служби медицини катастроф центрального рівня створений та діє мобільний медичний госпіталь, що віднесений до сфери управління ДСНС України. Мобільний медичний госпіталь ДСНС України брав участь в медичному забезпеченні багатьох масових заходів, навчань та організації подолання медико-санітарних наслідків НС в Україні та за кордоном.

Фахівці УНПЦ ЕМД та МК в складі мобільного госпіталю ДСНС України протягом останніх років брали участь у подоланні медико-

санітарних наслідків катастрофічної повені (Закарпаття, 1998 р.), потужних землетрусів в центральньо-азійському регіоні (Туреччина, 1999р.; Індія, 2001 р.; Іран, 2003-2004 рр.; Пакистан, 2005р.). Так, за весь період роботи у складі мобільного госпіталю МНС України в осередках потужних землетрусів співробітниками Центру було надано медичну допомогу понад 24 тис. постраждалих, з яких майже 3 тис. лікувались стаціонарно. Більше 20% від загальної кількості постраждалих склали діти до 14 років.

Але, як свідчить аналіз досвіду роботи служби медицини катастроф за останні роки, наявність у складі Служби тільки одного мобільного госпіталю обмежує оперативну організацію медичної допомоги постраждалим у зоні надзвичайної ситуації державного рівня і не вирішує питань організації надання екстреної медичної допомоги у разі надзвичайної ситуації регіонального та територіального рівня, коли потужності зосереджених у зоні медичних бригад для цього виявляється недостатньою. Для вирішення цієї проблеми розвинені держави світу, залежно від економічного стану та ризику виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру, створюють різноманітні медичні формування.

Служба медицини катастроф створена на двох рівнях: центральному та територіальному. На центральному рівні Служба організується в межах системи МОЗ України, на територіальному рівні – в системі МОЗ АР Крим, управлінь охорони здоров'я областей, міст Києва та Севастополя. Структура служби медицини катастроф передбачає наявність органів управління, формувань і закладів Служби.

Керівництво служби медицини катастроф при подоланні медико-санітарних наслідків НС покладається на:

- центральному рівні на МОЗ України;
- територіальному рівні – відповідно на МОЗ АР Крим, органи управління охороною здоров'я областей, міст Києва та Севастополя.

Головними штабними і оперативними закладами служби медицини катастроф є: на центральному рівні – УНПЦ ЕМД та МК, на територіальному рівні – ТЦ ЕМД та МК.

Планування врегулювання медичного захисту населення за умов надзвичайної ситуації здійснюється як на державному, так і на територіальному рівнях. Ця робота висвітлює питання із складання Планів медико-санітарного забезпечення населення під час надзвичайної ситуації органами управління охороною здоров'я адміністративної території

і Планів розгортання формувань служби медицини катастроф та додаткового ліжкофонду за умов надзвичайної ситуації в закладах охорони здоров'я Служби.

Ефективне планування медичного захисту населення за умов надзвичайної ситуації можливе при досконалому володінні ситуацією в закладі, регіоні, знанні вимог правових, нормативних та директивних документів із організації медико-санітарного забезпечення населення за умов надзвичайних ситуацій.

У свій час для вирішення проблем своєчасного та ефективного надання екстреної медичної допомоги і забезпечення безпечних умов життєдіяльності людей за умов надзвичайних ситуацій, розвитку служби медицини катастроф видано Постанову Кабінету Міністрів України від 09.12.1997 р. №1379 “Про затвердження програми розвитку Державної служби медицини катастроф України на 1998-2001 роки”.

Також в продовження розбудови Служби видано Постанову Кабінету Міністрів України від 15.12.2001 р. №174 “Про розвиток Державної служби медицини катастроф України на 2002-2005 роки”.

Наведене зумовлює характер організаційно-правових форм управління службою медицини катастроф, а саме підпорядкованість центральному органу виконавчої влади, що уповноважений з питань охорони здоров'я; наявність у складі Служби формувань (зокрема мобільного госпіталю), що знаходяться у сфері управління інших центральних органів виконавчої влади; відсутність в органах центральної виконавчої влади, що уповноважені з питань надзвичайних ситуацій, функції медичного захисту населення; необхідність взаємодії (координації) з іншими органами державної влади та системами реагування на виникнення надзвичайних ситуацій.

Починаючи із січня 2013 року відбувається процес комплексного реформування системи надання екстреної медичної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та створення єдиної системи надання екстреної медичної допомоги, у зв'язку з чим сьогодні перед фахівцями у сфері цивільного захисту та охорони здоров'я постало складне завдання збалансувати законодавство, яке регламентує функціонування цих важливих сфер людського життя.

З початку 2013 року вступив у силу Закон України “Про екстрену медичну допомогу” від 05.07.2012р. № 5081-VI, яким визначено:

- організаційно-правові засади забезпечення громадян України та всіх інших осіб, що перебувають на території України, екстреною медичною допомогою;

- засади організації та функціонування системи екстреної медичної допомоги;
- повноваження органів влади та місцевого самоврядування у цій сфері;
- правовий статус центрів екстреної медичної допомоги, оперативнодиспетчерських служб цих центрів, станцій і бригад екстреної медичної допомоги;
- встановлені соціальні права і гарантії працівників системи екстреної медичної допомоги, порядок фінансового, матеріально-технічного та наукового забезпечення її діяльності.

Законом України “Про екстрену медичну допомогу” встановлено, що під екстреною медичною допомогою необхідно розуміти медичну допомогу, надану співробітниками системи екстреної медичної допомоги, у вигляді невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на порятунок і збереження життя людини, що знаходиться в невідкладному стані, і мінімізацію наслідків впливу такого стану на його здоров’я.

Систему екстреної медичної допомоги, відповідно до згаданого Закону України, складають центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станції екстреної (швидкої) медичної допомоги, бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги, відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги. Законом України “Про екстрену медичну допомогу” в ст. 5 встановлено, що будь-яка особа має право на безкоштовну, доступну, своєчасну та якісну екстрену медичну допомогу. При цьому іноземці, особи без громадянства, особи, які тримаються під вартою або відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, забезпечуються екстреною медичною допомогою в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Згідно зі ст. 4 Закону України “Про екстрену медичну допомогу”, виклик екстреної медичної допомоги здійснюється безкоштовно за єдиними телефонним номерам 103 або 112.

Крім того, Законом України “Про екстрену медичну допомогу” передбачається обов’язок кожного, хто виявить людину в невідкладному стані, вжити заходів до забезпечення його екстреної медичної допомоги, викликати допомогу по телефону, по можливості надати допомогу, в тому числі шляхом транспортування до медичного закладу. Встановлено, що для прийняття цих заходів можна, зокрема, звернутися на будь-яке підприємство, в установу чи організацію з проханням надати транспорт для перевезення людини в невідкладному стані до найближчого

місця надання екстреної (невідкладної) медичної допомоги або іншої установи охорони здоров'я.

Підприємства, установи та організації, а також водії-приватники зобов'язані безкоштовно доставити людину в невідкладному стані до найближчої медичної установи.

Законом встановлено, що якщо під час перевезення бригадою екстреної (швидкої) допомоги у пацієнта виникають раптові ускладнення, які не можуть бути усунені медичним персоналом цієї бригади, такий пацієнт доставляється в найближчий медичний заклад незалежно від його форми власності. Відмовити в наданні медичної допомоги таким пацієнтам заборонено і тягне за собою відповідальність. Співробітники відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги зобов'язані надати екстрену медичну допомогу пацієнту з моменту його прибуття до відділення незалежно від того, чи супроводжує його бригада швидкої допомоги або інші особи. Відмовлятися у приймати такого пацієнта або надавати йому допомогу також заборонено і тягне за собою відповідальність.

Важливо також знати, що на ряд осіб Законом України “Про екстрену медичну допомогу” покладено обов'язок надання домедичної допомоги, тобто невідкладних дій і заходів, спрямованих на порятунок і збереження життя людини в невідкладному стані та мінімізацію наслідків цього стану для його здоров'я. Така допомога надається на місці особами, які не мають медичної освіти, але у зв'язку зі своїми службовими обов'язками володіють основними практичними навичками з порятунку і збереження життя людини.

Згідно зі ст. 12 Закону України “Про екстрену медичну допомогу”, домедичну допомогу особам, які перебувають у невідкладних станах, зобов'язані надавати рятувальники аварійно-рятувальних служб, пожежники, міліціонери, фармацевти, провідники залізничного транспорту, бортпровідники, інші особи, які в зв'язку зі своїми службовими обов'язками повинні володіти відповідними навичками.

Відповідно до ст. 15, особи, винні в порушенні положень Закону України “Про екстрену медичну допомогу”, несуть дисциплінарну, адміністративну, кримінальну або цивільно-правову відповідальність за:

- ненадання без поважних причин домедичної і медичної допомоги або необґрунтовану відмову у її наданні;
- ненадання без поважних причин наявного транспорту для безкоштовного перевезення особи, яка перебуває у невідкладному стані, в медичній установі;

- несвоєчасне надання екстреної медичної допомоги або створення перешкод для її надання;
- необґрунтована відмова у передачі або прийнятті викликів екстреної медичної допомоги.

Якщо ж особа наразила на небезпеку іншу особу, або в силу свого правового стану не надала допомогу постраждалому, то кримінальна відповідальність настає за ст. 135 Кримінального кодексу України за залишення в небезпеці. Обидві ці статті передбачають різні види покарання аж до позбавлення волі. Крім того, ст. 124-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність за ненадання транспортного засобу, правда, тільки медичним працівникам і міліції – за це встановлено штраф у сумі від 68 до 136 грн.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 370 від 01.06.2009 р. встановлено норматив надання екстреної медичної допомоги в межах 10-хвилинної транспортної доступності в містах та 20-хвилинної транспортної доступності у сільській місцевості з урахуванням чисельності та густоти проживання населення, стану транспортних магістралей, інтенсивності транспортного руху.

Згідно зі ст.7 Закону України “Про екстрену медичну допомогу” визначено, що центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф є закладом охорони здоров'я, основне завдання якого – забезпечення організації та надання екстреної медичної допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці відповідно до цього Закону.

Типове положення про центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 р. № 1116 визначає, що Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (далі – центр) – заклад охорони здоров'я, що забезпечує на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (Автономна Республіка Крим, область, мм. Київ та Севастополь) організацію та надання екстреної медичної допомоги пацієнтам і постраждалим, які перебувають у невідкладному стані (далі – пацієнти і постраждалі), у повсякденних умовах, особливий період та під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Основними завданнями Центру є надання екстреної медичної допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці пацієнтам і постраждалим у повсякденних умовах, особливий період та під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; організація взаємодії з аварійно-рятувальними службами та підрозділами

міністерств та інших органів виконавчої влади, органів влади АР Крим, органів місцевого самоврядування під час виникнення надзвичайної ситуації та ліквідації її наслідків; організація та здійснення транспортування пацієнтів і постраждалих, які потребують медичного супроводу, а також медичної евакуації постраждалих під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Відповідно до покладених на нього завдань центр забезпечує взаємодію з Державною комісією з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій; навчання та практичну підготовку немедичних працівників з питань надання домедичної допомоги; прогнозування виникнення наслідків надзвичайної ситуації та розроблення рекомендацій із їх ліквідації; проведення збору, аналізу та передачі інформації про наслідки надзвичайної ситуації з використанням Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій; визначає потребу у залученні додаткових бригад, забезпеченні їх технічними засобами та засобами індивідуального захисту, необхідними для виконання робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; координує заходи із забезпечення готовності закладів охорони здоров'я незалежно від підпорядкування та форми власності, систем зв'язку та оповіщення, спеціалізованих формувань до виконання робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

Структуру центру та штатний розпис затверджує його керівник за погодженням з Міністерством охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій.

Управління центром здійснює керівник, який призначається на посаду та звільняється з посади відповідно до законодавства шляхом укладення контракту з Міністерством охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій.

Джерелами фінансування центру є кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів, бюджетів м. Києва та Севастополя, інші джерела.

Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 р. № 1119 відповідно до ст. 6 Закону України "Про екстрену медичну допомогу" Кабінет Міністрів України встановлює, що:

- звернення стосовно надання екстреної медичної допомоги за єдиним телефонним номером екстреної медичної допомоги 103 або за єдиним телефонним номером системи екстреної допомоги населенню

112 залежно від стану пацієнта поділяються на екстрені та не екстрені згідно з додатком до цієї постанови;

- нормативи прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події за зверненнями, що належать до категорії екстрених, становлять у містах – 10 хв, у населених пунктах поза межами міста – 20 хв з моменту надходження звернення до диспетчера оперативного-диспетчерської служби центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф.

Зазначені нормативи з урахуванням метеорологічних умов, сезонних особливостей, епідеміологічної ситуації та стану доріг можуть бути перевищені, але не більше ніж на 10 хв.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 р. № 1120 установлено, що медичні працівники системи екстреної медичної допомоги мають право на соціальні пільги та гарантії, які передбачені законодавством, у разі залучення таких працівників до ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайної ситуації. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI регулює відносини, пов'язані із захистом населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій, реагуванням на них, функціонуванням єдиної державної системи цивільного захисту, та визначає повноваження органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, права та обов'язки громадян України, іноземців та осіб без громадянства, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

Кодекс містить також положення про повноваження Кабінету Міністрів у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центральних органів виконавчої влади, які здійснюють державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки, реалізують державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці та державного гірничого нагляду, управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення тощо.

Кодекс передбачає визнання такими, що втратили чинність, 7 законів України: “Про правові засади цивільного захисту”, “Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”, “Про пожежну безпеку”, “Про аварійно-рятувальні служби”, “Про війська Цивільної оборони України”, “Про Цивільну оборону України”, “Про загальну структуру і чисельність військ Цивільної оборони”.

У Кодексі цивільного захисту у ст. 17 гл. 4 р. 3 зазначено, що серед низки повноважень МНС України забезпечує у межах своїх повноважень реалізацію державної політики з питань медичного та біологічного захисту населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій; здійснює ліквідацію медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, надання екстреної медичної допомоги у зоні надзвичайної ситуації (осередку ураження) постраждалим та рятувальникам, заходи з медичного забезпечення (лікувально-профілактичні, санітарно-гігієнічні, медичне постачання та санаторно-курортне лікування) осіб рядового і начальницького складу, ветеранів служби цивільного захисту (війни) та членів їхніх сімей;

У ст. 22 гл. 5 р.3. уточнено, що одним з основних завдань сил цивільного захисту є надання екстреної медичної допомоги постраждалим у районі надзвичайної ситуації і транспортування їх до закладів охорони здоров'я. Також п.9. ст. 23 гл. 5 р.3 зазначає, що особливим видом аварійно-рятувальних служб є служби медицини катастроф, які діють у складі центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф системи екстреної медичної допомоги, що створюються органами влади Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя відповідно до закону.

У ст. 36 гл. 9 р. 4 “Медичний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення” визначено, що медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення включає:

- надання медичної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій, рятувальникам та іншим особам, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, проведення їх медикопсихологічної реабілітації. Медична допомога населенню забезпечується службою медицини катастроф, керівництво якою здійснює центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;

- планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності;

- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів;

- контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання;

- завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань;
- утворення в умовах надзвичайних ситуацій необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я;
- накопичення медичного та спеціального майна і техніки;
- підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги;
- навчання населення способам надання домедичної допомоги та правилам дотримання особистої гігієни;
- здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього природного середовища та наслідків надзвичайних ситуацій, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;
- проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації;
- санітарну охорону територій та суб'єктів господарювання в зоні надзвичайної ситуації;
- здійснення інших заходів, пов'язаних з медичним захистом населення, залежно від ситуації, що склалася.

Здійснення заходів медичного захисту населення покладається на суб'єктів забезпечення цивільного захисту.

Для проведення медико-психологічної реабілітації осіб, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, при санаторно-курортних закладах незалежно від форми власності створюються центри медико-психологічної реабілітації. Перелік санаторнокурортних закладів, в яких створюються центри медико-психологічної реабілітації, затверджується спільним актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я і центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

У п. 7. ст. 48 гл. 11 Р. 5 зазначено, що атестацію формувань та працівників служби медицини катастроф із відповідності фахового рівня підготовки та стану здоров'я для надання екстреної медичної допомоги постраждалим безпосередньо в зоні надзвичайної ситуації проводить атестаційна комісія центрального органу виконавчої влади, який

забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Порядок проведення такої атестації встановлюється Кабінетом Міністрів України. Надання медичної та психологічної допомоги регламентується нормами ст. 87 п. 17 р. 6, де визначено, що постраждалі під час НС мають право на надання їм безоплатної медичної та психологічної допомоги.

У п. 11, ст. 90 п. 18 Р. 7 перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних працівників з числа осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та працівників професійних аварійно-рятувальних служб проводиться відповідно до законодавства у сфері охорони здоров'я. Це питання регламентується відповідними відомчими наказами МОЗ України.

Виходячи із вищевикладеного вважається за можливе переконливо стверджувати, що медико-санітарні наслідки (реальні та потенціальні) надзвичайних ситуацій безумовно є загрозою національної безпеки України як безпосередньо, так і внаслідок вкрай негативного впливу на соціально-економічний, соціально-політичний та, не в останню чергу, психологічний стан населення країни.

Наявність вказаної загрози потребує ефективної та адекватної системи медичного захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру.

Таким чином, до проблем безпеки людини, в широкому розумінні цього визначення, необхідно підходити комплексно, системно. Немає окремо екологічної, економічної, техногенної, соціальної чи якоїсь іншої безпеки. Є єдина безпека життєдіяльності, яка включає в себе весь процес забезпечення безпеки людини, малих і великих соціальних груп у соціально-культурному і природному середовищі. Однак лише сам ізольований системний підхід без ґрунтового соціологічного, психологічного, філософського, економічного забезпечення, забезпечення природознавчим науковим підґрунтям не виведе суспільство до безпечного розвитку, на шлях без надзвичайних ситуацій, без аварій та катастроф.

5.6. Організація взаємодії

Теорія управління, що формується на філософських та військових концепціях, визначає взаємодію як погоджену у часі та місці спільну діяльність, направлену на досягнення загальної мети. Взаємодія, як управлінське поняття, розглядається як форма зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони взаємно, доповнюючи один одного, створюють умови для успішного функціонування всієї системи в цілому.

Від взаємодії органів управління та сил цивільного захисту значною мірою залежить ефективність реагування на НС, тобто досягнення мети при найменших зусиллях та затратах. Зниження процесу взаємодії в системі реагування на надзвичайні ситуації відразу ж негативно відбивається на результатах роботи сил цивільного захисту. Іншими словами, успіх проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в умовах конкретного виду та рівня НС з метою надання невідкладної допомоги потерпілим, усунення загрози життю та здоров'ю людей досягається, зокрема, організацією чіткої взаємодії органів управління та підрозділів усіх рівнів, які беруть участь у ліквідації НС, та їх умілим маневруванням під час виконання завдань.

Під час реагування на НС залучені сили цивільного захисту діють відповідно до порядку, визначеного планами взаємодії. Для забезпечення взаємодії визначаються взаємодіючі органи управління і сили цивільного захисту, організовується надійний зв'язок взаємодії та взаємний обмін інформацією про обстановку, що склалася, і подальші дії оперативних груп (представників). При цьому важливо своєчасно довести до підлеглих, взаємодіючих органів управління і сил цивільного захисту вказівки із порядку оповіщення, управління, зв'язку та обміну інформацією, установити відповідальність керівників підпорядкованих структурних підрозділів за організацію взаємодії у процесі вирішення ними конкретних завдань.

Під час організації взаємодії передбачається:

- уточнення ділянки роботи для кожного підрозділу;
- встановлення порядку проведення робіт для підрозділів, що виконують завдання на суміжних ділянках, особливо при виконанні робіт, які можуть становити небезпеку або впливати на роботу кожного підрозділу;
- узгодження часу і місця зосередження зусиль при спільному виконанні особливо важливих і складних робіт;
- визначення порядку обміну інформацією про зміни обстановки та хід виконання робіт на суміжних ділянках;
- встановлення порядку надання термінової взаємодопомоги.

Порядок взаємодії між підрозділами сил цивільного захисту, залученими до реагування на НС, визначається при прийнятті рішення. Керівники усіх рівнів під час реагування на НС мають вжити усіх можливих заходів для підтримання безперервної взаємодії з підпорядкова-

ними і взаємодіючими органами управління і силами цивільного захисту, негайно відновлювати взаємодію у разі її втрати. У разі значних, не передбачених планами, змін обстановки і необхідності виконання нових завдань порядок взаємодії уточнюється керівниками взаємодіючих органів управління, сил цивільного захисту або визначається знову.

Порядок взаємодії сил цивільного захисту, центральних і місцевих органів влади уточнюється за умов переведення органів управління, сил і засобів єдиної державної системи цивільного захисту у режим підвищеної готовності та у режим надзвичайної ситуації. Уточнюються місця та порядок проведення робіт, здійснюється обмін інформацією про обстановку.

Взаємодія органів управління і сил цивільного захисту у режимі підвищеної готовності та у режимі надзвичайної ситуації, здійснюється комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій органів влади із органами управління функціональних систем єдиної державної системи цивільного захисту, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності і господарювання, що залучаються до запобігання або ліквідації надзвичайної ситуації та через штаб з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій з призначенням керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. До прибуття керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації його обов'язки виконує керівник підрозділу (служби, формування) сил цивільного захисту або оперативної групи (представник центру управління в надзвичайних ситуаціях), який прибув до зони надзвичайної ситуації першим.

5.7. Організація основних видів забезпечення сил цивільного захисту

Успіх сучасної організації заходів із реагування на НС значною мірою залежить від всебічного забезпечення сил цивільного захисту.

Всебічне забезпечення сил цивільного захисту полягає в організації і здійсненні усіх необхідних заходів, що спрямовуються на мінімізацію негативних наслідків НС, зменшення втрат людських життів, створення сприятливих умов для успішного виконання поставлених завдань.

Забезпечення сил цивільного захисту організовується відповідно до розпоряджень керівників усіх рівнів, а також штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації відповідно до рішення керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Забезпечення дій сил цивільного захисту та засобів в районі проведення аварійнорятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації

НС організовується з метою створення умов для успішного виконання поставлених завдань. Безпосереднє керівництво забезпеченням дій сил цивільного захисту здійснюють начальники відповідних служб та посадові особи органів управління відповідно до їх посадових обов'язків.

Основними видами забезпечення є розвідка, інженерне, радіаційне, хімічне, біологічне, гідрометеорологічне, матеріально-технічне та медичне забезпечення.

Розвідка організовується з метою отримання необхідної інформації для оцінки обстановки в зоні НС та прийняття рішення на проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС.

При організації розвідки вказуються мета її проведення, райони (об'єкти, ділянки) та час ведення розвідки, порядок спостереження і контролю за станом навколишнього середовища та змінами обстановки у місцях проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, порядок подачі сигналів та надання донесень.

Відповідно до характеру завдань розвідка поділяється на загальну та спеціальну, а залежно від способу її ведення – на наземну, повітряну і надводну (підводну).

Загальна розвідка проводиться з метою визначення: меж зони НС, характеру обстановки, обсягів збитків, кількості загиблих та постраждалих, які потребують допомоги, вторинних небезпечних факторів НС, першочергових заходів із порятунку людей та захисту матеріальних цінностей, орієнтовних обсягів проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС.

Під час загальної розвідки проводяться огляд зони НС та спостереження із застосуванням технічних засобів, опитування очевидців виникнення надзвичайної ситуації, пошук потерпілих та надання домедичної допомоги, виявлення осередків небезпеки. При проведенні розвідки на аварійному об'єкті додатково вивчається його технічна документація (плани, схеми, технологічні процеси виробництва тощо).

Спеціальна розвідка організовується з метою отримання додаткових даних про характер обстановки в зоні НС і поділяється на радіаційну, хімічну, інженерну, пожежну, медичну і біологічну (бактеріологічну). Спеціальна розвідка проводиться у взаємодії із службами цивільного захисту і установами мережі спостереження та лабораторного контролю.

Організація розвідки включає:

- визначення її мети і завдань;
- планування розвідки;

- формування груп розвідки та їх підготовку до виконання завдань за призначенням;
- збір інформації в зоні НС;
- передачу інформації на пункт управління;
- узагальнення інформації та її врахування при підготовці рішень керівника органу управління (підрозділу).

Керівник органу управління (підрозділу) під час організації розвідки визначає: склад групи розвідки та її керівника, завдання і райони (ділянки, об'єкти), строки і порядок ведення розвідки; організацію зв'язку групи з пунктом управління, форму та періодичність передачі інформації.

Інженерне забезпечення вирішує завдання із виконання спеціальних інженерних робіт, використання засобів механізації робіт, обладнання пунктів водопостачання тощо.

Інженерне забезпечення здійснюється з метою створення необхідних умов для своєчасного розташування, розгортання і пересування підрозділів до зони НС та місць проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Інженерне забезпечення вирішує завдання із виконання спеціальних інженерних робіт, використання засобів механізації робіт, обладнання пунктів водопостачання.

Інженерне забезпечення передбачає: інженерну розвідку об'єктів і місцевості в районі виконання дій за призначенням, інженерне облаштування районів для розташування підрозділу, розгортання пунктів управління, життєзабезпечення, облаштування та утримання шляхів руху, підвезення та евакуації, обладнання та утримання переправ через водні перешкоди, проходів (проїздів) у завалах, здійснення інженерних заходів, спрямованих на подолання руйнувань, затоплень і локалізацію осередків пожеж, добування та очищення питної води, облаштування пунктів водопостачання, проведення інженерних заходів із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Керівник органу управління (підрозділу) під час організації інженерного забезпечення визначає: обсяги, послідовність і строки інженерного обладнання зон розташування підрозділів, місць розгортання пунктів управління, шляхи пересування підрозділу і характер їх підготовки, порядок пропуску техніки через важкі для подолання ділянки місцевості, місця та види переправ через водні перешкоди і строки їх готовності, зони та строки обладнання пунктів польового водопостачання, кількість особового складу, техніки та оснащення для виконання завдань інженерного забезпечення, порядок їх використання під час

проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС.

Радіаційне, хімічне і біологічне забезпечення здійснюється з метою виключення або максимального зниження втрат і створення підрозділам умов для виконання поставлених завдань шляхом захисту від хімічного і радіоактивного забруднення та біологічного зараження, захисту населення в зоні забруднення шляхом евакуації, укриття у захисних спорудах та проведення спеціальної обробки.

Радіаційне, хімічне і біологічне забезпечення передбачає: радіаційну, хімічну та біологічну розвідку, своєчасне використання засобів індивідуального і колективного захисту, хімічний і дозиметричний контроль особового складу, аварійно-рятувального та спеціального спорядження, оснащення, техніки та інших матеріальних засобів підрозділів, дегазацію, дезактивацію і дезінфекцію ділянок місцевості та об'єктів, санітарну обробку людей.

Керівник органу управління (підрозділу) при організації радіаційного, хімічного і біологічного забезпечення визначає: основні завдання при проведенні хімічної і радіаційної розвідки, послідовність виконання завдань (заходів), порядок проведення спеціальної обробки підрозділів (об'єктів), завдання підрозділів радіаційного, хімічного і біологічного захисту, а також особового складу і техніки, виділених для виконання завдань радіаційного хімічного і біологічного забезпечення, послідовність і строки забезпечення підрозділів засобами індивідуального і колективного захисту.

Технічне забезпечення передбачає утримання в постійній готовності до виконання завдань за призначенням аварійно-рятувальної, пожежно-рятувальної та спеціальної техніки для реагування на НС, організацію проведення її технічного обслуговування і ремонту, а також порядок забезпечення запасними частинами та агрегатами.

Технічне забезпечення полягає в організації та здійсненні комплексу заходів, спрямованих на підтримання рівня готовності техніки та оснащення, який дозволяє підрозділам виконувати завдання з ліквідації наслідків НС, поповнювати запаси технічного майна та експлуатаційних матеріалів, своєчасно проводити ремонт техніки та оснащення, що вийшли з ладу.

Технічне забезпечення передбачає:

- організацію роботи із своєчасного проведення технічного обслуговування і ремонту машин та механізмів;
- постійний контроль за станом і порядком експлуатації техніки та оснащення, ретельну підготовку їх до застосування;

- налагодження системи своєчасного і якісного ремонту техніки, що вийшла з ладу як у період підготовки, так і в процесі виконання рятувальних та інших невідкладних робіт, її використання після ремонту;

- евакуацію несправної техніки до ремонтних підрозділів (підприємств); створення у встановлених обсягах запасів технічного майна та

- забезпечення ремонтних підрозділів запасними частинами і матеріалами.

Керівник органу управління (підрозділу) під час організації технічного забезпечення визначає:

- завдання з технічного забезпечення для аварійно-рятувальних підрозділів та підрозділів технічного забезпечення, послідовність їх виконання за місцем та часом;

- режим роботи підрозділів технічного забезпечення; строки, зони, обсяги і порядок обслуговування та ремонту техніки; заходи із евакуації пошкоджених машин та механізмів, які не можуть бути відремонтовані в місці проведення робіт;

- порядок поповнення запасів технічного майна та експлуатаційних матеріалів;

- організацію зв'язку між аварійно-рятувальними підрозділами та підрозділами технічного забезпечення.

Матеріальне забезпечення здійснюється для задоволення поточних потреб залучених сил і засобів ДСНС, визначених для реагування на НС у продовольстві, питній воді, технічних засобах, медичному майні, спеціальному одязі, паливномастильних матеріалах.

Матеріальне забезпечення полягає в організації та здійсненні комплексу заходів, спрямованих на своєчасне і повне забезпечення потреб підрозділів у рятувальному обладнанні, техніці, пальному, продовольстві, речовому, медичному, інженерному, хімічному та іншому майні і матеріалах при виконанні завдань за призначенням.

Матеріальне забезпечення передбачає:

- доставку та створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів, речового майна і оснащення у визначених зонах, своєчасне поповнення їх витрат (втрат) при виконанні підрозділами завдань за призначенням;

- організацію харчування, відпочинку, необхідних санітарно-гігієнічних умов у місцях розміщення особового складу підрозділів, залучених до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС;

- розгортання підрозділів матеріального забезпечення в зоні НС з метою здійснення заходів із всебічного забезпечення дій аварійно-рятувальних підрозділів;

- організацію взаємодії з місцевими органами виконавчої влади з питань матеріального забезпечення підрозділів при виконанні завдань у зоні надзвичайної ситуації.

Керівник органу управління (підрозділу) при організації матеріального забезпечення визначає:

- завдання підрозділам матеріального забезпечення та послідовність їх виконання за місцем та часом;

- режим роботи підрозділів матеріального забезпечення та порядків організації харчування особового складу;

- строки, зони, обсяги і порядок забезпечення потреб підрозділів та поповнення запасів пального, продовольства, майна і матеріалів, необхідних для виконання завдань за призначенням;

- організацію зв'язку між аварійно-рятувальними підрозділами та підрозділами матеріального забезпечення.

Медичне забезпечення полягає в організації та здійсненні комплексу заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я особового складу, запобігання виникненню та поширенню інфекційних захворювань, своєчасне надання домедичної допомоги ураженим і хворим, їх своєчасну евакуацію, лікування та якнайшвидше одужання.

Воно включає: лікувально-евакуаційні, санітарно-гігієнічні, протиепідемічні заходи, а також забезпечення підрозділів медичним майном.

Медичне забезпечення передбачає:

- організацію та проведення лікувально-евакуаційних заходів, зокрема пошук потерпілих та уражених, своєчасне надання їм домедичної допомоги, збір, вивезення (винесення) їх до місця розташування медичного пункту, сортування й підготовку до евакуації хворих та уражених у лікувальні заклади охорони здоров'я;

- організацію та проведення санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів, зокрема медичного контролю за станом здоров'я особового складу, санітарний нагляд за умовами проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, розміщення, харчування, водопостачання, банно-прального обслуговування особового складу, медичної експертизи продуктів харчування та питної води,

здійснення заходів, спрямованих на зниження сприйнятливості особового складу до інфекцій, локалізацію та ліквідацію інфекційних захворювань в місцях дій за призначенням підрозділів;

- проведення медичних заходів, спрямованих на захист особового складу від ураження.

Керівник органу управління (підрозділу) під час організації медичного забезпечення визначає:

- завдання керівникам усіх рівнів та медичному персоналу із медичного забезпечення дій підрозділів;

- місце та час розгортання медичного пункту у місцях дій за призначенням підрозділу;

- сили та засоби, які передаються в розпорядження керівника медичного підрозділу для виконання завдань медичного забезпечення.

Психологічне забезпечення полягає в організації та здійсненні комплексу заходів,

спрямованих на підтримання у рятувальників високого морального стану, організованості і непохитної рішучості точно і в строк виконати поставлені завдання, мобілізацію рятувальників на організоване висування в зону НС, суворе дотримання дисципліни, успішне проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, організацію надання психологічної допомоги постраждалим, боротьбу з панікерством.

Психологічне забезпечення передбачає:

- мобілізацію рятувальників на сміливі, ініціативні та вмілі дії, найшвидший розшук постраждалих, своєчасне надання їм домедичної допомоги та евакуацію в безпечні зони;

- своєчасне піклування про збереження сил рятувальників, їх харчування, відпочинок, дотримання встановленого режиму робіт і заходів безпеки при їх виконанні;

- організацію та здійснення заходів з надання екстреної психологічної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайної ситуації, персоналу об'єктів, який працює в умовах ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, а також рятувальникам;

- припинення і рішучу боротьбу з мародерством, панікерством, залучення місцевого населення до свідомої і активної участі у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій.

Керівник органу управління (підрозділу) при організації психологічного забезпечення визначає:

- завдання керівникам усіх рівнів із підтримання постійного контакту з підлеглими під час виконання завдань, перш за все з особами, котрі відчувають емоційну напруженість, невпевненість, врахування настрою особового складу при розподілі завдань, чіткого доведення до підлеглих умов обстановки, в яких доведеться діяти, інформації із шкідливих і небезпечних факторів, заходів захисту та першої допомоги при їх проявах;

- організацію надання домедичної допомоги особовому складу, який отримав травми при виконанні робіт або захворюв;

- порядок проведення заходів із нейтралізації чуток, боротьби з мародерством, панкерством та іншими негативними явищами, надання екстреної психологічної допомоги постраждалому внаслідок надзвичайної ситуації населенню та персоналу об'єктів.

Гідрометеорологічне забезпечення. Під час ліквідації наслідків НС існує значна залежність від погодних умов та гідрологічного режиму водних об'єктів.

Цим визначаються необхідність і важливість гідрометеорологічного забезпечення, яке проводиться на всіх рівнях системи гідрометеорологічної служби:

- гідрометеорологічними станціями;
- центрами з гідрометеорології в областях;
- гідрометобсерваторіями та гідрометбюро (спеціалізоване забезпечення різних рівнів);
- Центральною геофізичною обсерваторією та Українським гідрометеорологічним центром;
- Українським авіаметеорологічним центром та авіаметеорологічними станціями (спеціалізоване забезпечення авіації);
- Гідрометеорологічним центром Чорного та Азовського морів (спеціалізоване морське забезпечення).

Гідрометеорологічне забезпечення здійснюється з метою оцінки та врахування метеорологічних та гідрологічних умов у процесі підготовки і прийняття рішень з проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС.

Гідрометеорологічне забезпечення передбачає:

- отримання від територіальних органів гідрометеорологічної служби інформації про фактичну і очікувану гідрометеорологічну ситуацію та небезпечні явища для оцінки обстановки і прогнозування її впливу на організацію і виконання передбачених заходів;

- передачу органам управління та підрозділам інформації про гідрометеорологічні умови у місці проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, а також термінової інформації із небезпечних метеорологічних і гідрологічних явищ та прогнозу їх розвитку.

Керівник органу управління (підрозділу) при організації гідрометеорологічного забезпечення визначає: джерела та канали зв'язку для отримання інформації про гідрометеорологічну обстановку, порядок оповіщення і строки доведення підрозділам про небезпечні погодні явища і гідрометеорологічні режими.

Національна гідрометеорологічна служба є важливою ланкою Єдиної державної системи цивільного захисту – гідрометслужба відповідальна за функціонування двох її підсистем: „Спостереження і контроль за природними гідрометеорологічними явищами та забрудненням довкілля” і „Прогнозування гідрометеорологічних умов і явищ”.

В цілому за рік оперативно-прогностичними організаціями гідрометслужби готується і доводиться органам державної виконавчої влади різних рівнів, міністерствам, відомствам, обласним державним адміністраціям та іншим споживачам близько 270 тисяч різних видів гідрометеорологічних прогнозів та інших матеріалів, зокрема, близько 7 тис. оперативних інформацій та доповідей, більше 8 тис. щоденних гідрометбюлетенів, близько 1 тис. агрометеорологічних бюлетенів, біля 10 тис. гідрологічних та 3 тис. агрометеорологічних прогнозів, біля 5 тис. штормових попереджень про небезпечні та стихійні гідрометявища.

Справджуваність гідрометеорологічних прогнозів та попереджень про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища залежить від їх завчасності і в середньому становить: прогнозів – 86-96%, попереджень – 89-100%.

В середньому за рік обслуговується близько понад 80 тис. літаків-вильотів. Справджуваність оперативних авіаційних прогнозів по аеродрому становить в середньому 91-96%, що відповідає вимогам Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО) та Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО).

Гідрометеорологічне забезпечення за умов НС полягає в забезпеченні керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації усім видами довідкових та розрахункових кліматичних гідрометеоінформацій, а також у передачі для них метеорологічних бюлетенів та факсимільних карт (фактичних і прогностичних) погоди, термінової інформації із небезпечних метеорологічних і гідрологічних явищ та прогноз їх розвитку.

Керівник робіт з ліквідації наслідків НС може звернутися до найближчого метеоцентру для отримання додаткової інформації із уточнення прогнозу погоди, штормового попередження. Вона містить дані про можливе найближчим часом посилення вітру. Більшість метеоцентрів пе-редають інформацію про штормове попередження негайно після отри-мання тексту від метеослужби і не рідше ніж через кожні 12 годин.

Організація зв'язку передбачає визначення порядку організації зв'язку, видів і мереж зв'язку, які використовуватимуться при реагуванні на можливі НС.

Зв'язок є основним засобом, що забезпечує безперервне управління підрозділами під час реагування та ліквідації наслідків НС. Система зв'язку повинна забезпечувати надійну та своєчасну передачу наказів, розпоряджень, команд, сигналів та донесень на всіх етапах дій підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту.

Залежно від особливостей і масштабу НС та місцевості, на якій вона виникла, визначаються засоби, канали і мережі зв'язку, які необхідно використовувати (організувати) на період ліквідації наслідків НС.

Для забезпечення управління при переміщенні підрозділів (марш, перевезення) та в зоні НС здійснюється нарощування системи зв'язку рухомими (мобільними) засобами.

Для забезпечення зв'язку застосовуються засоби радіо, дротового, мобільного та супутникового зв'язку.

Основним видом зв'язку під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій, є радіозв'язок у ультракороткохвильовому та короткохвильовому діапазонах, який встановлюється відповідно до схеми організації зв'язку. Радіозв'язок має перебувати в постійній готовності до негайної передачі команд і донесень.

Провідний зв'язок використовується для нарощування системи зв'язку, під час проведення довготривалих аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС. Він організовується з урахуванням можливості використання наявних ліній зв'язку, що забезпечують функціонування засобів телекомунікації.

Мережі операторів рухомого (мобільного) зв'язку використовуються як допоміжні (альтернативні) канали і застосовуються в усіх видах дій підрозділу, а також під час руху та розташування на місці.

Мережі супутникового зв'язку використовуються за відсутності доступу до мережі операторів фіксованого, рухомого (мобільного) зв'язку або їх руйнування.

Зв'язок з підпорядкованими органами управління та підрозділами організовується вищестоящим органом управління відповідно до

рішення його керівника, однак при порушенні зв'язку всі органи управління та підрозділи зобов'язані жити усіх заходів із його відновлення.

Організовує та відповідає за стан зв'язку перший заступник керівника органу управління (підрозділу). Безпосередньо за своєчасну організацію і сталу роботу зв'язку відповідає начальник підрозділу зв'язку.

Зв'язок між взаємодіючими підрозділами і формуваннями встановлюється засобами кожного із них.

Надійний та якісний зв'язок у надзвичайних ситуаціях досягається:

- завчасним плануванням заходів з організації зв'язку у період постійної готовності та на найбільш типові випадки НС;
- завчасним обладнанням вузлів пунктів управління сучасними засобами зв'язку та утриманням їх у постійній готовності до використання;
- комплексним використанням різних видів та засобів зв'язку;
- постійним розвитком та удосконаленням гарнізонних мереж зв'язку;
- високою спеціальною підготовкою та постійним тренуванням фахівців зв'язку;
- наявністю резерву засобів зв'язку;
- додержанням встановлених правил та порядку ведення переговорів засобами зв'язку.

Оперативне забезпечення полягає в організації та здійсненні заходів, спрямованих на підвищення ефективності дій сил цивільного захисту із порятунку людей, надання допомоги постраждалим, недопущення збільшення масштабів та мінімізації збитків від надзвичайної ситуації.

Керівництво оперативним забезпеченням дій сил цивільного захисту покладається на керівника органу управління (підрозділу), а безпосередня організація оперативного забезпечення за видами – на відповідних посадових осіб органів управління (підрозділів). Заходи

оперативного забезпечення, як правило, здійснюються силами та засобами самих органів управління та підрозділів.

Питання для самоконтролю

1. Зміст схеми проходження інформації від об'єкта, де виникла НС.
2. Схема інформування про загрозу виникнення або впливу наслідків НС.

3. Послідовність переведення органів управління, сил і засобів суб'єктів реагування на надзвичайну ситуацію у режим підвищеної готовності та у режим надзвичайної ситуації. Почасові показники.

4. Суб'єкти реагування на надзвичайну ситуацію, їх завдання, розрахунок сил, угруповання сил.

5. Послідовність дій органів управління і сил суб'єктів реагування на надзвичайну ситуацію у різних режимах функціонування.

6. Медичні заходи як складова медико-санітарного забезпечення в зоні надзвичайної ситуації.

7. Основні завдання служби медицини катастроф.

8. Що входить у систему екстреної медичної допомоги?

9. Що включає медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення?

10. Порядок взаємодії між підрозділами сил цивільного захисту, залученими до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій.

11. Завдання та види оперативного забезпечення у зоні надзвичайних ситуацій.

12. Мета та зміст розвідки у зоні надзвичайної ситуації.

13. Що включає інженерне забезпечення дій сил цивільного захисту у зоні надзвичайної ситуації?

14. Що передбачає радіаційне, хімічне і біологічне забезпечення у зоні надзвичайних ситуацій?

15. Мета та зміст гідрометеорологічного забезпечення.

16. Комплекс заходів з психологічного забезпечення.

17. Як досягається надійний та якісний зв'язок у надзвичайних ситуаціях?

РОЗДІЛ 6. ОРГАНІЗАЦІЯ РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ОРГАНАМИ УПРАВЛІННЯ І ПІДРОЗДІЛАМИ ДСНС

6.1. Основні заходи з організації реагування на надзвичайні ситуації

Реагування на надзвичайні ситуації та ліквідація їх наслідків передбачає скоординовані дії органів управління і підрозділів ДСНС, що полягають в організації робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, припинення дії або впливу небезпечних факторів, викликаних нею, рятування населення і майна, локалізації зони НС, ліквідації або мінімізації її наслідків, які становлять загрозу життю, здоров'ю населення, заподіяння шкоди території, навколишньому природному середовищу або майну.

Реагування на надзвичайні ситуації та ліквідація їх наслідків здійснюється шляхом:

1. Організації робіт з реагування на надзвичайні ситуації, зокрема:

- використанням державної системи пунктів управління та центрів управління в надзвичайних ситуаціях;
- створенням спеціальних комісій з ліквідації наслідків НС;
- призначенням керівника робіт з ліквідації наслідків НС;
- створенням штабу з ліквідації наслідків НС;
- визначенням потреби у силах цивільного захисту;
- залученням сил цивільного захисту до ліквідації наслідків НС.
- застосування системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112;

2. Ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, зокрема:

- введенням режимів підвищеної готовності при НС;
- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, гасіння пожеж;
- життєзабезпечення постраждалого населення;
- проведення відновлювальних робіт;
- проведення, за необхідності, цільової мобілізації;

Загальне керівництво організацією та проведенням робіт з реагування на надзвичайні ситуації та ліквідація їх наслідків здійснюють, залежно від рівня та характеру походження НС, Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, центральні органи вико-

навчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, на адміністративній території або території, на якій сталася надзвичайна ситуація.

У разі загрози або виникнення НС Державний центр управління в надзвичайних ситуаціях, регіональні центри управління в надзвичайних ситуаціях взаємодіють із штабом з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, у разі його утворення, і забезпечують в межах компетенції його роботу. До роботи в центрах управління в НС залучаються представники органів влади.

Для забезпечення реагування на НС, оперативного надання допомоги населенню, мінімізації наслідків НС вживають таких заходів:

1. Забезпечується підтримання в постійній готовності системи управління на державному та територіальному рівнях.

2. Утворюється угруповання сил цивільного захисту з метою оперативного залучення необхідної кількості особового складу і техніки до запобігання та ліквідації наслідків можливих НС.

Угруповання сил цивільного захисту може розподілятися відповідно до районів оперативного реагування, з урахуванням поділу країни на адміністративно-територіальні одиниці, наприклад:

- Карпатський регіон оперативного реагування – сили цивільного захисту Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей;

- Західний регіон оперативного реагування – Волинської, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей;

- Північний регіон оперативного реагування – Київської, Житомирської, Чернігівської, Сумської областей та м. Києва;

- Центральний регіон оперативного реагування – Вінницької, Черкаської, Кіровоградської, Полтавської та Дніпропетровської областей;

- Південний регіон оперативного реагування – Автономної Республіки Крим, Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей та м. Севастополя;

- Східний регіон оперативного реагування – Харківської, Донецької та Луганської областей.

1. Уточнюється склад сил цивільного захисту і засобів центральних та місцевих органів влади, що залучаються до реагування на можливі НС.

При ускладненні оперативної обстановки зі складу сил Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту центрального підпорядку-

вання створюється резерв сил ДСНС. В апараті та територіальних органах ДСНС організовується чергування оперативних груп для координації заходів з організації реагування на надзвичайні ситуації на державному та регіональному рівнях.

2. Організовується взаємодія ДСНС з центральними та місцевими органами влади, сил цивільного захисту під час реагування на НС.

4. При загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій органи управління і сили цивільного захисту, визначені для забезпечення реагування на НС переводяться у вищі ступені готовності.

Порядок залучення сил цивільного захисту та засобів для реагування на НС та гасіння пожеж визначається Розкладом виїзду підрозділів, затвердженим начальником територіального органу управління ДСНС, а в сільській місцевості – Планом залучення сил та засобів, затвердженим рішенням (наказом) місцевого органу влади.

Необхідний резерв аварійно-рятувальної, спеціальної, інженерної та допоміжної техніки визначається начальником територіального органу управління ДСНС. У підрозділах, як правило, передбачається резерв 100 відсотків основних і 50 відсотків спеціальних пожежно-рятувальних автомобілів, відповідно до штатів, які укомплектовуються за табелем належності і готові до використання за призначенням.

Під час виникнення НС регіонального або державного рівнів і необхідності зосередження додаткової кількості сил цивільного захисту, приведення органів управління та підрозділів у готовність за сигналом “ЗБІР-АВАРІЯ”, введення режиму надзвичайної ситуації, надзвичайного стану, оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації залучення підрозділів визначається чинними в Україні законодавчими актами.

Для визначення порядку спільних дій підрозділів ДСНС з іншими службами цивільного захисту адміністративно-територіальної одиниці розробляються інструкції (порядок, плани) взаємодії та організовується їх щорічне відпрацювання із внесенням відповідних змін та доповнень.

Інструкції (порядок, плани) взаємодії передбачають:

- взаємне інформування з питань зміни обстановки в зоні виїзду (стан мереж водопостачання, аварійні роботи на газопроводі, відключення мереж водопостачання, перекриття проїздів тощо);
- виклик служб цивільного захисту для ліквідації наслідків НС та гасіння пожеж, кількість сил цивільного захисту і засобів та обсяги виконуваних ними робіт;

- взаємодія оперативно-диспетчерських служб підрозділів ДСНС і служб цивільного захисту;
- обов'язки старшої посадової особи аварійної (аварійно-рятувальної, аварійно-відновлювальної) бригади служби цивільного захисту;
- проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в зоні надзвичайної ситуації.

Інструкції (порядок, плани) взаємодії затверджуються спільним наказом начальника територіального органу ДСНС України і керівника відповідної служби цивільного захисту територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту.

6.2. Переведення органів управління та підрозділів ДСНС у режим підвищеної готовності та у режим надзвичайної ситуації

У разі загрози виникнення НС, залежно від прогнозованих наслідків та можливого її рівня надзвичайної ситуації, за рішенням Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в Україні або у межах конкретної її території тимчасово вводиться режим підвищеної готовності.

У режимі підвищеної готовності здійснюється оповіщення органів управління та підрозділів ДСНС про загрозу виникнення НС, виконуються заходи із запобігання їх виникненню. Уточнюються та здійснюються заходи із захисту населення і територій від можливих наслідків надзвичайних ситуацій.

В умовах ускладнення оперативної обстановки органи управління та підрозділи

ДСНС можуть переводитися на посилений режим несення служби за наказом Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій (начальника відповідного територіального органу ДСНС).

Видання наказу із переведення органів управління та підрозділів ДСНС на посилений режим несення служби готується у день надходження інформації, де передбачається:

- обґрунтування необхідності введення посиленого режиму несення служби;
- межі території, час і строки, на які вводиться посилений режим несення служби;
- визначення в органах управління та підрозділах ДСНС відповідальних посадових осіб із числа керівного складу;

- створення мобільних оперативних груп для виявлення причин погіршення обстановки та підготовки пропозицій із її нормалізації, проведення перевірок готовності підрозділів до дій за призначенням;

- обґрунтування необхідності створення резерву сил та засобів, введення в оперативний розрахунок резервної спеціальної техніки, обладнання та оснащення;

- інформування про оперативну обстановку під час підготовки та проведення заходів.

З метою належного забезпечення виконання заходів під час посиленого режиму несення служби керівному складу органів управління та підрозділів ДСНС необхідно:

- провести розрахунки сил цивільного захисту і засобів для забезпечення виконання завдань за призначенням;

- привести у готовність наявні сили цивільного захисту і засоби підрозділів, доукомплектувати оперативні розрахунки особовим складом за рахунок вільних від чергування, за необхідності організувати збір рядового і начальницького складу, що перебуває поза службою;

- забезпечити швидке й організоване зосередження сил цивільного захисту і засобів для ліквідації наслідків НС та гасіння пожеж, провести передислокацію підрозділів;

- за необхідності вирішити питання із залучення додаткових сил цивільного захисту і засобів, взаємодії з службами цивільного захисту;

- провести коригування (складання) та практичне відпрацювання оперативних планів і карток пожежогасіння задіяних об'єктів, провести практичні заняття на цих об'єктах;

- перевірити стан рятувальної техніки та доукомплектувати її необхідним необхідним обладнанням, укомплектувати резервну техніку відповідно до норм належності;

- провести позапланові інструктажі особового складу із дотримання вимог безпеки праці під час виконання завдань, покладених на підрозділи в період посиленого режиму несення служби.

Режим надзвичайної ситуації для органів управління і підрозділів ДСНС встановлюється в разі виникнення та під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, при цьому підрозділи приводяться у повну готовність за сигналом "ЗБІР-АВАРІЯ", висуваються до зони НС та здійснюють заходи з ліквідації її наслідків, при цьому їх основними завданнями є:

- пошук і порятунок людей;

- надання допомоги постраждалим;

- запобігання поширенню масштабів НС;

- мінімізація матеріальних збитків від НС;
- виконання інших заходів із надання допомоги населенню, що опинилося в зоні НС, та ліквідації її наслідків.

Право на приведення органів управління і підрозділів ДСНС у готовність до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій за сигналом "ЗБІР-АВАРІЯ" надається:

- першому заступнику та заступнику керівника ДСНС та директору Департаменту управління рятувальними силами ДСНС;
- начальнику чергової зміни оперативно-чергової служби ДСНС, у разі, коли необхідні невідкладні оперативні дії, з дозволу директора Департаменту управління рятувальними силами ДСНС, заступника та першого заступника керівника ДСНС;

- керівникам територіальних органів управління ДСНС, яким безпосередньо підпорядковані підрозділи.

У разі введення режиму надзвичайної ситуації підрозділи ДСНС залучаються до виконання завдань за призначенням відповідно до рішень Кабінету Міністрів України, Президента України.

У режимі НС здійснюється оповіщення органів управління та підрозділів ДСНС про виникнення надзвичайної ситуації та інформування його про дії в умовах такої ситуації. Визначається зона НС та здійснюється постійне прогнозування можливого її поширення та масштабів можливих наслідків.

Призначається керівник робіт з ліквідації наслідків НС та створюється у разі потреби спеціальна комісія з ліквідації наслідків НС. Організуються роботи з ліквідації наслідків НС із залученням для цього необхідних сил цивільного захисту і засобів, а саме:

- організація та здійснення заходів із життєзабезпечення постраждалого населення;
- організація та здійснення (у разі потреби) евакуаційних заходів;
- організація і здійснення радіаційного, хімічного, біологічного, інженерного та медичного захисту населення і територій від наслідків НС;
- здійснення безперервного контролю за розвитком НС та обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях;
- інформування органів управління цивільного захисту та населення про розвиток НС та заходи, що проводяться.

6.3. Особливості роботи органів управління Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту при виникненні надзвичайних ситуацій

Органами управління Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту є:

- структурний підрозділ апарату ДСНС;
- територіальні головні управління (управління) ДСНС.

Для підрозділів ДСНС встановлено такий порядок залучення до виконання завдань за призначенням:

- при виникненні НС та у разі загрози життю і здоров'ю людей, майну або загрози розширення масштабів надзвичайної ситуації – рішенням керівника органу управління (підрозділу), територіального органу управління ДСНС;

- при виникненні НС регіонального і державного рівнів та необхідності зосередження додаткових сил цивільного захисту – рішенням керівника, першого заступника, заступника керівника ДСНС.

При виникненні надзвичайної ситуації керівник територіального органу управління ДСНС вживає таких заходів:

- після отримання повідомлення про НС уточнює обстановку та направляє до місця її виникнення чергові сили, організовує основні заходи оперативного реагування та інформування оперативно-чергової служби ДСНС;

- особисто доповідає Голові ДСНС та першому заступнику Голови ДСНС, керівництву Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації про НС і вживає заходів реагування;

- організовує чергування оперативної групи головного територіального управління (управління) ДСНС;

- забезпечує взаємoinформування та взаємодію з територіальними підрозділами центральними та місцевими органами влади із ліквідації НС;

- направляє до зони НС оперативну групу для організації реагування безпосередньо на місці;

- створює штаб з ліквідації НС в Державному Центрі управління у надзвичайних ситуаціях, на пересувному пункті управління (у разі виїзду в зону надзвичайної ситуації) та організовує його роботу;

- організовує постійний моніторинг та інформування про обстановку в зоні НС;
- доручає штабу провести розрахунки необхідних сил цивільного захисту і засобів для організації реагування на НС;
- з урахуванням обстановки невідкладно залучає до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС сили і засоби гарнізону ДСНС, у разі необхідності залучає встановленим порядком додаткові сили цивільного захисту;
- координує питання із всебічного забезпечення проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС та відновлювальних робіт.

6.4. Організація діяльності та роботи штабу з ліквідації надзвичайних ситуацій

Завдання та функції штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Штаб з ліквідації наслідків НС (далі – Штаб з НС) утворюється для безпосередньої організації і координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС і є робочим органом керівника робіт з ліквідації наслідків НС.

Рішення про утворення та ліквідацію Штабу з НС, його кількісний та персональний склад, місце розгортання та строк прибуття залучених до його роботи працівників приймає керівник робіт з ліквідації наслідків НС у формі розпорядження.

До складу Штабу з НС залежно від рівня НС входять працівники ДСНС України, керівники аварійно-рятувальних служб, що беруть участь у ліквідації наслідків НС, представники або експерти відповідних центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (далі – Органи влади), установ та організацій (за погодженням з їх керівниками).

Кількісну більшість складу Штабу з НС залежно від особливостей та характеру НС складають працівники ДСНС України.

Штаб з НС безпосередньо взаємодіє з відповідними центрами управління в НС, які забезпечують його роботу.

Робота Штабу з НС в особливий період організовується відповідно до вимог правового режиму особливого періоду.

Основними завданнями Штабу з НС є безпосередня організація і координація аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС.

Відповідно до покладеного на нього завдання основними функціями Штабу з НС є:

1. визначення зони НС та зони можливого ураження, кількості і місць перебування в них людей, організація їх рятування та надання їм допомоги, запобігання пошкодженню майна;

2. збирання даних про обстановку в зоні НС, їх аналіз та узагальнення, прогнозування масштабів і наслідків НС;

3. визначення головних напрямів ліквідації наслідків НС, розробка оперативних планів заходів з ліквідації наслідків НС і здійснення заходів із їх реалізації;

4. визначення складу і кількості сил цивільного захисту, необхідних для залучення до ліквідації наслідків НС, термінів їх залучення згідно з планами реагування на НС, планами взаємодії органів управління та сил цивільного захисту у разі виникнення НС, а також планами локалізації і ліквідації наслідків аварії;

5. підготовка розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків НС із ліквідації наслідків НС та забезпечення безпеки постраждалих, їх реєстрація в установленому порядку після підписання та доведення до виконавців;

6. забезпечення реалізації розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків НС із організації та координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС;

7. безпосередня організація і координація дій залучених до ліквідації наслідків НС сил цивільного захисту, Збройних сил України та інших військових формувань, органів і підрозділів внутрішніх справ, а також громадських організацій і волонтерів;

8. взаємодія з відповідною спеціальною комісією з ліквідації наслідків НС;

9. ведення обліку робіт, що виконуються силами цивільного захисту під час ліквідації наслідків НС;

10. ведення обліку загиблих та постраждалих унаслідок НС;

11. організація інформування населення про наслідки та прогноз розвитку НС, хід ліквідації її наслідків та правила поведінки в зоні НС;

12. здійснення інформаційної взаємодії з центрами управління в НС відповідного рівня;

13. організація матеріально-технічного забезпечення проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

14. ведення оперативно-технічної та звітної документації Штабу з НС.

Керівництво роботою штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та організація його діяльності

Керівництво роботою Штабу з НС здійснює начальник Штабу з НС, який призначається керівником робіт з ліквідації наслідків НС і є його заступником.

Працівники, залучені до роботи у складі Штабу з НС, підпорядковуються начальнику Штабу з НС.

Начальник Штабу з НС виконує обов'язки керівника робіт з ліквідації наслідків НС у разі його відсутності.

Начальник Штабу з НС відповідає за:

- організацію роботи Штабу з НС;
- своєчасну підготовку, організацію виконання, доведення до виконавців та контроль виконання розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків НС;

• безперервну організацію і координацію аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

• ведення оперативно-технічної та звітної документації Штабу з НС.

Начальник Штабу з НС зобов'язаний:

- здійснювати керівництво роботою Штабу з НС;
- проводити постійний моніторинг оперативної обстановки у зоні НС, ходу ліквідації наслідків НС;
- вносити пропозиції керівнику робіт з ліквідації наслідків НС із способів і методів проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

• організовувати доведення до відома виконавців розпорядження керівника робіт з ліквідації наслідків НС та організовувати їх виконання.

Штаб з НС розгортається в районі виникнення НС або в іншому місці, визначеному керівником робіт з ліквідації наслідків НС, і працює у цілодобовому режимі позмінно.

Залежно від рівня НС, обсягу аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків НС за рішенням начальника Штабу з НС у складі Штабу з НС можуть утворюватись робочі групи:

- аналізу ситуації і підготовки даних – для збору і аналізу інформації про обстановку в зоні НС, ведення робочої карти (схеми) зони НС, обліку залучених сил і засобів, підготовки оперативної документації;

- безпосереднього реагування – для управління і координації дій залучених сил і засобів безпосередньо у місці проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, розстановки сил на вирішальних та інших головних напрямках ліквідації наслідків НС та керівництва роботами у зоні НС;
 - організаційна група – для організації і підготовки засідань Штабу з НС, спеціальної комісії з ліквідації наслідків НС, підготовки і реєстрації розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків НС;
 - управління резервом сил – для розстановки та обліку сил і засобів цивільного захисту, що додатково залучаються до ліквідації наслідків НС, підготовки пропозицій начальнику Штабу з НС із їх застосування під час ліквідації наслідків НС;
 - представників Органів влади, установ та організацій – для координації і обліку залучених сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, доведення рішень керівника робіт з ліквідації наслідків НС, контролю за проведенням аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і подання звітних матеріалів до групи аналізу ситуації і підготовки даних;
 - матеріально-технічного забезпечення – для організації матеріально-нотехнічного забезпечення проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, у тому числі з урахуванням використання матеріальних резервів для ліквідації наслідків НС Органів влади та суб'єктів господарювання;
 - організації зв'язку – для організації зв'язку в зоні НС із взаємодіючими службами цивільного захисту, Органами влади і керівництвом ДСНС України, забезпечення функціонування засобів телеко-мунікації та інформатизації Штабу з НС, а також офісної техніки;
 - взаємодії з населенням та засобами масової інформації – для роботи зі зверненнями громадян та інформування населення через засоби масової інформації про обстановку в зоні НС, хід ліквідації наслідків НС, прогноз розвитку НС та правила поведінки в зоні НС; інші робочі групи.
- Органи влади, установи та організації завчасно визначають представників та експертів, які залучатимуться до роботи у складі Штабу з НС відповідного рівня, та організують їх підготовку шляхом проведення з ними відповідних занять та тренувань.

Штаб з НС має право одержувати від Органів влади, підприємств, установ та організацій документи та повну і достовірну інформацію із

причин виникнення НС, наслідків, спричинених НС, та заходів, які вживалися для її ліквідації.

Штаб з НС веде оперативно-технічну та звітну документацію з урахуванням оперативної обстановки у зоні НС та ходу ліквідації наслідків НС.

Після ліквідації наслідків НС Штаб з НС узагальнює документи та формує архівну справу у двох примірниках, а також готує проект звіту про прийняті рішення і перебіг подій під час ліквідації наслідків НС для подальшого його подання керівником робіт з ліквідації наслідків НС до органу, що його призначив.

Діяльність Штабу з НС припиняється після завершення виконання покладених на нього завдань на підставі рішення керівника робіт з ліквідації наслідків НС про ліквідацію Штабу з НС.

Фінансове та матеріально-технічне забезпечення роботи штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

За особами, включеними до складу Штабу з НС, на час виконання покладених на них обов'язків зберігається заробітна плата (грошове забезпечення) за основним місцем роботи.

Матеріально-технічне та фінансове забезпечення роботи Штабу з НС здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Штаб з НС забезпечується комплектом оперативно-технічної документації, нормативно-правовими актами з питань організації реагування на НС, засобами зв'язку та оргтехнікою.

Види оперативно-технічної і звітної документації штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, ведення якої здійснюється у разі виникнення надзвичайної ситуації:

1. Журнал реєстрації розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
2. Оперативний журнал з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
3. Розрахунок сил і засобів (техніки), залучених до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
4. Картка зв'язку у зоні надзвичайної ситуації.
5. Доповідь старшої посадової особи про склад сил і засобів (техніки), що прибули для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації (вибули із зони надзвичайної ситуації).
6. Звіт про роботу залучених до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації сил та засобів (техніки) цивільного захисту.

Види оперативно-технічної і звітної документації штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, ведення якої

здійснюється за необхідності залежно від особливостей та характеру надзвичайної ситуації

1. Робоча карта (схема) зони надзвичайної ситуації.
2. Оперативний план заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
3. Журнал обліку постраждалих та загиблих під час надзвичайної ситуації.
4. Журнал обліку матеріально-технічного забезпечення ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
5. Журнал обліку аналізів проб (повітря, води та ґрунту).

ЖУРНАЛ
реєстрації розпоряджень керівника робіт з ліквідації
наслідків надзвичайної ситуації

Номер розпорядження	Дата реєстрації розпорядження	Стислий зміст розпорядження	Примітка

Начальник штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

(підпис)

(прізвище, ініціали)

ОПЕРАТИВНИЙ ЖУРНАЛ
з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

РОЗРАХУНОК
сил і засобів (техніки), залучених до ліквідації наслідків
надзвичайної ситуації

(характер надзвичайної ситуації, дата і місце її виникнення)

№ зп	Найменування підрозділу сил цивільного захисту, його відомча належність	Кількість особового складу		Найменування засобів (техніки) та їх (її) кількість		Старша посадова особа під-лу	Примітка	
		усього	залучено	резерв	найменування	усього		залучено
	Разом							

Начальник штабу з ліквідації
наслідків надзвичайних ситуацій

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

КАРТКА ЗВ'ЯЗКУ**у зоні надзвичайної ситуації**

Характер надзвичайної ситуації, дата і місце її виникнення

№ з/п	Посада	Прізвище, ім'я та по батькові	Номер телефону	Радіопозивний
	Керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації			
I. Штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації				
	Начальник штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації			
	Керівник групи аналізу ситуації і підготовки даних			
	Керівник групи безпосереднього реагування			
	Керівник організаційної групи			
	Керівник групи матеріально-технічного забезпечення			
	Керівник групи управління резервом сил			
	Група представників центральних і місцевих органів влади			
	Керівник групи організації зв'язку			
	Керівник групи взаємодії із засобами масової інформації			
II. Оперативні дільниці				
	Старший на оперативній дільниці № 1			
	Старший на оперативній дільниці № 2			

III. Залучені сили цивільного захисту				

Примітка. Кількість оперативних дільниць визначається штабом з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації залежно від обстановки, що склалася у зоні надзвичайної ситуації.

Начальник штабу з ліквідації наслідків
надзвичайної ситуації

_____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

ДОПОВІДЬ

старшої посадової особи про склад сил і засобів (техніки), що прибули для ліквідації наслідків надзвичайної ситуації (вибули із зони надзвичайної ситуації)

ЗВІТ

про роботу залучених до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації сил та засобів (техніки) цивільного захисту

I. Стислий опис надзвичайної ситуації та її наслідків, хронометраж розвитку надзвичайної ситуації

II. Дії органів управління, залучених сил та засобів (техніки) центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, обсяги виконаних ними робіт

III. Перелік та кількість залучених до ліквідації наслідків надзвичайної ситуації сил та засобів (техніки)

IV. Висновки та пропозиції

Примітка. Періодичність надання звітів, у тому числі підсумкового, визначається керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

(посада)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(дата, час)

ОПЕРАТИВНИЙ ПЛАН
заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

ЖУРНАЛ
обліку постраждалих та загиблих під час надзвичайної ситуації

(характер надзвичайної ситуації, дата і місце її виникнення)

I. Постраждалі особи

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Діагноз	Стан	Місце доставки Постраждалих (найменування закладу та його адреса)	Примітки
1						
2						
Усього постраждалих (у тому числі дітей)						

II. Особи, які загинули

№ з/П	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Діагноз (попередня причина летального випадку)	Місце доставки загиблих (найменування закладу та його адреса)	Примітки
1					
2					
Усього загиблих (у тому числі дітей)					

Начальник штабу з
ліквідації наслідків
надзвичайної ситуації

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

ЖУРНАЛ
обліку матеріально-технічного забезпечення ліквідації наслідків
надзвичайної ситуації

(характер надзвичайної ситуації, дата і місце її виникнення)

I. Матеріально-технічні засоби та техніка, що залучаються до
ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

№ з/п	Найменування	Одиниця виміру	Кількість	Дата і час доставки	Найменування органу (підприємства, установи, організації), що здійснює забезпечення	Відповідальний за облік
1						
2						

II. Матеріально-технічні засоби та техніка, пошкоджені під час ліквідації надзвичайної ситуації

№ з/п	Найменування	Одиниця виміру	Кількість	Дата і час доставки	Найменування органу (підприємства, установи, організації), якому належить техніка або засоби	Відповідальний за облік
1						
2						

Начальник штабу з ліквідації _____
наслідків надзвичайної ситуації (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

**ЖУРНАЛ
обліку аналізів проб (повітря, води та ґрунту)**

(характер надзвичайної ситуації, дата і місце її виникнення)

№ з/п	Час (дата, год., хв.) відбору проби	Місце та умови відбору проби	Тип проби	Назва показника, що визначається	Час (дата, год., хв.) проведення визначень, виконавець	Місце проведення визначень та вимірювань	Відомості про методику виконання вимірювань	Результат вимірювань	Похибка вимірювань
	відбору проби						(назва, позначення)		

_____ (посада)

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

6.5. Особливості дій підрозділів ДСНС під час ліквідації найбільш характерних надзвичайних ситуацій

У разі виникнення найбільш характерних надзвичайних ситуацій підрозділи ДСНС діють відповідно до наказу МНС України від 15.08.2008 №592 «Про затвердження алгоритмів дій та методик пошуку і рятування людей під час виникнення найбільш характерних надзвичайних ситуацій» (Додаток 1).

Під час надзвичайних ситуацій, пов'язаних з сильними снігопадами, сніговими заметами (повного припинення руху транспорту на шляхах), налипанням снігу, сильною ожеледдю оперативні дії сил ДСНС включають:

- збір та виїзд до зони виникнення НС підрозділів, оснащених інженерною технікою (роторні снігоочисні машини, автогрейдери, бульдозери, БАТ, ІМР) та автомобілями підвищеної прохідності;
- розвідка зони НС;
- розподіл сил цивільного захисту і засобів в зоні НС для виконання першочергових аварійно-рятувальних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій;
- розгортання пунктів обігріву та життєзабезпечення;
- надання допомоги людям, що опинилися у снігових заметах та заторах на автомобільних дорогах;
- участь у роботах із розчищення шляхів сполучення та відновлення руху транспорту із залученням інженерної техніки;
- участь у заходах із забезпечення першочергових потреб населення (підвіз продуктів харчування, перевезення хворих до лікувальних закладів), що опинилося в зоні НС;
- згортання сил і засобів; повернення до місця дислокації.

З метою забезпечення безперерйного автотранспортного сполучення на гірських ділянках і перевалах автомобільних шляхів Карпатського регіону силами підрозділів територіальних органів ДСНС у Закарпатській, Львівській, ІваноФранківській та Чернівецькій областях при ускладненні погодних умов організовується цілодобове чергування рятувальних постів, оснащених технікою підвищеної прохідності та автомобільними тягачами. В місцях дислокації зазначених постів розгортаються пункти обігріву.

Заходи здійснюються у взаємодії з підрозділами Мінінфраструктури, Укравтодору, МВС, Міноборони, МОЗ України, комунальними службами.

Під час надзвичайних ситуацій, пов'язаних з надзвичайно сильними морозами, оперативні дії підрозділів ДСНС включають:

- розгортання пунктів обігріву та життєзабезпечення для надання допомоги населенню і запобігання випадкам обмороження;

- участь у спільних з підрозділами МВС патрулюваннях з метою виявлення осіб, що потребують допомоги;

- повернення до місця дислокації.

Заходи здійснюються у взаємодії з підрозділами МВС та МОЗ України, комунальними службами.

Під час надзвичайних ситуацій, пов'язаних з аваріями у системах життєзабезпечення оперативні дії підрозділів ДСНС включають:

- збір та виїзд до зони НС підрозділів, оснащених інженерною технікою (екскаватори, бульдозери, автокрани, моторні підігрівачі повітря, газозварювальне обладнання) та пересувними електростанціями;

- розподіл сил цивільного захисту і засобів в зоні НС для виконання першочергових аварійно-рятувальних з ліквідації надзвичайних ситуацій;

- надання допомоги комунальним службам у відновленні функціонування об'єктів життєзабезпечення населення;

- розгортання пунктів обігріву та життєзабезпечення для надання допомоги населенню і попередження випадків обморожування;

- організація енергозабезпечення найбільш важливих об'єктів соціальнопобутової сфери;

- згортання сил цивільного захисту і засобів; повернення до місця дислокації.

Заходи здійснюються у взаємодії з комунальними службами.

Під час надзвичайних ситуацій, пов'язаних з аваріями в електричних мережах, оперативні дії підрозділів ДСНС включають:

- збір та виїзд до зони НС підрозділів, оснащених інженерною технікою (автокрани, екскаватори, роторні снігоочисні машини, автогрейдери, бульдозери, БАТ, ІМР) та пересувними електростанціями;

- розподіл сил і засобів в зоні надзвичайної ситуації для виконання першочергових аварійно-рятувальних робіт з ліквідації НС;

- організація енергозабезпечення найбільш важливих об'єктів соціальнопобутової сфери;

- надання допомоги формуванням обленерго у відновленні електропостачання населених пунктів;

- розгортання пунктів обігріву та життєзабезпечення для надання допомоги населенню і запобігання випадкам обмороження;

- повернення до місця дислокації.

Заходи здійснюються у взаємодії з аварійними формуваннями обленерго та комунальними службами.

Під час надзвичайних ситуацій, пов'язаних з наводками, затопленням оперативні дії підрозділів ДСНС включають:

- збір та виїзд до зони НС підрозділів, оснащених інженерною технікою, насосним обладнанням, засобами подолання водних перешкод та пересувними електростанціями;

- розвідка зони НС;

- розподіл сил і засобів в зоні НС для виконання першочергових аварійнорятувальних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій;

- надання допомоги та евакуація людей, які опинилися у відрізаних водою зонах;

- розгортання пунктів обігріву та життєзабезпечення;

- відкачування води з підтоплених об'єктів життєзабезпечення населення, житлових будинків;

- організація електрозабезпечення найбільш важливих об'єктів соціальнопобутової сфери;

- участь у заходах із забезпечення першочергових потреб населення (підвіз продуктів харчування, перевезення хворих до лікувальних закладів), що опинилося в зоні НС;

- згортання сил цивільного захисту і засобів, повернення до місця дислокації.

Заходи здійснюються у взаємодії з підрозділами Мінінфраструктури, Укравтодору, МВС, Міноборони, МОЗ України, комунальними службами.

Порядок організації реагування на можливі НС осінньо-зимового періоду визначається окремими планами реагування головних територіальних управлінь (територіальних управлінь) ДСНС в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь.

6.6. Організація управління силами та засобами ДСНС

Загальну координацію дій підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту здійснює Голова державної служби України з надзвичайних ситуацій через оперативну групу апарату ДСНС та оперативно-чергову службу.

Особливості управління підрозділами Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту **під час реагування на надзвичайні ситуації осінньо-зимового періоду:**

- управління силами регіонів оперативного реагування та резервом сил ДСНС здійснює Голова державної служби України з надзвичайних ситуацій, перший заступник Голови через Департамент реагування на надзвичайні ситуації;

- управління силами і засобами ДСНС в межах адміністративно-територіальних одиниць здійснюють відповідно начальники головних територіальних управлінь (територіальних управлінь) ДСНС в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь.

Особливості залучення сил і засобів ДСНС, визначених для реагування на надзвичайні ситуації осінньо-зимового періоду

- Залучення підрозділів регіонів оперативного реагування та формувань, включених до складу резерву ДСНС, здійснюється за рішенням Голови або за його дорученням першим заступником Голови, директором Департаменту реагування на надзвичайні ситуації, начальником чергової зміни оперативночергової служби ДСНС.

- Залучення підрозділів ДСНС в межах адміністративно-територіальних одиниць здійснюється за рішенням начальників головних територіальних управлінь (територіальних управлінь) ДСНС в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь.

- Залучення підрозділів центрального підпорядкування, що входять до гарнізонів ДСНС у м. Києві, Київській, Сумській, Львівській, Харківській, Одеській областях та Автономній Республіці Крим здійснюється начальниками відповідних гарнізонів ДСНС.

- Залучення техніки Спеціального авіаційного загону ДСНС здійснюється за рішенням Голови або першого заступника Голови, директора Департаменту реагування на надзвичайні ситуації, начальника Управління авіації та авіаційного пошуку і рятування, начальника чергової зміни оперативночергової служби ДСНС.

- Загальна координація дій залучених формувань здійснюється Оперативним штабом із забезпечення сталого проходження опалювального сезону поточного року, відповідними штабами Ради міністрів Автономній Республіці Крим, обласних, Київської.

Основні завдання оперативної групи апарату ДСНС:

- постійний моніторинг оперативної обстановки із НС; організація та координація дій сил і засобів ДСНС, визначених для реагування на надзвичайні ситуації осінньо-зимового періоду;
- забезпечення взаємодії з Мінрегіонбудом, Міненерговугілля, Мінінфраструктури, Міноборони, МВС, МОЗ України, Укравтодором, іншими органами влади та оперативними групами головних територіальних управлінь (управлінь) ДСНС;
- підготовка звітних та інформаційних матеріалів керівництву ДСНС та вищим посадовим особам держави про оперативну обстановку, пов'язану з надзвичайною ситуацією.

Основні завдання оперативних груп головних територіальних управлінь (управлінь) ДСНС в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь:

- ведення постійного моніторингу оперативної обстановки із НС і подій в області;
- забезпечення взаємодії з місцевими органами влади, територіальними органами Мінрегіонбуду, Міненерговугілля, Мінінфраструктури, МВС, МОЗ України, Укравтодору, підрозділами Міноборони та оперативною групою апарату ДСНС; інформування оперативної групи апарату ДСНС про ситуацію в зоні відповідальності гарнізону у визначені терміни, а при різкій зміні обстановки – негайно;
- координація дій сил і засобів гарнізону ДСНС, визначених для реагування на НС осінньо-зимового періоду;
- підготовка звітних та інформаційних матеріалів для керівництва ДСНС та оперативної групи апарату ДСНС про оперативну обстановку із НС на території області;
- надання встановленим порядком до оперативної групи апарату ДСНС уточнених розрахунків сил і засобів, визначених для реагування на можливі надзвичайні ситуації осінньо-зимового періоду.

При виникненні НС на базі оперативних груп апарату ДСНС та головних територіальних управлінь (управлінь) ДСНС в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь створюються штаби з ліквідації надзвичайних ситуацій.

У складі штабу створюються робочі групи за напрямками:

- група з оцінки обстановки і підготовки рішень начальника цивільного захисту регіону з питань організації реагування та ліквідації наслідків НС;

- група управління силами цивільного захисту;

- група матеріального забезпечення;

- група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій; група інформаційно-аналітичного забезпечення.

Залежно від характеру та масштабів НС можуть створюватися інші групи для забезпечення максимально ефективного управління залученими силами і засобами та координації їх дій.

До роботи в штабах з ліквідації наслідків НС залучаються керівники аварійно-рятувальних служб і формувань, залучених до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, спеціалісти відповідних центральних і місцевих органів влади, підприємств, установ та організацій.

Основним завданням штабу з ліквідації наслідків НС є безпосередня організація і координація аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт під час виникнення будь-якої надзвичайної ситуації, при цьому на штаби покладається виконання таких заходів:

організація управління залученими силами цивільного захисту; визначення головних напрямків ліквідації наслідків НС для рятування людей, надання допомоги постраждалим, попередження збільшення масштабів надзвичайної ситуації та мінімізації матеріальних збитків;

- визначення кількості і складу підрозділів ДСНС, необхідних для ліквідації наслідків НС, порядку і термінів їх залучення згідно з планами реагування на надзвичайні ситуації і планами взаємодії;

- збір даних про ситуацію в зоні НС, їх аналіз, узагальнення та підготовка пропозицій із здійснення маневру сил залежно від зміни оперативної обстановки;

- визначення меж територій та об'єктів, на яких виникла НС;

- облік залучених сил і засобів та обсягів виконаних робіт в ході ліквідації НС;

- оперативне інформування вищих органів управління про обстановку в зоні НС та заходи, що вживаються для ліквідації її наслідків;

- організація зв'язку штабу з ліквідації наслідків НС із залученими підрозділами ДСНС, формуваннями інших центральних та місцевих органів влади, підприємств, установ та організацій;

- забезпечення взаємодії з Мінрегіонбудом, Міненерговугілля, Мінінфраструктури, Міноборони, МВС, МОЗ України, Укравтодором та їх територіальними підрозділами, іншими центральними і місцевими органами влади.

Для проведення оцінки обстановки, координації дій залучених сил цивільного захисту і засобів, забезпечення оперативного надання інформації до штабів з ліквідації наслідків НС в зону надзвичайної ситуації можуть направлятися мобільні оперативні групи, що виконують наступні завдання:

- координація дій сил і засобів із проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт безпосередньо в зоні НС; здійснення контролю за виконанням заходів реагування;
- збір, аналіз, узагальнення та оцінка первинної інформації про обстановку в зоні НС і прогноз її розвитку;
- постійне інформування про хід ліквідації наслідків НС та оперативне інформування штабу з ліквідації її наслідків;
- забезпечення постійного зв'язку із штабом з ліквідації наслідків НС та залученими силами цивільного захисту.

Питання для самоконтролю

1. Основні заходи з організації реагування на надзвичайні ситуації.
2. Послідовність переведення і порядок дій органів управління та сил ДСНС у різних режимах функціонування.
3. Дії керівника територіального органу управління ДСНС при виникненні НС.
4. Особливості дій сил ДСНС в умовах сильних снігопадів, снігових заметів.
5. Особливості дій сил ДСНС в умовах сильних морозів.
6. Особливості дій сил ДСНС при аваріях у системах життєзабезпечення.
7. Особливості дій сил ДСНС при аваріях в електричних мережах.
8. Особливості управління силами і засобами ДСНС під час реагування на НС в осінньо-зимовий період.
9. Які робочі групи за напрямками створюються у складі штабу при НС?
10. Порядок організації основних видів забезпечення дій сил ДСНС у надзвичайній ситуації.

РОЗДІЛ 7. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КОМАНДНО-ШТАБНИХ НАВЧАНЬ

7.1. Організація проведення командно-штабних навчань

Командно-штабні навчання органів управління цивільного захисту (далі – КШН) є однією з основних форм практичної підготовки керівного складу і фахівців органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів цивільного захисту, керівників підрозділів (служб, формувань) сил цивільного захисту та їх органів управління.

КШН організуються згідно з Порядком підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2013 р. № 443, та проводяться відповідно до плану основних заходів цивільного захисту України на відповідний рік, річних планів основних заходів цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДС ЦЗ) та їх ланок.

Основними завданнями з проведення КШН є:

- поглиблення теоретичних знань, набуття практичних умінь і відпрацювання практичних навичок, необхідних для проведення заходів з цивільного захисту;
- відпрацювання злагодженості дій органів управління та сил цивільного захисту під час проведення заходів цивільного захисту;
- проведення оцінки стану готовності органів управління та сил цивільного захисту до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації (рівень підготовки органів управління та сил цивільного захисту до дій за призначенням);
- впровадження в практику передового досвіду з підготовки органів управління та сил цивільного захисту.

КШН класифікуються:

- за місцем проведення – на КШН на місцевості (об'єкті) та на КШН на картах (схемах);
 - КШН на місцевості (об'єкті) проводяться, як правило, за участі сил цивільного захисту або з їх позначенням, з проведенням імітації стихійного лиха або іншої небезпечної події.

▪ КШН можуть проводитися на картах (схемах). Це стосується тематики навчань з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації природного характеру (повінь, снігопад, ураган тощо).

• за формою проведення - на планові, показові та експериментальні;

• за рівнем - з органами управління та силами цивільного захисту ЄДС ЦЗ, з органами управління та силами цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем ЄДС ЦЗ, з органами управління та силами цивільного захисту ланки територіальної підсистеми ЄДС ЦЗ;

• за кількістю залучених органів управління - одноступеневі та багатоступеневі;

▪ До одноступеневих КШН, як правило, залучається керівний склад одного органу управління, наприклад, обласного.

▪ До багатоступеневого КШН, як правило, залучається керівний склад двох та більше органів управління, наприклад, обласного, районного та місцевого.

Разом з органами управління, що навчаються, до проведення КШН можуть залучатися керівники спеціалізованих служб цивільного захисту, керівники, які формують та керують формуваннями цивільного захисту, а також керівництво та орган управління аварійно-рятувальними службами (формуваннями), що залучаються від сил цивільного захисту.

Періодичність та тривалість КШН:

• КШН з органами управління та силами цивільного захисту ЄДС ЦЗ рекомендовано проводити один раз на п'ять років протягом трьох діб. Керівник навчання призначається Кабінетом Міністрів України.

До навчання рекомендовано залучати:

• посадових осіб Ради національної безпеки і оборони України (за згодою);

• членів Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (за згодою);

• органи управління та сили цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем ЄДС ЦЗ (за рішенням керівника навчання);

• апарат та територіальні органи ДСНС України, формування Оперативнорятувальної служби цивільного захисту (за рішенням Голови ДСНС України).

КШН з органами управління та силами цивільного захисту функціональної підсистеми ЄДС ЦЗ рекомендовано проводити один раз на п'ять років протягом двох діб. Керівник навчання призначається Головою ДСНС України.

Показове, експериментальне навчання (тренування) з питань цивільного захисту проводиться керівником функціональної (територіальної) підсистеми ЄДС ЦЗ або її ланки, який прийняв рішення про проведення навчання (тренування). Тривалість проведення навчання (тренування) визначається його керівником.

Склад учасників, які залучаються до навчання (тренування), визначається його керівником.

Показове КШН рекомендовано проводити з метою встановлення єдиних поглядів на методику організації та проведення навчань, показу найбільш доцільних методів роботи керівників, прийомів та способів дій органів управління та сил, застосування нових видів (зразків) техніки та озброєння. На показових навчаннях, як правило, доводяться вимоги із розробки документів, підготовки керівників та посередників, районів (об'єктів) проведення навчання, а також органів управління і підрозділів, що навчаються.

Протягом року, на який заплановано проведення КШН територіальної або функціональної підсистеми ЄДС ЦЗ, рекомендується не здійснювати їх комплексні перевірки.

Керівництво КШН

Для підготовки та проведення КШН відповідно до законодавства призначається керівництво навчання та посередники, а за необхідності створюється дослідницька група.

У склад керівництва КШН, посередників та дослідницької групи на навчанні рекомендується включати мінімально необхідну кількість працівників, здатних забезпечити організацію та проведення навчання на високому організаційному та методичному рівні.

До складу керівництва КШН входять керівник навчання, його заступники, помічники та штаб керівництва навчання. Кількісний склад керівництва навчання залежить від рівня навчання та від об'єму завдань, що заплановано вирішити під час його проведення.

Керівник навчання відповідає за підготовку та якісне проведення навчання.

Керівнику навчання рекомендовано:

- визначити та уточнити вихідні дані для навчання, навчальну мету для різних категорій учасників навчання, етапи, навчальні питання, питання дослідження, час проведення навчання та його тривалість;

- установити кількість техніки, що залучається на навчання, вибрати район навчання та організувати його підготовку;
- особисто брати участь і керувати розробкою основних документів із організації та проведення навчання;
- визначити склад керівництва, посередників, дослідницької групи, підготувати їх до проведення навчання, розглянути та затвердити часткові плани своїх заступників, помічників і посередників;
- узгодити питання стосовно проведення КШН з керівниками суб'єктів господарювання, які залучаються до проведення КШН;
- організувати рекогносцировку району проведення КШН (уточнення тактичної обстановки і ходу здійснення підготовки району проведення КШН, а також сил, засобів та термінів, необхідних для підготовки району навчання);
- організувати безпосередню підготовку органів управління та сил до навчання і огляд їх готовності;
- забезпечити дотримання встановлених заходів безпеки під час навчання;
- вивчати роботу органів управління і сил, що залучені до навчання, навчати їх порядку організації управління, взаємодії та всебічного забезпечення;
- особисто або через заступників і штаб керівництва навчання здійснювати контроль за своєчасністю та правильністю дій учасників навчання, аналізувати зміст рішень, що приймають учасники навчання, та розпоряджень, які вони видають;
- пропонувати нові прийоми організації рятувальних та інших невідкладних робіт (далі Р та ІНР) та засобів застосування техніки у різній обстановці;
- забезпечити організоване повернення учасників навчання до місць постійної дислокації;
- після закінчення навчання на підставі особистих спостережень, доповідей керівництва, посередників, дослідницької групи визначити загальну оцінку і провести розбір навчання.

Штаб керівництва навчання – це тимчасово створюваний орган управління, призначений для якісної підготовки та ефективного проведення КШН. Штаб керівництва навчання рекомендовано створювати з

такого розрахунку, щоб забезпечувалося організаційно-методичне керівництво навчанням та управлінням в якості вищого органу органами управління та силами цивільного захисту, які беруть у ньому участь. По відношенню до учасників навчання він виконує функції вищого штабу.

Начальником штабу керівництва навчання може призначатися один із заступників керівника навчання.

До складу штабу керівництва навчання, як правило, входять:

- начальник штабу керівництва навчання та його заступник (заступники);

- помічники начальника штабу;

- група розбору навчання.

Начальнику штабу рекомендовано:

- організувати роботу штабу керівництва та керувати нею;

- узгодити роботу заступників, помічників керівника навчання;

- розробляти за вказівкою керівника документи з організації та проведення навчання;

- організувати та контролювати підготовку керівництва КШН, посередників, учасників навчання, а також району проведення КШН;

- знати обстановку та бути готовим доповісти керівнику КШН висновки та свої пропозиції із дій органів управління і підрозділів;

- контролювати своєчасне подання заступниками, помічниками керівника КШН та посередниками матеріалу для розбору навчання та визначення стану готовності підсистеми (ланки) ЄДС ЦЗ до вирішення завдань цивільного захисту;

- готувати матеріали загального розбору навчання, провести, за необхідності, частковий розбір з органами управління цивільного захисту, які навчалися.

На штаб керівництва навчання рекомендується покладати:

- розроблення документів з підготовки та проведення КШН;

- організацію підготовки керівництва, посередників, дослідницької групи, органів управління цивільного захисту, що залучаються до навчання;

- підготовку району проведення КШН та пунктів управління, організацію зв'язку, безпечного пересування техніки, що залучається до навчання;

- організацію спільної роботи керівників та підрозділів, відповідних начальників та їх органів управління, а також надання допомоги в організації взаємодії з органами управління та силами, що залучаються до навчання;

- підготовку пропозицій керівнику КШН з найбільш доцільного використання підрозділів при виконанні поставлених завдань та здійснення контролю за їх виконанням, а також дотриманням заходів безпеки;

- постійне забезпечення збереження всіх таємних і службових документів, що вивозяться на КШН;

- організацію і контроль за поверненням підрозділів у місця постійної дислокації; підготовку і організацію розбору КШН;

- узагальнення результатів досліджень;

- подання звіту про результати проведеного КШН;

- узагальнення передового досвіду дій та впровадження його у практику підготовки органів управління та сил цивільного захисту.

З метою надання допомоги керівнику КШН у проведенні та здійсненні контролю за роботою учасників навчання і оцінки їх дій рекомендується призначати посередників.

Посередники, як правило, призначаються при органах управління цивільного захисту, органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування та силах, що залучаються до навчання, підпорядковуються керівнику навчання та начальнику штабу керівництва навчання.

Посередників, як правило, призначають з числа найбільш підготовлених посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, які не залучаються до навчання в якості його учасників, а також з викладацького складу навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності. При цьому слід враховувати, що посередники повинні бути старшими чи рівними за посадою та спеціальним званням по відношенню до відповідних посадових осіб, які навчаються.

До початку навчання посередникам рекомендується вивчити порядок проведення навчання та планувальні документи того органу управління цивільного захисту, при якому будуть виконувати свої обов'язки. Під час КШН посередникам рекомендовано здійснювати постійний контроль за діями учасників навчання, здійснювати розіграш дій з урахуванням задуму КШН, вивчати зміст прийнятих рішень, відпрацьованих документів, об'єктивно оцінювати роботу учасників навчання

(особливо їх практичні дії). В терміни, встановлені керівником навчання, надають матеріали до розбору КШН, готують та проводять часткові розбори.

Посередникам рекомендується не втручатися у дії учасників навчання, крім випадків, що ведуть до порушення техніки безпеки, зриву розіграшу дій, можуть призвести до матеріальних збитків та порушення екології в районі проведення навчання.

Посередникам рекомендується:

- спрямовувати дії учасників навчання на якісне відпрацювання навчальних питань і своєчасне виконання заходів;
- знати обстановку на КШН за своїм напрямком;
- контролювати повноту і якість проведення необхідних розрахунків при оцінці обстановки (радіаційної, хімічної, бактеріологічної, інженерної і пожежної тощо);
- стежити за дотриманням порядку та заходів безпеки при виконанні практичних робіт;
- доповідати керівництву КШН рішення і віддані розпорядження.

Працівникам, яких призначено до складу керівництва КШН, та посередникам рекомендується:

- чітко знати і вміти творчо застосовувати вимоги законодавчих та нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту, організаційно-методичних вказівок, а також положень цих Методичних рекомендацій;
- знати можливості підрозділів, що залучаються до навчання, та способи застосування спеціальної техніки у різних умовах обстановки.

Керівництву КШН та посередникам рекомендується:

- не розголошувати документи навчання, що розкривають задум його проведення;
- не підміняти керівників та інших працівників, які беруть участь у навчанні, у вирішенні поставлених завдань, а також втручатися (крім керівника навчання та його заступника) у виконання ними своїх функціональних обов'язків, за винятком випадків, коли їх дії можуть привести до порушення вимог безпеки.

Дослідницька група розробляє документи стосовно організації досліджень на навчанні, узагальнює та аналізує результати досліджень під

час навчання, вивчає прийняті учасниками навчання рішення, готує узагальнений звіт за дослідницькими питаннями.

7.2. Підготовка проведення командно-штабних навчань

Під час підготовки КШН рекомендується включати питання:

- визначення та уточнення вихідних даних;
- планування навчання (розроблення документів);
- підготовку керівництва КШН та посередників;
- підготовку органів управління, сил цивільного захисту та суб'єктів господарювання, що залучаються до КШН; підготовку району КШН.

Характер та особливості кожного КШН залежать від економічних, фізикогеографічних та інших особливостей району проведення навчання, імовірності виникнення та прогнозованих наслідків аварій, катастроф та стихійного лиха, наявності можливостей (необхідних сил та засобів) для здійснення заходів цивільного захисту як у мирний час, так і у особливий період.

На КШН повинна створюватись складна тактична обстановка, максимально наближена до надзвичайних ситуацій, що виникали чи мають високу вірогідність виникнення в районі проведення навчання, та яка вимагає від підлеглих прийняття самостійних обґрунтованих рішень. Крім цього, рекомендовано створювати максимально складні умови для організації управління.

Планування КШН (розробка документів) рекомендується розпочинати з визначення вихідних даних для нього. Деякі вихідні дані, наприклад, тема, час та тривалість КШН, склад його учасників, а іноді й район проведення КШН, можуть визначатися керівником навчання відповідно до плану реагування на надзвичайні ситуації регіону.

Вихідними даними для КШН є:

- Тема КШН.
 - Тема КШН, як правило, є комплексною та включає: виконання основних завдань за призначенням цілодобово, відпрацювання у повному обсязі питань взаємодії, управління та всіх видів забезпечення. Із змісту теми повинні формуватися назви етапів.
 - Приклад формування теми навчання: "Ліквідація наслідків вибуху на хімічно небезпечному об'єкті та руйнування багатоповерхо-

вого житлового будинку, евакуація та розміщення постраждалих, організація та здійснення життєзабезпечення, надання допомоги постраждалим".

- Навчальні та дослідні цілі.

- Навчальні цілі визначаються для кожної категорії, що навчається, зокрема:

- для керівного складу функціональної або територіальної підсистеми ЄДС ЦЗ та їх ланок;

- для органів управління;

- для аварійно-рятувальних служб (формувань), що залучаються;

- дослідницька мета навчання.

Етапи навчання та їх навчальні питання

Етапи навчання рекомендується визначати виходячи з теми КШН. Етап – це виділена за оперативним та астрономічним часом частина навчання, під час якої досягається одна або кілька цілей. Під час кожного етапу зазвичай відпрацьовується кілька навчальних питань. Вони представляють собою ряд послідовних, логічних, найбільш характерних для цього етапу задач, що виникають одна за одною та мають вирішуватися під час КШН. Зміст навчальних питань повинен визначати конкретну роботу, що необхідно виконати за певний проміжок часу.

Розрахунок часу на відпрацювання кожного навчального етапу проводиться одночасно з визначенням змісту та тривалості етапів навчання.

Кількість та зміст етапів визначається керівником навчання з таким розрахунком, щоб розкривалася тема та досягалися цілі навчання у відведений для його проведення астрономічний час.

Астрономічний час – це час, відведений для відпрацювання навчальних питань навчання у реальному масштабі часу.

Оперативний час – це час, відведений для відпрацювання навчальних питань в умовному масштабі часу, з урахуванням тривалості оперативних стрибків. Він в себе включає астрономічний час та часовий інтервал оперативних стрибків.

Оперативний стрибок оголошується для введення органів управління та сил цивільного захисту, які навчаються, в нову оперативну обстановку, що створюється для відпрацювання навчальних питань на поточному чи наступних етапах навчання та є різницею між оперативним та астрономічним часом. В його зміст включається розвиток оперативної обстановки за часовий проміжок стрибка, що неможливо

показати в реальному масштабі часу. Показники та зміст оперативних стрибків повинні відповідати обстановці, створеній для проведення навчання, часу, необхідному для виконання силами задач.

На першому етапі навчання зазвичай відпрацьовуються питання приведення органів управління та сил цивільного захисту у різні режими функціонування, проводиться оповіщення та збір керівного та особового складу, здійснюється збір даних обстановки, що склалася, їх оцінка та аналіз, постановка завдань підлеглим органам управління та силам, перевіряються питання функціональної готовності до дій за призначенням формувань, які залучаються до навчання. При цьому особливу увагу керівництва навчання рекомендується приділяти питанням розгортання та ефективності роботи систем управління, організації проведення практичних заходів цивільного захисту, підвищення стійкості об'єктів економіки, зменшення запасів небезпечних хімічних речовин, що використовуються у виробничих процесах, приведення у готовність формувань цивільного захисту, готовності захисних споруд до укриття населення тощо.

На другому етапі, як правило, відпрацьовуються питання управління підпорядкованими силами та засобами при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, виконання заходів цивільного захисту, виконуються практичні заходи із захисту населення та територій.

Створювані на цьому етапі надзвичайні ситуації повинні за своїми масштабами та наслідками відрізнятися одна від одної, щоб дати можливість набути практичних навичок в реагуванні на надзвичайні ситуації та прийняття рішень органам управління різних рівнів.

Особливу увагу на цьому етапі керівництва навчання рекомендується приділяти проведенню заходів з нарощування сил цивільного захисту територіальної підсистеми ЄДС ЦЗ чи її ланки, розгортанню у повному обсязі органів управління, проведення усіх видів розвідки, евакуації (тимчасового відселення) населення тощо.

Під час проведення навчання керівник КШН або за його дорученням заступник (помічник) керівника КШН можуть проводити заслуховування посадових осіб органів управління цивільного захисту, залучених до навчання.

Склад учасників навчання, у тому числі сил цивільного захисту, у разі їх залучення.

Тривалість та час проведення навчання.

Наприклад: 2,5 доби (7 год 30 хв 18.06.2013 - 17 год 20.06.2013).

Район проведення КШН – вибирається з урахуванням масштабу, змісту теми та навчальних цілей КШН. Характер місцевості та розміри

району мають ютипридатними для відпрацювання всіх навчальних питань та забезпечувати досягнення цілей навчання.

Склад керівництва КШН та список посередників

Для організації та проведення КШН, як правило, розробляються такі документи:

- задум проведення КШН;
- наказ (розпорядження) про проведення КШН;
- організаційні вказівки органам управління з підготовки до проведення навчання;
- план проведення КШН;
- тактичне завдання;
- ввідні із нарощування обстановки під час проведення КШН;
- план імітації (за необхідності);
- план-схема проведення практичних заходів на КШН (для кожного навчального питання);
- часткові плани керівництва КШН та посередників.

Задум проведення КШН – документ, в якому визначається, на фоні якої тактичної обстановки і як керівник має намір відпрацювати тему навчання.

Він, як правило, включає:

- вихідні дані (тему, навчальні та дослідницькі цілі, час (термін і тривалість) навчання, місце проведення);
- керівництво КШН та склад учасників;
- тактичний задум: вихідна обстановка (характер надзвичайної ситуації, положення, склад сил та їх дії на початок навчання);
- обстановку, що склалася під час навчання, для відпрацювання навчальних питань;
- етапи навчання та їх найменування, тривалість, навчальні питання і час на їх відпрацювання.

Наказ (розпорядження) про проведення КШН видається, як правило, за місяць до початку навчання.

У ньому, як правило, вказується: тема КШН; термін та тривалість їх проведення; склад учасників; склад керівництва КШН та посередники; термін розроблення та затвердження основних документів з про-

ведення КШН; термін та порядок підготовки керівництва КШН, посередників та учасників навчання; основні питання всебічного забезпечення учасників навчання та залучених до навчання, а також інші питання. Наказ доводиться до керівного складу органів управління, залучених до навчання, в частині, що їх стосується.

Організаційні вказівки з підготовки та проведення КШН розробляються згідно із задумом командно-штабного навчання.

Організаційні вказівки необхідно доводити до учасників навчання та виконавців в частині, що їх стосується, завчасно, не пізніше одного місяця до початку навчання.

В організаційних вказівках, як правило, зазначаються:

- тема навчання і час проведення КШН;
- склад органів управління та сил цивільного захисту, що залучаються до КШН;
- заходи, що здійснюються, чисельність сил та засобів, що залучаються для забезпечення зв'язку керівництва, заходи безпечного пересування техніки, залученої на навчання, та оточення натурних ділянок;
- хід проведення спеціальних навчань (тренувань) формувань цивільного захисту та об'єктових навчань (тренувань) з питань цивільного захисту, якщо вони проводяться в рамках КШН;
- основний зміст додаткової підготовки органів управління, що залучаються до навчання;
- заходи матеріально-технічного забезпечення КШН;
- заходи із збереження державної таємниці;
- організація та заходи безпеки на КШН;
- час готовності до КШН, порядок проведення огляду готовності;
- інші питання.

План проведення КШН – основний документ, що визначає хід проведення навчання, його загальний тактичний фон і яким чином керівник навчання має намір відпрацювати тему навчання (додаток 1).

План проведення КШН підписує керівник навчання та подає на затвердження безпосередньому начальнику керівника навчання за 15 днів до його початку.

Він, як правило, включає:

1. тему навчання;
2. навчальні цілі;
3. час (термін, тривалість) навчання;
4. місце проведення;

5. склад учасників навчання;
6. тактичний задум.

Тактичний задум розробляється текстуально або графічно (на карті або схемі) залежно від тематики навчання та навчальних питань, що опрацьовуються. Якщо тактичний задум розробляється на карті або схемі, то він є додатком до Плану проведення навчання.

Тактичний задум, як правило, включає:

- назву небезпечної події, характер її походження, ступінь поширення, розмір можливих втрат, кількість постраждалих, характер руйнувань та пошкоджень будівель і споруд, інші наслідки залежно від характеру походження надзвичайної ситуації;
- район розташування органів управління та сил цивільного захисту, що залучаються, – реальний та по навчанню;
- район опрацювання практичних дій сил цивільного захисту;
- завдання органам управління та силам цивільного захисту, що навчаються.

При переході до відпрацювання від однієї небезпечної події (надзвичайної ситуації) до другої визначаються принципово нові завдання.

- кількісний склад залучених сил цивільного захисту (у разі їх залучення);
- склад керівництва і посередників;
- час та місце проведення розбору;
- календар проведення навчання.

У календарі проведення навчання рекомендується відображати інформацію із дій керівництва та учасників навчання за навчальними питаннями поетапно та включати:

- назву етапу;
- навчальні питання та час, що відведено на їх відпрацювання;
- дії органів управління та сил цивільного захисту під час відпрацювання навчального питання;
- заходи, що проводяться керівництвом навчання.

Тактичне завдання розробляється на основі задуму КШН і є вихідним документом для введення учасників навчання (залучених сил цивільного захисту) в обстановку. Тактичне завдання, як правило, складається у письмовому вигляді (з додаванням карти (схеми) вихідної обстановки за необхідності) та включає розділи: загальна обстановка, часткова обстановка та довідкові дані.

Розділ I: "Загальна обстановка" дає учасникам КШН загальне уявлення про характер події, особливості обстановки на визначений час. У ньому викладаються характер обстановки, що склалася під час аварії, катастрофи, стихійного лиха, положення та характер дій органів управління та сил цивільного захисту.

Розділ II: "Часткова обстановка" розвиває загальну обстановку. У ньому більш детально висловлюється характер надзвичайної ситуації, дається характеристика об'єктів, вказується положення, стан і характер дій органів управління та сил цивільного захисту, з якими проводиться навчання.

Розділ III: "Довідкові дані" включає: відомості, що не відомі учасникам навчання без вказівок керівництва навчання, а також допустимі умовні дані (укомплектованість особовим складом і технікою, встановлені дози опромінення особового складу, забезпеченість матеріально-технічними засобами; гідрометеорологічні умови, руйнування в районах проведення КШН тощо).

Якщо тактичне завдання не розкриває задуму навчання, воно доводиться до учасників за два тижні до початку, в іншому випадку – не раніше як за добу.

Часткові плани керівництва КШН та посередників розробляються заступником, помічниками керівника навчання, а також посередниками.

У них рекомендується вказувати:

- вихідні дані: тема, навчальні цілі, час (тривалість) і район (місце) проведення КШН, склад його учасників;
- тактичний задум у необхідному обсязі;
- етапи навчання та їх тривалість;
- навчальні питання на кожному етапі, порядок і час їх відпрацювання;
- порядок роботи відповідних посадових осіб керівництва (посередників) з нарощування обстановки в ході розіграшу дій, організації контролю за діями учасників навчання;
- необхідні розрахункові та інші дані.

Часткові плани заступника, помічників і посередників керівника навчання розглядає та затверджує керівник КШН.

План імітації (за необхідністю) розробляється на карті (схемі) під керівництвом начальника штабу керівництва.

У плані рекомендується вказувати:

- ділянки, поля імітації місцевості, зараженої імітаціями отруйних речовин, а також небезпечних хімічних речовин;
- ділянки, поля імітації, райони руйнувань, пожеж і затоплень;
- розрахунок сил та засобів для імітації, порядок і послідовність їх здійснення;
- схема організації зв'язку з управління імітацією;
- заходи безпеки.

7.4 Проведення командно-штабних навчань

Початком КШН є час подання встановленого керівником КШН сигналу чи вручення черговому органу управління підписаного керівником КШН розпорядження (ввідної).

На першому етапі навчання можуть відпрацьовуватися заходи приведення у готовність до дій за призначенням або мобілізаційної готовності.

При цьому керівник навчання особисто та через заступника (помічників), штаб керівництва навчання та посередників перевіряє організацію оповіщення, швидкість і організованість збору учасників навчання та інші заходи у відповідності до плану проведення КШН.

Якщо питання мобілізаційної готовності не відпрацьовувалися на першому етапі, вони можуть здійснюватися під час наступних етапів.

Обсяг і порядок відпрацювання питань готовності до дій за призначенням (мобілізаційної готовності) визначає керівник навчання.

Він особисто і через заступника (помічників), штаб керівництва навчання та посередників перевіряє розташування та оснащення робочих місць штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації (пунктів управління), стан зв'язку, знання учасниками навчання вихідної обстановки, завдань і здійснення заходів, пов'язаних із підготовкою до управління підлеглими підрозділами.

Після доведення завдань і розпоряджень до учасників навчання надається необхідний час на з'ясування завдань, проведення розрахунків часу, підготовку даних і пропозицій для прийняття рішення, оцінку обстановки, прийняття рішення та відпрацювання інших питань з організації та проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

У цей час керівництво КШН і посередники вивчають роботу учасників навчання, перевіряють правильність даних, що готуються, розрахунків і пропозицій. На цьому етапі особливу увагу слід звертати на методи та організацію роботи органів управління,

правильність та вміння з'ясувати завдання та оцінювати обстановку, приймати обгрунтовані рішення, підготовку відповідних документів.

У визначений час керівник навчання, посередники заслуховують висновки з оцінки обстановки та рішення керівників органів управління цивільного захисту.

Заслуховування рішень проводиться у робочому порядку на спеціально обладнаних робочих місцях без оперативних пауз.

Керівник навчання та посередники визначають доцільність, сильні та слабкі сторони рішень учасників навчання.

За необхідності керівник навчання особисто чи за допомогою засобів зв'язку заслуховує висновки та зауваження своїх помічників, доповіді посередників з прийнятих рішень учасниками навчання.

В умовах обмеженого часу та динаміки дій рішення керівників органів управління цивільного захисту в процесі постановки ними завдань вивчаються та затверджуються керівництвом навчання.

Після затвердження прийнятих рішень органи управління приступають до планування виконання заходів із захисту населення і територій, Р та ІНР, організації управління, взаємодії і всебічного забезпечення.

Керівництво навчання та посередники контролюють роботу учасників навчання. При цьому особливу увагу слід звертати на своєчасну, чітку і конкретну постановку завдань та їх реалізації підлеглими, зокрема: узгодженість і взаємодію в роботі всіх посадових осіб, відпрацювання картографічних та інших необхідних документів.

За результатами роботи учасників навчання заступник, помічники керівника навчання та посередники доповідають до штабу керівництва.

У результаті аналізу рішень керівництво навчанням встановлює, якою мірою вони відповідають умовам, що склалися, і до яких результатів можуть призвести. З урахуванням цього уточнюється порядок нарощування обстановки та розіграшу дій.

Проведення нарощування обстановки та розіграшу дій на КШН містить послідовне доведення до учасників навчання нових даних про обстановку, реагування на зміни в ній, прийняття (уточнення) рішень, постановку завдань, а також контроль за фактичними діями учасників навчання.

Основними способами нарощування обстановки та розіграшу дій можуть бути:

- вручення ввідних;

- доповіді підлеглих органів управління, інформація розвідувальних органів.

Нарощування обстановки і розіграш дій здійснюється по замкнутому колу:

- посередники вручають учасникам навчання інформацію про зміни обстановки і доповідають у штаб керівництва навчання про прийняті учасниками навчання рішення та їх дії;

- штаб керівництва навчання узагальнює рішення учасників навчання, аналізує їхні дії і доповідає керівнику навчання свої пропозиції з подальшого нарощування обстановки;

- керівник навчання дає вказівки на організацію подальшого нарощування обстановки та розіграшу дій;

- штаб керівництва навчання доводить ці вказівки до посередників, які продовжують нарощування обстановки та розіграшу дій.

При цьому дані обстановки на пункти управління, центри управління в надзвичайних ситуаціях учасників навчання повинні надходити в порядку, обсязі і тими каналами та засобами зв'язку, як і в реальних умовах.

Нарощування обстановки та розіграш дій здійснюється керівництвом навчання та посередниками відповідно до плану проведення КШН. Уточнення до плану проведення КШН із нарощування обстановки вносяться відповідно до рішення учасників навчання і даних обстановки, що надходять від них.

Для зосередження зусиль керівництва і учасників навчання на рішенні головних питань в обстановці можуть робитися оперативні стрибки тривалістю від однієї до декількох діб (годин).

При цьому інформація про зміну обстановки з оперативним стрибком може вручатися безпосередньо та одночасно всім органам управління чи тільки органам управління, які цю обстановку доповідають у вищестоящий орган управління технічними засобами зв'язку.

Керівник навчання, його заступник, помічники і посередники під час нарощування обстановки та розіграшу дій перебувають поряд із відповідними особами учасників навчання, контролюють і оцінюють їхні дії.

Головну увагу при цьому приділяють злагодженості в роботі всіх посадових осіб, пунктів управління та центрів управління в надзвичайних ситуаціях в цілому, уміння працівників оперативно збирати та аналізувати дані обстановки, стисло викладати висновки з неї і швидко

розробляти документи, чітко доводити завдання до підлеглих і контролювати їх виконання.

У процесі навчання керівництво КШН і посередники повинні виробити в учасників навчання ініціативу, самостійність і творчий підхід до прийняття рішень і планування, організації проведення ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Для цього рекомендується створювати складну обстановку, обмежувати надходження відомостей шляхом тимчасового порушення зв'язку з підлеглими і вищими органами управління, затримки підвозу матеріальних засобів, про створення зон зараження, пожеж і руйнувань, виведення зі строю окремих посадових осіб через хворобу.

Внесення в обстановку елементів напруженості і раптовості доцільно проводити в період найбільшої інтенсивності в роботі учасників навчання з організації виконання задач в динаміці дій, під час збору та узагальнення даних обстановки і доведення завдань до підлеглих.

У випадках коли органи управління, що навчаються, приймають необґрунтовані рішення, необхідно спонукати їх глибше оцінити обстановку і прийняти вірне рішення. Якщо рішення учасників навчання не відповідають обстановці або не дають змоги досягнути цілей навчання, а також можуть призвести до матеріальних збитків, порушення заходів безпеки, то рекомендується вносити в них необхідні зміни.

В одному випадку можна з'ясувати мотиви, якими керуються учасники навчання, приймаючи таке рішення, а за необхідності повідомити їм додаткові дані про обстановку та інші необхідні відомості.

В іншому випадку можна уточнити задачу або внести необхідні виправлення в рішення при затвердженні його і тим самим досягти відпрацювання поставлених навчальних питань і намічених цілей.

Під час проведення навчання для більш повчального відпрацювання найбільш складних питань рекомендується проводити загальне заслуховування керівного складу.

На загальному заслуховуванні керівники, використовуючи зроблені робочі документи за навчанням (карти, схеми, розрахунки), доповідають висновки з оцінки обстановки, рішення, ставлять завдання підлеглим командирам і організують взаємодію. Також за вказівкою керівника навчання заслуховуються доповіді інших посадових осіб, які навчаються.

Після відпрацювання всіх навчальних питань керівник КШН оголошує частковий відбій, дає вказівки на підготовку розбору навчання та про порядок повернення в пункти постійної дислокації.

Частковий відбій на КШН може бути також оголошено в таких ситуаціях:

- дії органів управління та сил цивільного захисту, з якими проводиться навчання, не відповідають наміченим цілям;
- є необхідність повторення окремих навчальних питань для більш якісного їх відпрацювання;
- порушення встановлених заходів безпеки.

При цьому пункти (центри) управління і підрозділи, що залучаються, припиняють свої дії і залишаються на місцях виконання задач. У цих випадках керівник навчання видає необхідні вказівки, а після їх виконання учасниками навчання продовжує КШН.

Після того як органи управління та сили цивільного захисту, з якими проводиться навчання, виконують поставлені задачі та керівник КШН впевниться, що мета навчання досягнута, оголошується відбій навчанню.

7.4. Розбір командно-штабних навчань

Розбір є заключною частиною навчання і має важливе навчально-виховне значення. Основою розбору є висновки керівника навчання і за-тверджені ним висновки заступника і помічників, посередників, керівника дослідницької групи про дії на навчанні керівного складу органів управління і підрозділів цивільного захисту, що було залучено до навчання.

Підготовка розбору починається до початку навчання і продовжується під час навчання з таким розрахунком, щоб до кінця навчання матеріал для розбору був повністю готовий.

До початку навчання готуються матеріали, що характеризують ступінь готовності учасників навчання та об'єктів і засобів цивільного захисту до проведення КШН, теоретичні положення з найбільш важливих або нових питань тактики дій, вимог керівних документів, найбільш повчальні приклади з досвіду проведення робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації і раніше проведених навчань.

Під час навчання до розбору готується текстуальна частина і, у разі необхідності, карти (схеми), що характеризують хід навчання і рішення учасників навчання за етапами навчання.

Заступник (помічники) керівника навчання і посередники, на основі постійного і всебічного вивчення роботи і дій учасників навчання, готують матеріали для загального розбору у вигляді коротких висновків і пропозицій і у встановлені строки подають його до штабу керівництва.

Штаб керівництва навчання узагальнює ці матеріали та за вказівкою керівника КШН включає до загального розбору.

Висновки і пропозиції для загального розбору повинні бути конкретними, з наведенням фактів і цифрових показників.

Матеріал для загального розбору надається за кожний етап, а під-сумковий наприкінці навчання. Одночасно з підготовкою матеріалів для загального розбору заступник (помічники) керівника навчання і посередники готуються до проведення часткових розборів. З метою ілюстрації на розборі демонструються відпрацьовані учасниками навчання карти, схеми, текстуальні документи, графіки, технічні рішення тощо.

Також можуть демонструватися окремі епізоди навчання, що зняті на фото (відео).

При аналізі дій учасників навчання рекомендується розглядати такі питання:

- особливості проведеного навчання і вимоги, що пред'являлися його учасникам;
- діяльність керівного складу, органів управління та залучених підрозділів забезпечення та обслуговування з виконання заходів приведення у готовність до дій за призначенням і мобілізаційної готовності;
- організація розвідки, збір і узагальнення даних з оцінки обстановки;
- організація роботи комісій з питань ТЕБ та НС, евакуаційних комісій, комісій з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- планування і здійснення переміщення сил та засобів до районів навчання, розгортання пунктів управління, роботи центрів управління в надзвичайних ситуаціях, організації зв'язку, охорони, комендантської служби, виконання заходів із маскування;
- рішення керівників, їх об'єктивність і своєчасність прийняття, доцільність застосування засобів захисту та формувань (служб) цивільного захисту;
- робота органів управління із підготовки даних, розрахунків і пропозицій для прийняття рішень, планування проведення робіт із захисту населення і територій та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, своєчасного доведення задач до підлеглих та надання донесень;
- якість і повнота відпрацьованих графічних і текстуальних документів;
- ступінь відпрацювання питань взаємодії;
- організація всебічного забезпечення проведення Р та ІНР;

- робота органів управління із забезпечення стійкого і безперервного управління підрозділами у різних умовах обстановки;
- дії підрозділів, що залучаються;
- виконання плану дослідження поставлених питань і попередні висновки за ними;
- організація матеріально-технічного забезпечення підготовки і проведення навчання.

На розборі навчання можуть розглядатися й інші питання. З метою врахування виявлених недоліків під час проведення навчання, визначення стану готовності органів управління та сил цивільного захисту до дій за призначенням та покращення стану виконання заходів цивільного захисту загальний розбір навчання проводиться, як правило, на розширеному засіданні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки відповідного рівня з оформленням відповідного протокольного рішення.

Після розбору керівник навчання робить загальні висновки, в яких визначається ступінь досягнення навчальних цілей, спроможність учасників навчання виконувати поставлені задачі, нові проблемні питання тактики дій підрозділів, визначає рівень підготовки органів управління та сил цивільного захисту до виконання завдань за призначенням і ставить їм задачі з впровадження позитивного досвіду навчання та усунення виявлених недоліків.

Окрім загального розбору керівник навчання проводить частковий розбір з керівництвом навчання і посередниками, а також за його вказівкою проводять часткові розбори:

- заступник та помічники керівника навчання – з працівниками органів управління за напрямками діяльності;
- посередники – з працівниками органів управління (підрозділів), що залучалися до навчання.

За необхідності та на рішення керівника КШН частковий розбір може проводитись з територіальним органом ДСНС України.

Про проведення навчання та його результати готується звіт. Звіт про проведення КШН з органами управління та силами цивільного захисту ЄДС ЦЗ, її територіальних та функціональних підсистем подається до Кабінету Міністрів України, а з органами управління та силами цивільного захисту ланок територіальних підсистем ЄДС ЦЗ до ДСНС України через Департамент організації заходів цивільного захисту. Звіт надається до відповідного органу не пізніше 10 діб після закінчення КШН.

У звіті про проведення КШН рекомендується вказувати:

- тему навчання;
- склад учасників навчання;
- ступінь досягнення навчальних цілей;
- реальний аналіз дій учасників навчання;
- позитивні сторони та основні недоліки в підготовці керівників, органів управління та підрозділів;
- причини виникнення недоліків і шляхи їх усунення;
- стан готовності територіальної (функціональної) підсистеми ЄДС ЦЗ до вирішення завдань цивільного захисту у мирний час та в особливий період;
- основні напрямки підвищення готовності до дій за призначенням і мобілізаційної готовності, а також оцінки дій учасників навчання;
- попередні результати проведених досліджень;
- інші питання, висновки і пропозиції за результатами навчання.

7.5. Визначення стану готовності територіальної (функціональної) підсистеми (її ланки) ЄДС ЦЗ до вирішення завдань цивільного захисту у мирний час та в особливий період

Щоб визначити стан готовності територіальної (функціональної) підсистеми ЄДС ЦЗ до вирішення завдань цивільного захисту у мирний час та в особливий період рекомендовано провести:

- аналіз функціонування системи управління, форм та методів роботи керівників усіх рівнів із керівництва повсякденною діяльністю підлеглих; здатності керівників навчати та виховувати підлеглих, впливати на стан справ та їх вклад у підвищення готовності сил цивільного захисту; якості підготовки начальницького складу служби цивільного захисту (фахівців з питань цивільного захисту) з урахуванням їх професійних та моральнопсихологічних якостей.
- перевірку здатності та вміння відповідних керівників здійснювати керівництво підпорядкованими силами в різних режимах функціонування та виконувати покладені на них завдання; спроможності сил цивільного захисту виконувати завдання за призначенням; відповідності ведення обліку, організації зберігання та порядку видачі матеріальних засобів чинним нормативно-правовим актам; стану роботи із раціонального та економічного використання фінансових та матеріальних резервів.

- тестування знань посадовими особами вимог основних законодавчих та нормативно-правових документів у сфері цивільного захисту.

- оцінку стану підготовки органів управління та сил цивільного захисту до виконання дій за призначенням рекомендується здійснювати за наступними критеріями:

"Вищий рівень":

- Наявна система управління, зв'язку та оповіщення:

- спроможна організовано та відповідно до розроблених планів і розрахунків приводити у готовність до дій за призначенням органи управління та сили цивільного захисту;

- дає змогу своєчасно та у повному обсязі здійснювати оповіщення органів управління, сил цивільного захисту та населення;

- повністю та безперервно забезпечує потреби органів управління та сил цивільного захисту із обміну інформацією наявними каналами зв'язку.

- Чергування керівного складу та працівників органів управління:

- цілодобове чергування керівного складу та працівників органів управління – організовано;

- особовий склад органів управління розподілений за напрямками діяльності та змінами, виконує завдання цілодобово та безперервно;

- видані накази, розпорядження та інші документи оформлені за встановленою формою, їх проходження відображене у відповідних облікових документах.

- Мобільна оперативна група:

- особовий склад мобільної оперативної групи знає та вміє практично використовувати обладнання, розміщене на транспортному засобі;

- має транспортний засіб, укомплектований відповідно до встановлених вимог та з урахуванням можливої обстановки, що може скластися, заправлений із розрахунку для висування до найбільш віддаленого району, де можливе виникнення надзвичайної ситуації, та на 10 год автономної роботи;

- під час практичних дій виїхала та прибула до місця аварії у встановлений термін;

○ самостійно оцінила обстановку, що склалася, та доповіла про це керівництву за допомогою наявних засобів зв'язку, визначила та організувала виконання всіх обсягів першочергових заходів у повному обсязі.

● Керівник та підпорядкований орган управління:

○ чітко та організовано виконали заходи приведення у готовність до дій за призначенням та забезпечили виконання зазначених заходів у підпорядкованих органах управління та силах цивільного захисту;

○ показали високу організованість і злагодженість у роботі;

○ уміло організували збір даних обстановки та правильно її оцінили;

○ своєчасно приймали обґрунтовані рішення;

○ чітко та повністю ставили завдання підпорядкованим органам управління та силам цивільного захисту;

○ творчо та в установлені строки спланували заходи забезпечення дій під час виконання поставлених завдань;

○ правильно та швидко реагували на зміни обстановки, здійснювали маневр силами і засобами;

○ не допускали випадків припинення зв'язку з підпорядкованими органами управління та силами.

● Підрозділи (відповідно до покладених на них завдань):

○ організували ведення розвідки у районах виконання завдань, своєчасно повідомляли про її зміну органи управління, яким вони підпорядковані, та формування, які залучаються відповідно до планів взаємодії;

○ своєчасно та у повному обсязі отримували завдання на виконання Р та ІНР, вміло організували роботу на місцях, своєчасно та у повному обсязі здійснювали заходи із організації взаємодії та взаємодопомоги;

○ самостійно приймали рішення на виконання робіт за ввідними; о організували та підтримували постійний зв'язок з органом управління, якому вони підпорядковані;

○ порушення заходів безпеки не допускалося.

"Достатній рівень"

● Керівництво та органи управління діяли організовано, рішення приймалися відповідно до обстановки, проте були незначні недоліки в роботі та прийнятті рішення.

- Задачі з управління підпорядкованими органами управління та підрозділами виконувались з окремими недоліками, траплялися незначні перебої в управлінні підрозділами через нестійку роботу системи зв'язку, що не впливало на своєчасність виконання завдань.

"Задовільний рівень"

- Керівництво та органи управління працювали недостатньо організовано; прийняті рішення в основному відповідали обстановці, завдання до підрозділів (формувань) цивільного захисту доводились зі значним запізненням і неповно, що, однак, не призвело до зриву виконання задач; на зміну обстановки реагували несвоєчасно, система зв'язку працювала недостатньо стійко.

"Низький рівень"

- Керівництво та органи управління на навчанні діяли неорганізовано, рішення не відповідали обстановці, що склалася, на зміни в обстановці не реагували, на тривалий час керівництво та органи управління втрачали управління підрозділами (формуваннями) цивільного захисту, з обов'язками з управління підрозділами не справлялися та не забезпечили виконання поставлених завдань.

7.6. Організація та проведення командно-штабних навчань відповідно до європейських стандартів

Серед різноманіття елементів навчально-виховного процесу, командно штабні навчання (КШН) займають одну з ключових ролей для підготовки фахівців з кризового управління та подолання наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру. КШН дають змогу здійснити оцінку можливостей та компетентності фахівців та групи експертів в цілому відповідальних за реалізацію та виконання планів реагування, планів залучення сил і засобів (СіЗ), процедур на випадок надзвичайних ситуацій, комунікації підрозділів між собою та передачі інформації вищим керівним ланкам, критичного мислення під час прийняття рішень, які спрямовані на забезпечення дій з подолання наслідків надзвичайної ситуації. Принципова схема проведення командно-штабних навчань наведена на рисунку 7.1.

Можливості КШН та їх ефективність не обмежуються лише межами підприємства чи населеного пункту, в межах КШН можливо відпрацювати події та ситуації, що поширюються на межі як декількох адміністративних одиниць, так і за межі держави. Моделювання подібних масштабних ситуацій дає змогу змоделювати залучення і роботу різних служб та органів управління на кожному етапі розвитку надзвичайної ситуації, від об'єктового рівня до загальнодержавного. Це дозволяє не тільки оцінювати знання, отримані окремими групами, але і те, як вся

система взаємодії між собою у випадку виникнення надзвичайної ситуації різного характеру. Успіх проведення КШН полягає в заздалегідь добре спланованому сценарії їх проведення, визначенні цілей та завдань, що ставляться перед учасниками та подальшій оцінці учасників навчань, прийнятих рішень та розпоряджень. Загалом схему організації та проведення КШН можна зобразити таким чином.

Рисунок 7.1 Принципова схема проведення командно-штабних навчань

Порядок проведення подібних навчань, основні положення, пояснення та визначення, викладені нижче, регламентовані міжнародним стандартом ISO 22398. [ISO 22398 (2013) Societal security – Guidelines for exercises)]. Цей стандарт описує елементи загального підходу до планування, проведення і вдосконалення програм і проектів в сфері проведення навчань, тренінгів тощо. Метою цього стандарту є:

- забезпечити основу для розуміння, розробки та реалізації ефективної програми вправ в рамках організації та проведення навчань;
- розробити керівні принципи планування і здійснення навчань;
- підвищити здатність організації проводити навчання за участю як представників свого відомства, так і інших структур, що можуть бути залучені до навчань.

Вправи можуть використовуватися для перевірки політики, планів, процедур, навчання, обладнання та міжорганізаційних угод; тестування систем аварійного відновлення інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ); роз'яснення та навчання персоналу про їх ролі та обов'язки; поліпшення Міжорганізаційної координації і зв'язку; виявлення прогалин в ресурсах; поліпшення індивідуальної працездатності; виявлення можливостей для поліпшення; надання контрольованої можливості імпровізувати.

Одночасно з досягненням цілей та мети навчання, виконання та проведення КШН дає змогу додатково:

- провести моделювання нестандартних надзвичайних ситуацій та подій для підвищення обізнаності особового складу про уразливість і важливість прийнятих рішень у відповідних умовах;
- підвищити знання, навички або здібності окремих осіб або групи осіб з метою оволодіння конкретними компетенціями;
- надати людям можливість спільної роботи для досягнення загального кінцевого результату;
- випробувати нові методи, підходи та процедури управління та реагування під час виникнення надзвичайної ситуації;

Розробка та підготовка КШН здійснюється через низку планових зустрічей, починаючи з концепції та визначення завдань та цілей навчання, що включає кілька робочих зустрічей до завершальної наради з планування. Основні етапи підготовки КШН включають:

- написання сценарію навчань;
- призначення ролей та обов'язків для членів керівників проведення навчань (КПН) та учасників КШН;
- підготовку документації для проведення КШН;
- координацію та логістику проведення КШН.

Найважливішими документами для проведення КШН є сценарій проведення КШН і додатково для покращення розуміння та доведення всіх основних етапів проведення навчання – «Посібник для проведення навчань», підготовлений в окремих версіях для різних груп учасників.

Посібник для проведення навчань – це документ, підготовлений для забезпечення проведення КШН, що містить набір інструкцій, правил та детальний опис з проведення навчань і повинен слугувати своєрідним довідником з їх проведення.

Після проведення КШН бажаним є проведення повномасштабних польових навчань з залученням сил і засобів, необхідних для подолання наслідків НС з метою закріплення набутих навичок учасників КШН.

Для організації та проведення КШН організація чи структура, що проводить навчання призначає відповідальних осіб та/або керівників проведення навчання (КПН), які будуть здійснювати, організовувати та безпосередньо контролювати їх проведення.

КПН, відповідальні за логістику, повинні завчасно провести першочергове ознайомлення, огляд та вивчення можливостей місця проведення навчань.

Першочергове ознайомлення – це перший етап планування КШН, який проводиться з метою підтвердження всіх початкових спостережень та очікувань. Подальші кроки при організації КШН повинні охоплювати логістичні питання, перевірку наявних технічних можливостей та додаткових потреб, що впливатимуть на якість та успіх проведення навчань.

Також організація КШН повинна включати перевірку доцільності запланованих заходів. Елементарний аналіз плану проведення КШН повинен ставити за мету ефективність запропонованого заходу для досягнення успіху проведення навчань.

Логістичні питання це питання, які повинні бути непомітні для учасників навчань, оскільки вони покликанні забезпечити сталу та впевнену роботу всіх учасників КШН, тому чим краще організована та виконана така робота, тим вона менш помітна. Окрім того, слід зазначити, що чим більший масштаб КШН, тим важливіша і складніша логістика. Логістичні питання особливо важливі безпосередньо в день проведення тренувань, оскільки велика кількість людей покликанні виконувати різнопрофільну роботу в обмежений час, яка в кінцевому рахунку повинна дати один спільний результат.

Одне з найважливіших питань, що пов'язане з логістикою, включає в себе організацію облаштування робочих приміщень, процес реєстрації учасників та їх розподіл по місцях, а також їх підтримку за межами робочих приміщень. Для більш ефективного надання логістичної та адміністративної підтримки, бажано залучити КПН до безпосереднього забезпечення логістики. Це робить будь-яке обговорення логістичних та адміністративних питань в межах підготовки КШН набагато ефективнішим, з можливістю прямої передачі прийнятих рішень до виконавця.

Структура КШН

КПН повинні структурувати сценарій логічним, легко доступним способом. Системність та логічність сценарію досягається шляхом побудови сценарію з використанням трьох рівнів: подія, інцидент і ввідна.

Коли сценарій розвивається, інцидент не повинен ставати занадто складним і перевантаженим деталями. З іншого боку, цільова група повинна бути ознайомлена з усіма деталями інциденту як основними, так і другорядними, що дозволяє приймати рішення та діяти. На рисунку 7.2 показано приклад загальної побудови сценарію КШН.

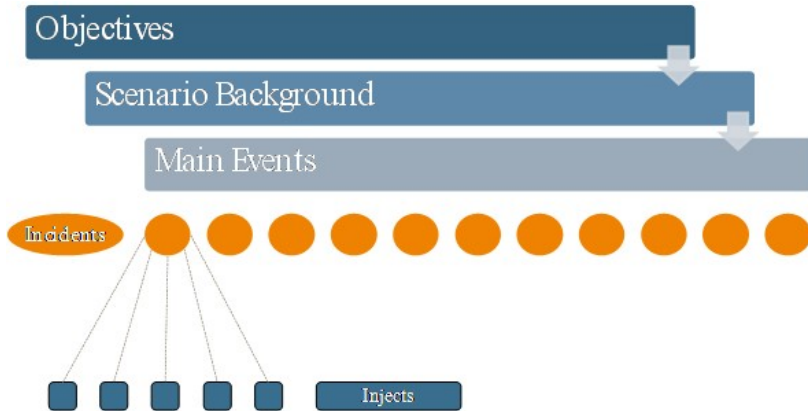

Рисунок 7.2 Схема загальної будови сценарію проведення КШН

Події описують загальний зміст реалізованого сценарію. Кількість подій залежить від цілей, що ставляться перед початком проведення КШН. Може знадобитися кілька незалежних подій для досягнення мети і цілей КШН. Однак, необхідно мати на увазі, що реалістичність сценарію може бути втрачена через велику кількість незалежних подій.

Кожна подія включає в себе ряд наслідків, також відомих як інциденти. Кількість інцидентів має тримати учасників вправ зайнятими, але не перевантажувати їх. Якщо окремі епізоди або ввідні вцілому стають недоречними або неактуальними під час вправи, керівники проведення навчань повинні мати додаткові ввідні, які можна використовувати.

Сценарій повинен стимулювати цільову групу осіб реагувати так, щоб їхні дії можна було оцінювати на тлі загальної події чи інциденту. Тому повинен бути чіткий взаємозв'язок між подіями, інцидентами і ввідними.

Ввідна № 2	Астрономічний час:	Ввідна кому:	Першому КГП, поліція
		Ким видано:	КПН
	Оперативний час:	Спосіб надання:	Особисто
Ввідна			

Додаткова інформація	
Питання до вирішення	

Рисунок 7.3 Приклад бланка ввідної для зміни оперативної обстановки

Приклад ввідної наведено на рисунку 7.3. КПН вирішують коли подавати ввідну, тим самим відкривати наступний етап проведення навчань і змінювати оперативну обстановку.

Ввідні надаються на папері та / або через засоби зв'язку (телефон, радіостанція, email).

Ввідна містить таку інформацію:

- Характер події та її опис;
- Адресат та форма подачі;
- Час як оперативний так і астрономічний;
- Додаткова інформація;
- Питання, які необхідно вирішити та обговорити, задачі;

Кожен учасник, що представляє свою організацію чи структурний підрозділ діє в межах своїх обов'язків, компетентності і своїх можливостей та завдань що ставляться КШН.

Очікується, що кожен гравець буде реагувати на ввідні у відповідності до заздалегідь визначених та розроблених планів реагування та залучення необхідних сил та засобів свого підрозділу, установи. Презентація своїх дій може включати:

- опис статусу готовності організації до дій за призначенням;
- вжиті заходи, засоби, ресурси, опис їх функціональних можливостей та необхідність співпраці і комунікації з додатковими службами.

Учасники можуть (повинні):

- робити власні замітки, зауваження та пропозиції стосовно цілого процесу реагування та подолання наслідків НС;
- обговорювати курс проведення навчань та правильність прийнятих рішень;

- готувати звіт про виконанні заходи та проводити окрему його презентацію учасникам навчань та під час підсумкового обговорення.

Початковий брифінг

КПН повинен забезпечити, щоб початковий брифінг виконувався як невід'ємна та необхідна частина проведення КШН. Початок навчань починається з обговорення (брифінг). Його мета – інформування учасників та спостерігачів про завдання, формат і проведення КШН та будь-яку іншу інформацію, яка дає можливість учасникам взяти повну та активну участь під час КШН.

Брифінг охоплює:

- передумови, цілі та завдання;
- формат та процедуру проведення, включаючи презентації:
 - учасники, склад команд, розташування кожної команди;
 - команда КПН;
 - розподіл ідентифікаційних жилетів;
 - засоби та формат зв'язку, доступне технічне обладнання;
- формат зв'язку від/до КПН:
 - терміни, порядок процедури;
 - пояснення документів / ввідні тренування;
 - форми спілкування та презентації вироблених рішень;
 - опис сценарію.

Брифінг представлений у формі презентації (PowerPoint, тощо) і супроводжується засіданням у форматі питання/відповідь.

Ведення навчань

Безпосереднє керівництво навчаннями здійснюється КПН. У разі необхідності до КПН призначаються помічники керівника проведення навчань (ПКПН).

Учасники навчань діляться, відповідно до розробленого сценарію КШН, на незалежні команди та розміщуються в окремих приміщеннях (аудиторіях). Кожне приміщення повинно мати щонайменше:

- столи та стільці, відповідно до кількості учасників у кожній команді;
- маркерну дошку з набором маркерів і ганчірки для стирання;
- фліпчарт з набором паперу;

- на кожного учасника групи персональний комп'ютер (ПК) з доступом до Інтернету, та можливості виведення необхідної інформації на проектор;
- принтер (кольоровий принтер) або доступ до мережевого принтера;
- Wi-Fi, доступ до Інтернету;
- розетки та подовжувачі для ПК (ноутбуків) учасників;
- блокнот і олівець (кулькова ручка) для кожного учасника;
- перелік телефонів та робочих електронних адрес для комунікації команд;
- набір офісного обладнання, таких як (папір А4, маркери, лінійка, ножиці, степлер, клейка стрічка);
- набір карт (за необхідністю для кожної команди) з зображенням зони НС, хімічного забруднення тощо;
- робоча документація, нормативно-правова та законодавча документація.

Очікується також, що учасники навчань представлять власний оперативний матеріал, що регламентує оперативне планування, процедури, протоколи мобілізації та взаємодії СіЗ, тощо на випадок виникнення НС.

Окремо надається приміщення для КПН, спостерігачів. Кімната також повинна мати відповідний перелік обладнання зазначений вище.

Для комунікації учасників навчань використовуються такі засоби зв'язку (відповідно до функційних можливостей та потреб учасників КШН):

- радіозв'язок;
- стаціонарний телефонний зв'язок;
- e-mail зв'язок;
- надання паперового звіту.

Підсумки навчань

За результатами проведення навчань проводиться загальний збір учасників КШН в окремому приміщенні для детального обговорення та узагальнення результатів проведення КШН.

Розбір підсумків навчань складається з:

- короткого звіту КПН;
- короткого звіту спостерігачів;
- звіту представників команд;

- обговорення ідей, проблемних питань, ходу проведення навчань;
- інформації про подальші кроки, включаючи підготовку звіту про проведення КШН.

Приклад організації та проведення КШН

Для наочного зображення та засвоєння вище зазначеного матеріалу пропонується розглянути порядок та організацію проведення КШН на прикладі міста Львова за темою «Надзвичайна ситуація, пов'язана з викидом небезпечних хімічних речовин».

Довідкова інформація щодо сценарію, попередня історія та опис основних подій

Львів – це місто обласного значення з населенням приблизно 720 тисяч чоловік, яке вважається столицею Галичини та центром Західної України. Львів є важливим промисловим, туристичним центром і транспортним вузлом для України. У Львові працює близько 218 великих промислових підприємств в технологічному процесі яких обертається велика кількість небезпечних речовин. Щороку Львів відвідує від 2 до 2,5 млн. туристів з України, США, Канади, Німеччини, Польщі тощо. Львівський залізничний вузол один із найбільших в Україні та відіграє провідну роль в плані пасажирських та вантажних перевезень. Львів роташовано на перетині двох міжрегіональних напрямків та одного міжнародного «Європа-Азія», що дає можливість безперебійно здійснювати імпорт та експорт продукції різного призначення. ПАТ "Львівський жировий комбінат" (координати 49°50'02.4"N 23°59'09.9"E) – одне з провідних підприємств олійножирової галузі України. Підприємство має повний замкнутий цикл переробки рослинних олій та виробництва напівфабрикатів. Основна продукція – це маргарин, олія, жири. В технологічному процесі підприємства обертаються такі хімічно та вибухонебезпечні речовини: аміак, сірчана кислота, кисень, водень.

Загальна ситуація

Осінь, місяць жовтень, робочий день, перша половина доби. Основні вулиці міста Львова (вул. Гороδοцька, Личаківська, Зелена, Левандівська, Липинського, просп.

Чорновола) заповненні автомобільним та громадським транспортом. Спостерігаються значні затори.

Погода спекотна (аномальна спека для цієї пори року), температура повітря вдень перевищує 25 °С, вологість близько 80%, швидкість вітру 1-2 м/с. Попередній прогноз погоди для Західної України включає

різкі зміни погодних умов (місцями) внаслідок переміщення циклону з Європи, попередження про можливі сильні грози, поривчастий вітер.

Ситуація на ПАТ "Львівський жировий комбінат"

Початок робочого дня, весь персонал підприємства перебуває на своїх робочих місцях, згідно із штатним розкладом. Передбачається про-вести поточні зварювальні роботи, здійснити відпуск готової продукції та поповнення запасів рідкого аміаку для забезпечення технологічного процесу підприємства. Заїзд на підприємство ускладнений у зв'язку з значними заторами на ділянці дороги між залізничним вокзалом та вул. Сяйво.

Початкова та наступні події

Приблизно о 10:30 ранку за місцевим часом на оперативно-диспетчерський пункт ОРС ЦЗ ДСНС України м. Львова надходить повідомлення про вибух і подальше горіння будівлі на підприємстві ПАТ "Львівський жировий комбінат".

Т0. 10:25 ранку працівники ПАТ "Львівський жировий комбінат" здійснюючи підготовку до ремонтно-зварювальних робіт підключали та транспортувала кисневі балони. Не зваживши на небезпеку один з працівників допустив прямий контакт відкритого полум'я з киснем, внаслідок чого пролунав вибух та подальше займання покрівлі складу сировини.

Відповідно до тактичного задуму та сценарію проведення навчань учасники КШН розділені на три незалежні команди: місце події, штаб з ліквідації НС та комісія з ТЕБ та НС (рис.7.4)

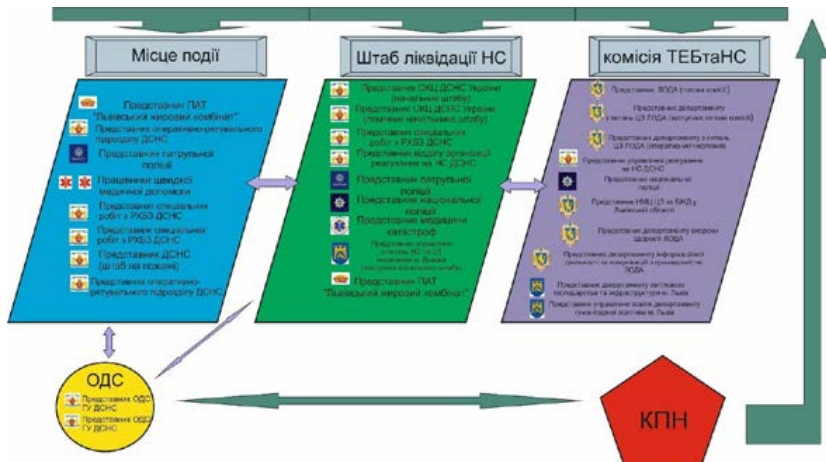

Рисунок 7.4 Приклад розподілу учасників КШН

Навність представників таких установ, департаментів є істотною для забезпечення проведення навчань:

- представник (головний інженер, відповідальний за охорону праці/ЦЗ) ПАТ "Львівський жировий комбінат" – 1 особа;
- представники ОДС ОКЦ ГУ ДСНС України в Львівській області – 2 особи;
- представники оперативно-рятувального підрозділу ДСНС України (ДПРЧ-2 м. Львів) – 2 особи;
- представники Управління патрульної поліції м. Львів – 2 особи;
- представники швидкої медичної допомоги – 2 особи;
- представники групи спеціальних робіт з радіаційного, хімічного та біологічного захисту ГУ ДСНС України в Львівській області – 2 особи;
- представники ОКЦ ГУ ДСНС України в Львівській області – 2 особи;
- представник відділу організації реагування та готовності підрозділів ГУ ДСНС України в Львівській області – 1 особа;
- представник иГУ Національної поліції м. Львів – 2 особи;
- представник медицини катастроф – 1 особа;
- представник Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення м. Львова – 1 особа;
- представник Львівської обласної державної адміністрації;
- представники департаменту з питань цивільного захисту Львівської обласної державної адміністрації – 2 особи;
- управління реагування на НС ГУ ДСНС України м. Львів – 1 особа;
- представник навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності у Львівській області – 1 особа;
- представник департаменту охорони здоров'я Львівської обласної державної адміністрації – 1 особа;
- представник департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Львівської обласної державної адміністрації – 1 особа;
- представник департаменту житлового та інфраструктури м. Львів – 1 особа;
- представник управління освіти департаменту гуманітарної політики м. Львів – 1 особа.

Загальна прогнозована кількість учасників КШН – **25 чоловік**.

Місце події. Це окреме приміщення, яке обладнане відповідно до вимог проведення КШН. Основними засобами зв'язку для «місця події» є радіозв'язок. Основним завданням учасників на цьому етапі роботи є оцінка поточної ситуації, прийняття відповідних рішень та передача ін-формації на централізований пункт зв'язку. Для оперативно-рятувальних підрозділів, що прибувають на місце події (відповідно до ввідних) виділено окреме місце (дошка) на якій відображена оперативна обста-новка на момент прибуття, задача учасників здійснити ліквідацію надзвичайної ситуації шляхом правильного розміщення сил та засобів та надання допомоги потерпілим.

Для погіршення оперативної обстановки на місці події пропонується сценарій з великою кількістю постраждалих, що потребують надання медичної допомоги. Таким чином наявність медичного персоналу є обв'язкою умовою на цьому етапі КШН.

Представники медичної служби повинні здійснити фізіологічне сортування потерпілих відповідно до запропонованого алгоритму [S. Lennquist (2012) Medical response to major incidents and disasters: a practical guide for all medical staff]. Фізіологічне сортування ґрунтується на простих фізіологічних параметрах, наприклад, дихання, кровообіг та неврологічна відповідь. Рішення про пріоритет в наданні медичної допомоги робиться шляхом оцінки цих параметрів відповідно до алгоритму, що автоматично надає пріоритет (рис.7.5). Перевага фізіологічного сортування полягає в тому, що віно може виконуватись особою, яка має мінімум знань з цього напрямку (рятувальник, поліцейський) та досвіду.

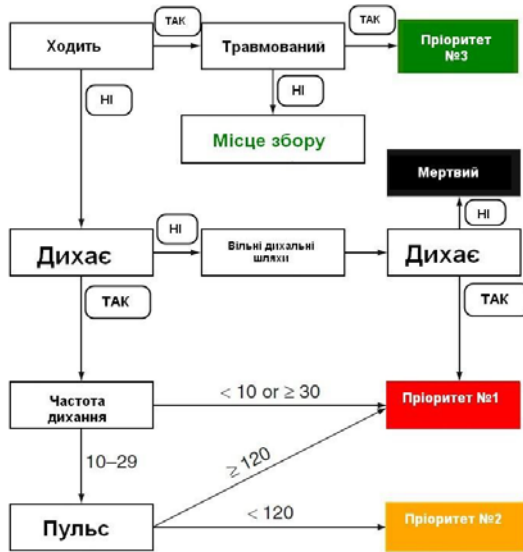

Рисунок 7.5 Алгоритм проведення сортування постраждалих

Недоліки такого алгоритму сортування в тому, що воно не враховує ступінь травмування однак саме наявність медичного працівника дає змогу при повторному сортуванні визначити пріоритет надання допомоги та спосіб його лікування.

Для оцінки ступеня травмування людини використовуються магнітні карточки постраждалих (рис.7.6.) на яких відображаються всі необхідні параметри для проведення сортування медичними працівниками

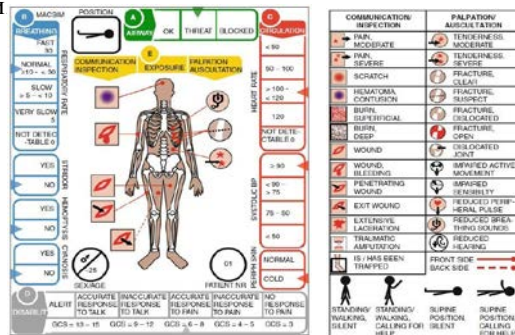

Рисунок 7.6 Загальний вигляд карточки постраждалого

Працівники патрульної поліції відповідно до своїх функційних обов'язків та оперативної ситуації здійснюють огороження місця події, регулюють пропускний режим тощо.

Приклад розміщення учасників місця події представлений на рис.7.7

Штаб з ліквідації НС. Завданням штабу з ліквідації НС є координація дій оперативно-рятувальних підрозділів на місці події за умови виходу НС за межі об'єкта. До складу штабу з ліквідації НС входять представники всіх служб та відомств, що безпосередньо залучаються до ліквідації наслідків НС, а також уповноважені здійснювати заходи спрямовані на успіх проведення ліквідації НС. Додатково можуть залучатися фахівці окремих галузей, представники об'єкта де сталася НС.

Впродовж проведення КШН можливе різке погіршення оперативної обстановки шляхом введення додаткових ввідних або паралельних подій. Таким чином особовий склад штабу з ліквідації НС повинен здійснювати перерозподіл всіх наявних сил та засобів, а у випадку створення комісії з ТЕБ та НС – надавати звіт про перебіг оперативної обстановки та здійснювати запити на дання відповідної допомоги для успішної ліквідації та подолання наслідків НС, що перебувають виключно в компетенції комісії ТЕБ та НС.

Приклад розміщення учасників штабу з ліквідації НС на рисунку 7.8.

Комісія з ТЕБ та НС. Комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій є постійно діючим органом, який створюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією, райдержадміністрацією, виконавчим органом міської ради, районною у місті та селищною радою (далі – місцева комісія) для координації діяльності райдержадміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, пов'язаної із забезпеченням техногенно-екологічної безпеки, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і реагування на них

В межах проведення КШН завдання учасників комісії ТЕБ та НС провести повний та детальний аналіз поточної обстановки, визначити та організувати заходи спрямованні на швидку та успішну ліквідацію наслідків НС. Здійснити виділення необхідних матеріальних ресурсів

згідно з потребами усіх учасників залучених до ліквідації НС, починаючи від місця події, якщо такі є.

Приклад розміщення учасників комісії з ТЕБтаНС на рис.7.9.

Одне з основних завдань, що ставиться перед усім учасниками навчань – це організувати правильну передачу інформації та її візуалізацію, особливо це актуально для останньої групи учасників КШН, а саме для комісії з ТЕБ та НС. Оскільки учасники КШН не знають сценарію навчань та повної інформації по кожному етапу його проведення, то дуже важливо правильно та точно передавати отриману інформацію з самого початку КШН.

Таким чином дуже важливо для всіх учасників дотримуватись принципової схеми зв'язку та комунікації рис.7.10.

Рисунок 7.7 Приклад розподілу робочих місць та їх розміщення на місці події

Працівники патрульної поліції відповідно до своїх функційних обов'язків та оперативної ситуації здійснюють огороження місця події, регулюють пропускний режим тощо.

Приклад розміщення учасників місця події представлений на рисунку 7.7

Штаб з ліквідації НС. Завданням штабу з ліквідації НС є координація дій оперативно-рятувальних підрозділів на місці події за умови виходу НС за межі об'єкта. До складу штабу з ліквідації НС входять представники всіх служб та відомств, що безпосередньо залучаються до ліквідації наслідків НС, а також уповноважені здійснювати заходи спрямовані на успіх проведення ліквідації НС. Додатково можуть залучатися фахівці окремих галузей, представники об'єкта де сталася НС.

Впродовж проведення КШН можливе різке погіршення оперативної обстановки шляхом введення додаткових ввідних або паралельних подій. Таким чином особовий склад штабу з ліквідації НС повинен здійснювати перерозподіл всіх наявних сил та засобів, а у випадку створення комісії з ТЕБ та НС – надавати звіт про перебіг оперативної обстановки та здійснювати запити на дання відповідної допомоги для успішної ліквідації та подолання наслідків НС, що перебувають виключно в компетенції комісії ТЕБ та НС.

Приклад розміщення учасників штабу з ліквідації НС на рисунку 7.8.

Комісія з ТЕБ та НС. Комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій є постійно діючим органом, який створюється Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією, райдержадміністрацією, виконавчим органом міської ради, районною у місті та селищною радою (далі – місцева комісія) для координації діяльності рай-держадміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, пов'язаної із забезпеченням техногенно-екологічної безпеки, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і реагування на них

В межах проведення КШН завдання учасників комісії ТЕБ та НС провести повний та детальний аналіз поточної обстановки, визначити та організувати заходи спрямовані на швидку та успішну ліквідацію наслідків НС. Здійснити виділення необхідних матеріальних ресурсів

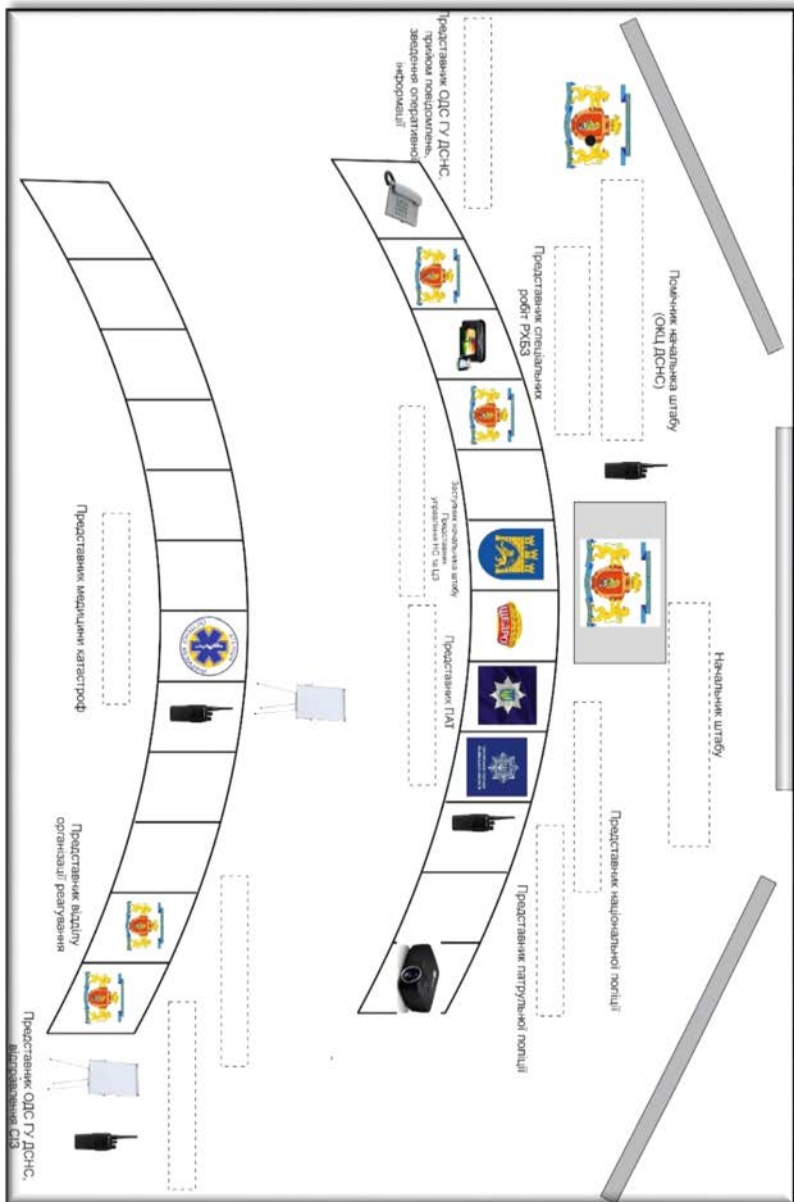

Рисунок 7.8. Приклад розподілу робочих місць та їх розташування в штабі ліквідації НС

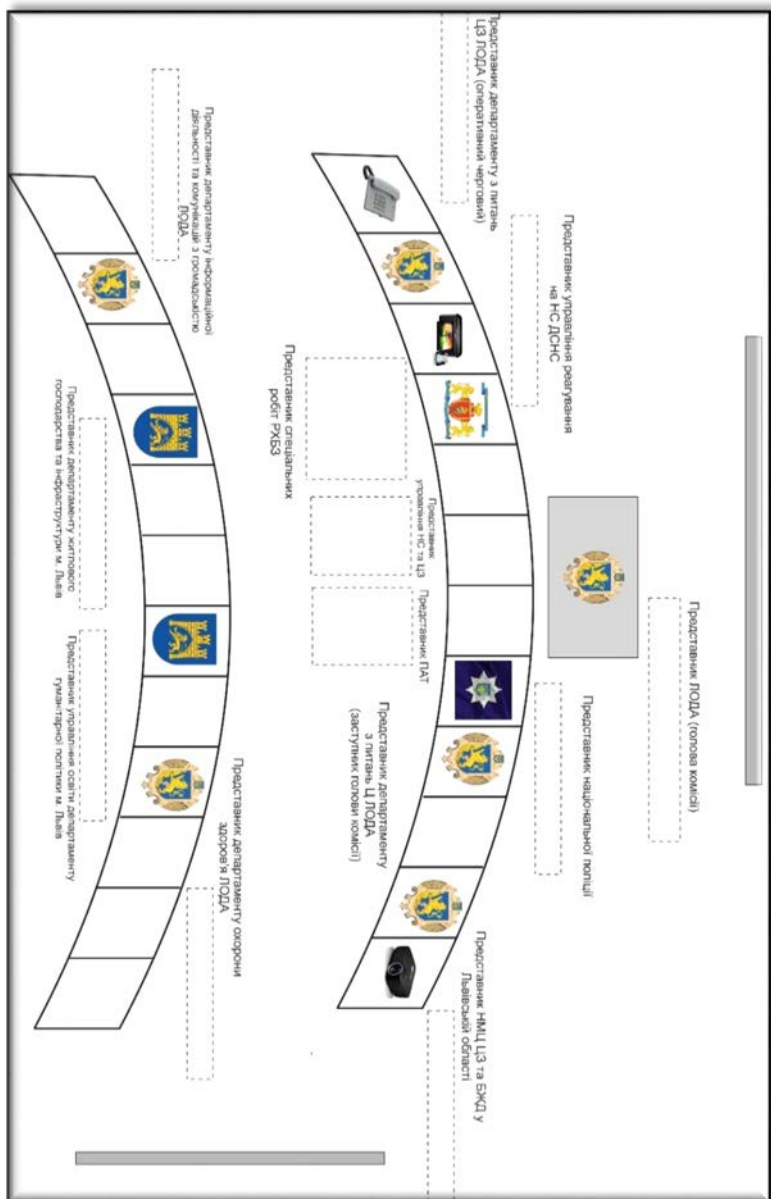

Рисунок 7.9 Приклад розподілу робочих місць та їх розташування в комісії ТЕБ та НС

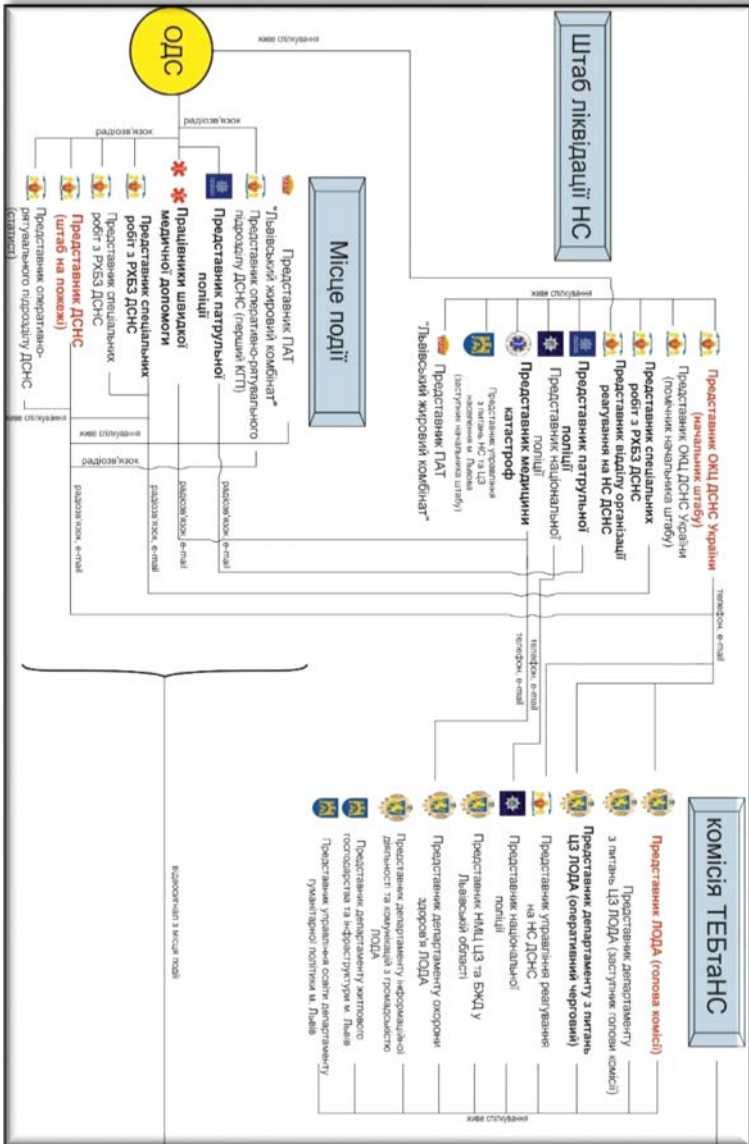

Рисунок 7.10 Схеми розподілу зв'язку та комунікації учасників КШН

РОЗДІЛ 8. ТИПОВІ АЛГОРИТМИ ДІЙ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ ДСНС ПРИ РЕАГУВАННІ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

Для загальної координації дій центральних і місцевих органів вико-навчої влади рішенням Кабінету Міністрів України утворюється спеціальна Урядова комісія з ліквідації надзвичайної ситуації (далі – Урядова комісія) та призначається керівник робіт з ліквідації наслідків НС. Робочим органом Урядової комісії є міжвідомчий оперативний штаб, до роботи в якому залучаються посадові особи структурних підрозділів ДСНС і представники інших центральних органів виконавчої влади. Порядок та режим роботи штабу встановлює призначений Урядовою комісією керівник робіт з ліквідації наслідків НС.

Термін збору штабу: у робочий час – 30 хв, у неробочий – 1 год 30 хв. Місце роботи міжвідомчого оперативного штабу – Державний Центр управління в надзвичайних ситуаціях.

В апаратах центральних органів виконавчої влади, які залучаються до реагування на НС, створюються оперативні групи. Склад, порядок і місце їх роботи визначаються керівниками відповідних центральних органів вико-навчої влади.

Термін готовності до роботи зазначених оперативних груп: у робочий час – 30 хв, у неробочий – 1 год 30 хв.

Керівництво організацією та проведенням аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у зоні НС до прибуття керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації покладається на комісію з питань техно-генно-екологічної безпеки та надзвичайної ситуації відповідного рівня. Для здійснення оперативних заходів з управління надзвичайною ситуацією регіональна комісія створює регіональну оперативну групу. Дер-жадміністрація, на території якої виникла НС, призначає керівника регіо-нальної оперативної групи, визначає її склад, порядок та місце роботи. Термін формування регіональної оперативної групи: у робочий час – 1 год, у неробочий – 1 год 30 хв.

Для оцінки характеру і наслідків НС, підготовки пропозицій для прийняття рішення із її локалізації або ліквідації, безпосереднього управ-ління підпорядкованими силами цивільного захисту створюються та направляються до зони НС:

- оперативна група ДСНС, до складу якої входить група управління з пересувним пунктом управління;
- оперативні групи центральних органів виконавчої влади, залучені до ліквідації надзвичайної ситуації;
- оперативні групи Міноборони, СБУ, МВС України, інших органів управління, від яких залучено сили цивільного захисту.

Склад оперативних груп визначають керівники міністерств, інших центральних органів влади, підприємств, установ та організацій. Оперативні групи, розташовані в зоні НС, за винятком оперативної групи СБУ, підпорядковуються керівнику робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та входять до складу його пункту управління.

Порядок роботи кожної оперативної групи, місце розгортання і пересування пунктів управління узгоджується з керівником робіт з ліквідації наслідків НС.

8.1. Дії органів управління з отриманням інформації про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації

При отриманні інформації про загрозу або виникнення несприятливих погодних умов у ДСНС створюється оперативна група для збору та узагальнення інформації із обстановки у небезпечному регіоні.

У разі виникнення надзвичайної ситуації в регіоні вживають таких заходів:

- з "Ч"+ 02.00 – до зони НС, в разі необхідності, відбуває мобільна оперативна група ДСНС з метою визначення необхідності залучення додаткових сил та засобів і підготовки пропозицій для прийняття рішення керівництвом оперативного міжвідомчого штабу, координації дій сил цивільного захисту і засобів в ході проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС;
- оповіщення та збір у встановленому місці керівного складу цивільного захисту, особового складу відповідної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;
- оповіщення населення міст і сіл, які можуть постраждати (постраждали) від наслідків НС;
- позачергове (екстрене) засідання відповідної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій для оцінки ситуації і уточнення плану дій із запобігання і ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;

- доведення рекомендацій для населення із дій в районі погіршення погодних умов;
- підготовка або приведення в готовність спеціальних служб і формувань до виконання завдань за призначенням;
- проведення запобіжних заходів;
- прийняття рішення про надання допомоги регіону додатковими силами цивільного захисту і засобами для ліквідації наслідків НС;
- приведення в готовність до роботи евакуаційних комісій відповідних рівнів;
- уточнення розрахунків і організація життєзабезпечення евакуйованого населення та решти населення постраждалого району (міста) в умовах НС;
- створення запасів продуктів першої необхідності на період ліквідації надзвичайної ситуації;
- уточнення розрахунків транспортного забезпечення евакуйованого населення та забезпечення решти населення продуктами та предметами першої необхідності, проведення робіт з розгортання пунктів обігріву, медичного забезпечення та забезпечення гарячим харчуванням на маршрутах відселення та в місцях тимчасового розміщення;
- проведення санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та лікувальнопрофілактичних заходів у зоні НС.

8.2. Типовий алгоритм роботи оперативної групи ДСНС

1. Основним завданням оперативної групи ДСНС є:

- збір, узагальнення та аналіз оперативної інформації про НС;
- підготовка рішень ДСНС із ліквідації наслідків НС;
- доведення завдань до підрозділів цивільного захисту та здійснення контролю за виконанням прийнятих рішень.

Керівник оперативної групи ДСНС призначається із числа старшого начальницького складу Департаменту реагування на надзвичайні ситуації. Під час чергування йому підпорядковуються усі представники структурних підрозділів ДСНС, які відповідно до графіка чергування входять до складу оперативної групи.

При заступанні на чергування керівник оперативної групи зобов'язаний:

- вивчити оперативну обстановку на території України та довести її до складу оперативної групи;

- встановити порядок чергування членів оперативної групи у приміщенні Державного центру управління в надзвичайних ситуаціях (найбільш доцільним є одночасно перебування у приміщенні Центру не менше двох осіб);

- розподілити обов'язки між членами оперативної групи відповідно до компетенції структурних підрозділів ДСНС;

- визначити осіб для підготовки оперативної інформації у разі загрози або виникнення НС;

- встановити взаємодію з начальником чергової зміни ДСНС, оперативнодиспетчерською службою, оперативного-координаційним центром, керівниками оперативної групи територіальних органів управління ДСНС в регіонах;

- доповісти відповідальній посадовій особі від керівного складу ДСНС про готовність оперативної групи до виконання завдань за призначенням.

Розподіл обов'язків між членами оперативної групи:

- представник Департаменту реагування на надзвичайні ситуації:

- здійснює збір, узагальнює та аналізує інформацію із наявності та складу оперативних груп, чергових сил та засобів територіальних органів управління ДСНС, підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту центрального підпорядкування ДСНС та спеціальних загонів ДСНС;

- здійснює раптові перевірки чергових сил та засобів із готовності до дій за призначенням;

- у разі виникнення (загрози виникнення) НС;

- безпосередньо встановлює та підтримує зв'язок з керівником МОГ на місці події та узагальнює отриману інформацію із залучення сил цивільного захисту і засобів до ліквідації НС;

- представники Департаменту запобігання надзвичайним ситуаціям: здійснюють збір, узагальнюють та аналізують оперативну інформацію від міністерств та відомств про стан тепло-, електро-, газо-, водопостачання в населених пунктах та об'єктах господарювання (Мінрегіонбуд, Міненергугілля, Мінінфраструктури, МОЗ України, Держводагентство);

● Залежно від оперативної обстановки до цілодобового чергування залучаються представники Управління гідрометеорології Департаменту запобігання надзвичайних ситуацій (ускладнення та різка зміна погодних умов) та Управління медичного забезпечення Департаменту реагування на надзвичайні ситуації (ускладнення санітарно-епідеміологічного стану).

Керівник оперативної групи ДСНС має право:

● отримувати від структурних підрозділів ДСНС та територіальних органів управління ДСНС інформацію із оперативної обстановки у зонах відповідальності;

● виникнення, загрози виникнення НС;

● заходів з ліквідації наслідків НС;

● залучення сил та засобів ДСНС на НС, наявності та стану резервної техніки і обладнання;

● додатково залучати до складу оперативної групи, за погодженням з керівництвом ДСНС, представників структурних підрозділів ДСНС;

● відстороняти від роботи членів оперативної групи за порушення службової дисципліни з подальшою доповіддю керівництву ДСНС.

Під час чергування керівник оперативної групи несе відповідальність за організацію роботи оперативної групи, своєчасність і точність підготовки оперативної інформації.

Загальне керівництво оперативними групами покладено на директора Департаменту реагування на надзвичайні ситуації.

Під час виконання покладених завдань оперативна група підпорядковується Голові, його першому заступнику та відповідальній посадовій особі від керівного складу ДСНС.

У разі загрози або виникнення НС регіонального та державного рівня:

● оперативна група здійснює збір, аналіз отриманої з місця події інформації, готує карту оперативної обстановки в зоні НС;

● організовує та здійснює координацію дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів управління ДСНС, залучених сил;

● готує звітні та інформаційні документи вищим посадовим особам держави, Голові, Державній комісії з питань ТЕБ та НС;

● здійснює контроль за виконанням актів Президента України, рішень Кабінету Міністрів України та ДСНС з питань ліквідації НС;

- організовує взаємодію з засобами масової інформації із забезпечення своєчасного і об'єктивного інформування населення про виникнення НС та заходи, вжиті для її ліквідації.

Оперативна інформація про виникнення (загрозу виникнення) НС готується негайно з моменту надходження повідомлення до оперативної групи і подається керівництву ДСНС не пізніше ніж через 1 год з моменту її отримання.

8.3. Типовий алгоритм роботи мобільної оперативної групи ДСНС

МОГ ДСНС призначена для проведення оцінки обстановки безпосередньо в зоні НС, координації дій залучених сил і засобів, забезпечення зв'язку з штабом ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. МОГ ДСНС комплектується за розпорядженням керівництва ДСНС особами начальницького складу та державними службовцями з розрахунку:

- керівник МОГ ДСНС – директор Департаменту реагування на надзвичайні ситуації або його заступник;

- члени МОГ ДСНС – залежно від виду НС залучаються представники від:

- Департаменту реагування на надзвичайні ситуації;
- Департаменту запобігання надзвичайним ситуаціям;
- Департаменту ресурсного забезпечення.

Склад МОГ ДСНС може змінюватися з урахуванням виду надзвичайної ситуації та обставин, що склалися.

Завдання МОГ ДСНС у повсякденному режимі:

- підготовка до виконання завдань в умовах НС;

- вивчення потенційно небезпечних об'єктів, об'єктів підвищеної небезпеки, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, і районів можливого виникнення НС, планувальних документів із організації оперативного реагування і ліквідації НС та їх наслідків;

- розробка, уточнення документів та вивчення обладнання МОГ ДСНС.

Часові нормативи готовності до виїзду МОГ ДСНС:

- оповіщення і збір у робочий час –15 хв, у неробочий час – 1 год 20 хв;

- готовність до виїзду у робочий час 30 хв, у неробочий час – 1 год 30 хв.

Завданнями МОГ ДСНС під час загрози або виникнення НС є:

- збір, аналіз, узагальнення та оцінка первинної інформації про обстановку, що склалася, прогноз розвитку НС;

- здійснення контролю за виконанням оперативних заходів реагування на НС органами управління, силами цивільного захисту та засобами територіальної підсистеми ЄДС ЦЗ;

- організація роботи штабу з ліквідації наслідків НС, а також взаємодії з місцевими органами управління цивільного захисту, оперативними групами центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування із ліквідації НС та її наслідків;

- постійне інформування про хід ліквідації НС та оперативна передача матеріалів з місця події до оперативної групи ДСНС в Державному Центрі надзвичайних ситуацій, підготовка проекту доповіді для інформування вищих посадових осіб держави;

- координація діяльності органів управління ЄДС ЦЗ, сил цивільного захисту та засобів із виконання рятувальних робіт, ліквідації наслідків НС;

- підготовка та надання пропозицій для прийняття рішень Голові, Державній комісії з питань ТЕБ та НС, Урядовій комісії з ліквідації НС із залучення сил цивільного захисту і засобів та здійснення матеріально-технічного забезпечення дій у НС;

- забезпечення постійного зв'язку з оперативною групою ДСНС.

Терміни подачі інформації: з прибуттям на місце виникнення НС та після виконання першочергових заходів оперативного реагування на НС; через кожні 2 години про хід проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС; при загрозі життю людей – негайно, у разі різкого погіршення обстановки та зміні плану локалізації і ліквідації наслідків НС; узагальнена доповідь про обстановку в зоні НС та вжиті заходи подається о 18 год, якщо не встановлені інші терміни.

До завдань начальника МОГ ДСНС входять:

- при заступанні на чергування: доводить до особового складу МОГ ДСНС обстановку, перевіряє документацію та оснащення групи;

розподіляє обов'язки між особовим складом; уточнює порядок чергування, схему зв'язку та порядок оповіщення особового складу;

- після отримання розпорядження на виїзд до зони НС: уточнює завдання, склад групи, вид транспорту, маршрут руху; призначає заступника, розподіляє обов'язки між членами МОГ ДСНС та ставить завдання на підготовку до виїзду; доповідає старшому начальнику і оперативно-чергової служби ДСНС про виїзд МОГ ДСНС, маршрут руху та орієнтовний час прибуття до місця призначення;

- під час слідування до місця надзвичайної ситуації: підтримує постійний зв'язок із оперативною групою ДСНС, начальником оперативно-чергової служби ДСНС, і відповідним територіальним органом управління ДСНС, уточнює розвиток подій у зоні НС та видає необхідні рекомендації із організації робіт з ліквідації її наслідків;

- після прибуття до зони надзвичайної ситуації: організовує роботу МОГ; ставить завдання особовому складу на розгортання спеціального обладнання (у разі необхідності); уточнює у начальника (представника) територіальним органом управління ДСНС, керівників (представників) об'єкту і місцевого органу влади, представників центральних органів влади про обстановку, вжиті заходи, склад і відомчу належність залучених сил і засобів; забезпечує подання інформації до оперативної групи ДСНС;

- після отримання розпорядження про завершення роботи МОГ організовує систематизацію оперативних документів та підготовку звіту про хід ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

8.4. Організація роботи оперативного міжвідомчого штабу

Оперативний міжвідомчий штаб на базі МОГ, з прибуттям до зони надзвичайної ситуації оперативних груп від служб цивільного захисту, (центральных і місцевих органів виконавчої влади), які залучаються до ліквідації наслідків аварії, розгортає штаб з ліквідації НС та розробляє оперативний план ліквідації її наслідків.

У подальшому:

- організовує збір, узагальнення даних обстановки в зоні НС;
- уточнює пропозиції з організації робіт і дій сил цивільного захисту та організовує їх всебічне забезпечення;
- нарощує зусилля залучених формувань з ліквідації наслідків НС; координує діяльність і організовує взаємодію між залученими силами цивільного захисту;

- організовує цілодобове чергування у штабі;
- організовує контроль за ходом виконання робіт;
- готує доповідь про оперативну обстановку та хід виконання робіт керівництву країни.

8.5. Типовий алгоритм роботи оперативного міжвідомчого штабу

Оперативний міжвідомчий штаб з ліквідації надзвичайної ситуації створюється при ДСНС для організації та координації дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, сил і засобів у разі загрози або виникнення НС державного рівня, підготовки звітних та інформаційних документів керівництву держави.

Оперативний міжвідомчий штаб очолює заступник Голови, який за розподілом обов'язків відповідає за питання реагування на НС. Оперативний міжвідомчий штаб формується ДСНС залежно від конкретного виду НС із представників, визначених центральними органами виконавчої влади.

Основні завдання оперативного міжвідомчого штабу:

- підготовка комплекту документів Голові з проектом рішення із ліквідації НС;
- підготовка наказів, розпоряджень ДСНС з питань ліквідації НС, доведення їх до виконавців;
- підготовка проектів рішень Кабінету Міністрів України з питань ліквідації НС;
- управління територіальними підрозділами і силами ДСНС та координація дій сил цивільного захисту інших центральних органів виконавчої влади;
- моніторинг оперативної обстановки в зоні НС та ведення оперативнотехнічної і звітної документації;
- організація взаємодії з органами управління з питань НС та силами цивільного захисту центральних та місцевих органів влади залучених до ліквідації НС;
- організація взаємодії із засобами масової інформації для забезпечення своєчасного і об'єктивного інформування населення про виникнення НС і заходи, що вживаються для її ліквідації;
- організація контролю за виконанням актів Президента України, рішень Кабінету Міністрів України та ДСНС з питань ліквідації НС;

- підготовка звітів Президенту України, Кабінету Міністрів України про оперативну обстановку в зоні НС та хід її ліквідації;
- підготовка звіту вищим посадовим особам держави про ліквідацію НС.

Організація роботи оперативного міжвідомчого штабу

Фахівці, які входять до складу оперативного міжвідомчого штабу, виконують службові завдання на автоматизованих робочих місцях в Центрі управління з надзвичайних ситуацій.

Після оповіщення члени оперативного міжвідомчого штабу прибувають на визначені їм робочі місця, уточнюють обстановку та доповідають про готовність до роботи у складі оперативного міжвідомчого штабу. Графік роботи оперативного міжвідомчого штабу затверджує керівник оперативного міжвідомчого штабу.

Керівник оперативного міжвідомчого штабу доповідає Голові (першому заступнику Голови) про готовність оперативного міжвідомчого штабу до роботи та обстановку в зоні НС, отримує першочергові розпорядження та уточнює завдання членам оперативного міжвідомчого штабу.

Оперативний міжвідомчий штаб готує комплект документів з аналізом обстановки в зоні НС та прогнозом її розвитку, а також пропозиціями для прийняття рішення Головою із ліквідації НС. Пропозиції та документи, що мають міжвідомчий характер погоджуються з керівниками цих відомств в телефонному режимі їх представниками в оперативний міжвідомчий штаб.

Після прийняття рішення Головою оперативного міжвідомчого штабу доводить його до територіальних управлінь та сил ДСНС, організовує взаємодію із залученими центральними та місцевими органами виконавчої влади та контролює виконання рішень Президента України, Кабінету Міністрів України та Голови ДСНС України.

Під час роботи ОМШ збирає дані про обстановку в зоні НС, на основі аналізу та прогнозу готує пропозиції із забезпечення дій залучених сил цивільного захисту і доповідь про хід ліквідації наслідків НС вищим посадовим особам держави.

Оповіщення членів оперативного міжвідомчого штабу здійснюється оперативно-черговою службою ДСНС за вказівкою Голови (першого заступника Голови, заступника Голови) через чергові (диспетчерські) служби відповідних міністерств (агентств, компаній). Збір членів оперативного міжвідомчого штабу здійснюється у Центрі управління в надзвичайних ситуаціях у визначений керівником оперативного міжвідомчого штабу час (термін).

Оперативний міжвідомчий штаб має право одержувати від центральних і місцевих органів виконавчої влади матеріали, документи та інформацію, необхідні для вирішення завдань, які вона виконує; брати участь у розгляді матеріалів про причини виникнення і наслідки НС та вносити, у межах своєї компетенції, пропозиції із притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у виникненні НС.

8.6. Типовий алгоритм дій Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій

Після отримання повідомлення про виникнення НС державного або регіонального рівнів Голова ДСНС України вживає таких заходів:

- уточнює обстановку;
- визначає (заслуховує) заходи, які необхідно негайно провести для забезпечення своєчасного реагування, зокрема склад сил цивільного захисту, першочергові завдання із захисту населення і запобігання поширенню масштабів НС;
- доповідає Прем'єр-міністру України (голови Державної комісії з питань ТЕБ та НС) про виникнення НС, обстановку в зоні НС, вжиті заходи із її ліквідації і рятування людей, залучені сили цивільного захисту і засоби, план подальших дій, необхідну допомогу з боку центральних органів виконавчої влади;
- погоджує порядок доповіді Прем'єр-міністру України та Президенту України про НС;
- погоджує доцільність створення Спеціальної урядової комісії з ліквідації наслідків НС;
- уточнює склад МОГ для виїзду до зони НС.

Віддає розпорядження начальнику чергової зміни організувати зв'язок з начальником територіального органу управління ДСНС, головою обласної державної адміністрації та безпосередньо з жителями зони НС. Заслуховує в телефонному режимі доповідь начальника територіального органу управління ДСНС, інформацію голови обласної державної адміністрації та інформацію із зони НС про обстановку, що склалася, та вжиті заходи із її ліквідації, рятування людей, забезпечення безпеки населення в зоні НС, залучені сили цивільного захисту і засоби, план подальших дій, необхідну допомогу з боку центральних органів влади та обставини виникнення НС.

- Встановлює взаємодію з керівником органу влади, якому підпорядкований об'єкт, де виникла НС (на транспорті, енергетиці, вугле-, газо-, нафтовидобувній галузі, комунальній сфері тощо).
- Доповідає Прем'єр-міністру України (голови Державної комісії з питань ТЕБ та НС) уточнену інформацію про обстановку на місці події, вжиті заходи та план подальших дій із ліквідації НС і її наслідків.
- Ставить завдання заступнику Голови (з питань реагування на надзвичайні ситуації):
 - уточнити склад МОГ ДСНС та порядок її відбуття до зони НС для організації оперативного реагування та координації дій органів влади при ліквідації НС; організовує роботу в цілодобовому режимі оперативної групи ДСНС в Центрі управління в надзвичайних ситуаціях;
 - забезпечує підготовку оперативних документів із НС та пропозиції із її ліквідації, а за необхідності – проекти рішень Уряду з цього питання;
 - надає Президенту України та Кабінету Міністрів України письмову інформацію про виникнення НС, обстановку на місці події, вжиті заходи для її ліквідації і рятування людей, залучені сили і засоби та план подальших дій;
 - уточнює необхідність залучення додаткових сил цивільного захисту і засобів ДСНС до ліквідації НС;
 - визначає склад і чисельність додаткових сил цивільного захисту і засобів для залучення від регіональних центрів швидкого реагування і спеціальних загонів ОРСЦЗ, підрозділів територіального органу управління ДСНС, а також порядок і терміни їх прибуття до зони НС;
 - визначає необхідність та порядок залучення авіації ДСНС;
 - організовує заходи із всебічного матеріально-технічного забезпечення дій залучених сил ДСНС а також взаємодію з центральними та місцевими органами влади, від яких залучені органи управління та сили;
 - організовує, у разі потреби, збір і роботу оперативного міжвідомчого штабу із залученням представників від необхідних центральних органів виконавчої влади;
 - ставить завдання із своєчасного і об'єктивного інформування через засоби масової інформації населення про виникнення НС і заходи що вживаються для ліквідації її наслідків.
- Особисто або у складі Державної комісії з питань ТЕБ та НС чи Спеціальної урядової комісії відбуває до зони НС.

- З прибуттям до місця НС заслуховує доповідь начальника територіального органу управління ДСНС та інформацію голови обласної державної адміністрації про обстановку на місці події, вжиті першочергові заходи з ліквідації НС, рятування людей, організацію життєзабезпечення постраждалого населення, забезпечення безпеки населення в зоні НС, план подальших дій, необхідність залучення додаткових сили цивільного захисту і засобів та допомогу з боку центральних органів влади.

- Приймає на себе обов'язки керівника робіт з ліквідації наслідків НС, якщо інше не передбачене чинними нормативно-правовими актами.

- Ставить завдання заступнику Голови (керівнику оперативної групи ДСНС) і голові ОДА створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації на базі пересувного пункту управління ДСНС із залученням особового складу Мобільної оперативної групи ДСНС, а також та представників центральних і місцевих органів влади та організувати його роботу організовує подальше проведення аварійно-рятувальних та ін-ших невідкладних робіт в зоні НС, зокрема: основні зусилля сил цивільного захисту спрямовує на рятування людей та локалізацію небезпечних факторів НС, які загрожують населеним пунктам, об'єктам економіки, енергосистемам, інженерним і транспортним мережам; організовує надання домедичної допомоги постраждалим, рятувальникам та іншим особам, які беруть участь у ліквідації наслідків НС, за необхідності дає розпорядження на розгортання мобільного госпіталю ДСНС; забезпе-чує у разі можливості проведення аеромедичної евакуації постраждалих до стаціонарних лікувальних закладів для надання кваліфікованої та спеціалізованої медичної допомоги; організовує надання психологічної допомоги постраждалим.

- Після завершення рятувальних робіт, подальші дії аварійно-рятувальних підрозділів спрямовує на виконання заходів, які сприяють відновленню життєдіяльності населених пунктів, безпечному функціонуванню об'єктів економіки, енергосистем, інженерних і транспортних мереж.

- Вживає, в межах повноважень, через місцеві органи виконавчої влади заходів з першочергового життєзабезпечення постраждалого населення, зокрема, роботи пункту життєзабезпечення населення, до складу якого входять пункти харчування, відпочинку, медичного і психологічного забезпечення; координує дії місцевих органів влади із перерозподілу та максимального використання місцевих ресурсів для життєзабезпечення населення в зоні НС; надає допомогу місцевим органам

влади у відновленні об'єктів і систем життєзабезпечення населення в зоні НС.

Обсяг і зміст заходів із проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС і життєзабезпечення населення залежить від кількості постраждалих, характеру і ступеня руйнувань будинків і споруд та оперативної обстановки в зоні НС.

8.7. Типовий алгоритм дій начальника територіального органу управління ДСНС

1. Після отримання повідомлення про НС уточнити обстановку, контролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування та проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС.

2. Особисто доповісти Голові, закріпленому заступнику Голови та керівникам Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації про НС і вжиті заходи.

3. Організувати інформування про надзвичайні ситуації Раду міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації, а також структурні підрозділи центральних органів влади, розташовані в регіоні, де виникла НС. Зокрема, при руйнуванні будівель та споруд інформують територіальні підрозділи МОЗ, МВС, Мінрегіонбуду, Міненергуюгілля; аваріях на залізничному транспорті – підрозділи Мінінфраструктури, СБУ, МОЗ, МВС, Міноборони; авіаційних подіях – МОЗ, МВС, СБУ, прокуратури; надзвичайна ситуація на водних об'єктах – підрозділи МВС, Міноборони, Мінінфраструктури, Держприкордонслужби; великих пожежах в будівлях і спорудах – підрозділи МОЗ, МВС; великих лісових пожежах – підрозділи Держлісагентства, МОЗ, МВС; паводках – підрозділи МОЗ, МВС, Мінрегіонбуду, Міненергуюгілля, Мінекології,

Держводагентства; буревіях – підрозділи Мінрегіонбуду, Міненергуюгілля, Мінекології, МОЗ, МВС; пошуку людей у лісовій (гірській) місцевості та в печерах – підрозділи МОЗ, МВС.

4. Скерувати до зони НС МОГ на чолі із заступником начальника територіального органу управління ДСНС або іншою підготовленою посадовою особою для організації оперативного реагування на НС.

5. Створити штаб з ліквідації НС та організувати його роботу. Сформувати в складі штабу з ліквідації наслідків НС робочі групи:

- з оцінки обстановки і підготовки пропозицій і проектів рішень начальника цивільного захисту регіону;

- забезпечити підготовку проектів доповідей до Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України;
- керівництва силами цивільного захисту;
- матеріального забезпечення;
- забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

При виникненні НС, пов'язаних з великими лісовими пожежами, буревіями та паводками, в складі штабу з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій додатково створюють групи, які скеровують у постраждалі райони.

Забезпечення управління та координації дій сил та засобів ДСНС, міністерств та відомств безпосередньо в зоні НС здійснюється з пересувних (мобільних) пунктів управління. Доставка особового складу МОГ здійснюється транспортними засобами, які є у підпорядкуванні (автомобілями, вертольотами, літаками, катерами) до зони виникнення НС.

При авіаційних подіях до складу штабу включається координатор з авіаційного пошуку та рятування, а при виникненні НС на водних об'єктах – начальник морського (річкового) координаційного аварійно-рятувального центру.

6. Доручити штабу провести попередні розрахунки сил цивільного захисту і засобів для проведення пошуково-рятувальних робіт.

7. Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження про залучення до пошуково-рятувальних робіт сил і засобів територіального органу управління ДСНС, а також чергових сил і засобів регіональних центрів швидкого реагування і спеціальних загонів ОРС ЦЗ, дислокованих на території регіону. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій.

8. Підготувати пропозиції до розпорядження голови Ради міністрів АР Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації про додаткове залучення сил цивільного захисту і засобів регіональних підрозділів інших місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

9. Підготувати доповідь Голові ДСНС України про надзвичайні ситуації, вжиті заходи, пропозиції до рішення на подальші дії.

10. Разом з начальником цивільного захисту Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації та робочою групою з оцінки обстановки відбуті до зони виникнення НС.

11. Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань ТЕБ та НС (комісії з розслідування причин аварії) представників територіального органу управління ДСНС для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги постраждалим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів ДСНС та сил цивільного захисту інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

12. У ході ліквідації НС забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення пошуково-рятувальних робіт та інші матеріали із ліквідації НС та надання допомоги постраждалим), прийнятих територіальними комісіями з питань ТЕБ та НС і напрацьованих штабом з ліквідації НС та оперативної групи територіального органу управління ДСНС.

13. Організувати пошук і рятування людей.

14. Забезпечити постійний моніторинг обстановки та інформування про розвиток НС залучених пошуково-рятувальних підрозділів.

15. Координувати питання із всебічного забезпечення проведення аварійнорятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, відновних робіт.

16. Оперативно приймати рішення про додаткове залучення сил та засобів територіального органу управління ДСНС, а у разі необхідності готувати пропозиції Міністру про необхідність додаткове залучення сил цивільного захисту і засобів з інших регіонів.

17. Після завершення ліквідації НС та її наслідків організувати повернення залучених сил цивільного захисту і засобів до місць постійної дислокації.

18. Підготувати та надіслати до ДСНС підсумковий звіт з ліквідації НС і її наслідків та забезпечити систематизацію всіх напрацьованих документів.

8.8. Порядок залучення додаткових сил і засобів ДСНС

Залучення додаткових сил і засобів ДСНС здійснюється у випадку досягнення НС регіонального або державного рівнів та неможливості ліквідувати їх наслідки силами гарнізону ДСНС, служб і підприємств регіону де виникла НС. Нарощуються угруповання сил ДСНС у зоні НС пожежно-рятувальними підрозділами та аварійно-рятувальними загонам спеціального призначення територіального органу управління ДСНС, спеціальними регіональними центрами швидкого реагування та спеціальними загонів центрального підпорядкування, авіацією ДСНС, а в окремих випадках і навчальними закладами системи ДСНС.

Залучення додаткових сил і засобів з інших гарнізонів

При досягненні (чи загрози досягнення) НС регіонального або державного рівнів, старша посадова особа територіального органу управління ДСНС на місці події, спільно з представниками органів влади оцінюють обстановку, проводять розрахунок сил і засобів для її ліквідації та у разі їх недостатності, доповідає начальнику територіального органу управління ДСНС.

Начальник територіального органу управління ДСНС, у разі неможливості ліквідувати НС при максимальному залученні сил і засобів гарнізону ДСНС, служб і підприємств регіону, звертається до Голови, першого заступника Голови або особи, до повноважень якої належать питання оперативного реагування з проханням залучити додаткові сили з інших регіонів та (або) авіацію ДСНС та інформує оперативно-чергову службу ДСНС.

Усне звернення протягом години підтверджується письмово через ОЧС ДСНС. Для залучення авіації додатково зазначається вид і необхідна кількість авіаційної техніки, аеропорт (аеродром) її базування та порядок забезпечення пально-мастильними та іншими витратними матеріалами.

ДСНС приймає рішення про скерування до зони НС додаткових наземних сил згідно з розрахунком та (або) авіації ДСНС. При скеруванні авіації ДСНС залучаються керівництво та особовий склад Управління авіації та авіаційного пошуку і рятування.

Навчальні заклади системи ДСНС залучаються за окремим рішенням Голови.

Скерування сил і засобів за межі гарнізону

Начальник територіального органу управління ДСНС з отриманням від Служби рішення про скеруванні сил цивільного захисту і засобів для надання допомоги за межами гарнізону оголошує збір і формує зведений загін гарнізону ДСНС. Призначає начальника зведеного загону із числа найбільш підготовленого старшого начальницького складу територіального органу управління ДСНС для управління на марші та в зоні НС.

При включенні до зведеного загону ДСНС підрозділів від спеціального регіонального центру швидкого реагування, спеціального

аварійно-рятувального загону центрального підпорядкування або навчального закладу, старша посадова особа від цих підрозділів призначається заступником начальника зведеного загону.

Начальник зведеного загону формує похідну колону зведеного загону для здійснення маршруту до місця призначення, визначає місце збору її ядра та маршрут руху. При значній відстані між пунктами постійних дислокацій підрозділів зведеного загону формуються дві похідні колони.

До першої колони включаються підрозділи, які дислоковані найближче до зони НС. Начальник зведеного загону визначає час початку маршруту зведеного загону до місця призначення, уточнює контрольні точки на маршруті і точку зустрічі приймаючою стороною. На маршруті підтримує постійний зв'язок з оперативно-диспетчерською службою територіального органу управління ДСНС та штабом з ліквідації надзвичайної ситуації, які у свою чергу інформують Оперативно-чергову службу ДСНС про висунування сил цивільного захисту та про проходження контрольних точок на маршруті.

Начальник спеціального регіонального центру швидкого реагування, спеціального аварійно-рятувального загону центрального підпорядкування або навчального закладу з отриманням розпорядження про надання допомоги в інших регіонах скеровує у розпорядження начальника зведеного загону гарнізону ДСНС визначені сили і засоби.

Прибувши до пункту призначення, начальник зведеного загону доповідає в штаб з ліквідації надзвичайної ситуації про склад сил цивільного захисту і готовність до виконання завдань за призначенням. Після цього зведений загін на чолі з керівним складом поступає у розпорядження начальника територіального органу управління ДСНС у зоні відповідальності якого виникла НС і отримує статус приданих сил цивільного захисту.

Зустріч додаткових сил цивільного захисту з інших гарнізонів та організація їх роботи

Начальник територіального органу управління ДСНС, у випадку скерування Службою у його розпорядження додаткових наземних сил, зобов'язаний організувати зустріч зведених загонів ДСНС у завчасно обумовленій контрольній точці маршруту та супровід до зони НС. Після прибуття додаткових сил цивільного захисту до місця призначення він повинен ввести начальників зведених загонів в обстановку, передати картографічний матеріал зони НС, визначити межі робочої зони на оперативних дільницях, поставити завдання, довести порядок управління, зв'язку, взаємодії та перезміни особового складу, забезпечити техніку

паливно-мастильними матеріалами, її обслуговування і ремонт, харчування та відпочинок особового складу, закріпити за зведеним загоном представника територіального органу управління ДСНС для вирішення поточних питань.

У випадку скерування до зони НС авіації ДСНС начальник територіального органу управління ДСНС зобов'язаний організувати зустріч в аеропорту (аеродромі) призначення, ввести екіпажі в обстановку, уточнити їх завдання на участь у ліквідації НС, довести порядок управління, зв'язку, взаємодії, передати командирам екіпажів картографічний матеріал зони НС та закріпити за екіпажами представника територіального органу управління ДСНС для вирішення поточних питань.

8.9. Завдання керівникам ланок функціональної та територіальних підсистем цивільного захисту (доручення Кабінету Міністрів України)

3. метою надання допомоги потерпілим, відновленню транспортного сполучення та забезпечення безперебійного функціонування систем життєзабезпечення населення, об'єктів національної економіки, стабільної роботи державних установ, закладів освіти та охорони здоров'я:

• При проведенні запобіжних заходів у загрозовій

період: о уточнити зону можливого виникнення НС; о організувати постійне спостереження за станом об'єктів життєзабезпечення;

- о привести в готовність технічні засоби для захисту об'єктів житлового та громадського сектора, систем енергопостачання та зв'язку, штучних споруд і комунікацій та обслуговування автотодоріг;
- о уточнити плани відселення мешканців з будівель, що потрапляють у зони можливої НС, та спланувати їх тимчасове розміщення і організацію життєзабезпечення.

• При виникненні аварій на системах енергопостачання та системах життєзабезпечення: привести в готовність команди рятувальників і приступити до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації НС, надання допомоги постраждалому населенню;

- о приступити (в разі необхідності) до відселення населення із небезпечних місць, їх тимчасового розміщення і організації життєзабезпечення згідно з розрахунками;

- організувати охорону силами співробітників МВС зони НС, взяти участь в організації відселення і тимчасового розміщення населення, охороні об'єктів господарювання та майна громадян;
 - організувати регулювання руху транспортних засобів по об'їзних шляхах в разі руйнування автошляхів;
 - забезпечити залучення аварійних команд з відновлення роботи об'єктів енергетики, зв'язку, водопровідно-каналізаційного господарства та безперебійну подачу якісної питної води в дошкільні, шкільні, лікувальні заклади, об'єкти громадського харчування і населенню постраждалих районів;
 - організувати санітарно-гігієнічне, протиепідемічне та лікувальнопрофілактичне забезпечення населення;
 - організувати широке інформування населення про наявну обстановку і правила поведінки в зоні НС.
- ***При ліквідації наслідків складних погодних умов на автодорогах:***
 - На рівні оперативного міжвідомчого штабу:
 - Спільними зусиллями Мінінфраструктури, Укравтодору, ДСНС, МВС, Міноборони разом з обласними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та НС вживати усіх можливих заходів із відновлення автотранспортного сполучення, порушеного внаслідок несприятливих погодних умов шляхом залучення всіх наявних сил цивільного захисту до розчистки снігових заметів на ділянках доріг, де утворилися затори. За необхідності забезпечити евакуацію людей.
 - Мінрегіонбуду, МОЗ, Міненерговугілля та МОН здійснювати контроль за роботою систем життєзабезпечення населення, об'єктів національної економіки, стабільної роботи державних установ, закладів освіти та охорони здоров'я і забезпечити їх безперебійне функціонування.
 - Оперативній групі ДСНС, як робочому органу оперативного міжвідомчого штабу, забезпечити координацію дій підрозділів ДСНС, військових підрозділів та невійськових формувань із надання допомоги потерпілим, які потрапили в снігові затори, та сталого функціонування систем життєзабезпечення, а також здійснення моніторингу ситуації у цілодобовому режимі.
 - Мінінфраструктури:

- надати всебічну допомогу Укравтодору у відновленні авто-транспортного сполучення та забезпечити стабільну роботу залізничного транспорту;
 - у разі необхідності залучати для виконання зазначених заходів формування Державної спеціальної служби транспорту;
 - вжити заходів із запобігання НС в портах та на рекомендованих водних шляхах, залізниці та аеропортах.
- Укравтодору:
- забезпечити чергування снігоочисної та інженерної техніки на найбільш складних ділянках автомобільних доріг;
 - здійснювати постійний моніторинг стану шляхів сполучення, вживати заходів із розчищення автомобільних доріг, у випадку виникнення заторів своєчасно інформувати обласні штаби з ліквідації надзвичайних ситуацій про ускладнення обстановки на дорогах і потребу в наданні допомоги технікою та людьми;
 - забезпечити координацію роботи місцевих органів влади з питань виконання заходів з очищення доріг, які перебувають у комунальній власності.
- Міноборони:
- визначити та утримувати в готовності спеціальну інженерну техніку, тягачі та засоби автономного електропостачання для їх застосування у випадку ускладнення погодних умов за рішенням оперативного міжвідомчого штабу та обласних штабів з ліквідації надзвичайних ситуацій. о ДСНС:
 - забезпечити надання допомоги людям, які потрапили до автомобільних заторів, організувати роботу пунктів обігріву на найбільш складних ділянках автомобільних доріг;
 - надати всебічну допомогу підрозділам Укравтодору у відновленні руху автомобільного транспорту;
 - за зверненням медичних установ надавати допомогу в евакуації із автомобільних заторів потерпілих, що потребують медичної допомоги;
 - утримувати у готовності джерела автономного електроживлення для забезпечення стабільної роботи систем життєзабезпечення населення та закладів охорони здоров'я;

- організувати через Український гідрометеорологічний центр щоденне (станом на 08.00 та 20.00) інформування членів оперативного міжвідомчого штабу про погодні умови на території України та прогноз погоди на наступну половину доби.
- МВС:
 - своєчасно вживати заходів із тимчасового обмеження руху транспорту на небезпечних ділянках автодоріг у зв'язку з несприятливими погодними умовами;
 - встановити посилений контроль за порядком паркування автомобілів, зокрема у великих містах, з метою забезпечення нормальної роботи снігоочисної техніки;
 - разом з Мінтрансв'язку на місцях здійснювати перевірки технічного стану транспортних засобів та не допускати виходу на автошляхи несправної та невідповідної техніки.
- МОЗ:
 - вжити заходи із своєчасного надання медичної допомоги населенню, що зазнало впливу несприятливих погодних умов. У випадку неможливості евакуації хворих надавати інформацію до штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації для залучення додаткових засобів для транспортування потерпілих до закладів охорони здоров'я;
 - невідкладно інформувати Урядовий оперативний штаб про всі випадки обмороження та загибелі людей, що потрапили внаслідок ускладнення погодних умов в автомобільні затори, з наданням повної інформації із місця і обставин події.
- Міненерговугілля:
 - забезпечити оперативне відновлення електропостачання знеструмлених внаслідок несприятливих погодних умов населених пунктів, систем життєзабезпечення населення, об'єктів національної економіки, державних установ, закладів освіти та охорони здоров'я;
 - першочергово забезпечити відновлення енергопостачання об'єктів теплозабезпечення. Оперативному міжвідомчому штабу забезпечити інформування населення про ситуацію, що склалася внаслідок несприятливих погодних умов, та заходи, які вживаються владою з метою її нормалізації.

- На рівні територіального органу ДСНС:
 - У взаємодії з місцевими підрозділами облавтодору, облenerго та комунгоспу здійснювати моніторинг та прогнозування можливих ускладнень на дорогах, виникнення НС в системах електропостачання, об'єктах життєзабезпечення населення, комунальних мережах та інших.
 - У взаємодії з підрозділами Державтоінспекції вжити заходів для тимчасового обмеження руху транспорту на небезпечних ділянках автомобільних доріг. Особливо увагу звернути на недопущення виїзду з населених пунктів в складних погодних умовах пасажирських автобусів і вантажного транспорту, який може стати причиною утворення заторів на дорогах.
 - В складі комісій з питань ТЕБ та НС Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя забезпечити контроль за роботою систем життєзабезпечення населення, об'єктів національної економіки, стабільної роботи державних установ, закладів освіти та охорони здоров'я та забезпечення їх безперервного функціонування.
 - Ініціювати на засіданнях регіональних комісій з питань ТЕБ та НС розгляд питань із дотримання порядку паркування автотранспорту на вулицях населених пунктів, особливо у великих містах, з метою забезпечення нормальної роботи снігоочисної техніки, проїзду пожежних, санітарних та інших спеціальних автомобілів.
 - Організувати цілодобове чергування мобільних оперативних груп, пунктів обігріву, техніки підвищеної прохідності для можливого використання в якості тягачів при ускладненні обстановки на дорогах. Привести у готовність автономні джерела електроживлення для надання допомоги лікувальним закладам на випадок порушення електропостачання.
 - За зверненням медичних установ надавати допомогу в евакуації із автомобільних заторів потерпілих, що потребують медичної допомоги.
 - Перевірити готовність сил цивільного захисту і засобів реагування на об'єктах житлово-комунального господарства, транспорту, паливноенергетичного комплексу, зв'язку та об'єктах життєзабезпечення. Особливу увагу звернути на готовність до дій снігоочисної техніки, наявність запасів матеріальних засобів для відновлення ліній електропередач і зв'язку.

- При виконанні завдань організувати взаємодію з підрозділами обласподору, облжитлокомунгоспу, територіальними органами МВС та Міноборони з метою надання своєчасної допомоги людям на дорогах. Негайно інформувати ДСНС про різке погіршення погодних умов.
- У разі погіршення погодних умов, що можуть спричинити пориви ліній електропередач:
 - Організувати чергування аварійно-відновних бригад в посиленому режимі для забезпечення оперативного реагування на можливі випадки поривів ліній електропередач.
 - Передбачити застосування техніки високої прохідності для доставки аварійно-відновних бригад у важкодоступні райони.
 - Забезпечити цілодобове чергування мобільних оперативних груп, пунктів обігріву, техніки підвищеної прохідності та утримання в постійній готовності до застосування автономних джерел електроживлення до припинення небезпечних погодних явищ.
 - ДСНС у випадку порушення електропостачання за зверненням медичних установ скерувати до них пересувні електростанції з розрахунками для забезпечення електроенергією найбільш важливих об'єктів цих установ.

8.10. Організація взаємодії у режимі підвищеної готовності та у режимі надзвичайної ситуації

На державному рівні організовується взаємодія Урядової комісії через міжвідомчий оперативний штаб:

- з керівником робіт з ліквідації наслідків НС та його органом управління – регіональною оперативною групою або оперативною групою реагування на

- надзвичайну ситуацію відповідного міністерства, підприємства, установи, організації; з комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій

- регіональних органів виконавчої влади; з оперативними групами реагування на надзвичайну ситуацію міністерств, інших центральних органів влади, підприємств, установ та організацій, що залучаються до ліквідації надзвичайної ситуації.

На регіональному рівні організовується взаємодія регіональної оперативної групи (оперативна група центрального органу влади, підприємства, установи та організації):

- з оперативними групами центральних і місцевих органів влади, підприємств, установ та організацій, що залучаються до ліквідації НС і перебувають у зоні НС;
- комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій суміжних і взаємодіючих регіонів;
- У органах управління функціональних підсистем цивільного захисту регіонального рівня, регіональними структурами та органів влади, підприємств, установ та організацій, що залучаються до ліквідації НС.

Завдання органу управління для організації взаємодії:

- визначити взаємодіючі органи управління і сили цивільного захисту;
 - організувати зв'язок взаємодії та обмін оперативними групами (представниками);
 - забезпечити взаємний обмін інформацією про обстановку та подальші дії;
 - визначити порядок всебічного забезпечення спільних заходів та взаємного надання допомоги транспортними, інженерними, матеріальними, технічними та іншими засобами;
 - розробити план взаємодії;
 - довести до підлеглих і взаємодіючих органів управління і сил цивільного захисту вказівки із порядку оповіщення, управління, зв'язку та обміну інформацією;
 - встановити відповідальність керівників підпорядкованих підрозділів за організацію взаємодії у процесі виконання завдань;
 - вжити усіх можливих заходів для підтримання безперервної взаємодії з підпорядкованими і взаємодіючими органами управління і силами цивільного захисту, негайно відновлювати взаємодію у разі її втрати.
- У разі значних змін обстановки і необхідності виконання нових завдань порядок взаємодії уточнюється або визначається заново.

Питання для самоконтролю.

1. Склад та завдання Міжвідомчого оперативного штабу.
2. Зміст заходів, які здійснюються у разі виникнення НС в регіоні.
3. Типовий алгоритм роботи оперативної групи ДСНС в умовах НС.
4. Типовий алгоритм роботи мобільної оперативної групи ДСНС.
5. Зміст організації роботи оперативного міжвідомчого штабу.
6. Типовий алгоритм роботи оперативного міжвідомчого штабу.
7. Типовий алгоритм дій Голови Державної служби України з надзвичайних ситуацій в умовах НС.
8. Типовий алгоритм дій начальника територіального органу управління ДСНС.
9. Порядок залучення додаткових сил ДСНС у ході ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
10. Організація взаємодії суб'єктів, залучених до ліквідації НС, на різних рівнях управління.

ЗАКОНОДАВЧА ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА З ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

1. Кодекс Цивільного захисту України.
2. Закон України "Про ветеринарну медицину".
3. Указ Президента України від 26.03.1999 р. № 84 "Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій".
4. Указ Президента України від 09.02.2001 р. № 80 "Про заходи із підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру".
5. Указ Президента України від 27.01.2003 р. № 47 "Про заходи із вдосконалення державного управління у сфері пожежної безпеки, захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій".
6. Указ Президента України від 04.02.2003 р. № 76 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.11.2002 р. "Про стан техногенної та природної безпеки в Україні".
7. Указ Президента України від 19.12.2003 р. № 1467 "Про Державну програму перетворення військ Цивільної оборони України, органів і підрозділів державної пожежної охорони в Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту".
8. Указ Президента України від 04.03.2004 р. № 269 "Про вдосконалення єдиної системи проведення авіаційних робіт з пошуку, рятування та організації захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій".
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.1992 р. № 562 "Про Порядок відшкодування шкоди особам, які постраждали від надзвичайних обставин".
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.1998 р. № 174 "Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій".
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 р. № 1198 "Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру".
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.02.1999 р. № 140 "Про порядок фінансування робіт із запобігання і ліквідації НС та їх наслідків".
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.1999 р. № 192 "Про затвердження Положення про організацію оповіщення і зв'язку в надзвичайних ситуаціях".
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2001 р. № 308 "Про Порядок створення і використання матеріальних резервів для запобігання,

- ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків".
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2001 р. № 1446 "Про затвердження Положення про Державну інспекцію цивільного захисту та техногенної безпеки".
 16. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2001 р. № 1567 "Про затвердження Плану реагування на надзвичайні ситуації державного рівня".
 17. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 175 "Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру".
 18. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 415 "Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету".
 19. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2002 р. № 843 "Про затвердження Загального положення про спеціальну Урядову комісію з ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і Загального положення про спеціальну комісію з ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру регіонального, місцевого та об'єктового рівня".
 20. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. № 1201 "Про затвердження Положення про штаб з ліквідації НС техногенного та природного характеру".
 21. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 р. № 368 "Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями".
 22. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.11.2006 р. № 1539 "Про затвердження Положення про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи".
 23. Наказ МНС від 19.04.2003 р. № 119 "Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій".
 24. Наказ МНС від 20.09.2004 р. № 65 "Про затвердження Положення про Оперативнорятувальну службу цивільного захисту Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій".
 25. Наказ МНС від 23.11.2005 р. № 352 "Про затвердження Порядку підготовки матеріалів, на підставі яких надається експертний висновок із рівня надзвичайної ситуації".
 26. Державний класифікатор надзвичайних ситуацій. ДК 019-2001, затверджений і введений в дію наказом Держстандарт України від 19.11.2001р. № 552.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Crisis and Emergency Management: A Guide for Managers of the Public Service of Canada. / P. Boisvert and R. Moore. – Canadian Center for Management Development, 2003. – 480 p.
2. Disaster management. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: http://en.wikipedia.org/wiki/Emergency_management - Заголовок з екрану.
3. Disaster Plan Workbook. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://library.nyu.edu/preservation/disaster/toc.htm> - Заголовок з екрану.
4. Disaster Preparedness and Recovery. ALA online resource page. Accessed December 9, 2007.
5. Disaster recovery. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. Режим доступу до сайту: http://esw.w3.org/topic/disaster_recovery - Заголовок з екрану.
6. Disaster relief. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2007. - Режим доступу до сайту: http://esw.w3.org/topic/disaster_relief - Заголовок з екрану.
7. Emergency Management Guide for Business & Industry. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт.-2008.-Режим доступу до сайту:<http://www.fema.gov/business/guide/index.shtm> - Заголовок з екрану. Emergency management.: [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту http://esw.w3.org/topic/emergency_management - Заголовок з екрану.
8. Emergency Planning College. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://www.cabinetoffice.gov.uk/epcollege.aspx> - Заголовок з екрану.
9. Institute of Emergency Management. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://www.iem.org/> - Заголовок з екрану.
10. The Status of Theory in Emergency Management, 2004. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008.- Режим доступу до сайту:<http://training.fema.gov/EMIWeb/downloads/David%20McEntire%20%20Status%20of%20Emergency%20Management%20Theory.pdf> - Заголовок з екрану.
11. UN Humanitarian Information Centres. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://www.humanitarianinfo.org/> Заголовок з екрану.
12. UN International Strategy for Disaster Reduction. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту:

- http://esw.w3.org/topic/UN_International_Strategy_for_Disaster_Reduction- Заголовок з екрану.
13. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://ochaonline3.un.org> -Заголовок з екрану.
 14. Who/what/where. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://esw.w3.org/topic/who/what/where> - Заголовок з екрану.
 15. Аварии и катастрофы: Предупреждение и ликвидация последствий: Учеб.пособие для студ. спец. “Пром. и гражд. стр-во” - М.: Изд-во Ассоциации стр. вузов, 1995. – 300 с.
 16. Акимов В.А. Методический аппарат исследования природного и техногенного риска // Безопасность жизнедеятельности . – 2001. - № 2. – С. 34 – 38.
 17. Александровская Л.Н. Методологические основы расчета и нормирования рисков в задачах обеспечения безопасности // Мир Авионики. 2005. - № 4. - С. 40 - 42.
 18. Альбошій О.В. До питання забезпечення ефективності управління в надзвичайних ситуаціях // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». – К., 2008. – С. 36 – 43.
 19. Альбошій О.В., Авдєєв В.Ф., Янов В.В. Військово-економічний аналіз: Навч. Посібник. – Харків: ХВУ, 2002. - 134с.
 20. Аналіз досвіду роботи мобільного госпіталю при ліквідації медико-санітарних наслідків катастрофічних землетрусів в центральньо-азійському регіоні / Я.С. Кукуруз, С.О. Гур'єв, А.В. Терент'єва / А.В. Терент'єва // Мат. наук. - практ. конф. “Актуальні питання теорії і практики медицини катастроф і медичного забезпечення Збройних сил України на сучасному етапі”.—Тернопіль.—2006.— С. 29 - 30.
 21. Аналіз і впровадження досвіду взаємодії міжнародних цивільно-військових сил при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / Г.Г. Рошін, Н.І. Іскра, А.В.
 22. Терент'єва та інш. // 36. наук, праць Укр. Війс.-мед. академії. - Київ, 2008. - Вип. 22. – С. 42 - 47.
 23. Аналіз надання медичної допомоги постраждалим внаслідок катастрофічного землетрусу 27 грудня 2003р. в Ісламській Республіці Іран / Г.Г. Рошін, С.О. Гур'єв, Я.С. Кукуруз та інш. // Укр. журнал екстр. медицини ім. Г.О. Можаєва. - 2004. - Т. 5. - № 3. - С. 6 - 11.
 24. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.

25. Антикризисное управление / под ред. Э.М. Короткова. – М.: ИНФРА, 2002. - 432с.
26. Архипова Н.И., Кульба В.В. Управление в чрезвычайных ситуациях. - М.: Рос.
27. гос. гуман. ун-т, 1998. – 317 с.
28. Базаров Т.Ю., Беков Х.А., Аксенова Е.А. Методы оценки управленческого персонала государственных и коммерческих структур. - М.: Высш. шк., 1995. – 137 с.
29. Бегма В.М., Загорка О.М., Косевцов В.О., Шемаєв В.М., Стратегічне управління військово-технічним співробітництвом в інтересах забезпечення воєнної безпеки України // Монографія. – К.: ІПБН, НАОУ, 2005. – С. 103-110. Безпека життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій : Конспект лекцій для студентів усіх спец. ден. та заоч. форм навчання. / П.С. Влох, Ф.Г.
30. Ледовський, К.О. Рудяк; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. — К., 2005. — 79 с.
31. Безпека у надзвичайних ситуаціях. Техногенні надзвичайні ситуації. Терміни та визначення основних понять — Чин. від 01.07.2008. — К.: Держспоживстандарт України, 2008. — III. - 17 с.
32. Болотських М.В. Склад, завдання та організація взаємодії сил цивільного махисту, координація дій під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». – К., 2008. – С. 10 – 16.
33. Борьба со стихийными бедствиями: роль местного персонала здравоохранения и населения // ВООЗ. – Женева, 1992. - 105 с.
34. Борьба со стихийными бедствиями: роль местного персонала здравоохранения и населения// Пособие общинам. ВООЗ. – Женева, 1992. - 180 с.
35. Волошин В.О., Терент'єва А.В., Загоруйко Н.Л., Автоматизовані системи управління за умов надзвичайних ситуацій // 36. наук. праць Укр. війс. – мед. акад. - К., 2000. - Вип. 7. - С. 300 - 305.
36. Волошин В.О., Терент'єва А.В., Рогач І.М., Загоруйко Н.Л., Інформаційне забезпечення Державної служби медицини катастроф // Укр. журнал екстр. медицини ім. Г.О. Можаяєва. - 2001. - Т. 5. - № 2. - С. 7 - 11.
37. Волошин С. Стан, проблеми та пріоритети нормативно-правового забезпечення МНС України // Надзвичайна ситуація. – 2000. - № 4. – С. 23 – 26.

38. Вплив поведінкових якостей на професійні здібності медичних працівників в умовах надзвичайних ситуацій / Ф.М. Новіков, І.І. Олексенко, О.Л. Зіневич, В.О. Крилюк // Мат. II Всеукр. наук.-практ. конф. "Політравма — сучасна концепція надання медичної допомоги". — К.— 2006. — С. 40.
39. Гаврилюк Д.С. Проблематика управління в надзвичайних ситуаціях в умовах особливого періоду // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». — К., 2008. — С. 138 – 143.
40. Гаркави А.В. Работа медицинского персонала в условиях чрезвычайных ситуаций // Медицинская помощь. - 2001. - № 2. - С. 24 - 27.
41. Гвоздь М.В., Бабак О.В., Вінниченко М.В. Деякі пропозиції із вдосконалення механізму управління в надзвичайних ситуаціях // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». — К., 2008. — С. 144 – 150.
42. Гоголь П.П., Кондратюк В.М. Стан та проблеми нормативно-правового забезпечення організації управління в надзвичайних ситуаціях // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». — К., 2008. — С. 331 – 337.
43. Гриневич Є.Г., Олексенко І.І., Крилюк В.О. Соціально-психологічні особливості характеристик особистості медиків та рятувальників, які приймають участь в ліквідації наслідків катастроф // Мат. симп. "Проблемні питання медицини невідкладних станів". - К., 2007. — С. 33 - 35.
44. Гринько В.И., Незавитина Т.С., Пузанова А.Г., Чумаева Ю.В. Задачи перспективы психофизиологического сопровождения личного состава МЧС в условиях чрезвычайных ситуаций и ликвидации их последствий // Актуальные проблемы транспортной медицины. — 2006. - № 4(6). — С. 93 - 100.
45. Гур'єв С.О., Радиш Я.Ф., Терент'єва А.В. Задачі кризового менеджменту та управління надзвичайними ситуаціями в державному управлінні / А.В. Терент'єва // Хмельницький. — 2009.
46. Гур'єв С.О., Терент'єва А.В. Організаційні принципи та управління державною службою медицини катастроф України // Зб. наук. праць Укр. Війс.- мед. академії.—Київ, 2008. — Вип. 22. —Інв. № 809. — С. 105 - 114.
47. Гур'єв С.О., Рошчін Г.Г., Мазуренко О.В., Барамія Н.М., Погава О.З. Основні критерії єдиної концепції надання екстреної медичної допомоги в умовах катастроф та під час особливого періоду // Укр.

- журнал екстр. медицини ім. Г.О. Можаяєва. - 2004. - Т. 5. - № 5 (Д). - С. 27 - 31.
48. Далилишин Б.М. Природно-техногенні катастрофи: проблеми економічного аналізу та управління. - К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2001. -260 с.
 49. Данилишин Б.М., Ковтун В.В., Степаненко А.В. Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки України. – К.: Лекс Дім, 2004. – 552с.
 50. Державна служба медицини катастроф України як головний компонент системи медичного захисту за умов надзвичайних ситуацій / Г.Г. Рошцін, С.О. Гур'єв,
 51. А.В. Терент'єва / А.В. Терент'єва // Охорона здоров'я України. – 2009. – № 1 (33). - С. 151 – 153.
 52. Державна служба медицини катастроф України. Правові та нормативні акти. К.: МОЗ України, УНПЦ ЕМД та МК, 1998. - 136 с.
 53. Державне управління у сфері цивільного захисту: навч. посіб./ Потеряйко С.П., Возник М.В. та ін.] // М-во освіти і науки України, Академія управління МВС. – Київ: Вид-во Українська академія друкарства, 2009. – 124 с.
 54. Державний класифікатор України. Державний класифікатор надзвичайних ситуацій. ДК 019-2001 // К.: Держстандарт України. – 2002. – 16 с.
 55. Доклад о глобальных катастрофах: роль информации при бедствиях // Междунар. Федерация Кр. Креста и Кр. Полумесяца. – Женева, 2008. – 40 с.
 56. Досвід роботи українського мобільного госпіталю з ліквідації наслідків землетрусу 26 січня 2001 р. в Республіці Індія / Картиш А.П., Рошцін Г.Г., Волянський
 57. П.Б. та інші. // Укр. журнал екстр. медицини ім. Г.О. Можаяєва. - 2001. - Т. 2. - № 2. - С. 12 -15.
 58. Екстремальна психологія: підручник. / Євсюков О.П., Куфлієвський А.С., Лебедев Д.В. та ін.; [за заг. ред. О.В.Тімченка]; М-во України з питань надзв. ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобил. катастрофи, Ун-т цив. захисту України. — К., 2007. — 501 с.
 59. Загорка О.М., Мосов С.П., Сбитнев А.І., Стужук П.І. Елементи дослідження складних систем військового призначення. – К.: НАОУ, 2005. – 99 с.
 60. Закон України «Про державний матеріальний резерв». Прийнятий Верховною

61. Радою України 24.01.1997р. // Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. - 2007. - Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=51%2F97-%E2%F0> Заголовок з екрану.
62. Закон України «Про надзвичайний стан». Прийнятий Верховною Радою України 26.06.1992р. // Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. - 2007. Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1550-14-> - Заголовок з екрану.
63. Закон України «Про Цивільну оборону України». Прийнятий Верховною
64. Радою України 03.02.1993р. // Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. - 2007. - Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2974-12> - Заголовок з екрану.
65. Збірник нормативно-правових актів з питань надзвичайних ситуацій та техногенної безпеки : норматив. док. / Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності; [упоряд.: Сукач Ю.Г. та ін.] — Львів: Поліграф. центр Вид-ва Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2007– Ч. 2: — 2007. — 411 с.
66. Інформаційне забезпечення Державної служби медицини катастроф України / Волошин В.О., Терент'єва А.В., Загоруйко Н.Л. // Зб. наук. праць Укр. війс.- мед. акад. К., 2001. - Вип. 8. -С. 328 - 330.
67. Інформація уряду штату Гуджарат про хід ліквідації наслідків землетрусу та надання гуманітарної допомоги постраждалим // Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. - 2007. - Режим доступу до сайту: www.india.ru/gudjaratquake - Заголовок з екрану.
68. Ірінчук О.В. Один з підходів дослідження організаційно-функціональних структур. К.: НАОУ, 2004, „Труди академії” № 54.
69. Качинський А.Б. Розвиток проблеми ризику в Україні: теорія і практика" //
70. Стратегічна панорама. – 2002. - № 4. – С. 10 – 18. [Електронний ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2002_4 Заголовок з екрану.
71. Козяр М.М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Львів. ін-т пожеж. безпеки МНС України. — Львів: СПОЛОМ, 2004. — 374 с.
72. Кочін І.В., Черняков Г.О., Баранов Н.В. Організація діяльності Державної служби медицини катастроф територіального рівня при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій // Укр. журнал екстрем. Медицини ім. Г.О. Можаєва. – 2000. – № 1. – С. 16 – 20.

73. Кочін І.В., Черняков Г.О., Сидоренко І.П. Інформаційно-методичне забезпечення підготовки кадрів служби медицини катастроф // Запорізький мед. журнал. – 2001. - № 2. – С. 67 – 69.
74. Кризисный менеджмент / Л.Н. Ивин, В.М. Куклин, В.Л. Товажнянский, Л.Л. Товажнянский; под ред. Л. Н. Ивина; М-во образования и науки Украины, Нац. техн. ун-т «Харьк. политехн. ин-т» — Х.: НТУ «ХПИ», 2008. — 563 с.
75. Кризовий менеджмент та принципи управління ризиками в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій / Гур'єв С.О., Терент'єва А.В., Волянський П.Б. - К., 2008. - 148с.
76. Кримчук Г. Надзвичайні ситуації. – К.: Вид-во О. Теліги, 2008. – 696с.
77. Кузьменко В.П. Системный анализ прогноза катастрофического развития // Офіційний сайт [Електронний ресурс]. - 2007. - Режим доступу до сайту: <http://www.iee.org.ua/tu/pub/5> - Заголовок з екрану.
78. Кукуруз Я.С., Терент'єва А.В. Питання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Державної служби медицини катастроф з ліквідації медикосанітарних наслідків надзвичайних ситуацій // Мат. наук.-практ. конф. “Актуальні питання теорії і практики медицини катастроф і медичного забезпечення Збройних сил України на сучасному етапі”.—Тернопіль.—2006.— С. 48 - 50.
79. Кулешов М.М. Про деякі аспекти взаємодії та координації дій під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф.
80. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». – К., 2008. – С. 225 – 239.
81. Куликов Г.Г., Куликов О.М., Ямалов И.У. Системы управления деловыми процессами и документами в управлении безопасностью и риском. – Уфа: УГАТУ, 2000. – 121с.
82. Ларичев О.И. Теория и методы принятия решений: Учеб. – М.: Логос, 2000. – 296 с.
83. Литвин Ю.П., Фесенко О.В., Карапейчик Н.М. Термінологічний словник з медицини катастроф. – Дніпропетровськ: ДДМА, ДНІНМ, 2000. – 108 с.
84. Марченко Г.Б. Система управління в надзвичайних ситуаціях та її організація в період реагування на надзвичайні ситуації державного і регіонального рівнів // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». – К., 2008. – С. 20 – 25.

85. Меденков А.А., Рысакова С.А. Банк данных медицины катастроф // Военномедицинский журнал. – 2002. - № 10. – С. 10 – 12.
86. Медицина екстремальних ситуацій / Б.Р. Богомольний, В.В. Кононенко, П.М.
87. Чувєв. – Одеса, 2001. - 412с.
88. Медичне постачання формувань і закладів Державної служби медицини катастроф України (Методичні рекомендації) / Картиш А.П., Рошїн Г.Г., Волошин В.О., Михайловський М.М., Терент'єва А.В. та ін. // К.: МОЗ України, УНПЦ ЕМД та МК, КМАПО ім. П.Л. Шупика, 1999. – 158 с.
89. Минакова Н., Стрилець А., Драчук Ю. Економічні механізми управління надзвичайними ситуаціями техногенного характеру // Вісн. ТАНГ. – 2005. - № 3. – С. 27 – 32.
90. Миронець С.М. Негативні психічні стани та реакції працівників аварійнорятувальних підрозділів МНС України в умовах надзвичайних ситуацій : Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.09. – Ін-т цивільного захисту України. – Х., 2007. – 22 с.
91. Михно Е.П. Ликвидация последствий аварий и стихийных бедствий. – М.: Атомиздат, 1999. – 110 с.
92. Муравицкая Е.В. Закономерности психической и психофизиологической адаптации профессиональных контингентов, принимающих участие в ликвидации чрезвычайных ситуаций. // Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. - 2007.- Режим доступу до сайту: www.balti.iatp.md/reicu/ESE2.html - Заголовок з екрану.
93. Надзвичайні ситуації природного походження: метод. рек. для самост. роботи студ. / М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича; [уклад. Л. В. Романів] — Чернівці: Рута, 2008. — 43 с.
94. Научные основы эффективного предупреждения и борьбы с чрезвычайными ситуациями и стихийными бедствиями: Метод. рук. / Болотских М.В., Орешкин М.В., Шелихов П.В., Луганцев Е.П.; Луган. нац. аграр. ун-т. Фонд. историософ. исслед. — Луганск, 2004. — 33 с.
95. Новіков Ф.М., Крилюк В.О., Олексенко І.І. Особливості професійної адаптації медичного персоналу в екстремальних умовах // Мат. симп. “Проблемні питання медицини невідкладних станів”.- К., 2007. – С. 105 - 106.
96. Олійник П.В., Гасюк Г.Д. Особливості управління фармацевтичною системою та прийняття рішення в умовах надзвичайних ситуацій // Фармацевт. журнал. – 2000. - № 2. – С. 43 – 49.

97. Организация оказания медицинской помощи в чрезвычайных ситуациях: Учеб. пос. / А.А. Кузьменко, В.В. Кудинов, В.П. Астапенко и др. – Симферополь: Крымский мед. Ун-т, 2000. – 224 с.
98. Організація і надання першої медичної допомоги населенню в надзвичайних ситуаціях : навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закл. II-IV рівня акредитації. / [В.С.Тарасюк, І.Ю.Андрієвський, І.М.Азарський та ін.]; за ред. В.С.Тарасюка. — Вінниця: Нова Книга, 2007. — 143 с.
99. Організація і проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у надзвичайних ситуаціях : метод. рек. / М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича; [уклад. Бабюк А.В.] — Чернівці: Рута, 2007. — 27с.
100. Організація медичного забезпечення населення України при природних і техногенних катастрофах / Під заг. ред. В.О. Волошина, В.Ф. Торбіна. - К.: „Медекол” УкрРНВФ „Медицина-екологія”. - 1998. - 152 с.
101. Організація роботи інформаційно-аналітичної системи МОЗ України питань надзвичайних ситуацій. Практ. пос. / під заг. ред. В.О. Волошина // МОЗ України, УНПЦ ЕМД та МК, КМАПО ім. П.Л. Шупика. - К., 2002. - 102с.
102. Організація та управління процесом надання медичної допомоги постраждалим внаслідок землетрусів / С.О. Гур'єв, П.Б. Волянський, А.В. Терент'єва, С.П. Сацик, Ю.О. Гріненко / А.В. Терент'єва. - Переяслав-Хмельницький: "СКД", 2008. - 188с.
103. Організація та управління процесом надання медичної допомоги постраждалим внаслідок землетрусів / С.О. Гур'єв, Терент'єва А.В., П.Б. Волянський та інш. - Переяслав-Хмельницький: "СКД", 2008. - 188с.
104. Організація управління в надзвичайних ситуаціях / за заг. ред. В. М. Антонця. — 2007. — 303 с.
105. Основи теорії оцінювання ефективності складних систем (Методологія військово-наукових досліджень). / Навчальний посібник. — Київ: НАОУ, 1999. — 32 с.
106. Основы организации медицинского обеспечения населения в чрезвычайных ситуациях (экстремальная медицина, основы медицины катастроф) / Под ред. Н.Н.
107. Винничука, В.В. Давыдова. – С.-Пб.: СПХВА; Изд-во «ЭЛБИ - СПб», 2003. – 189 с.
108. Особливості організації матеріально-технічного забезпечення формувань і закладів Державної служби медицини катастроф України/

- Рощін Г.Г., Волошин В.О., Михайловський М.М., Градун Ю.Г., Терент'єва А.В. та ін. Вісник соціальної гігієни та охорони здоров'я. - 2000. - № 3. - С. 82 - 86.
109. Охорона праці та безпека життєдіяльності населення у надзвичайних ситуаціях : [Навч. посіб. для студ. вищ. мед. закл. освіти I - IV рівнів акредитації] / І.В. Кочін, Г.О. Черняков, П.І. Сидоренко та ін. — К.: Здоров'я, 2005. — 430 с.
110. Оцінка обстановки у надзвичайних ситуаціях : [Навч. посіб. для підготов. студ. вищ. навч. закл. з усіх напрямів усіх спец.] / В.Є. Гончарук, С.І. Качан, С.М. Орел, В.І. Пуцило; Нац. ун-т «Львів. політехніка» — Львів, 2004. — 183 с.
111. Питання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності Державної служби медицини катастроф з ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій / А.В. Терент'єва, Я.С. Кукуруз / А.В. Терент'єва // Мат. наук. - практ. конф. “Актуальні питання теорії і практики медицини катастроф і медичного забезпечення Збройних сил України на сучасному етапі”. —Тернопіль. — 2006. — С. 48 - 50.
112. Порфирьев Б.Н. Управление безопасностью в природно-техногенной сфере на основе концепции риска // Управление риском. – 2002. №2.–С.36–42.
113. Правові основи Державної служби медицини катастроф України Авт. кол. Рощін Г.Г., Волошин В.О. та ін. - МОЗ України. - УНПЦ ЕМД та МК. - К., 2002. - 242 с.
114. Предупреждение и ликвидация чрезвычайных ситуаций. [Электронный ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://www.obzh.ru/pre> - Заголовок з екрану.
115. Принципи формування концепції медичного захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного та соціально-політичного характеру / С.О. Гур'єв, П.Б. Волянський, А.В. Терент'єва та інш. // Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. “Організаційні, медико-фармацевтичні і методичні аспекти медицини катастроф”.– Тернопіль.– 2005.– С. 21 - 22.
116. Проблемы национальной безопасности в контексте европейского выбора Украины / С.І. Пирожков // Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Регіон. політика: досвід Європ. Союзу та його адапт. до умов України: Зб. наук. пр. — 2003. — Вип. 5, ч. 1. — С. 36-52. 108. Реагирование на чрезвычайные ситуации /Учебное пособие. – М.: МФ ОКК и КП, 2007. – 420с.
117. Реагирование на чрезвычайные ситуации: руководство по планированию на случай возникновения непредвиденных ситуаций. - М.:

- МФ ОКК и КП, 2006. – 680с. Рошін Г.Г., Волошин В.О., Картиш А.П., Піщиков В.А., Михайловський М.М.,
118. Макомела Р.М., Набоченко О.З. Територіальні центри екстреної медичної допомоги у складі Державної служби медицини катастроф України. Правові і нормативні акти. Довідковий посібник. // УНПЦ ЕМД та МК, 1998. – 147 с.
 119. Руководство по оценке чрезвычайной ситуации. - М.: МФ ОКК и КП, 2005. – 370с.
 120. Руководство по управлению чрезвычайными ситуациями. Система управления чрезвычайной ситуацией (ICS) // Береговая охрана США. - Вашингтон, окр. Колумбия, 20593. - 2001. – 254 с.
 121. Саати Т., Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем. – М.: Радио и связь, 1991. – 75 с.
 122. Сахно В.И., Захаров Г.И., Карлин Н.Е., Пильник Н.М. Организация медицинской помощи населению в чрезвычайных ситуациях. – СПб.: Фолиант, 2003. – 248 с.
 123. Сахно В.И., Захаров Г.И., Карлин Н.Е., Пильник Н.М. Организация медицинской помощи населению в чрезвычайных ситуациях: Учеб. пос. – С.-Пб.: ООО «Изд-во ФОЛИАНТ», 2003. – 248 с.
 124. Сахно И.И., Сахно В.И. Медицина катастроф (организационные вопросы).- М.: Изд-во: ГОУ ВУНМЦ, 2002. - 560 с.
 125. Силов В.Б. Принятие стратегических решений в нечеткой обстановке. – М.: ИНПРО-РЕС, 1995. – 228 с.
 126. Ситник Г.П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика): Моногр. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.
 127. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист : Підручник. — К.: Знання-Прес, 2007. — 487 с.
 128. Степанов А.Н., Триандофилов И.В., Пирожков Н.В. Прогнозирование рисков катастроф и аварий, предупреждение аварий и снижение ущерба // Управление риском и безопасность. – 2003. - № 3. – С. 14 – 17.
 129. Сухотерин Л.Я., Юдинцев И.В. Информационная работа в государственном аппарате. — Киров, 2004. — С. 58–71.
 130. Техногенна та природна небезпека / О.М. Євдін, В.В. Могильниченко, М.А. Скидан, Е.О. Рибаківа. — 2007. — 635 с.
 131. Туркевич О.Б. Проблеми організації роботи на пересувному пункті управління // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». – К., 2008. – С. 355 – 360.
 132. Управління комплексним процесом подолання наслідків катастрофічних повеней / Гур'єв С.О., Волянський П.Б., Миронець

- С.М., Роцін Г.Г., Терент'єва А.В., Волошин С.М. / А.В. Терент'єва. - К.: б.в., 2009. 290 с.
133. Учебник спасателя / С.К. Шойгу, М.И. Фадеев, Г.И. Кириллов и др.: под общ. ред. Ю.Л. Воробьева. - 2-е изд. - Краснодар: «Сов. Кубань», 2002. - 528 с.
134. Федорак В.В., Мельчуцкий О.Г., Жук В.С. Оптимізація роботи штабу з ліквідації надзвичайних ситуацій // Матер. 10-ої Міжнар. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях». - К., 2008. - С. 360 - 368.
135. 127.Філіпішін В. Прийняття управлінських рішень з питань медичного забезпечення: проблеми та шляхи їх вирішення // Вісн. УАДУ. - 2002. - №1.-С. 140 -143.
136. Формування служби медицини катастроф // Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. - 2007. - Режим доступу до сайту: <http://wikipedia.org/disastermedicineteam/usa> - Заголовок з екрану.
137. Фрумкин А.А. Психологический отбор в профессиональной и образовательной деятельности. - С.-Пб.: Речь, 2004. - 210 с.
138. Хміль Г.А. Системний аналіз техногенної та природної безпеки України // Безпека життєдіяльності. - 2005. - № 6. - С. 27 - 30.
139. Холмогоров Ю.П. Риск и управление [Электронный ресурс] // http://zhurnal.lib.ru/h/holmogorow_j_p/n3.shtml - Заголовок з екрану.
140. Цивільний захист : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. України I-IV рівнів акредитації. / М.А.Касьянов та ін.]// М-во освіти і науки України, Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В.Даля, 2008. — 291 с.
141. Шалев О.А. Психологический портрет женщин, сотрудников службы медицинских катастроф // Вестник интегративной психологии. - М. - Ярославль. - 2005. - Вып. 1 (3). - С. 222 - 224.
142. Шалев О.А. Социально-психологические характеристики личности спасателей и групп службы медицины катастроф в экстремальных условиях: Автореф. дис ... канд. психол. наук / Екатеринбург. гуманитар. ун-т. - Ярославль, 2006. - 17 с.
143. Экономические механизмы управления рисками чрезвычайных ситуаций. [Электронный ресурс]// Офіційний сайт. - 2008. - Режим доступу до сайту: <http://www.obzh.ru/eco>
144. Юдинцев И. Информационная работа как форма государственного управления в кризисных ситуациях // Консультант, 6 февраля 2007. - С. 13 - 17. 137. Ямалов И.У. Моделирование процессов управления и принятия решений в условиях чрезвычайных ситуаций. - М.: Бинум. Лаборатория знаний, 2007. - 288с.

Додаток 1

НАКАЗ МНС УКРАЇНИ від 15.08.2008 № 592

Про затвердження алгоритмів дій та методик пошуку і рятування людей під час виникнення найбільш характерних надзвичайних ситуацій

Аналіз дій посадових осіб головних управлінь (управлінь) МНС в регіонах із організації пошуково-рятувальних робіт та ліквідації надзвичайних ситуацій свідчить, що керівний склад ГУ (У) МНС в регіонах не завжди забезпечує ефективну координацію дій залучених сил та засобів цивільного захисту і не повною мірою володіє оперативною обстановкою та динамікою її розвитку.

З метою підвищення рівня організації управління під час загрози або виникнення надзвичайних ситуацій та проведення пошуково-рятувальних робіт

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити алгоритми дій начальника ГУ (У) МНС в регіоні, оперативної та мобільної оперативної групи МНС під час загрози або виникнення надзвичайних ситуацій регіонального і місцевого рівнів та на початковому етапі (періоді) надзвичайної ситуації державного рівня, а також відповідні методики пошуку та рятування людей, що додаються.

2. Першому заступнику Міністра, заступникам Міністра, керівникам урядових органів державного управління, департаментів та самостійних структурних підрозділів центрального апарату Міністерства, начальникам головних управлінь (управлінь) МНС в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі, аварійнорятувальних, спеціальних загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, служб та спеціалізованих формувань забезпечити впровадження та використання зазначених документів під час практичних дій в умовах загрози або виникнення надзвичайних ситуацій.

3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на першого заступника

Міністра Антонця В.М.

Міністр
Додаток до наказу МНС
15.08.2008 № 592

В. Шандра

*Додаток 2***АЛГОРИТМ ДІЙ**

начальника ГУ (У) МНС в регіоні разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з руйнуванням будівель та споруд

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі -НС) необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування; проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби МНС; особисто доповісти Міністру, закріпленому заступнику Міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС, Мінжитлокомунгоспу, Мінрегіонбуду, Мінпаливенерго та інших (відповідно до інструкції про взаємінформування).

Направити до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ ДСНС в регіоні або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації наступні робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
- III. Група керування силами реагування.

IV. Група матеріального забезпечення.

V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка за-безпечить швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та відновних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в регіоні для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з руйнуванням споруд.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне проведення пошуково-рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції Міністру із додаткового залучення сил засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та направити до Міністерства підсумковий звіт із ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Методика пошуку і рятування людей

У разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з руйнуванням будівель та споруд

Загальні правила ведення пошуку

Перевірити через органи МВС та житлово-комунального господарства наявність людей в житлових та інших приміщеннях.

При підтвердженні інформації про наявність людей під завалами рятувальні заходи розпочинати негайно з дотриманням заходів безпеки.

Перед початком робіт ознайомитися з планом будівлі, споруди та провести опитування очевидців із місць можливого перебування людей.

Роботи проводяться пошуково-рятувальними групами, до складу яких входить мінімум дві особи.

Першочергово обстежуються місця найбільш вірогідного знаходження потерпілих та ті частини споруди, що зазнали найменших ушкоджень.

При проведенні робіт періодично робити паузи тиші (до 15 хв).

У першу чергу надається допомога живим людям, тіла загиблих вилучаються після завершення рятувальних робіт.

Роботи з пошуку живих людей під завалами припиняти тільки після повної впевненості та письмового підтвердження органами МВС та житлово-комунального господарства даних про перебування людей в будівлях та спорудах до їх руйнування.

Техніка ведення пошуку

Просте прослуховування – рятувальники проходять завали шенгами з інтервалом 3-4 м. Проводиться простукування водопровідних труб для виявлення постраждалих під завалами. При проходженні завалів необхідно дотримуватись повної тиші.

Прослуховування із застосуванням методу триангуляції – три рятувальники стають у вершинах рівнобедреного трикутника обличчям

один до одного, і ведуть прослуховування. Цей метод дозволяє точніше визначити місцезнаходження джерела звуку.

Метод візуального зондування – застосовується для огляду вільного простору під завалами, використовуючи вузькі щілини, пробиті отвори невеликого діаметра. Зондування відбувається за допомогою дзеркала, розміщеного на кінці трубки під кутом 45° , під дзеркалом розміщене направлене джерело світла.

Пошук з використанням пошукових собак. Під час пошуку таким методом не допускається відволікати собак сторонніми звуками, заходити в розмічений коридор пошуку та проводити будь-які інші роботи.

Загальні правила створення шляхів доступу до потерпілих

Шлях доступу до постраждалого повинен відповідати таким критеріям: найпряміший, найшвидший, найнебезпечніший для потерпілого та рятувальника. При роботі в завалах рятувальникам необхідно дотримуватися таких вимог:

уламки не ворухити, не навантажувати, не видаляти; просуватися через непошкоджені або мало пошкоджені частини будівлі; використовувати порожнечі і отвори, встановлювати підпори;

для забезпечення доступу до постраждалого робити стінні і стельові отвори, а не видаляти уламки.

Правила безпеки при роботі в зоні руйнувань

Роботи розпочинаються з перевірки стану зовнішніх, капітальних стін і навислих конструкцій, визначення безпечних шляхів проникнення і евакуації з будівлі.

До пошкоджених будівель підходити з найменш небезпечного, в більшості випадків навітряного боку.

Перед початком роботи переконатися в тому, що електричні, газові і комунальні мережі будівлі відключено.

Під час огляду внутрішніх приміщень забороняється користуватися відкритим вогнем.

При виявленні запаху газу негайно повідомити про це керівника робіт.

У загазованих приміщеннях, а також поблизу них, забороняється користуватися відкритим вогнем, електроінструментом, запускати двигуни машин і механізмів.

Під час перебування в загазованих приміщеннях використовують лише ізолюючі або шлангові протигази, а також запобіжні пояси з прикріпленими до них страхувальними мотузками.

На небезпечних ділянках до складу пошуково-рятувальної групи має входити не менше трьох осіб.

При роботі в умовах підвищеної вологості (котлованах, траншеях, галереях, трубах) для освітлення використовуються електролампи з напругою не вище 12 В.

Конструкції будівель і споруд, з високою вірогідністю руйнування, закріплюють або руйнують.

При видаленні частини конструктивного елемента споруди необхідно забезпечити стійкість решти споруди.

При висотних роботах (на дахах, верхніх поверхах) обов'язково використовуються засоби індивідуальної і колективної страховки.

Доступ сторонніх осіб у зону проведення робіт забороняється.

При проведенні будь-яких робіт у зоні завалів обов'язково призначаються спостерігачі за загальною ситуацією та безпосередньо за станом будівлі або споруди.

Додаток 3

АЛГОРИТМ ДІЙ

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайної ситуації на залізничному транспорті

Взаємодія з підрозділами Укрзалізниці під час ліквідації надзвичайної ситуації на залізничному транспорті здійснюється відповідно до спільного розпорядження ДСНС та Укрзалізниці від 05.12.2001 № 111/1291-р.

Зазначеним розпорядженням встановлено такий порядок подачі інформації до ДСНС:

державна адміністрація залізничного транспорту України і територіальні головні управління (управління) ДСНС подають оперативну інформацію про порушення залізничного сполучення за встановленою формою; оперативна інформація про порушення залізничного сполучення подається диспетчерською службою Укрзалізниці і територіальними головними управліннями (управліннями) ДСНС до оперативно-чергової служби ДСНС щоденно о 6 та 16 годині, при ускладненні обстановки – у додатково визначені терміни.

Для забезпечення взаємодії та інформування визначено телефони диспетчерської служби Укрзалізниці: 8(044)465-38-13, 8(044)465-38-14.

Начальники територіальних головних управлінь (управлінь) ДСНС забезпечують своєчасне подання до Міністерства достовірної, в обов'язковому порядку попередньо узгодженої з територіальними підприємствами Укрзалізниці інформації про надзвичайні ситуації на залізничному транспорті.

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування;
- проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;
- особисто доповісти міністру, закріпленому заступнику міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради

міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи Мінтрансв'язку, СБУ, МОЗ, МВС, Міноборони.

Спільно з місцевою дирекцією Укрзалізниці організувати виконання практичних заходів з ліквідації надзвичайної ситуації відповідно до затвердженого порядку взаємодії та забезпечити підготовку і своєчасне подання оперативної інформації до ДСНС у визначені терміни.

Скерувати до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу. Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
- III. Група керування силами реагування.
- IV. Група матеріального забезпечення.
- V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка за-безпечить швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження Голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбули в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в регіоні для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів вико-навчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних си-туацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з подіями на залізничному транспорті.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації аварійно-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне проведення рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції Міністру із до-даткового залучення сил засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та надіслати до Міністерства підсумковий звіт із ліквідацію надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

*Додаток 4***Методичні рекомендації
пошуку та рятування людей у разі виникнення надзвичайної події
(надзвичайної ситуації) на залізничному транспорті**

Для оперативного керівництва роботами з метою якнайшвидшої ліквідації наслідків транспортних подій, що призвели до сходів та зіткнень рухомого складу, та організації відновлення перерваного руху поїздів, забезпечення вивезення пасажирів, постачання матеріалами, механізмами, обладнанням та харчуванням, виділення й доставки додаткової кількості працівників, а в разі сходу рухомого складу з небезпечними вантажами - створюються та негайно залучаються до роботи оперативні штаби в дирекціях залізничних перевезень із залученням необхідних фахівців.

Роботи з пошуку і рятування людей та ліквідації наслідків сходу рухомого складу виконуються негайно, не чекаючи прибуття на місце працівників для розслідування, і ведуться, як правило, з двох боків залізниці, а також з боку поля з використанням усіх наявних відбудовних засобів.

Роботи проводяться пошуково-рятувальними групами, до складу яких входить мінімум дві особи.

Першочергово обстежуються місця найбільш вірогідного знаходження потерпілих та ті частини потягу, що зазнали найменших ушкоджень.

У першу чергу надається допомога живим людям, тіла загиблих вилучаються після завершення рятувальних робіт.

Пошуково-рятувальні роботи проводяться до того часу, поки не буде достовірно встановлено, що в зоні НС немає тіл людей.

Чергові служби Укрзалізниці забезпечують відправлення відбудовного потяга зі станції дислокації не пізніше 50 хвилин після одержання наказу в робочий час і через 60 хвилин в інший час доби.

У всіх випадках відправлення відбудовного потяга до місця робіт за наявності пошкоджених вагонів і таких, що зійшли з рейок, із легкозаймистими вантажами, регіональною дирекцією залізничних перевезень організовується відправлення пожежного потяга і оповіщення територіальних пожежних пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС. Відбудовні роботи в цьому випадку повинні проводитися з особливою обережністю і під наглядом працівників пожежної охорони залізниці, чій вказівки обов'язкові для всіх учасників робіт. Відбудовні засоби енергопостачання залізниці викликаються за наказом дирекції залізничних перевезень. Час готовності й відправлення встановлюється від одержання наказу не більше ніж 30 хвилин.

Забороняється починати роботи з ліквідації наслідків сходів та зіткнень рухомого складу з небезпечними вантажами до прибуття відповідної аварійної служби та одержання інструктажу на ведення відбудовних робіт.

Аварійно-польова команда, що прибула на місце робіт, вживає необхідних заходів до звільнення перегону від рухомого складу, що зійшов, а якщо звільнити перегін неможливо, то вона виконує підготовчі заходи для спільної роботи з відбудовним потягом.

Після закінчення відбудовних робіт відкриття перегону або колій проводиться тільки після письмового повідомлення, телефонограми або телеграми начальника дистанції колії чи уповноваженого ним працівника про закінчення робіт і відсутність перешкод для безперервного й безпечного руху потягів незалежно від того, яка організація виконувала ці роботи.

Додаток 5

АЛГОРИТМ ДІЙ

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайної ситуації, пов'язаної з авіаційною подією

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

а) уточнити обстановку, уявити очікуваний масштаб НС та варіант розвитку авіаційної події:

- повітряне судно здійснює (здійснило) аварійну посадку в аеропорту; повітряне судно здійснило вимушену посадку (падіння) поза межами аеропорту (аеродрому) та місце події відомо;

- повітряне судно здійснило вимушену посадку (падіння) поза межами аеропорту (аеродрому) та місце події невідомо;

б) проконтролювати:

- основні заходи, вжиті для організації оперативного реагування;

- проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;

- особисто доповісти Міністру, закріпленому заступнику Міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Прийняти рішення та дати розпорядження оперативно-диспетчерській службі ГУ (У) в регіоні із введення в дію Плану реагування на надзвичайну ситуацію, пов'язану з авіаційною подією залежно від варіанта розвитку авіаційної події:

- привести у готовність взаємодіючі органи управління та сили, що залучаються до

- проведення пошуково-рятувальних робіт та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; направити в район пошуку мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування, а та-кож чергові сили і засоби для проведення пошуковорятувальних робіт; організувати пошук, розвідку (візуальне обстеження місцевості) у районі авіаційної події у взаємодії з авіаційними пошуково-рятувальними силами і засобами.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС, Мінжитлокомунгоспу, СБУ, прокуратури та інших (відповідно до

Плану реагування на надзвичайну ситуацію, пов'язану з авіаційною подією).

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації і включити до його складу Координатора з авіаційного пошуку та рятування на місці проведення операції і організувати його роботу.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до

рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.

II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.

III. Група керування силами реагування.

IV. Група матеріального забезпечення.

V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Доручити штабу провести аналіз і оцінку характеру, масштабу та можливих наслідків авіаційної події, визначити обсяг пошукових та аварійно-рятувальних, інших невідкладних робіт, прийняти рішення на їх виконання та визначити: склад, кількість, технічного оснащення, порядок матеріально-технічного забезпечення сил і засобів, які додатково необхідно залучити для проведення пошуково-рятувальних робіт та ліквідації наслідків НС; порядок всебічного матеріально-технічного забезпечення наземних та авіаційних пошуково-рятувальних сил і засобів; обсяг та порядок фінансування авіаційних пошуково-рятувальних робіт.

Організувати:

- керівництво проведенням пошуково-рятувальних робіт на місці авіаційної події; ведення оперативно-технічної документації та складання звіту про роботу аварійно-рятувальних підрозділів, що пов'язана з ліквідацією НС;
- інформування вищестоящих органів управління із масштабів надзвичайної ситуації та вжитих заходів, пов'язаних з реагуванням на неї.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших органів влади.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати повне проведення пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт та своєчасно доводити до керівництва комісії розрахунки із забезпечення дій аварійно-рятувальних сил, у тому числі у всебічного забезпечення пошуково-рятувальної авіації (аеродромно-технічне обслуговування, заправка паливномастильними матеріалами тощо) у разі її залучення.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції Міністру із додаткового залучення сил і засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та надіслати до Міністерства підсумковий звіт із ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Методика пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з авіаційною подією

1. У разі вимушеної посадки повітряного судна в межах аеродрому

Інформацію про вимушену посадку повітряним судном у межах аеродрому ГУ (У) ДСНС в регіоні отримує від диспетчерської служби аеродрому або регіонального координаційного центру Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування.

Аварійно-рятувальна команда аеродрому розпочинає виконання аварійно-рятувальних робіт силами та засобами, які передбачено відповідними планами.

ГУ (У) ДСНС в регіоні скеровує до району аеродрому задалегідь призначені засоби підсилення аварійно-рятувальних та пожежно-рятувальних сил і засобів, викликає додаткові медичні сили і засоби.

У район аеродрому скеровується мобільна оперативна група ГУ (У) ДСНС в регіоні, керівник якої з прибуттям очолює роботу всіх рятувальних сил, які беруть участь у рятуванні та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

2. У разі вимушеної посадки повітряного судна поза межами аеродрому та місце події відоме

Якщо авіаційна подія відбулась у межах відповідальності аеродрому або посадкового майданчика (для державної авіації район радіусом 10 км від контрольної точки аеродрому, для державної авіації та спільного базування – 30 км) керівництво аеродрому організовує авіаційний пошук і рятування, направляє до місця події наземну пошуково-рятувальну групу зі складу аварійно-рятувальної команди аеродрому.

Регіональний координаційний центр Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування скеровує до місця події чергові пошуково-рятувальні повітряні судна (судно) та інформує про авіаційну подію ГУ (У) ДСНС в області.

ГУ ДСНС в регіоні скеровує до району події пожежно-рятувальні, аварійно-рятувальні сили і засоби на чолі з мобільною оперативною групою та викликає інші сили і засоби відповідно до Плану реагування на НС, пов'язану з авіаційною подією.

Керівник мобільної оперативної групи ГУ (У) ДСНС в регіоні після прибуття до місця події очолює роботу всіх рятувальних сил до призначення уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації.

3. У випадку здійснення вимушеної посадки повітряного судна поза межами аеродрому та місце події невідоме

Регіональний координаційний центр Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування:

переводить у готовність чергові пошуково-рятувальні повітряні судна; здійснює інформування відповідно до схеми; спільно з Головним координаційним центром Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування визначає район першочергового пошуку та надає його до ГУ ДСНС в регіоні; організовує виконання пошуку пошуково-рятувальними повітряними суднами; до району пошуку скеровує мобільну оперативну групу ГУ (У) ДСНС та наземні пошуково-рятувальні підрозділи.

При проведенні пошукових робіт здійснюється взаємодія авіаційних та наземних аварійно-рятувальних служб.

Після визначення місця події та прибуття до нього мобільної оперативної групи ГУ (У) ДСНС в регіоні, її керівник визначає масштаби події та приймає рішення із залучення до проведення додаткових аварійно-рятувальних робіт сил і засобів.

При проведенні довготривалих пошукових робіт штабом з ліквідації НС розробляється План пошуку.

*Додаток 6***АЛГОРИТМ ДІЙ**

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайної ситуації на водних об'єктах

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування;
- проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;

• особисто доповісти міністру, закріпленому заступнику Міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної Київської або Севастопольської міської держадміністрації), територіальний підрозділ Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби на водних об'єктах ДСНС, МВС, Міноборони, Мінтрансв'язку, Держприкордонслужби та інших (відповідно до інструкції про взаємінформування та планів взаємодії при реагуванні на НС на водних об'єктах).

Скерувати до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу. Ввести до штабу з ліквідації надзвичайної ситуації (оперативної групи) начальника морського (річкового) координаційного аварійно-рятувального центру Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби на водних об'єктах (далі - ДСАРСВО), у зоні відповідальності якого знаходиться область.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі

подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.

- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
- III. Група керування силами реагування.
- IV. Група матеріального забезпечення.
- V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил і засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підрозділів ДСАРСВО, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка забезпечить швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження Голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних органів виконавчої влади.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними

комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій на водних об'єктах.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне забезпечення проведення пошуково-рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції Міністру із додаткового залучення сил і засобів з інших регіонів, у тому числі авіаційних.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та надіслати до Міністерства підсумковий звіт із ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Методика пошуку і рятування людей на водних об'єктах

Черговість рятування людей, що перебувають у воді і потребують допомоги, а також рятувальні засоби визначаються керівником рятувальних робіт, виходячи з наявної ситуації і можливостей виживання людини в умовах, що склалися.

У першу чергу піднімають тих, хто не має рятувальних засобів, хто знесилився, хто перебуває у небезпеці (поблизу аварійного судна, палаючого палива, небезпечного забруднення тощо).

Рятувальне судно наближається до потерпілих з навітряної сторони, прикриваючи їх бортом від хвиль та вітру.

Маневрування в районі рятування людей обмежується, виконуються заходи безпеки для зменшення ризику травмування потерпілих.

Для привернення уваги потерпілих подаються звукові та візуальні сигнали, а у темний час доби використовуються освітлювальні засоби для позначення рятувального судна, при цьому видимість для спостереження за обстановкою на воді не повинна погіршуватися.

Для підйому людей з води використовують надувні шлюпки та катери з м'якими (надувними) бортами. Якщо таких плавзасобів мало або немає – інші катери та шлюпки. Всі плавзасоби забезпечуються засобами зв'язку.

На надувну рятувальну шлюпку дозволяється піднімати одночасно по дві людини з борту. У шлюпку жорсткої конструкції піднімають по одній людині. Інші повинні триматися за рятувальний леєр, очікуючи своєї черги. За відсутності леєра потерпілим подають на лінях рятувальні круги, інші засоби утримання на плаву, з'єднують між собою та при можливості буксирують до рятувального судна.

Для уникнення перевертання забороняється перевантажувати катери та шлюпки.

Для масового підбирання потерпілих може використовуватись рятувальний трал. Такий трал готують з рослинного або синтетичного тросу, до якого у середній частині закріплюють рятувальні плоти. Поміж плотами трос утримується на плаву буйками. Трал заводять двома катерами, затралаючи потерпілих. У рятувальних плотях розміщують по два-три рятувальники для підйому людей з води.

Замість рятувальних плотів можуть використовуватись надувні шлюпки без двигунів або рятувальні круги.

Для уточнення кількості людей, що терплять лихо і яких необхідно рятувати, проводять опитування врятованих стосовно інших по-

терпілих, їхню чисельність, про рятувальні засоби, що ними використовуються, причини і обставини аварії. Отриману інформацію доповідають керівнику рятувальних робіт.

Залучення авіації для проведення пошуково-рятувальних робіт на водних об'єктах

Завдання, що виконує авіація при пошуково-рятувальних роботах: пошук людей, суден, що терплять лихо; направлення рятувального судна у район знаходження судна, що терпить лихо, людей, що є на воді та потребують рятування; встановлення радіозв'язку з потерпілими; доставка в район аварії, лиха рятувальних засобів, оснащення та спорядження, іншого рятувального майна рятувальних груп.

Крім того, авіаційна техніка (гелікоптери) залучається для: підйому потерпілих з поверхні води; евакуації людей з судна, що терпить лихо, або з криги; висадки рятувальних груп; передачі рятувального майна з рятувального судна на судно, що терпить лихо.

Скерування рятувального судна у район перебування на судна, що терпить лихо, виконується таким чином:

за наявності радіозв'язку передаються координати судна, що терпить лихо; з підходом рятувального судна до району аварії літак (гелікоптер) здійснює над ним періодичні польоти курсом на місцезнаходження аварійного судна, одночасно передаючи інформацію про його стан; за відсутності радіозв'язку, але за наявності візуального контакту літак (гелікоптер) на малій висоті два рази пролітає над рятувальним судном курсом його руху з наступним відворотом у напрямку судна, що терпить лихо; місцезнаходження аварійного судна літак (гелікоптер) позначає двома червоними ракетами; прийняття сигналу рятувальне судно підтверджує двома зеленими ракетами.

Для надання екстреної допомоги потерпілим, що заходяться на плаву, з літака (гелікоптера) здійснюється десантування на воду рятувальних засобів, рятувального катера (катерів) та рятувальників, які приводять у дію скинуті рятувальні засоби, забезпечують підйом потерпілих на них, зв'язування засобів між собою та надання першої допомоги потерпілим.

Особливості рятування людей при аваріях на водному транспорті

Залежно від обстановки рятування (евакуацію) людей з судна, що терпить лихо, здійснюється переходом з борту аварійного судна на борт рятувального судна з використанням трапів, пневматичних посадкових

пристроїв, шлюпок, катерів, рятувальних плотів, гелікоптерів, влаштуванням навісної канатної дороги; поранених можуть переправляти у евакуаційно-рятувальних контейнерах.

За необхідності на аварійне судно висаджується аварійно-рятувальна група, яка організовує розвідку для пошуку і рятування людей та спільно з капітаном судна розробляє маршрути виводу людей.

Для виведення потерпілих з аварійних приміщень на судні, що терпить лихо, вибирають найкоротші та найбезпечніші шляхи, завали на маршруті виводу розбирають, відкриті осередки пожежі гасять, задим-лені ділянки вентилюють. Роботи виконуються силами і засобами аварійно-рятувальних груп із залученням команди аварійного судна. Для захисту органів дихання потерпілих, яких виводять із задимлених приміщень, використовують додаткові маски дихальних апаратів рятувальників або маски, що спеціально доставляються.

При виведенні людей із задимлених або палаючих приміщень використовують страхувальний трос, за який люди тримаються; першим і останнім у таких групах повинні бути рятувальники.

*Додаток 7***АЛГОРИТМ ДІЙ**

начальника ГУ(У) ДСНС у регіоні при виникненні великих пожеж у будівлях та спорудах

У випадку досягнення пожежею класифікаційних ознак надзвичайної ситуації необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного
- реагування; проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС; особисто доповісти міністру, закріпленому заступнику міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з питань надзвичайних ситуацій місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС тощо (відповідно до інструкції про взаємoinформування).

Скерувати до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету

Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.

III. Група керування силами реагування.

IV. Група матеріального забезпечення.

V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка забезпечить швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та відновних робіт.

Швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та відновних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Підготувати доповідь міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою оцінки обстановки відбуту в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в регіоні для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з руйнуванням споруд.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне проведення пошуково-рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції міністру із додаткового залучення сил засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та скерувати до ДСНС підсумковий звіт про ліквідацію надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Методика пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з руйнуван- ням будівель та споруд

Загальні правила ведення пошуку

Перевірити через органи МВС та житлово-комунального господарства наявність людей в житлових та інших приміщеннях.

При підтвердженні інформації про наявність людей під завалами рятувальні заходи розпочинати негайно з дотриманням заходів безпеки.

3. Перед початком робіт ознайомитися з планом будівлі, споруди та провести опитування очевидців із місць можливого перебування людей.

Роботи проводяться пошуково-рятувальними групами, до складу яких входить мінімум дві особи.

Першочергово обстежуються місця найбільш вірогідного знаходження потерпілих та ті частини споруди, що зазнали найменших ушкоджень.

При проведенні робіт періодично робити паузи тиші (до 15 хв).

У першу чергу надається допомога живим людям, тіла загиблих вилучаються після завершення рятувальних робіт.

Роботи з пошуку живих людей під завалами припиняти лише після повної впевненості та письмового підтвердження органами МВС та житловокомунального господарства даних про перебування людей в будівлях та спорудах до їх руйнування.

Техніка ведення пошуку

Просте прослуховування – рятувальники проходять завали шерегами з інтервалом 3-4 м. Проводиться простукування водопровідних труб для виявлення постраждалих під завалами. При проходженні завалів необхідно дотримувати повної тиші.

Прослуховування із застосуванням методу триангуляції – три рятувальники стають у вершинах рівнобедреного трикутника обличчям один до одного, і ведуть прослуховування. Цей метод дає змогу точніше визначити місцезнаходження джерела звуку.

Метод візуального зондування – застосовується для огляду вільного простору під завалами, використовуючи вузькі щілини, пробиті отвори невеликого діаметра. Зондування відбувається за допомогою дзеркала, розміщеного в кінці трубки під кутом 45° під дзеркалом розміщено направлене джерело світла.

Пошук з використанням пошукових собак.

Під час ведення пошуку таким методом не допускається відволікати собак сторонніми звуками, заходити в розмічений коридор пошуку та проводити будь-які інші роботи.

Загальні правила створення шляхів доступу до потерпілих

Шлях доступу до постраждалого повинен відповідати таким критеріям: найпряміший, найшвидший, найменш небезпечний для потерпілого та рятувальника. При роботі в завалах рятувальникам необхідно дотримуватися таких вимог:

- уламки не ворухити, не навантажувати, не видаляти;
- просуватися через непошкоджені або мало пошкоджені частини будівлі;
- використовувати порожнечі і отвори, встановлювати підпори;
- для забезпечення доступу до постраждалого робити стінні і стельові отвори, а не видаляти уламки.

Правила безпеки при роботі в зоні руйнувань

Роботи розпочинаються з перевірки стану зовнішніх, капітальних стін і навислих конструкцій, визначення безпечних шляхів проникнення і евакуації з будівлі.

До пошкоджених будівель підходити з найменш небезпечного, в більшості випадків навітряного боку.

Перед початком роботи переконатися в тому, що електричні, газові і комунальні мережі будівлі відключено.

Під час огляду внутрішніх приміщень забороняється користуватися відкритим вогнем.

При виявленні запаху газу негайно повідомити про це керівника робіт.

У загазованих приміщеннях, а також поблизу них, забороняється користуватися відкритим вогнем, електроінструментом, запускати двигуни машин і механізмів.

Під час перебування в загазованих приміщеннях використовують тільки ізолюючі або шлангові протигази, а також запобіжні пояси з прикріпленими до них страхувальними мотузками.

На небезпечних ділянках до складу пошуково-рятувальної групи має входити не менше трьох осіб.

При роботі в умовах підвищеної вологості (котлованах, траншеях, галереях, трубах) для освітлення використовуються електролампи з напругою не вище 12 В.

Конструкції будівель і споруд, які мають високу вірогідність руйнування, закріплюють або руйнують.

При видаленні частини конструктивного елемента споруди необхідно забезпечити стійкість решти споруди.

При висотних роботах (на дахах, верхніх поверхах) обов'язково використовуються засоби індивідуальної і колективної страховки.

Доступ сторонніх осіб у зону проведення робіт забороняється.

При проведенні будь-яких робіт у зоні завалів обов'язково призначаються спостерігачі за загальною ситуацією та безпосередньо за станом будівлі або споруди.

Додаток 8

АЛГОРИТМ ДІЙ

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайної ситуації на залізничному транспорті

Взаємодія з підрозділами Укрзалізниці під час ліквідації надзвичайної ситуації на залізничному транспорті здійснюється відповідно до спільного розпорядження ДСНС та Укрзалізниці від 05.12.2001 № 111/1291-р.

Зазначеним розпорядженням встановлено такий порядок по-дачі інформації до ДСНС:

Державна адміністрація залізничного транспорту України і територіальні головні управління (управління) ДСНС подають оперативну інформацію про порушення залізничного сполучення за встановленою формою; оперативна інформація про порушення залізничного сполучення подається диспетчерською службою Укрзалізниці і територіальними головними управліннями (управліннями) ДСНС до оперативної чергової служби ДСНС щоденно о 6 та 16 годині, при ускладненні обстановки – у додатково визначені терміни.

Для забезпечення взаємодії та інформування визначено телефони диспетчерської служби Укрзалізниці: 8(044)465-38-13, 8(044)465-38-14.

Начальники територіальних головних управлінь (управлінь) ДСНС забезпечують своєчасне подання до міністерства достовірної, в обов'язковому порядку попередньо узгодженої з територіальними підприємствами Укрзалізниці інформації про надзвичайні ситуації на залізничному транспорті.

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи Мінтрансз'язку, СБУ, МОЗ, МВС, Міноборони.

Спільно з місцевою дирекцією Укрзалізниці організувати виконання практичних заходів з ліквідації надзвичайної ситуації відповідно до затвердженого порядку взаємодії та забезпечити підготовку і своєчасне подання оперативної інформації до ДСНС у визначені терміни.

Скерувати до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу. Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
- III. Група керування силами реагування.
- IV. Група матеріального забезпечення.
- V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка за-безпечить швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та відновних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження Голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Підготувати доповідь міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварій) представників ГУ (У) ДСНС в регіоні для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативночергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з подіями на залізничному транспорті.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації аварійно-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне проведення рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції міністру із додаткового залучення сил засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та направити до міністерства підсумковий звіт із ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Методичні рекомендації із пошуку та рятування людей у разі виникнення надзвичайної події (надзвичайної ситуації) на залізничному транспорті

Для оперативного керівництва роботами з метою якнайшвидшої ліквідації наслідків транспортних подій, що призвели до сходів та зіткнень рухомого складу, та організації відновлення перерваного руху поїздів, забезпечення вивезення пасажирів, постачання матеріалами, механізмами, обладнанням та харчуванням, виділення й доставки додаткової кількості працівників, а в разі сходу рухомого складу з небезпечними вантажами – створюються та негайно залучаються до роботи оперативні штаби в дирекціях залізничних перевезень із залученням необхідних фахівців.

Роботи з пошуку і рятування людей та ліквідації наслідків сходу рухомого складу виконуються негайно, не чекаючи прибуття на місце працівників для розслідування, і ведуться, як правило, з двох боків залізниці, також з боку поля з використанням усіх наявних відбудовних засобів.

Роботи проводяться пошуково-рятувальними групами, до складу яких входить мінімум дві особи.

Першочергово обстежуються місця найбільш вірогідного знаходження потерпілих та ті частини потягу, що зазнали найменших ушкоджень.

У першу чергу надається допомога живим людям, тіла загиблих вилучаються після завершення рятувальних робіт.

Пошуково-рятувальні роботи проводяться до того часу, поки не буде достовірно встановлено, що в зоні НС немає тіл людей.

Чергові служби Укрзалізниці забезпечують відправлення відбудовного поїзда зі станції дислокації не пізніше 50 хвилин після одержання наказу в робочий час і через 60 хвилин в інший час доби.

У всіх випадках відправлення відбудовного поїзда до місця робіт за наявності пошкоджених вагонів і таких, що зійшли з рейок, із легкозаймистими вантажами, регіональною дирекцією залізничних перевезень організовується відправлення пожежного потяга і оповіщення територіальних пожежних пожежно-рятувальних підрозділів ДСНС. Відбудовні роботи в цьому випадку повинні проводитися з особливою обережністю і під наглядом працівників пожежної охорони залізниці, чий вказівки обов'язкові для всіх учасників робіт.

Відбудовні засоби енергопостачання залізниці викликаються за наказом дирекції залізничних перевезень. Час готовності й відправлення встановлюється від одержання наказу не більше ніж 30 хвилин.

Забороняється починати роботи з ліквідації наслідків сходів та зіткнень рухомого складу з небезпечними вантажами до прибуття відповідної аварійної служби та одержання інструктажу на ведення відбудовних робіт.

Аварійно-польова команда, що прибула на місце робіт, вживає необхідних заходів до звільнення перегону від рухомого складу, що зійшов, а якщо звільнити перегін не можливо, то вона виконує підготовчі заходи для спільної роботи з відбудовним поїздом.

Після закінчення відбудовних робіт відкриття перегону або колій проводиться тільки після письмового повідомлення, телефонограми або телеграми начальника дистанції колії чи уповноваженого ним працівника про закінчення робіт і відсутність перешкод для безперервного й безпечного руху поїздів незалежно від того, яка організація виконувала ці роботи.

Додаток 9

АЛГОРИТМ ДІЙ

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайної ситуації, пов'язаної з авіаційною подією

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

а) уточнити обстановку, уяснити очікуваний масштаб НС та варіант розвитку авіаційної події:

- повітряне судно здійснює (здійснило) аварійну посадку в аеропорту;

- повітряне судно здійснило вимушену посадку (падіння) поза межами аеропорту (аеродрому) та місце події відомо; повітряне судно здійснило вимушену посадку (падіння) поза межами аеропорту (аеродрому) та місце події невідомо;

б) проконтролювати:

- основні заходи, вжиті для організації оперативного реагування;
- проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;
- особисто доповісти Міністру, закріпленому заступнику Міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Прийняти рішення та дати розпорядження оперативно-диспетчерській службі ГУ (У) в регіоні із введення в дію Плану реагування на надзвичайну ситуацію, пов'язану з авіаційною подією залежно від варіанта розвитку авіаційної події:

привести у готовність взаємодіючі органи управління та сили, що залучаються до

проведення пошуково-рятувальних робіт та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; направити в район пошуку мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або ін-шою посадовою особою для організації оперативного реагування, а та-кож чергові сили і засоби для проведення пошуковорятувальних робіт;

організувати пошук, розвідку (візуальне обстеження місцевості) у районі

авіаційної події у взаємодії з авіаційними пошуково-рятувальними силами і засобами.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та

ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС, Мінжитлокомунгоспу, СБУ, прокуратури та інших (відповідно до Плану реагування на надзвичайну ситуацію, пов'язану з авіаційною подією).

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації і включити до його складу Координатора з авіаційного пошуку та рятування на місці проведення операції і організувати його роботу.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
- III. Група керування силами реагування.
- IV. Група матеріального забезпечення.
- V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Доручити штабу провести аналіз і оцінку характеру, масштабу та можливих наслідків авіаційної події, визначити обсяг пошукових та аварійно-рятувальних, інших невідкладних робіт, прийняти рішення на їх виконання та визначити:

- склад, кількість, технічне оснащення, порядок матеріально-технічного забезпечення сил і засобів, які додатково необхідно залучити для проведення пошуково-рятувальних робіт та ліквідації наслідків НС;
- порядок всебічного матеріально-технічного забезпечення наземних та авіаційних пошуково-рятувальних сил і засобів;
- обсяг та порядок фінансування авіаційних пошуково-рятувальних робіт.

Організувати:

- керівництво проведенням пошуково-рятувальних робіт на місці авіаційної події;

- ведення оперативно-технічної документації та складання звіту про роботу аварійно-рятувальних підрозділів, що пов'язана з ліквідацією НС;
- інформування вищестоящих органів управління із масштабів надзвичайної ситуації та вжитих заходів, пов'язаних з реагуванням на неї.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших органів влади.

Підготувати доповідь міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбуту в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати повне проведення пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт та своєчасно доводити до керівництва комісій розрахунки із забезпечення дій аварійно-рятувальних сил, у тому числі у всебічного забезпечення пошуково-рятувальної авіації (аеродромно-технічне обслуговування, заправка пальномастильними матеріалами тощо) у разі її залучення.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції міністру із додаткового залучення сил і засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та надіслати до Міністерства підсумковий звіт із ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Додаток 10

Методика пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з авіаційною подією

1. У разі вимушеної посадки повітряного судна в межах аеродрому.

Інформацію про вимушену посадку повітряним судном у межах аеродрому ГУ (У) ДСНС в регіоні отримує від диспетчерської служби аеродрому або

регіонального координаційного центру Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування.

Аварійно-рятувальна команда аеродрому розпочинає виконання аварійно-рятувальних робіт силами та засобами, які передбачено відповідними планами.

ГУ (У) ДСНС в регіоні скеровує до району аеродрому заздалегідь призначені засоби підсилення аварійно-рятувальних та пожежно-рятувальних сил і засобів, проводить виклик додаткових медичних сил і засобів.

У район аеродрому скеровується мобільна оперативна група ГУ (У) ДСНС в регіоні, керівник якої з прибуттям очолює роботу всіх рятувальних сил, які беруть участь у рятуванні та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

3. У разі вимушеної посадки повітряного судна поза межами аеродрому та місце події відоме

Якщо авіаційна подія відбулась у межах відповідальності аеродрому або посадкового майданчика (для державної авіації район радіусом 10 км від контрольної точки аеродрому, для державної авіації та спільного базування – 30 км) керівництво аеродрому організовує авіаційний пошук і рятування, скеровує до місця події наземну пошуково-рятувальну групу зі складу аварійно-рятувальної команди аеродрому.

Регіональний координаційний центр Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування скеровує до місця події чергові пошуково-рятувальні повітряні судна (судно) та інформує про авіаційну подію ГУ (У) ДСНС в області.

ГУ ДСНС в регіоні скеровує до району події пожежно-рятувальні, аварійно-рятувальні сили і засоби на чолі з мобільною оперативною групою та викликає інші сили і засоби відповідно до Плану реагування на НС, пов'язану з авіаційною подією.

Керівник мобільної оперативної групи ГУ (У) ДСНС в регіоні після прибуття до місця події очолює роботу всіх рятувальних сил до

призначення уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації.

4. У випадку здійснення вимушеної посадки повітряного судна поза межами аеродрому та місце події невідоме

Регіональний координаційний центр Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування:

переводить у готовність чергові пошуково-рятувальні повітряні судна; здійснює

інформування відповідно до схеми; спільно з Головним координаційним центром Служби координації авіаційних робіт з пошуку і рятування визначає район першочергового пошуку та надає його до ГУ ДСНС в регіоні; організовує виконання пошуку пошуково-рятувальними повітряними суднами; до району пошуку направляє мобільну опера-тивну групу ГУ (У) ДСНС та наземні

пошуково-рятувальні підрозділи.

При проведенні пошукових робіт здійснюється взаємодія авіаційних та наземних аварійно-рятувальних служб.

Після визначення місця події та прибуття до нього мобільної оперативної групи ГУ (У) ДСНС в регіоні, її керівник визначає масштаби події та приймає рішення із залучення до проведення додаткових аварійно-рятувальних робіт сил і засобів.

При проведенні довготривалих пошукових робіт штабом з ліквідації НС розробляється План пошуку.

*Додаток 11***АЛГОРИТМ ДІЙ**

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайної ситуації на водних об'єктах

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування;
- проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;
- особисто доповісти міністру, закріпленому заступнику міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної Київської або Севастопольської міської держадміністрації), територіальний підрозділ Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби на водних об'єктах МНС, МВС, Міноборони, Мінтрансзв'язку, Держприкордонслужби та інших (відповідно до інструкції про взаємоінформування та планів взаємодії при реагуванні на НС на водних об'єктах).

Скерувати до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або ін-шою посадовою особою для організації оперативного реагування. Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу. Ввести до штабу з ліквідації надзвичайної ситуації (опера-тивної групи) начальника морського (річкового) координаційного аварійно-рятувального центру Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби на водних об'єктах (далі - ДСАРСВО), у зоні відповідальності якого знаходиться область. Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі

- подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
 - III. Група керування силами реагування.
 - IV. Група матеріального забезпечення.
 - V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил і засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підрозділів ДСАРСВО, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка забезпечить швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних органів виконавчої влади.

Підготувати доповідь міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативночергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними

комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій на водних об'єктах.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне забезпечення проведення пошуково-рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції Міністру із додаткового залучення сил і засобів з інших регіонів, у тому числі авіаційних.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та скерувати до Міністерства підсумковий звіт із ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Методика пошуку і рятування людей на водних об'єктах

Черговість рятування людей, що опинилися у воді і потребують допомоги, а також рятувальні засоби визначаються керівником рятувальних робіт, виходячи з наявної ситуації і можливостей виживання людини в умовах, що склалися.

У першу чергу піднімають тих, хто не має рятувальних засобів, хто знесилився, хто знаходиться у небезпечі (поблизу аварійного судна, палаючого палива, небезпечного забруднення тощо).

Рятувальне судно наближається до потерпілих з навітряної сторони, прикриваючи їх бортом від хвиль та вітру. Маневрування в районі рятування людей обмежується, виконуються заходи безпеки для зменшення ризику травмування потерпілих.

Для привернення уваги потерпілих подаються звукові та візуальні сигнали, а у темний час доби використовуються освітлювальні засоби для позначення рятувального судна, при цьому видимість для спостереження за обстановкою на воді не повинна погіршуватися.

Для підйому людей з води використовують надувні шлюпки та катери з м'якими (надувними) бортами. Якщо таких плавзасобів мало або немає – інші катери та шлюпки. Всі плавзасоби забезпечуються засобами зв'язку.

На надувну рятувальну шлюпку дозволяється піднімати одночасно по дві людини з борту.

У шлюпку жорсткої конструкції піднімають по одній людині. Інші повинні триматися за рятувальний леєр, очікуючи своєї черги. За відсутності леєра потерпілим подають на лінях рятувальні круги, інші засоби утримання на плаву, з'єднують між собою та при можливості буксирують до рятувального судна.

Для уникнення перевертання забороняється перевантажувати катери та шлюпки.

Для масового підбирання потерпілих може використовуватись рятувальний трал. Такий трал готують з рослинного або синтетичного тросу, до якого у середній частині закріплюють рятувальні плоти. Поміж плотами трос утримується на плаву буйками. Трал заводять двома катерами, затралюючи потерпілих. У рятувальних плотях розміщують по два-три рятувальники для підйому людей з води.

Замість рятувальних плотів можуть використовуватись надувні шлюпки без двигунів або рятувальні круги.

Для уточнення кількості людей, що терплять лихо і яких необхідно рятувати, проводять опитування врятованих стосовно інших потерпілих, їхню

чисельність, про рятувальні засоби, що ними використовуються, причини і обставини аварії. Отриману інформацію доповідають керівнику рятувальних робіт.

Залучення авіації для проведення пошуково-рятувальних робіт на водних об'єктах

Завдання, що виконує авіація при пошуково-рятувальних роботах:

- пошук людей, суден, що терплять лихо;
- скерування рятувального судна у район перебування судна, що терпить лихо, людей, що є на воді та потребують рятування;
- налагодження радіозв'язку з потерпілими;
- доставка в район аварії, лиха рятувальних засобів, оснащення та спорядження, іншого рятувального майна рятувальних груп.

Крім того, авіаційна техніка (гелікоптери) залучається для:

- підйому потерпілих з поверхні води;
- евакуації людей з судна, що терпить лихо, або з криги;
- висадки рятувальних груп;

- передачі рятувального майна з рятувального судна на судно, що терпить лихо.

Скерування рятувального судна у район знаходження на судна, що терпить лихо, виконується таким чином:

за наявності радіозв'язку передаються координати судна, що терпить лихо;

підходом рятувального судна до району аварії літак (гелікоптер) здійснює над ним періодичні польоти курсом на місцезнаходження аварійного судна, одночасно передаючи інформацію про його стан;

при відсутності радіозв'язку, але за наявності візуального контакту літак (гелікоптер) на малій висоті два рази пролітає над рятувальним судном курсом його руху з наступним відворотом у напрямку судна, що терпить лихо; місцезнаходження аварійного судна літак (гелікоптер) позначає двома червоними ракетами; прийняття сигналу рятувальне судно підтверджує двома зеленими ракетами.

Для надання екстреної допомоги потерпілим, що перебувають на плаву, з літака (гелікоптера) здійснюється десантування на воду рятувальних засобів, рятувального катера (катерів) та рятувальників, які приводять у дію скинуті рятувальні засоби, забезпечують підйом потерпілих на них, зв'язування засобів між собою та надання першої допомоги потерпілим.

Особливості рятування людей при аваріях на водному транспорті

Залежно від обстановки рятування (евакуацію) людей з судна, що терпить лихо, здійснюється переходом з борту аварійного судна на борт рятувального судна з використанням трапів, пневматичних посадкових пристроїв, шлюпок, катерів, рятувальних плотів, гелікоптерів, влаштуванням навісної канатної дороги; поранених можуть переправляти у евакуаційно-рятувальних контейнерах.

За необхідності на аварійне судно висаджується аварійно-рятувальна група, яка організовує розвідку для пошуку і рятування людей та спільно з капітаном судна розробляє маршрути виводу людей.

Для виведення потерпілих з аварійних приміщень на судні, що терпить лихо, вибирають найкоротші та найбезпечніші шляхи, завали на маршруті виводу розбирають, відкриті осередки пожежі гасять, задимлені ділянки вентилюють. Роботи виконуються силами і засобами аварійно-рятувальних груп із залученням команди аварійного судна. Для захисту органів дихання потерпілих, яких виводять із задимлених приміщень, використовують додаткові маски дихальних апаратів рятувальників або маски, що спеціально доставляються.

При виведенні людей із задимлених або палаючих приміщень використовують страхувальний трос, за який люди тримаються; першим і останнім у таких групах мають бути рятувальники.

*Додаток 12***АЛГОРИТМ ДІЙ**

начальника ГУ(У) ДСНС у регіоні при виникненні великих пожеж у будівлях та спорудах

У випадку досягнення пожежею класифікаційних ознак надзвичайної ситуації необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування;
- проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;
- особисто доповісти міністру, закріпленому заступнику міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з питань надзвичайних ситуацій місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС тощо (відповідно до інструкції про взаємoinформування).

Скерувати до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або ін-шою посадовою особою для організації оперативного реагування. Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету

Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.

- III. Група керування силами реагування.
- IV. Група матеріального забезпечення.
- V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка забезпечить швидке та ефективне реагування. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та відновних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Підготувати доповідь міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

Разом з начальником цивільного захисту регіону та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

При прибутті на місце пожежі:

- отримати інформацію про ситуацію, що склалась на місці пожежі, від попереднього керівника гасіння пожежі;
- прийняти керівництво гасінням на себе;
- особисто провести розвідку та оцінити обстановку на пожежі; визначити вирішальний напрямок оперативних дій та необхідну кількість сил і засобів для проведення цих дій;
- за необхідності організувати і особисто очолити рятування людей, вжити заходів для запобігання паніці, використовуючи для цього сили і засоби, які є у розпорядженні;

- залежно від обстановки організувати штаб на пожежі і визначити місце його розташування, за необхідності до складу штабу включити представників адміністрації об'єкта, району, міста;
- призначити начальника штабу, начальника тилу;
- поставити завдання перед силами, які є у розпорядженні; при наданні інформації з місця пожежі до оперативно-диспетчерської служби Оперативно-координаційного центру, оперативно-чергової служби або керівництву міністерства, обов'язково вказати точну адресу пожежі, що горить (горіло), місце виникнення пожежі, її орієнтовну площу, наявність загрози людям, тваринам, загрози вибуху, які сили і засоби введені в дію, чи є небезпека розвитку пожежі, чи потрібні додаткові сили і засоби; о ході гасіння підтримувати постійний зв'язок з оперативнодиспетчерською службою Оперативно-координаційного центру, інформувати про прийняті рішення і обстановку на пожежі;
- безперервно слідкувати за змінами обстановки на пожежі і приймати відповідні рішення; о разі необхідності викликати додаткові сили і засоби в потрібній кількості та організувати їх зустріч з урахуванням обсягу робіт з порятунку людей, розкриття і розбирання конструкцій будівель та евакуації майна;
- організувати розташування прибуваючих сил і засобів з урахуванням обраного вирішального напрямку, забезпечити безперебійну подачу вогнегасних речовин;
- створити резерв сил і засобів для періодичної зміни особового складу з метою забезпечення відпочинку, переодягання у сухий одяг тощо;
- разі прибуття на пожежу значної кількості сил і засобів (при великих обсягах роботи з організації та управління оперативними діями) начальнику тилу виділити помічників, у разі необхідності, організувати групи тилу із засобами пересування та зв'язку;
- призначити з числа осіб начальницького складу відповідального за дотримання заходів безпеки праці, за необхідності, організувати пункт медичної допомоги;
- разі необхідності прийняти рішення із створення оперативних дільниць на пожежі, призначити їх начальників та поставити завдання;
- організувати взаємодію з оперативними службами міста (населеного пункту, об'єкта), які залучаються до гасіння пожежі (водопостачання, енергопостачання, МВС тощо);

- вживати заходів для встановлення причин пожежі, а також збору відомостей, необхідних для складання акта про пожежу, залучаючи до цього працівників державного пожежного нагляду і дослідно-випробувальних лабораторій;
- за наявності ознак підпалу або інших причин пожежі вжити заходів для збереження первинного місця його виникнення від надмірних руйнувань, до виявлення і зберігання предметів, що були причиною пожежі;
- вжити заходів з евакуації, захисту від води і охорони евакуйованого майна до прибуття працівників міліції;
- особисто впевнитись у ліквідуванні горіння, визначити необхідність та тривалість догляду за місцем ліквідованої пожежі;
- визначити порядок повернення з місця пожежі пожежних підрозділів і служб взаємодії.

Організувати роботу відповідно до Методики пошуку і рятування людей при великих пожежах у будівлях та спорудах.

У ході ліквідації надзвичайної ситуації забезпечити передачу до Оперативночергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних си-туацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Підготувати та надіслати до міністерства підсумковий звіт про ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих по зазначених заходах документів.

Методика пошуку і рятування людей при великих пожежах у будівлях та спорудах

Рятувальні роботи організуються і проводяться у разі якщо:

- загроза людям від небезпечних факторів пожежі; люди не можуть само-стійно залишити небезпечні місця;
- загроза поширювання вогню і диму шляхами евакуації; передбачається застосування небезпечних для життя людей вогнегасних речовин і спо-лук.

Порядок і способи рятування людей визначаються керівником гасіння пожежі і особами, які проводять рятувальні роботи, залежно від обстановки та стану тих, кого рятують.

Рятування людей на пожежі проводиться з одночасним розгортанням сил і засобів для гасіння пожежі.

Подача стовнів для забезпечення рятування людей обов'язкова, якщо людям безпосередньо загрожує вогонь і шляхи рятування відрізані чи можуть бути відрізані вогнем у разі, коли сил і засобів недостатньо для одночасного рятування людей гасіння пожежі, весь особовий склад працюючих підрозділів залучається до рятування людей, а керівник гасіння пожежі викликає додаткові сили і засоби.

Для рятування людей потрібно використовувати найкоротші і найбезпечніші шляхи:

- основні входи і виходи;
- запасні виходи;
- віконні прорізи, балкони, лоджії, галереї, переходи з використанням зовнішніх пожежних драбин і застосуванням ручних пожежних драбин, автодрабин, автопідіймачів та інших рятувальних пристроїв, що є на оснащенні пожежних частин;
- люки у перекриттях, якщо через них можна вийти з будівлі чи перейти у його безпечну частину;
- прорізи у перегородках, перекриттях і стінах, що зроблені пожежниками.

Основними способами рятування та евакуації людей є:

- самостійний вихід людей;
- виведення людей у супроводі пожежних коли шляхи евакуації задимлені або стан і вік людей, яких рятують, викликає сумнів у їх спроможності самостійно вийти з небезпечної зони (діти, хворі, люди похилого віку); винесення (рятування) людей, які не можуть самостійно рухатись;

- спуск людей по зовнішніх та ручних пожежних драбинах, пожежних ав-годрабинах та автопідіймачами за допомогою рятувальних мотузок тощо, коли інші способи рятування неможливі.

При проведенні рятувальних робіт необхідно:

- вжити заходів для уникнення паніки, використовуючи технічні та інші можливості об'єкта і пожежних підрозділів;
- залучити адміністрацію і обслуговуючий персонал;
- викликати швидко медичну допомогу та у разі необхідності, інші служби взаємодії;
- надати постраждалим першу медичну допомогу силами особового складу пожежних підрозділів;
- передбачити місця для розміщення людей, яких врятовано та евакуйовано.

Пошук людей припиняється тільки після того, як всі приміщення та місця їх можливого перебування перевірено та встановлено, що всі люди евакуйовані із небезпечних зон.

*Додаток 13***АЛГОРИТМ ДІЙ**

начальника ГУ(У) ДСНС у регіоні при виникненні великих пожеж у лісових масивах

При виникненні пожеж у лісових масивах керівником гасіння є старша посадова особа органу (підприємства) лісового господарства.

Згідно з Інструкцією про порядок взаємодії підрозділів відомчої пожежної охорони Держкомлісгоспу і пожежно-рятувальних підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС, затвердженою спільним наказом Держкомлісгоспу та МНС від 12.03.2007 № 89/132, зареєстрованим в Мін'юсті 26.03.2007 за № 271/13538, по-жежно-рятувальні підрозділи ДСНС, які прибувають до місця гасіння лісової пожежі, підпорядковуються у своїх діях керівнику гасіння лісо-вої пожежі.

У випадку досягнення пожежею класифікаційних ознак надзвичайної ситуації необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування;
- скерувати до району виникнення надзвичайної ситуації сили та засоби, згідно з мобілізаційно-оперативним планом ліквідації лісових пожеж;
- проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;
- особисто доповісти міністру, закріпленому заступнику міністра, та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з питань надзвичайних ситуацій місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС тощо (відповідно до інструкції про взаємодію).

Скерувати до району надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати у складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
- III. Група направлених у постраждалі райони.
- IV. Група керування силами реагування.
- V. Група матеріального забезпечення.
- VI. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження про залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка за-безпечить швидке та ефективне реагування.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших органів виконавчої влади.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із подальших дій.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

Разом із начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативно інформувати про розвиток надзвичайної ситуації пожежно-рятувальні частини, залучені до виконання робіт.

Координувати всебічне забезпечення робіт з ліквідації пожежі.

Приймати рішення про додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС у регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції Міністру із до-даткового залучення сил засобів, у тому числі авіаційних.

У ході ліквідації великих пожежах в лісових масивах забезпечити передачу до Оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей при великих пожежах у лісових масивах.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та надіслати до Міністерства підсумковий звіт про ліквідацію надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих із зазначених заходів документів.

Методика пошуку і рятування людей при великих пожежах у лісових масивах

Небезпечними факторами лісових пожеж для населення є пряма дія вогню й висока ймовірність отруєння внаслідок сильного задимлення, різкого підвищення концентрації чадного газу, оксиду вуглецю та інших небезпечних речовин.

Основними заходами захисту населення від лісових пожеж є: рятування людей і сільськогосподарських тварин із території, відрізаної вогнем; евакуація населення, що перебуває в зоні можливого розповсюдження пожежі; обмеження в'їзду до пожежонебезпечних районів; гасіння пожежі; забезпечення дотримання заходів безпеки при гасінні пожеж.

При отриманні інформації про перебування людей у районі виникнення лісової пожежі, необхідно одразу повідомити про це керівника гасіння лісової пожежі, а якщо пожежа набула ознак надзвичайної ситуації – спеціально уповноваженого керівника з ліквідації надзвичайної ситуації.

Основні сили та засоби для гасіння пожежі зосередити в місці проведення пошуково-рятувальних робіт та припинити гасіння пожежі авіаційною технікою на цій території.

Пошук людей, які можуть опинитися в районі виникнення лісової пожежі, здійснюється в ході її гасіння як наземними силами, так і за допомогою літаків та гелікоптерів.

При організації пошуково-рятувальних робіт в зоні пожежі: усі працівники забезпечуються спеціальним одягом та спорядженням (каска,

захисні дихальні апарати тощо); до складу пошуково-рятувальних груп включають провідника, який добре знає місцевість, та спостерігача, який постійно відслідковує напрямки поширення вогню та підтримує зв'язок зі штабом ліквідації надзвичайної ситуації; перед початком робіт проводяться інструктаж особового складу із способів і місць укриття від вогню та шляхів евакуації із зони пожежі.

При виявленні в осередках лісової пожежі людей надати їм, у разі необхідності, медичну допомогу, вивести з осередку пожежі та відправити до медичного закладу для проведення огляду.

При виведенні людей з осередку слід дотримуватися таких правил: пересуватися в осередку пожежі слід обережно, уникати торф'яних боліт, а у разі відсутності обхідних шляхів, пересуватися по торф'яному полю тільки групою, перевіряючи при цьому ґрунт за допо-

могою жердини; для виходу з осередку низової пожежі необхідно, захистивши голову й обличчя верхнім одягом, перейти межу вогню проти вітру на відкритому просторі (галявини, дороги, річки, струмки тощо), а також через ділянки листяного лісу.

Додаток 14

АЛГОРИТМ ДІЙ

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із паводком (катастрофічним паводком)

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного реагування;
- відстежити проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС;
- особисто доповісти Міністру, закріпленому заступнику Міністра та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС, Мінжитлокомунгоспу, Мінрегіонбуду, Мінпаливенерго, Мінекобезпеки, Держводгоспу та інших (відповідно до інструкції про взаємінформування).

Скерувати до місця виникнення надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету

Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.

- III. Група направленців у постраждали райони.
- IV. Група керування силами реагування.
- V. Група матеріального забезпечення.
- VI. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно дати розпорядження із залучення до пошуково - рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка забезпечить швидке та ефективне реагування, авіації та аварійно-рятувальних служб ДСНС. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведення рятувальних та відновних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших органів влади.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із подальших дій.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до Оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС у регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і реагування людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із паводком (катастрофічним паводком).

Організувати контроль за організацією робіт із ліквідації заторів, які утворилися на річках, поривів гребель, дамб, відкачки води та відновлення зруйнованих ділянок шляхів у постраждалих районах.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне забезпечення пошуково-рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення про додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС у регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції Міністру із до-даткового залучення сил і засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місця постійної дислокації.

Підготувати пропозиції із виділення коштів на ліквідацію наслідків паводка з резервного фонду державного бюджету.

Підготувати та надіслати до Міністерства підсумковий звіт із ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих із зазначених заходів документів.

Методичні рекомендації із пошуку та рятування людей при паводках (катастрофічних паводках)

Загальні правила ведення пошуку

Пошук потерпілих у зонах затоплення полягає у визначенні місць їх розташування та стану здоров'я, визначенні можливих шляхів доступу рятувальників і евакуації потерпілих.

Перед початком робіт ознайомитися з планом місцевості, обстежити всю зону затоплення, провести опитування очевидців із місць можливого перебування людей, визначити і позначити місця знаходження потерпілих.

Для виконання аварійно-рятувальних робіт призначаються підрозділи оперативно-рятувальних служб цивільного захисту, пошуково-рятувальні загони, посилені переправно-десантними засобами. Для виконання інших невідкладних робіт, з урахуванням їх характеру, призначаються інженерні, інженерно-технічні, дорожні підрозділи і формування.

Територію зони затоплення для зручності у керуванні роботами, забезпечення чіткої взаємодії між рятувальними підрозділами, розбивають на сектори.

При розподілі сил і засобів для проведення пошуково-рятувальних робіт у зонах з небезпечним рівнем води створюються такі групи:

- група розвідки та пошуку потерпілих – на швидкохідних плавзасобах (I варіант),
- на вертольотах (II варіант);
- група деблокування та евакуації потерпілих; група прийому потерпілих і надання їм першої медичної допомоги.

У першу чергу надається допомога живим людям, тіла загиблих вилучаються після завершення рятувальних робіт.

Аварійно-рятувальні роботи при паводках розпочинаються негайно і проводяться безперервно, цілодобово, у будь-яку погоду для забезпечення рятування постраждалих протягом терміну їх виживання.

Пошуково-рятувальні роботи проводяться до того часу, поки не буде достовірно встановлено, що в зоні НС немає тіл людей.

Способи організації розвідки, порядок проведення пошуку та евакуації постраждалих

Основними способами організації проведення розвідки при паводках (катастрофічних паводках) є: візуальний, фотографічний, телевізійний, тепловізійний, радіолокаційний.

Найбільш ефективним методом ведення пошуку є візуальне обстеження постраждалої території на плавзасобах, обліт зони затоплення на вертольотах, опитування очевидців та врятованих постраждалих.

На річках пошук здійснюється у напрямку вниз за течією від місця потрапляння потерпілих у воду. Потрібно проводити огляд усього водного простору, особливу увагу звертаючи на вири, водорості, окремі камені, гілки, колоди тощо, куди течія могла б занести потерпілого. Деякі місця простіше оглядати з берега, за необхідності організувати страховку рятувальників.

Порятунок потерпілих, які перебувають на поверхні води, виконується такими способами: підйом на борт плавзасобу; буксирування рятувальником уплав; використання табельних і підручних рятувальних засобів.

Вилучення потерпілих із затоплених приміщень та із дна може виконуватися способами: уплав рятувальниками в аквалангах; деблокування із затоплених приміщень із наступним буксируванням до плавзасобу.

Евакуація з верхніх поверхів затоплених будинків здійснюється таким способом: спуск із використанням рятувальних рукавів; спуск за допомогою рятувального пояса; спуск за допомогою петлі; спуск за допомогою грудного перев'язу; спуск за допомогою канатної дороги; підйом на борт вертольота.

Загальні правила рятування та евакуації, техніка безпеки

Рятувальники, які залучаються до пошуково-рятувальних робіт на воді, повинні знати:

правила поведінки на воді; прийоми порятунку людей з водної поверхні, з аварійних об'єктів та з-під води; правила порятунку потоплюючих і надання їм першої медичної допомоги; можливості технічних засобів, транспортних і перевізних засобів і порядок їх

використання; заходи безпеки при проведенні пошуково-рятувальних робіт; правила проведення пошуково-рятувальних робіт з використанням вертольотів.

При виявленні екіпажем вертольота декількох потерпілих на воду скидається рятувальний пліт або човен, на який разом з піднімальним

пристроєм спускається рятувальник і організує підйом потерпілих на борт вертольота.

При порятунку потерпілого з використанням плавзасобів необхідно наблизитися до нього якнайближче. При цьому потрібно враховувати те, що хвилювання води, викликане самим плавзасобом, може погіршити положення потерпілого і прискорити його втоплення. При наближенні до потопаючого необхідно стежити за тим, щоб не зачепити його гвинтом, веслами або корпусом плавзасобу. Для утримання потерпілого на воді і подальшого його транспортування застосовуються спеціальні рятувальні засоби (кола, кінці, кулі, мотузки тощо), а також підручні.

При підході плавзасобів до потерпілого, що перебуває у воді, у першу чергу подаються звукові та світлові сигнали, а до місць знаходження людей у воді викидаються рятувальні кола, закріплені до борта човнів. Це дозволить, при необхідності, підтягти потерпілого, що тримається на воді, до човна або іншого плавзасобу і підняти його на борт.

На бортах плаваючих транспортерів і поромів закріплюються трапи, що спускаються у воду для підйому потерпілих на борт як самостійно, так і за допомогою рятувальників або екіпажу плавзасобу.

Для надання допомоги людині, що впала із плоту, рятувальник, пристебнувшись до репшнура, добирається до нього вплавав. На спокійних ділянках можна плисти без страховки, а потім взяти кинуте із плоту рятувальне коло; за допомогою мотузки рятувальника і потерпілого підтягують до плоту.

При використанні для виявлення та порятунку потерпілих у зоні паводків надувних човнів, що плавають транспортерів і самохідних поромів, а також дерев'яних і металевих човнів, що належать місцевим жителям, необхідно передбачити оснащення їх рятувальними колами або жилетами.

Надання першої допомоги потерпілим полягає у швидкому обігріванні потерпілого для нормалізації температури його тіла. Для цього необхідно надати постраждалим теплий і сухий одяг, помістити в тепле приміщення та напоїти гарячим чаєм.

АЛГОРИТМ ДІЙ

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з буревієм

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного
- реагування; проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС; особисто доповісти Міністру, заступнику Міністра за розподілом повноважень та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Організувати інформування про надзвичайну ситуацію управління з НС та ЦЗН місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної Київської або Севастопольської міської держадміністрації), структурні підрозділи МОЗ, МВС, Мінжитлокомунгоспу, Мінрегіонбуду, Мінпаливенерго, Мінекобезпеки та інших.

Скерувати до місця виникнення надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС або іншою посадовою особою для організації оперативного реагування.

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації та організувати його роботу.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошукових, рятувальних та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.

III. Група направлених у постраждали райони.

IV. Група керування силами реагування.

V. Група матеріального забезпечення.

VI. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Оцінити обстановку та невідкладно дати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка забезпечить швидке та ефективне реагування, авіації та аварійно-рятувальних служб ДСНС. Основні зусилля зосередити на пошуку людей і проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт.

Підготувати пропозиції до розпорядження Голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших органів виконавчої влади.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із подальших дій.

Разом з начальником цивільного захисту області та робочою групою з оцінки обстановки відбути в район виникнення надзвичайної ситуації.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативного-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт та інші матеріали, спрямовані на ліквідацію надзвичайної ситуації та надання допомоги потерпілим), напрацьованих територіальними комісіями з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку людей у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з буревієм.

Організувати контроль за проведенням робіт із відновлення енерго- та водопостачання в постраждалих районах.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне забезпечення проведення пошуково-рятувальних та відновних робіт.

Приймати рішення про додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності, готувати пропозиції Міністру із до-даткового залучення сил і засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місця постійної дислокації.

Підготувати та надіслати до Міністерства підсумковий звіт про ліквідацію надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх напрацьованих із зазначених заходів документів.

Методичні рекомендації із пошуку та рятування людей при буревіях

Загальні правила ведення пошуку

Перед початком робіт ознайомитися з планом місцевості, провести опитування очевидців із місць можливого перебування людей.

Для виконання аварійно-рятувальних робіт призначаються підрозділи оперативно-рятувальних служб цивільного захисту, пошуково-рятувальні загони (служби). Для виконання інших невідкладних робіт, з урахуванням їх характеру, призначаються інженерні, інженерно-технічні, дорожні підрозділи і формування.

Першочергово обстежуються місця найбільш вірогідного перебування потерпілих та ті частини споруд, що зазнали найменших ушкоджень.

При проведенні робіт періодично робити паузи (до 15 хв).

У першу чергу надається допомога живим людям, тіла загиблих вилучаються після завершення рятувальних робіт

Аварійно-рятувальні роботи мають розпочинатися негайно і проводитися безперервно, цілодобово, у будь-яку погоду, забезпечувати рятування постраждалих у термін їх виживання в завалах.

Пошуково-рятувальні роботи проводяться до того часу, поки не буде достовірно встановлено, що в зоні НС немає тіл людей.

Техніка ведення пошуку

Візуальне обстеження постраждалої території, обліт зони руйнування на вертольотах, опитування очевидців та врятованих постраждалих.

Просте прослуховування – рятувальники проходять завали шерегами з інтервалом 3-4 м. Проводиться простукування водопровідних труб для виявлення постраждалих під завалами.

Обстеження постраждалих будинків повинно починатися з огляду їх зовнішніх сторін у межах проектної забудови або по периметру. У першу чергу обстежуються житлові будинки, школи, дошкільні установи.

Огляд внутрішніх приміщень проводиться окремими секціями, послідовним переміщенням груп, ланок з одночасним обходом усіх приміщень, які збереглися.

Метод візуального зондування застосовується для огляду вільного простору під завалами, використовуючи вузькі щілини, пробиті от-

вори невеликого діаметру. Зондування відбувається за допомогою дзеркала, розміщеного в кінці трубки під кутом 45° , під дзеркалом знаходиться направлене джерело світла.

Пошук з використанням пошукових собак.

Загальні правила створення шляхів доступу до потерпілих

Шлях доступу до постраждалого повинен відповідати наступним критеріям: найпряміший, найшвидший, найменш небезпечний для потерпілого та рятувальника. При роботі в завалах рятувальникам необхідно дотримуватися наступних вимог: уламки не ворушити, не навантажувати, не видаляти; просуватися через непошкоджені (мало пошкоджені) частини будівлі; використовувати порожнини й отвори, встановлювати підпори; для забезпечення доступу до постраждалого робити стінні і стельові отвори, а не видаляти уламки.

Правила безпеки при виконанні робіт у зоні руйнувань

Роботи починаються з перевірки стану зовнішніх, капітальних стін і навислих конструкцій, визначення безпечних шляхів проникнення й евакуації з будівлі.

До пошкоджених будівель підходити з найменш небезпечного, здебільшого з навітряного боку.

Перед початком роботи переконатися в тому, що електричні і комунальні мережу будівлі відключено.

Під час огляду внутрішніх приміщень забороняється користуватися відкритим вогнем.

При виявленні запаху газу, не знеструмлених електричних та інших мереж, негайно повідомити про це керівника робіт.

У загазованих приміщеннях, а також поблизу них, забороняється користуватися відкритим вогнем, електроінструментом, запускати двигуни машин і механізмів.

Під час перебування в загазованих приміщеннях використовують тільки ізолюючі або шлангові протигази, а також запобіжні пояси з прикріпленнями до них страхувальними мотузками.

На небезпечних ділянках до складу пошуково-рятувальної групи повинно входити не менше трьох осіб.

При роботі в умовах підвищеної вологості (котлованах, траншеях, галереях, трубах) для освітлення використовуються електролампи з напругою не вище 12 В.

Конструкції будівель і споруд, з високою вірогідністю руйнування, закріплюються або руйнуються.

При видаленні частини конструктивного елемента споруди необхідно забезпечити стійкість залишків споруди.

При висотних роботах обов'язково використовуються засоби індивідуальної і колективної страховки.

Доступ сторонніх осіб у зону проведення робіт забороняється.

При проведенні будь-яких робіт у зоні завалів обов'язково призначаються спостерігачі за загальною ситуацією та безпосередньо за станом будівлі або споруди.

У постійній готовності має перебувати резервна пошуково-рятувальна група для надання допомоги діючим групам у разі виникнення екстремальних ситуацій.

Додаток 15

АЛГОРИТМ ДІЙ

начальника ГУ (У) ДСНС в регіоні у разі виникнення надзвичайних ситуацій, які вимагають проведення пошуково-рятувальних (аварійно-рятувальних) робіт в лісовій(гірській) місцевості та в печерах

Після отримання повідомлення про надзвичайну ситуацію (далі – НС) необхідно:

- уточнити обстановку;
- проконтролювати основні заходи, які вжито для організації оперативного
- реагування; проконтролювати проходження інформації до оперативно-чергової служби ДСНС; особисто доповісти Міністру, заступнику Міністра за розподілом повноважень та керівнику місцевого органу виконавчої влади (відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, Київської або Севастопольської міської держадміністрації) про НС і вжиті заходи.

Скерувати до місця надзвичайної ситуації мобільну оперативну групу на чолі із заступником начальника ГУ (У) ДСНС або іншою посадовою особою, яка має практичний досвід організації оперативного реагування, та посадову особу регіонального підрозділу ДСАР-СПРТ, у зоні відповідальності якого трапилась надзвичайна подія (надзвичайна ситуація).

Створити штаб з ліквідації надзвичайної ситуації, до складу якого обов'язково залучити фахівців структурних підрозділів ДСАР-СПРТ та організувати його роботу.

Доручити провести попередні розрахунки організації пошуково-рятувальних (аварійно-рятувальних) робіт та інших невідкладних робіт.

Сформувати в складі штабу з ліквідації надзвичайної ситуації такі робочі групи:

- I. Робоча група з оцінки обстановки і підготовки пропозицій до рішення начальника цивільного захисту області, яка в процесі подальшої роботи готує розпорядження голови облдержадміністрації або наказ начальника цивільного захисту регіону.
- II. Група підготовки проекту доповіді начальника цивільного захисту регіону до Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України, міжвідомчого оперативного штабу, що працює в ДСНС.
- III. Група керування силами реагування.

IV. Група матеріального забезпечення.

V. Група забезпечення роботи засобів зв'язку і комунікацій.

Уточнити обстановку та невідкладно віддати розпорядження із залучення до пошуково-рятувальних робіт наявних сил та засобів ГУ (У) МНС в регіоні, загонів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підрозділів ДСАРСПРТ, що дислокуються на території регіону або на відстані, яка забезпечить швидке та ефективне реагування.

Підготувати, у разі необхідності, пропозиції до розпорядження голови облдержадміністрації про додаткове залучення сил і засобів регіональних підрозділів інших органів влади.

Підготувати доповідь Міністру про надзвичайну подію (надзвичайну ситуацію), вжиті заходи, пропозиції із рішення на подальші дії.

Забезпечити участь у роботі регіональної комісії з питань техно-генно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (комісії з розслідування причин аварії) представників ГУ (У) ДСНС в області для уточнення завдань із подальшого проведення робіт з пошуку, рятування та надання допомоги потерпілим, а також визначення необхідних сил і засобів регіональних підрозділів інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, комунальних служб тощо.

У ході ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечити передачу до оперативно-чергової служби ДСНС документів (накази, розпорядження, протоколи засідань, звіти, схеми зон проведення аварійно-рятувальних робіт тощо), направлених територіальними комісіями з питань техно-генно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, штабом з ліквідації надзвичайної ситуації і оперативною групою ГУ (У) ДСНС в регіоні.

Організувати роботу відповідно до методики пошуку і рятування людей у разі проведення пошуково-рятувальних (аварійно-рятувальних) робіт в гірській (лісовій) місцевості та в печерах.

Забезпечити постійний моніторинг обстановки та оперативне інформування про розвиток надзвичайної ситуації пошуково-рятувальних підрозділів, залучених до виконання робіт.

Координувати всебічне забезпечення проведення пошуково-рятувальних робіт.

Приймати рішення на додаткове залучення сил та засобів ГУ (У) ДСНС в регіоні, у разі необхідності готувати пропозиції міністру щодо додаткового залучення сил та засобів з інших регіонів.

Після завершення ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків організувати повернення залучених сил і засобів до місць постійної дислокації.

Підготувати та направити до Міністерства підсумковий звіт про ліквідацію надзвичайної ситуації та її наслідків і забезпечити систематизацію всіх направлених із зазначених заходів документів.

Методика пошуку і рятування людей лісовій (гірській) місцевості та в печерах

Особливості пошуково-рятувальних робіт у лісових масивах

До пошуково-рятувальних робіт у лісових масивах, згідно з планами взаємодії при НС, залучаються сили Державної спеціалізованої аварійно-рятувальної служби пошуку і рятування туристів, територіальних підрозділів ГУ (У) ДСНС, МВС, Міноборони, Мінтрансв'язу, МОЗ, Держкомлісгоспу, добровільні пошуковорятувальні формування, члени туристичних груп та місцеве населення.

Через засоби масової інформації інформується населення про подію.

Керівник пошуково-рятувальних роботами визначає кількість, склад, спорядження та керівників пошуково-рятувальних загонів, з урахуванням особливостей місцевості, часу зникнення, вікових та фізичних показників зниклої людини, погодних умов, часу доби та інших факторів. Доцільно включати до цих загонів місцевих лісників, егерів, мисливців, населення та кінологів.

Після огляду місця події керівник пошуків перевіряє склад та оснащення особового складу і проводить інструктаж, визначає завдання, схему пошуку, порядок встановлення зв'язку та сигналізації, організацію взаємодії, оснащення кожної групи залежно від вирішуваних завдань, розрахунок часу, терміни доповіді. Керівники груп отримують карту (план) місцевості (масштаб 1:100000).

Організація пошукових робіт проводиться за комплексною схемою у міру залучення сил та засобів:

- пошук по секторах у напрямку ймовірного руху зниклої людини, а також назустріч (згідно з розрахунками можливого віддалення від місця події);
- пошук концентричними колами від місця події з розширенням зони пошуку;
- обстеження невеликими групами річок, струмків, рівчаків, канав, ям тощо;
- суцільне прочісування лісового масиву у визначеному районі; виставлення постів
- спостереження із засобами радіозв'язку в місцях виходу з лісу, доріг, стежок, просік;
- огляд району пошуку із залученням авіаційної техніки.

Пошуково-рятувальні роботи проводяться безперервно в цілодобовому режимі. У нічний час пости спостереження, оснащені

освітлювальними засобами та ракетами, розпалюють великі багаття, які можуть бути орієнтирами для напрямків не тільки пошуку, а й виходу з лісу зниклих осіб.

Особливості пошуково-рятувальних робіт у горах

До пошуково-рятувальних робіт допускаються особи, які пройшли:

- медичний огляд і не мають протипоказань до роботи на висоті;
- підготовку й атестовані на право виконання зазначених пошуково-рятувальних робіт;
- навчання та відповідні інструктажі з питань охорони праці.

Фактори, які можуть призвести до травм, погіршення здоров'я, зниження працездатності рятувальників при виконанні пошуково-рятувальних робіт:

- роботи на значній висоті над поверхнею землі та у важкодоступних місцях;
- наявність елементів рельєфу або конструкцій, що схильні до руйнування, зсуву, обвалу тощо;
- нервово-психічні перевантаження (стреси) та значні фізичні навантаження в несприятливих умовах.

Особливості пошуково-рятувальних робіт в печерах

До пошуково-рятувальних робіт допускаються особи, які пройшли:

- медичний огляд і не мають протипоказань до роботи в аварійно-рятувальній службі, а саме - протипоказань до роботи на висоті та в замкнутому просторі;
- відповідну підготовку й атестовані на право виконання зазначених пошуково-рятувальних робіт;
- навчання та відповідні інструктажі з питань охорони праці.

Фактори, які можуть призвести до травм, погіршення здоров'я, зниження працездатності рятувальників під час виконання аварійно-рятувальних робіт:

- роботи на значній глибині, на значній висоті від горизонтальної поверхні, у завужених ходах печер, інших важкодоступних місцях;
- наявність елементів рельєфу або конструкцій, що схильні до руйнування, зсуву, обвалу тощо;
- наявність підземних озер, річок, провалин;

- несприятливі для роботи умови мікроклімату печер (низька температура,
- підвищена вологість), можливість швидкого підтоплення; темрява, ефект замкнутого простору; нервово-психічні перевантаження (стреси)
- значні фізичні навантаження в несприятливих умовах.

Для виконання пошуково-рятувальних робіт необхідно використовувати спеціальне обладнання та спорядження, засоби індивідуального захисту та зв'язку.

Вимоги безпеки перед початком аварійно-рятувальних робіт

- Перед початком виконання пошуково-рятувальних робіт кожен рятувальник зобов'язаний:
- самостійно перевірити наявність та стан індивідуального спорядження;
- отримати і, при необхідності, уточнити своє завдання під час ведення пошуково-рятувальних робіт;
- домовитися про сигнали зв'язку.

Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях

У разі травмування або погіршення самопочуття рятувальник обов'язаний:

- повідомити про це керівника пошуково-рятувальної групи або інших рятувальників по радіозв'язку чи за заздалегідь обумовленим сигналом зв'язку;
- покинути небезпечне місце; вийти при можливості у безпечне місце;
- надати при можливості собі долікарняну допомогу;
- у разі зміни свого місцезнаходження повідомити про це керівника пошуково-рятувальної групи або інших рятувальників.

Навчальне видання

**ЛОЇК Василь Богданович
СИНЕЛЬНИКОВ Олександр Дмитрович
ЯКОВЧУК Роман Святославович
ЛАЗАРЕНКО Олександр Вікторович**

**ПІДГОТОВКА ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ДО
ДІЙ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ**

Навчальний посібник

Літературний редактор:

Галина Падик

Технічний редактор, верстка
та відповідальний за випуск:

Микола Фльорко

Підписано до друку 02.12.2020 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Друк на різнографі. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 23,5. Обл. вид. арк. 23

Друк ЛДУ БЖД
79007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська, 35
тел./факс. (8-032) 233-32-40, 233-24-79
e-mail: mail@ubgd.lviv.ua, ndr@ubgd.lviv.ua